עריך מאַריאַ רעמאַרק

אויפֿן מערבֿ – נישטאָ קיין נײַעס

ייִדיש: פּועה ראַקאָווסקי

פֿאַרלאַג: י. אַ. צוקער, וואַרשע 1929

דאָסדאָזיקע בוך איז נישט קיין באַשולדיקונג און נישט
קיין ווידוי, ס'איז בלויז אַ פּרווו צו אינפֿאָרמירן וועגן אַ דור,
וואָס איז חרובֿ געוואָרן דורכן קריג – אַפֿילו ווען ער איז
ניצול געוואָרן פֿון זײַנע גראַנאַטן.

מיר ליגן נײַן קילאָמעטער הינטערן פֿראָנט. נעכטן האָט מען אונדז אָפּגעלאָזן; איצט זענען אונדזערע מאָגנס פֿול מיט ווײַסע בעבלעך און רינדפֿלייש און מיר זענען זאַט און צופֿרידן. אַפֿילו אויף אָוונט־עסן האָט זיך יעדערער געקאָנט מיטנעמען אַ פֿולן טעפּל; דערצו פֿאַרמאָגט מען נאָך טאָפּלטע ווורשט – און ברויט פֿאַר אַ צובײַס, – דאָס האָט אַ סך צו זאָגן. אַזוינס האָט שוין לאַנג נישט פּאַסירט: דער קוד־ייִנגל מיטן רויטן פּאָמידאָרן־קאָפּ, בעט זיך ממש בײַ יעדערן מיטן עסן; יעדן, ווער ס'גייט פֿאַרבײַ, ווינקט ער מיטן לעפֿל און גיט אים אַ ריכטיקע פּאָרציע. ער איז פּשוט פֿאַרצווייפֿלט, ווײַל ער קאָן זיך קיין עצה נישט געבן מיט זײַן פֿולער גולאַש־קאַנאָנע און ווייסט נישט ווי אַזוי זי אויסצולײדיקן. טיאַדען און מילער האָבן געבראַכט צו שלעפּן פֿון ערגעץ אַ פּאָר וואַש־שיסלעך, אָנגעפֿולט זיי ביזן ראַנד, אַלס רעזערוו. טיאַדען טוט דאָס ווײַל ער איז בכלל אַ פֿרעסער – בײַ מילערן איז עס בלויז דער ווילן זיך צו פֿאַרזאָרגן אויף שפּעטער. וווּ'ס קומט בײַ טיאַדענען אַהין, איז פֿאַר אונדז אַלע אַ רעטעניש. ער איז געווען און געבליבן אַן אויסגעדאַרטער הערינג.

ס'וויכטיקסטע אָבער איז דאָס, וואָס ס'איז אויך פֿאַראַן טאָפּעלע רויך־פּאָרציעס. פֿאַר יעטווידן צען ציגאַרן, צוואַנציק פּאַפּיראָסן און צוויי שטיק קײַ־טאַבאַק, דאָס איז שוין טאַקע גאָר אָנשטענדיק. איך האָב מײַן טאַבאַק אָפּגעגעבן קאַטשינסקין פֿאַר צען פּאַפּיראָסן, האָב איך שוין טאַקע גאַנצע פֿערציק שטיק, איבערן טאָג איז עס שוין גענוג.

די דאָזיקע שיינע מתּנה איז אונדז ווי פֿון הימל אַראָפּגעפֿאַלן. די פּרײַסן זענען גאָרנישט אַזוי מילד. מיר האָבן עס בלויז געהאַט צו פֿאַרדאַנקען אַ געוויסן טעות.

מיט פֿערצן טעג פֿריִער האָט מען אונדז געשיקט אויף די פֿאָדערשטע פּאָזיציע פֿאַרבײַטן אַנדערע. אויף אונדזער פֿראָנט־טייל איז געווען גענוג רויִק און דעריבער האָט אונדזער פֿוראַזש־מײַסטער באַקומען אויפֿן טאָג פֿון אונדזער צוריקקומען דעם נאָרמאַלן קוואַנטום לעבנסמיטל פֿאַר גאַנצע הונדערט פֿופֿציק מאַן. דעם לעצטן טאָג האָט אָבער די ענגלישע אַרטילעריע – וואָס האָט כּסדר געצילט אין אונדזער פֿראָנט־טייל – אונדז מכבד געווען מיט אַ היפּש ביסל פֿאַרשידנפֿאָרמיקע קוילן, מיר האָבן דעריבער געהאַט גרויסע פֿאַרלוסטן און זענען צוריקגעקומען בלויז מיט אַכציק מאַן.

אָנגעקומען זענען מיר אינמיטן נאַכט, תּיכּף זיך אײַנגעהויקערט, כּדי קודם־כּל כאָשט ווי געהעריק זיך אויסצושלאָפֿן; ווײַל קאַטשינסקי איז באמת גערעכט, מיטן קריג וואָלט נאָך נישט געווען אַזוי שלעכט, ווען מ'זאָל האָבן די מעגלעכקייט מער צו שלאָפֿן. אויף די פֿאָדערשטע פּאָזיציעס קאָן דאָך אָבער דערפֿון גאָר קיין רייד נישט זײַן, און יעדעס מאָל פֿערצן טעג איז אַ גענוג לאַנגע צײַט.

ס'איז שוין געווען מיטאָג־צײַט, בעת די ערשטע פֿון אונדז האָבן אָנגעהויבן אַרויסצוקריכן פֿון די באַראַקן. אַ האַלבע שעה שפּעטער האָבן מיר זיך אַלע, מיטן קאָך־געשיר אין די הענט, פֿאַרזאַמלט אַרום דער גולאַש־קאַנאָנע, פֿונוואַנען ס'האָט זיך געטראָגן אַ פֿעטער און געשמאַקער ריח. אָן דער שפּיץ, נאַטירלעך, די סאַמע הונגעריקע: דער קליינער אַלבערט קראָפּ, וואָס טראַכט לאָגישער פֿון אונדז אַלע און איז דעריבער טאַקע עד־היום נישט מער ווי אַ פּשוטער זעלנער; — מילער, וואָס שלעפּט זיך נאָך אַלץ אַרום מיט זײַנע שול־ביכער און חלומות וועגן עקזאַמענס; אונטערן קאַנאָנען־פֿײַער חזרט ער פֿיזיקאַלישע לער־זאַצן; — שעער, וואָס טראָגט אַ באָרד און האָט שטאַרקע סימפּאַטיעס פֿאַר די מיידלעך פֿון אָפֿיצירן־קלוב; ער שווערט, אַז דורך אַן

אַרמיי־באַפֿעל זענען זיי מחויבֿ צו טראָגן זײַדענע העמדער און פֿאַר געסט — אָנהויבמדיק פֿון קאָמאַנדיר — פֿריִער זיך אויסצובאָדן; — דער פֿערטער בין איך, פּאַול בוימער. אַלע פֿיר זענען מיר נ ײַנצן־יאָריקע ייִנגלעך פֿון שול־באַנק אין דערזעלבער קלאַס אַוועק אין קריג.

הארט הינטער אונדז — אונדזערע פֿרײַנט. טיאַדען, אַ מאָגערע שלאָסער, אַזוי אַלט ווי מיר, דער גרעסטער פֿרעסער אין אונדזער קאָמפּאַניע. שלאַנק זעצט ער זיך אַוועק צום עסן און שטייט אויף דיק ווי אַ מעוברתע וואַנץ; האַיע ועסטהוז, די זעלבע יאָרן, אַ טאָרפֿשטעכער, וואָס קאָן אַ נעם טאָן אין האַנט אַ זעלנעריש ברויטל און תּמעוואַטע פֿרעגן: טרעפֿט, וואָס האָב איך אין האַנט? — דעטערינג אַ פּויער, וואָס קלערט נאָר וועגן זײַן ווײַב און זײַן באַלעבאַטישקייט; — און ענדלעך סטאַניסלאַוו קאַטשינסקי, דער ראָש פֿון אונדזער גרופּע, פֿעסט, כיטרע, דורכגעטריבן, פֿערציק ׳ אָר אַלט, מיט אַ פּנים פֿון ערד. מיט בלויע אויגן, אַראָפּהענגענדיקע אַקסלען און אַ ווונדערבאַרן חוש פֿאַר געדיכטע לופֿט, גוט עסן און שיינע דרוקזאַכן. —

אונזער גרופּע האָט פֿאַרגעשטעלט מיט זיך דעם שפּיץ פֿון דער שלאַנג דער גולאַש־קאַנאָנע. מיר זענען געוואָרן אומגעדולדיק, ווײַל דער נאַיווער קאָך־מײַסטער איז כּסדר געשטאַנען און האָט געוואַרט. ענדלעך האָט קאַטשינסקי צו אים אַ געשריי געטאָן:

— נו, עפֿן שוין דײַן זופּקעלער, הײַנריך! מ׳זעט דאָך, אַז די בעבלעך זענען שוין צעקאָכט.

יענער האָט שלעפֿעריק אַ שאָקל געטאָן מיטן קאָפּ.

— פֿריִער דאַרפֿט איר אַלע זײַן דאָ אויפֿן אָרט.

טיאַדען האָט זיך געבייזערט.

— מיר זענען דאָך אַלע דאָ.

דער אונטעראָפֿיציר האָט זיך נאָך אַלץ נישט געכאַפּט.

— ס׳ווילט זיך אײַך חוזקן! ווו זענען די איבעריקע?

7

— יענע וועסטו שוין הײַנט מער נישט זען! פֿעלדשפּיטעלער און מאַסן־קבֿרים.

דער קוך־ייִנגל איז געוווען אַ דערשלאָגענער, זיך דערוויסנדיק די פֿאַקטן. ער האָט זיך קוים געהאַלטן אויף די פֿיס.

— און איך האָב געקאָכט פֿאַר הונדערט פֿופֿציק מאַן.

קראָפּ האָט אים דערלאַנגט אַ רוק אין זײַט.

— ענדלעך וועלן מיר זיך אַמאָל זאַט אָנעסן. געשווינט! הייב אָן צו טיילן!

פּלוצלינג איז טיאַדען עפּעס ווי באַגײַסטערט געוואָרן. זײַן שפּיציקער מויז־פּנים האָט אָנגעהויבן שימערירן, די אויגן זענען קליין געוואָרן פֿון גיריקייט. די באַקן האָבן געציטערט:

— מענטשן־קינד, אויב אַזוי, האָסטו דאָך אויך באַקומען ברויט פֿאַר הונדערט פֿופֿציק מאַן. וואָס?

דער אונטעראָפֿיציר האָט תּמעוואַטע און פֿאַרחושט געשאָקלט מיטן קאָפּ. טיאַדען האָט אים אַ כאַפּ געטאָן פֿאַרן ראָק.

— און וווּרשט אויך?

דער פּאָמידאָרן־קאָפּ האָט זיך ווידער געשאָקלט.

טיאַדענס קינבאַקן האָבן געציטערט.

— טאַבאַק אויך?

— יאָ, אַלץ.

אַ שטראַלנדיקער האָט זיך טיאַדען אַרומגעקוקט אויף אַלע זײַטן.

— אָט אַ ביסל אַן הצלחה! און גאָר אומגעריכט! אַלץ, הייסט עס, איז דאָך פֿאַר אונדז! אויב אַזוי קריגט דאָך יעדערער — וואַרט נאָר — פֿאַקטיש טאַקע טאָפּלטע פּאָרציעס!

יצט ערשט איז אָבער דער פּאָמידאָרן־קאָפּ אויפֿגעשטאַנען תּחית המתים און האָט דערקלערט:

— ניין, דאָס גייט נישט.

מיר זענען אָבער איצט אויך געוואָרן מונטערער און אָנגעהויבן זיך אונטערצורוקן.

— פֿאַר וואָס, למשל, גייט עס נישט, געלער מייער, דו איינער? האָט אַ פֿרעג געטאָן קאַטשינסקי.

8

— דאָס וואָס איז אָנגעגרייט פֿאַר הונדערט פֿופֿציק מאַן, קאָן דאָך נישט זײַן פֿאַר אַכציק.

— דאָס וועלן מיר דיר שוין ווײַזן, האָט מילער געברומט.

— ס'געקענט אפֿשר יאָ, אָבער פּאָרציעס קאָן איך אויסטיילן נאָר פֿאַר אַכציק מאַן, האָט זיך געעקשנט דער פּאָמידאָר.

קאַטשינסקי איז אין כּעס געוואָרן.

— דיך וועט תּיכּף פֿאַרבײַטן אַן אַנדערער. וואָס, ניין? דו האָסט באַקומען פֿוראַזש נישט פֿאַר אַכציק מאַן, נאָר פֿאַר דער צווייטער קאָמפּאַניע, די זאַך איז קלאָר. דו האָסט צעטיילט! די צווייטע קאָמפּאַניע, דאָס זענען מיר.

מיר האָבן זיך צום בחור אַ נעם געטאָן. קיינער פֿון אונדז האָט אים נישט שטאַרק ליב געהאַט. שוין עטלעכע מאָל איז ער געווען שולדיק אין דעם, וואָס מיר האָבן באַקומען דאָס עסן אין די גרובנס צו שפּעט און אײַנגעאַנצן קאַלט, ווײַל בײַם קלענסטן גראַנאַטן־פֿײַער פֿלעגט ער זיך גלײַך אָפּטראָגן מיט זײַן קעסל, אַזוי, אַז אונדזערע עסנטרעגער האָבן געמוזט מאַכן אַ סך ווײַטערן וועג ווי די שיק ־ייִנגען פֿון די איבעריקע קאָמפּאַניעס. בולקע, למשל, פֿון דער ערשטער קאָמפּאַניע, איז טאַקע געווען אַ סך אַ בעסערער בחור. ער איז, אמת, געווען פֿעט ווי אַן אָפּגעפֿרעסענער חזיר, פֿלעגט אָבער שלעפּן די טעפּ, בעת מ'האָט געדאַרפֿט, ביז צו די פֿאָדערשטע רייען.

מיר זענען גראָד אַלע געווען אין דער ריכטיקער שטימונג, און דער ענין וואָלט זיך זיכער געווען פֿאַרשאַרפֿט, ווען ס'זאָל זיך נישט באַווײַזן אונדזער קאָמפּאַניע־פֿירער. ער האָט זיך אינפֿאָרמירט וועגן אונדזער מחלוקת און האָט פֿאָרלויפֿיק בלויז אַ זאָג געטאָן:

— יאָ, מיר ה אָבן נעכטן געליטן שטאַרקע פֿאַרלוסטן — דערנאָך האָט ער אַרײַנגעקוקט אין קעסל: די בעבלעך זען אויס צו זײַן גאַנץ גוט.

דער פּאָמידאָר האָט צוגעשאָקלט:

— געקאָכט מיט פֿעטס און פֿלייש.

דער לייטענאַנט האָט אונדז אָנגעקוקט. ער האָט געוווּסט וואָס מיר קלערן. אויסער דעם האָט ער נאָך אַ סך זאַכן געוווּסט, ווײַל ער איז צווישן אונדז גרויס געוואָרן און דערגאַנגען ביז צום אונטעראָפֿיציר פֿון דער קאָמפּאַניע. נאָכאַמאָל האָט ער אַ הויב געטאָן דעם קעסל־דעקל און אונטערגעשמעקט. אַוועקגייענדיק, האָט ער געזאָגט:

— ברענגט מיר אויך אַ טעלער עסן. און די פּאָרציעס וועט מען אַלע אויסטיילן. מיר קאָנען זיי פֿאַרנוצן.

דער פּאָמידאָר האָט געמאַכט אַ נאַרישע מינע. טיאַדען האָט אַרום אים געטאַנצט.

— דו האָסט דערפֿון קיין שום היזק נישט. ער מאַכט דעם אָנשטעל פּונקט ווי דער גאַנצער פּראָוויאַנט־אַמט זאָל אים געהערן. און איצט צו דער אַרבעט, דו אַלטער הינער ־פֿרעסער, גיב אַכטונג זאָלסט זיך נישט פֿאַרטיילן!

— הענג זיך אויף — האָט זיך דער פּאָמידאָר געכּעסט, ער איז געפּלאַצט געוואָרן, זײַן מוח האָט עס נישט געכאַפּט, די גאַנצע וועלט איז עפּעס אין דעם מאָמענט משוגע געוואָרן און כּדי צו ווײַזן, אַז איצט איז אים שוין אַלץ איינס, האָט ער נאָך פֿרײַוויליק צוגעגעבן יעדערן אַ האַלב פֿונט קינסטלעכן־האָניק.

דער טאָג איז הײַנט, באמת, זייער אַ גוטער. אַפֿילו די פּאָסט איז געקומען; כּמעט יעדער איינער האָט אַ פּאָר בריוו און צײַטונגען. און אָט שלעפּן מיר זיך אַריבער דער ל אָנקע הינטער די ב אַראַקן. קראָפּ האָט אונטערן אָרעם אַ קײַלעכדיקן דעקל פֿון אַ מאַרגאַרין־פֿאַס.

אויפֿן רעכטן ברעג פֿון דער לאָנקע איז אויסגעבויט אַ גרויסע מאַסן־לאַטרינע (קלאָזעט), אַ סטאַבילער בנין מיט אַ דאַך. דאָס איז דאָך שוין עפּעס פֿאַר רעקרוטן, וואָס האָבן זיך נאָך נישט אויסגעלערנט צו ציִען נוצן פֿון יעדער זאַך. מיר זוכן עפּעס בעסערס. אומעטום שטייען ט אַקע פֿאַנאַנדערגעוואָרפֿן נאָך קליינע איינצל־קעסטלעך פֿאַרן זעלבן צוועק. זיי זענען פֿירקאַנטיק, זויבער, אינגאַנצן פֿון האָלץ, רונדאַרום פֿאַרמאַכט, מיט אַן אָרנטלעכן באַקוועמען זיץ־פּלאַץ. בײַ די זײַטנפֿלאַכן געפֿינען זיך הענטלעך, אַזוי, אַז מ'קאָן זיי טראַנספּאָרטירן פֿון איין אָרט אויפֿן צווייטן.

מיר שלעפּן צו דרײַ שטיק איינעם נעבן אַנדערן און זעצן זיך געמיטלעך אַוועק. פֿאַר צוויי שעה וועלן מיר זיך פֿונדאַנען נישט רירן פֿון אָרט.

איך ווייס נאָך ווי מיר ה אָבן זיך אָנפֿאַנגנס זשענירט, בעת מיר האָבן אַלס זעלנער אין קאַזאַרמע געמוזט זיך באַנוצן מיט געמיינשאַפֿטס־לאַטרינעס. קיין טירן זענען דאָ נישטאָ, ס'זיצן צוואַנציק מאַן איינער נעבן צווייטן ווי אין אַ באַן־וואַגאָן. מיט איין בליק זעט מען זיי אַלע; — דער זעלנער מוז זיך גע פֿונען אונטער אַ שטענדיקער אויפֿזיכט.

מיר האָבן פֿאַר דער צײַט אַ סך מער געלערנט, ווי די קונסט גובֿר צו זײַן דאָס ביסעלע בושה. מיר זענען געוואָרן גרויסע מומחים אין פֿיל וויכטיקערע זאַכן.

דאָ אָבער אויף דער פּרײַ, איז דערדאָזיקער ענין דווקא אַ געווּנס. איך ווייס טאַקע נישט פֿאַרוואָס פֿלעגן מיר פֿריִער פּחדנותדיק אויסמײַדן אַזעלכע זאַכן, זיי זענען ד אָך פּונקט אַזוי נאַטירלעך, ווי עסן און טרינקען. און מ׳וואָלט אפֿשר גאָרנישט געדאַרפֿט ספּעציעל וועגן דעם ריידן, ווען זיי ז אָלן בײַ אונדז נישט האָבן געשפּילט אַזאַ וויכטיקע ר אָל, זײַענדיק גר אָד פֿאַר אונדז אַזוי ניי — פֿאַר די איבעריקע זענען זיי שוין ל אַנג געווען זעלבסטפֿאַרשטענדלעך.

פֿאַרן זעלנער איז זײַן מאָגן און זײַן פֿאַרדײַען אַ פֿיל נעענטערער געביט, ווי פֿאַר יעדן אַנדערן מענטשן. דרײַ פֿערטל פֿון זײַן וואָרט־אוצר שטאַמען אָפּ פֿון אים, דער אויסדרוק פֿון העכסטער פֿרייד ווי פֿון טיפֿסטן לייד געפֿינט דאָ זײַן קערנדיקן אונטערשלאַק. ס׳איז אוממעגלעך אויף אַן אַנדער אופֿן זיך אַזוי קורץ און דײַטלעך אויסצודריקן. אונדזערע פֿאַמיליעס און אונדזערע לערער וועלן זיך נישט וויניק וווּנדערן, אַז מיר וועלן אַהיים קומען — אָבער דאָ איז עס די אוניווערסאַלע שפּראַך.

פֿאַר אונדז האָבן דיד אָזיקע אַלע געשעעניש ן, דורך זייער צוו אַנגמעסיקער ע פֿנטלעכקײַט, באַקומען צוריק דעם כ אַראַקטער פֿון אומשולד. מער נ אָך: זיי זענען פֿאַר אונדז אַזוי זעלבסט פֿאַרשטענדלעך, אַז זייער געמיטלעכע דערליידיקונג ווערט פּונקט אַזוי אָפּגעשאַצט ווי , לאָמיר זאָגן, אַ שיין דורכגעפֿירטער, באָמבן־זיכערער גר אַנד־שפּיל נישט ז אַלבעפֿערט. נישט אומזיסט איז פֿאַר יעדער אַרט פלאַפּלען אַנטשטאַנען דאָס וו אָרט ״לאַטרינען־פּאַראָל״; דידאָזיקע ערטער זענען פֿאַר די ה אַנדעלס־געהילפֿן די ב אַקוועמסטע ווינקעלעך צום פלוידערן און פֿאַרבײַטן זיי דעם היימישן טיש.

דאָס זענען ווּנדערבאַרע געדאַנקלאָזע שעהן. איבער אונדז וועלבט זיך דער בלויער הימל . אויפֿן האָריזאָנט הענגען העל־באַשטראַלטע געלע קייטן־באַלאָנען און די ווײַסע וואָלקנדלעך פֿון לופֿט־געווער. אָפֿטמאָל, בעת זיי פֿאַרפֿאָלגן אַ פֿליער, ציען זיי זיך אינדערהויך פּונקט ווי גאַרבן.

בלויז וו י אַ זייער וו ײַטן שטורם הערן מיר ס׳ווילדע ברומען פֿון פֿראָנט. די פֿאַרבײַטאַנצנדיקע בינען פֿאַרהילכן אים מיט זייער זשומען.

און ווײַט אַרום אונדז ציט זיך די בליענדיקע ל אָנקע. די צ אַרטע גר אָז־שטענגלעך ש אָקלען זי ך, זומערפֿייגעלעך טראָגן זיך אינדערלופֿט, זיי שוועבן אין ווייכן, וואַרעמען ווינט פֿון שפּעט־זומער. מיר לייענען בריוו, צײַטונגען און רויכערן, מיר נעמען אַראָפּ די היטלען און לייגן זיי אַוועק נעבן אונדז. דער ווינט שפּילט זיך מיט אונדזערע האָר, ער שפּילט מיט אונדזערע ווערטער און געדאַנקען.

די דרײַ קעסטלעך שטייען אין רעכטן מיטן פֿון לײַכטנדיקע, רויטע מאָן־בלומען. —

מיר לייגן אַוועק אויף אונדזערע קני דעם דעקל פֿון מאַרגאַרין־פּאַס. אויף דעם אופֿן האָבן מיר אַ גוטע אונטערלאַגע צום סקאַט־שפּילן.

קראָפּ האָט בײַ זיך די קאָרטן. מ׳וואָלט דאָ געקאָנט אַזוי אָפּזיצן אייביק.

12

פֿון די באַראַקן טראָגן זיך אַהער די טענער פֿון אַ ציהאַרמאָניק. אָפֿטמאָל לייגן מיר אַוועק די קאָרטן און קוקן איינער אויפֿן צווייטן. איינער טוט דאַן אַ זאָג: ״קינדער, קינדער״— אָדער: ״וויפֿל האָט געפֿעלט מיר זאָלן דאָ איצט נישט זײַן –״, און אַ מאָמענט פֿאַרטיפֿן מיר זיך אַלע אין שווײַגן. אין אונדז איז אַ שטאַרקער, אײַנגעהאַלטענער געפֿיל, יעדער איינער שפּירט עס. דערצו דאַרף מען נישט קיין סך ווערטער.

גאַנץ לײַכט האָט עס געקאָנט געשען, אַז מיר זאָלן הײַנט נישט זיצן אויף אונדזערע קעסטלעך, ס׳איז געווען גאַנץ נאָענט דערפֿון. און דעריבער איז אַלץ ניי און שטאַרק — דער רויטער מאָן און ס׳גוטע עסן, די פּאַפּיראָסן און דער זומער־ווינט.

קראָפּ פֿרעגט: ״האָט אימיצער פֿון אײַך געזען קעמעריכן נאָך אַמאָל?״

— ער ליגט אין סען־יאָזעף־שפּיטאָל, טו איך אַ זאָג.

מילער מיינט, אַז ער האָט באַקומען אַ קויל אין קני, אַ גוטער היים־פּאַס.

מיר באַשליסן נאָכמיטאָג צו גיין אים מבֿקר חולה זײַן.

קראָפּ נעמט אַרויס אַ בריוו.

״איך וויל אײַך איבערגעבן אַ גרוס פֿון קאַנטאָרעקן״.

מיר לאַכן. מילער וואַרפֿט אַוועק זײַן פּאַפּיראָס און זאָגט: ״איך וואָלט וועלן ער זאָל דאָ זײַן״.

קאַנטאָרעק איז געווען אונדזער קלאַסן־לערער, אַ שטרענגער קליינער מאַן אין אַ גרויען אויבערמאַנטל, מיט אַ שפּיציקן מויז־פּנים. ער האָט אומגעפּער געהאַט אַזאַ פֿיגור ווי דער אונטעראָפֿיציר הימלשטאָס, דער "שרעק פֿון קלויסטערבורג". ס'איז איבעריגענס קאָמיש, וואָס דאָס אומגליק פֿון דער וועלט שטאַמט גאַנץ אָפֿט פֿון קליינע מענטשן, זיי זענען אַ סך ענערגישער און אומפֿאַרטרעגלעכער ווי די הויכגעוויקסיקע.

איך האָב זיך תּמיד געהיט נישט אַרײַנצופֿאַלן אין קיין אָפּטיילונג מיט קליינע קאָמפּאַניע־פֿירער. זיי זענען ס'רובֿ פֿאַרשאָלטענע הויט־שינדער.

13

קאַנטאָרעק האָט, בעת די שפּאָרט־שעהן, אַזוי לאַנג געהאַלטן פֿאַר אונדז רעפֿעראַטן, ביז אונדזער קלאַס איז, געשלאָסן, אונטער זײַן אָנפֿירונג, אַוועק צום באַצירק־קאָמאַנדיר און זיך געמאָלדן. איך זע אים נאָך איצט ווי ער האָט אונדז פֿײַערלעך אָנגעקוקט דורך זײַנע ברילנגלעזער און מיט אַ געריהרטער שטים געפֿרעגט:

— איר גייט דאָך מיט, חבֿרים?

דידאָזיקע דערציער האָבן זייערע געפֿילן גאַנץ אָפֿט גרייט אין וועסטל־קעשענע, פֿונוואַנען זיי גיבן עס אַרויס בלויז שעהנווייז. אָבער וועגן דעם האָבן מיר דעמאָלט לגמרי נישט געקלערט.

בלויז איינער פֿון אונדז האָט זיך דאַן געוואַקלט און נישט געוואָלט מיטגיין. דאָס איז געווען יאָזעף בעם, אַ דיקער געמיטלעכער באָכער. ער האָט זיך אָבער געלאָזט איבעררייידן, ווײַל ווי וואָלט ער דעמאָלט אויסגעזען? מעגלעך, אַז אַ סך האָבן געטראַכט פּונקט ווי ער, קיינער האָט אָבער נישט געוואַגט זיך אויסצושליסן, ווײַל מיטן וואָרט "פּחדן", האָבן זיך אין יענער צײַט באַנוצט אַפֿילו אייגענע טאַטע־מאַמע. די מענטשן, אַלע ווי איינער האָבן נישט געהאַט די קלענסטע פֿאַרשטעלונג וועגן דעם, וואָס אויף זיי קומט. די קלוגסטע זענען אייגנטלעך געווען דער אָרעמער און פּשוטער אוילעם; זיי האָבן תּיכּף באַטראַכט דעם קריג אַלס אַן אומגליק, בעת די פֿאַרמעגלעכע, די בעסער געשטעלטע האָבן פֿון שׂימחה נישט געוווּסט ווו איין ווו אויס, כאָשט דווקא זיי האָבן אַ סך פֿריִער געקאָנט פֿאָרויסזען זײַנע פֿאָלגן.

קאַטשינסקי פֿאַרזיכערט, אַז דאָס קומט פֿון דער בילדונג, זי פֿאַרטומלט דעם מוח. און אַז קאַט זאָגט, האָט ער שוין אין דעם אַרײַנגעטראַכט.

מערקווירדיק איז דער פֿאַקט, אַז בעם איז געפֿאַלן איינער פֿון די ערשטע.

בעת אַ שטורם האָט ער באַקומען אַ שאָס אין די אויגן, און מײַנענדיק, אַז ער איז טויט, האָבן מיר אים געלאָזן ליגן. מיטנעמען אים מיט זיך האָבן מיר נישט געקאָנט, ווײַל געיאָגט פֿון שׂונא, האָבן מיר זיך געמוזט געשווינט אָפּטראָגן. נאָכמיטאָג האָבן מיר פּלוצלינג דערהערט זײַן קול און באַלד דערזען ווי ער קריכט אַרום. ער האָט בלויז געהאַט פֿאַרלאָרן דאָס באַוווּסטזײַן. אינגאַנצן בלינד און ווילד פֿון יסורים, האָט ער זיך נישט אויסבאַהאַלטן, אַזוי, אַז פֿון יענער זײַט האָט מען אים דערשאָסן, נאָך איידער אימיצער פֿון אונדז האָט באַוויזן אים אַריבערצוכאַפּן.

קאַנטאָרעק האָט נאַטירלעך, מיטן דאָזיקן צופֿאַל קיין שום שייכות נישט; ווײַל ווי וואָלט דאַן אויסגעזען די וועלט ווען מען זאָל דאָס באַטראַכטן אַלס חטא. טויזנטער קאַנטאָרעקס זענען דאָך דעמאָלט געווען פֿעסט איבערצײַגט, אַז זיי טוען אויף אַ באַקוועמען אופֿן ס'בעסטע וואָס זיי קאָנען.

דווקא אין דעם ליגט אָבער פֿאַר אונדז זייער באַנקראָט.

זיי האָבן געזאָלט פֿאַר אונדז, אַכצניעריקע, ווערן די פֿאַרמיטלער און פֿירער צו אַ וועלט פֿון באַוווּסטזײַן און אויסוואַקסן צו אַ וועלט פֿון אַרבעט, פֿליכט, קולטור, און פּראָגרעס, צו דער צוקונפֿט. מיר פֿלעגן פֿון זיי אָפּטמאָל חוזק מאַכן, אָפּטון פֿאַרשידענע קונצשטיקלעך, אין גרונט גענומען האָבן מיר זיי אָבער געגלויבט. מיטן באַגריף פֿון אויטאָריטעט, פֿון וועלכן זיי זענען געווען די טרעגער, האָט זיך אין אונדזערע געדאַנקן צונויפֿגעבונדן גרעסערער פֿאַרשטאַנד און מער מענטשליכער וויסן. אָבער דער ערשטער טויטער, וועלכן מיר האָבן דערזען, האָט צעשמעטערט אונדזער איבערצײַגונג. מיר האָבן געמוזט אָנערקענען, אַז אונדזער עלטער איז געווען ערלעכער פֿון זייערן; זיי האָבן זיך בלויז אויסגעצייכנט קעגן אונדז מיט דער פֿראַזע און געשיקטקײַט. דער ערשטער קאַנאָנען־פֿײַער האָט אונדז באַוויזן אונדזער פֿעלער און האָט צעבראָכן אויף שטיקלעך די וועלטאָנשויונג, וועלכע זיי האָבן בײַ אונדז אַנטוויקלט.

בעת זיי האָבן נאָך געשריבן און גערעדט, האָבן מיר געזען שפּיטעלער און שטאַרבנדיקע — בעת זיי האָבן געשילדערט אַלס ס'גרעסטע דעם דינסט בײַ דער מלוכה, האָבן מיר שוין געוווּסט, אַז די טויט־אַנגסט, דער אימת־מוות איז אַ סך שטאַרקער. דעריבער זענען מיר נישט געוואָרן קיין אויפֿשטענדיקע, קיין דעזערטירן, קיין פּחדנים — דידאָזיקע אַלע אויסדרוקן זענען בײַ זיי שטענדיק געלעגן אויפֿן צונג — מיר האָבן ליב געהאַט

אונדזער היימלאַנד פּונקט אַזוי ווי זיי, און מוטיק האָבן מיר בײַ יעדן אָנגריף מאַרשירט פֿאָרויס; — אָבער איצט האָבן מיר זיך אָריענטירט, מיטאַמאָל זיך אויסגעלערנט זען. און מיר האָבן געזען, אַז פֿון זייער וועלט איז קיין זכר נישט געבליבן. מיר זענען פּלוצלינג אויף אַ שרעקלעכן אופֿן געבליבן אַליין; — און אַליין, מיט אייגענע קרעפֿטן האָבן מיר זיך געמוזט אַן עצה געבן.

אײדער מיר גייען צו קעמעריכן, פּאַקן מיר צונויף זײַנע זאַכן, אין וועג וועלן זיי אים זיכער צונוץ קומען.

אין פֿעלדלאַזאַרעט גייט אַן אינטענסיווע אַרבעט; ס'הערן זיך, ווי תּמיד, די ריחות פֿון קאַרבאָל, ראָפּע און שווייס. אין די באַראַקן האָט מען זיך שוין צוגעוווינט צו אַ סך זאַכן. אָבער דאָ ווערט עפּעס קאַלעמוטנע אויפֿן האַרצן. מיר דערפֿרעגן זיך צו קעמעריכן; ער ליגט אין אַ זאַל און נעמט אונדז אויף מיט אַ שוואַכן אויסדרוק פֿון פֿרייד און הילפֿלאָזער אויפֿרעגונג. בעת ער האָט פֿאַרלאָרן ס'באַוווּסטזײַן האָט מען אים אַוועקגעגנבֿעט זײַן זייגער.

מילער שאָקלט מיטן קאָפּ:

— איך האָב דיר נישט איינמאָל געזאָגט, אַז אַזאַ גוטן זייגער דאַרף מען נישט מיטנעמען.

מילער נעמט זיך אָן מיט מוט און מאַכט זיך תּמעוואַטע. ווען נישט וואָלט ער האַלטן ס'מויל, ווײַל יעדערער פֿון אונדז זעט, אַז קעמעריך וועט שוין מער פֿון דאָזיקן זאַל נישט אַרויסגיין. צי וועט ער זײַן זייגער געפֿינען צי נישט, איז שוין פֿאַר אים לגמרי אַלץ איינס, העכסטנס וועט מען אים קאָנען אָפּשיקן אַהיים.

16

— ווי פֿילסטו זיך, פֿראַנץ? — פֿרעגט קראָפּ.

קעמעריך לאָזט אַראָפּ דעם קאָפּ.

— נישקשה — איך האָב בלויז שטאַרקע שמערצן אין פֿוס.

מיר וואַרפֿן אַ בליק אויף זײַן דעקע. זײַן פֿוס ליגט אונטער אַ דראָט־קאָרב, און די דעקע וועלבט זיך איבער אים. איך טרעט אָן מילערן אויפֿן פֿוס, ווײַל ער האָט בדעה געהאַט דערציילן קעמעריכן, וואָס די סאַניטאַרן האָבן אונדז איבערגעגעבן אין קאָרידאָר: אַז קעמעריך האָט שוין נאָר איין פֿוס, דער צווייטער איז אַמפּוטירט.

ער זעט אויס שרעקלעך, געל און אַש־פֿאַרביק, אויפֿן געזיכט מערקן זיך שוין די פֿרעמדע ליניעס, וואָס זענען אונדז אַזוי גוט באַקאַנט, ווײַל מיר האָבן זיי שוין הונדערטער מאָל געזען. אייגנטלעך זענען עס נישט קיין ליניעס, נאָר צייכנס. אונטערן הויט פּולסירט שוין נישט מער קיין לעבן; ס'איז שוין אַרויסגעדרונגען ביזן ראַנד פֿון קערפּער, פֿון אינעווייניק אַרבעט זיך דורך דער טויט, די אויגן האָט ער שוין באַהערשט. דאָרט ליגט אונדזער חבֿר קעמעריך, וואָס האָט ערשט דאָ נישט לאַנג מיט אונדז צוזאַמען געבראָטן פֿערד־פֿלייש און געזעסן אויפֿן קעסטל — ער איז נאָך דאָ, עקזיסטירט שוין אָבער נישט מער, פֿאַרוואָקסן, אומבאַשטימט איז געוואָרן זײַן צורה, ווי אַ פֿאָטאָגראַפֿישע קלישע אויף וועלכער מ'האָט געמאַכט צוויי אויפֿנאַמען. אַפֿילו זײַן שטים קלינגט ווי אַש.

איך דערמאָן זיך אָן יענער צײַט, ווען מיר זענען אָפּגעפֿאָרן אויפֿן פֿראָנט. זײַן מוטער, אַ גוטע, דיקע פֿרוי האָט אים געבראַכט צום וואָקזאַל. זי האָט געוויינט אָן אויפֿהער, איר געזיכט איז פֿון וויינען געוואָרן אָנגעבלאָזן און געשוואָלן. קעמעריך האָט זיך שטאַרק זשענירט, ווײַל זי האָט זיך געהאַלטן ערגער פֿון אַלע, איז ממש צערונען געוואָרן אין פֿעטס און וואַסער — דערצו האָט זי שטאַרק אויסגערעכנט אויף מיר, כּסדר מיר געכאַפּט פֿאַרן האַנט און געבעטן רחמים איך זאָל דאָרט, אויף די פּאָזיציעס, אויף אים אַכטונג געבן. ער האָט, באמת, אויסגעזען לגמרי ווי אַ קינד. זײַנע ביינער זענען געווען אַזעלכע ווייכע, אַז נאָך פֿיר וואָכן טראָגן דעם טאָרניסטער האָט ער באַקומען פּלאַטפֿוס. אָבער ווי אַזוי קאָן מען אויפֿן שלאַכטפֿעלד אויף עמעצן אַכטונג געבן!

— איצט וועסטו דאָך פֿאָרן אַהיים — האָט געזאָגט קראָפּ — אויף אַן אורלויב וואָלסטו נאָך געמוזט וואַרטן ווייניקסטענס אַ דרײַ, פֿיר חודשים.

קעמעריך שאָקלט צו מיטן קאָפּ. מיר איז שווער צו קוקן אויף זײַנע הענט, זיי זענען געל ווי וואַקס. אונטער די נעגל זיצט דער שמוץ פֿון שוצגראָבנס, ער זעט אויס בלוי, שוואַרץ ווי גיפֿט. מיר פֿאַלט אײַן, אַז די דאָזיקע נעגל וועלן נאָך וואַקסן ווײַטער, נאָך גאַנץ לאַנג, משונהדיקע קעלערגעוויקסן, בעת קעמעריך וועט שוין לאַנג נישט אָטעמען. פֿאַר מײַנע אויגן שטייט ס'דאָזיקע בילד: זיי קרומען זיך און ווערן פּונקט ווי פּראָפּנציערס און וואַקסן און וואַקסן, און מיט זיי צוזאַמען די האָר אויפֿן אויסגעטריקנטן מוח ווי גראָז אויף אַ גוטן באָדן,

פּונקט ווי גראָז. ווי איז עס אָבער מעגלעך? —

מילער בויגט זיך אַריבער צו אים איבערן בעט.

— מיר האָבן מיטגעבראַכט דײַנע זאַכן, פֿראַנץ.

קעמעריך ווײַזט אָן מיטן האַנט:

— לייגט זיי אַוועק אונטערן בעט.

מילער טוט וואָס ער הייסט. קעמעריך הויבט ווידער אָן וועגן זייגער. ווי אַזוי באַרויִקט מען אים, אַז ער זאָל זיך נישט אָנשטויסן!

מילער באַווײַזט זיך ווידער מיט אַ פּאָר פֿליער־שטיוול. ס׳זענען וווּנדערשיינע ענגלישע שיך פֿון ווייכן, געלן לעדער, לאַנג ביז צו די קני און גאָר אויבן געשנורעוועט, ס׳נעמט אָן אַ חשק. מילער איז פֿון זיי ממש באַגײַסטערט, כאַפּט התפּעלות; ער פֿאַרגלײַכט זייערע פּאָדעשוועס מיט זײַנע אייגענע גראָבע שיך און פֿרעגט:

— צי ווילסטו די שטיוול מיטנעמען, פֿראַנץ?

18

מיר טראַכטן אַלע דרײַ דאָסזעלבע: אַפֿילו ער זאָל געזונט ווערן קאָן ער דאַרפֿן בלויז איינער, און דעריבער האָבן זיי טאַקע פֿאַר אים קיין שום ווערט נישט. אָבער ווי די מעשׂה זאָל נישט זײַן, איז אַ גרויסער שאָד, אַז זיי זאָלן בלײַבן דאָ — ווײַל די סאַניטאַרן וועלן זיי תּיכף צונעמען, מיטן מאָמענט וואָס ער וועט אויסהויכן זײַן נשמה.

מילער חזרט איבער:

— צי ווילסטו זיי דאָ נישט איבערלאָזן?

קעמעריך וויל נישט. ס׳איז איינס פֿון זײַנע בעסטע זאַכן.

— מיר קאָנען זיי ד אָך אויסבײַטן, — שלאָגט מילער פֿאָר, דאָ אונטן קאָנען זיי צונוץ קומען. אָבער קעמעריך לאָזט זיך נישט אײַנרעדן.

איך טרעט מילערן אויפֿן פֿוס; ער לייגט אַוועק די שיינע שטיוול צוריק אונטערן בעט.

מיר רעדן נאָך אַביסל און געזעגנען זיך אָפּ:

— זײַ געזונט, פֿראַנץ.

איך זאָג אים צו מאָרגן ווידער צו קומען; מילער זאָגט אויך דאָס זעלבע; ער קלערט וועגן די געשנורעוועטע שיך און וויל דעריבער שטיין אויף דער וואַך.

קעמעריך קרעכצט. ער פֿיבערט. מיר שטעלן אָפּ אין קאָרידאָר אַ סאַניטאַר און ווילן בײַ אים פּועלן ער זאָל מאַכן קעמעריכן אַן אײַנשפּריצונג. ער אַנטזאָגט זיך.

— ווען מיר זאָלן יעדערן מאַכן מאָרפֿיום־אײַנשפּריצונגען, וואָלטן מיר געדאַרפֿט האָבן גאַנצע פֿעסער. —

— דו באַדינסט, ווי ס׳שײַנט נאָר אָפֿיצירן, — זאָגט קראָפּ מיט פֿאַרביטערונג.

איך לייג זיך געשווינט אַרײַן אין און גיב דעם סאַניטאַר קודם כּל אַ פּאַפּיראָס. ער נעמט. דערנאָך טו איך אַ פֿרעג:

— צי האָסטו בכלל רעכט צו מאַכן אַן אײַנשפּריצונג?

ער פֿילט זיך באַליידיקט:

19

— אויב איר גלויבט נישט, הײַנט וואָס פֿרעגט איר מיך?

איך רוק אים אַרײַן אין האַנט נאָך אַ פּאָר פּאַפּיראָסן:

— טו אונדז צוליב. —

— נו, גוט — זאָגט ער.

קראָפּ גייט מיט אים אַרײַן, ער געטרויט אים נישט און וויל זײַן דערבײַ. מיר וואַרטן אין דרויסן.

מילער הויבט ווידער אָן צו רעדן וועגן די שטיוול.

— אויף מיר וו אָלטן זיי געוועזן ווי אויסגעגאָסן. פֿון מײַנע שיך ה אָב איך אויף די פֿיס פֿול ווונדן. צי גלויבסטו, אַז ער וועט אָנציען ביז מאָרגן נאָכן דינסט? אויב ער וועט שטאַרבן אינמיטן נאַכט, מעגן מיר שוין אָן די שטיוול פֿאַרגעסן. —

אַלבערט קוקט צוריק.

— ווי מיינט איר?— טוט ער אַ פֿרעג.

— דערליידיקט — זאָגט מילער קאַטעגאָריש.

מיר גייען צוריק צו אונדזערע באַראַקן. איך קלער וועגן בריוו , וואָס איך וועל מאָרגן מוזן אָנשרײַבן צו קעמעריכס מוטער. מיך טרייסלט פֿון קעלט, איך וואָלט וועלן מאַכן אַ שנאַפּס. מילער רײַסט גראָז און קײַט אויטאָמאַטיש. פּלוצלינג טוט דער קליינער קראָפּ אַ שלײַדער זײַן פּאַפּיראָס, טרעט אים ווילד מיט זײַנע פֿיס און שטאַמלט מיט אַ צעטראָגענעם, אויפֿגערעגטן קול:

— פֿאַרפֿלוכטער שײַס, דערדאָזיקער פֿאַרפֿלוכטער שײַס.

מיר גייען וו ײַטער, אַ לאַנגע צײַט. קראָפּ האָט זיך באַרויִקט, מיר קענען דעמד אָזיקן ווילדן פֿראָנט־כּעס, יעדער איינער מאַכט אים דורך.

מילער פֿרעגט אים:

—וואָס האָט דיר דער קאַנטאָרעק אייגנטלעך געשריבן?

ער לאַכט:

— מיר זענען כּלומרשט די אײַזערנע ייִגנט.

מיר לאַכן אַלע דרײַ מיט יאַשטשערקעס. קראָפּ זידלט זיך. ער איז צופֿרידן וואָס ער קאָן רעדן. —

20

יאָ, אַזוי טראַכטן זיי, אַזוי טראַכטן זיי, די הונדערט טויזנט קאַנטאָרעקס! אייזערנע ייִגנט. ייִגנט! מיר זענען אַלע נישט עלטער פֿון צוואַנציק יאָר. אָבער ייִנג? ס'איז שוין לאַנג קאַפּוט. מיר זענען אַלע אַלטע לײַט.

.II

עפּעס קומט מיר אויס משונה ווילד צו קלערן וועגן דעם, אַז אינדערהיים, אין אַ שופֿלאָד פֿון שרײַבטיש ליגט אַן אָנגעהויבענע דראַמע "שאָול" און אַ גאַנצער באַרג שירים. נישט איין אָוונט האָב איך אויף דעם אָפּגעגעבן, כּמעט אַלע האָבן מיר זיך דאָך פֿאַרנומען מיט אַזעלכע זאַכן; אָבער ס'איז מיר געוואָרן אַזוי פֿרעמד, אַז איך קאָן זיך עס מיר בשום אופֿן נישט פֿאָרשטעלן.

זינט מיר זענען ד אָ, איז אונדזער פֿריִערדיק לעבן לגמרי אָפּגעשניטן. כאָטש מיר האָבן דערצו גאָרנישט געטאָן. מיר פּרווון אָפּטמאָל וואַרפֿן דערויף אַן איבערבליק, געפֿינען אַן ערקלערונג, אָבער עס געלינגט אונדז נישט. דווקא פֿאַר אונדז צוואַנציקיעריקע איז אַלץ באַזונדערס נישט קלאָר, פֿאַר קראָפּן, מילערן, לעערן, פֿאַר מיר, פֿאַר אונדז, וואָס קאַנטאָרעק באַטראַכט זיי אַלס אייזערנע יוגנט. די עלטערע לײַט זענען אַלע פֿעסט צענויפֿגעבונדן מיטן פֿריִערדיקן, זיי האָבן באָדן, זיי האָבן פֿרויען, קינדער, באַרופֿן און אינטערעסן, וועלכע זענען שוין אַזוי שטאַרק, אַז דער קריג האָט זיי נישט געקענט צערײַסן. מיר צוואַנציקיעריקע האָבן אָבער נאָר אונדזערע עלטערן און עטלעכע — אַ מיידל. דאָס איז נישט פֿיל — ווײַל אין אונדזערע יאָרן איז די קראַפֿט פֿון די עלטערן אַמשוואַכסטן, און די מיידלעך האָבן נאָך נישט איבער אונדז די שליטה. אויסער דעמדאָזיקן איז דאָך בײַ אונדז כּמעט מער גאָרנישט געווען; אַביסל פֿאַנטאַזיע, עטלעכע ליבעס־געשיכטן אין דער שולע. ווײַטער האָט אונדזער לעבן נישט דערגרייכט. און דערפֿון איז גאָרנישט געבליבן.

קאַנטאָרעק האָט געזאָגט, אַז מיר זענען טאַקע גראָד געשטאַנען אויף דער שוועל פֿון דער עקזיסטענץ. אַזוי איז עס אומגעפֿער. מיר זענען נאָך נישט געווען אײַנגעוואָרצלט. דער קריג האָט אונדז אָפּגעשווענקט. פֿאַר די אַנדערע, די עלטערע, איז ער אַן הפֿסקה. זיי קאָנען איבער אים אַריבערטראַכטן. מיר אָבער זענען פֿון אים פֿאַרכאַפּט געוואָרן און ווייסן נישט, ווי ס'דאַרף זיך ענדיקן. וואָס מיר ווייסן איז פֿאָרלויפֿיק נאָר דאָס, אַז מיר זענען אויף אַ משונהדיקן און שווערמוטיקן אופֿן פֿאַרגרעבט געוואָרן, כאָשט מיר זענען זיך אַפֿילו וועגן דעם נישט שטאַרק מצער.

אויב מילערן ווילט זיך אַזוי שטאַרק האָבן קעמעריכס שטיוול, פֿילט ער אים אָבער נישט ווייניקער מיט ווי יעדער איינער פֿון אונדז, וואָס וואַגט נישט , דורכגעדרינגען מיטן טי פֿן שמערץ, וועגן דעם צו טר אַכטן. ער אָריענטירט זיך בלויז בעסער פֿון אונדז. ווען די שטיוול וו אָלטן נאָך קעמעריכן עפּעס נוצן, וואָלט מילער בעסער געלאָפֿן אַ באָרוועסער איבער שטעכעדיקע דראָט, איידער זיך קליגן ווי אַזוי זיי צו ב אַקומען. איצט אָבער האָבן דאָך די שטיוול מיט קעמעריכס צושטאַנד קיין שום שייכות נישט, בעת מילערן קאָנען זיי זייער גוט צונוץ קומען. פֿאַרוואָס זאָל זיך טאַקע דעריבער מילער מיט דעם נישט אינטערעסירן, לכל הדעות האָט ער דאָך אויף זיי מער רעכט ווי עפּעס אַ סאַניטאַר! אַז קעמעריך וועט שוין זײַן טויט, וועט דאָך שוין זײַן צו שפּעט. דעריבער גיט טאַקע מילער איצט דערויף אַכטונג.

מיר ה אָבן לגמרי פֿאַרלאָרן דעם חוש פֿאַר וועלכע נישט איז אַנדערע צוז אַמענהאַנגען, ווײַל זיי זענען קינסטלעך. נאָר די פֿאַקטן זענען פֿאַר אונדז ריכטיק און וויכטיק. און גוטע שטיוול זענען אַ זעלטענע זאַך.

פֿריִער איז דאָס גופֿא אויך געווען אַנדערש. בעת מיר זענען אַוועק אין באַצירקס־קאָמאַנדע, זענען מיר נ אָך געווען אַ קלאַס פֿון צוואַנציק יונגע מענטשן, וועלכע האָבן זיך, עטלעכע צום ערשטן מ אָל, האָפֿערדיק געלאָזן געמיינזאַם ר אַזירן, איידער זיי ה אָבן איבערגעגעטרעטן דעם קאַזאַרמע־הויף. מיר האָבן נישט געהאַט קיין שום פֿעסטע פּלענער פֿאַר דער צוקונ פֿט, פֿון גער אַנקען וועגן ק אַריערע און באַרוף, וואָס שאַפֿן פּראַקטישע, באַשטימטע עקזיסטענץ־פֿאָרמען — זענען מיר מיט קליינע אויסנאַמען, געווען גאַנץ ווײַט; — דערפֿאַר זענען מיר אָבער געווען אָנגעפּאַקט מיט פֿאַרנעפּלטע אומקלאָרע אידעען, וואָס האָבן אין אונדזערע אויגן צוגעגעבן דעם לעבן און אַפֿילו דעם קריג עפּעס אַ מין אידעאַליזירנדיקן און כמעט ראָמאַנטישן כאַראַקטער.

בלויז צען וואָכן האָט מען אונדז אויסגעבילדעט מיליטעריש, אָבער אין דערדאָזיקער קורצער צײַט האָבן מיר זיך פֿאַקטיש פֿיל מער אומגעביטן ווי אין משך פֿון די גאַנצע צען י אָר שול־צײַט. מיר האָבן געלערנט, אַז אַ געפּוצטער קנאָפּ איז אַ סך וויכטיקער ווי פֿיר בענדער שאָפּענהויער. לכתּחילה דערשטוינט, שפּעטער פֿאַרביטערט און ענדלעך גלײַכגילטיק, זענען מיר געוו אָר געוואָרן, אַז דעצידירן דעצידירט נישט דער גײַסט, נאָר די פּוצבאַרשט, נישט דער געדאַנק, נאָר דער סיסטעם, נישט די פֿרײַהייט, נאָר די מיליטערישע איבונגען. מיט באַגײַסטערונג און גוטן ווילן זענען מיר זעלנער געוו אָרן; מ'האָט אָבער געטאָן אַלץ, כּדי דאָס אין אונדז צו פֿאַרניכטן. נאָך די ערשטע דרײַ יאָרן האָבן מיר שוין ב אַגריפֿן, אַז אַ בריוו־טרעגער מיט שלי פֿעס האָט איבער אונדז אַ גרעסערע מאַכט ווי אונדזערע עלטערן, אונדזערע דערציִער און אַלע קולטור־קרײַזן פֿון פּלאַטאָנען ביז געטע צוז אַמענגענומען. מיט אונדזערע יונגע , וואַכעדיקע אויגן ה אָבן מיר געזע ן, אַז דער קלאַסישער פֿאָטערלאַנדס־באַגריף פֿון אונדזערע לערער , האָט זיך ד אָ פֿאָרלויפֿיק רע אַליזירט אין אַ מין אַנולירן יעדע פּערזענלעכקייט, וואָס אַזוינס האָט מען נישט גע פֿאָדערט אַפֿילו פֿון דער דינערש אַפּט. גריסן, גלײַכשטיין, פּאַראַדמאַרשן, געווער־פּרעזענטירן, רעכטס, לינקס, פֿאַרמאַכטע רייען, זילזולים און טויזנטער שיקאַנעס: מיר האָבן זיך פֿאָרגעשטעלט אונדזער אויפֿגאַבע לגמרי אויף אַן אַנדערן אופֿן און באַלד האָבן מיר דערש פּירט, אַז צום העלדנטום גרייט מען אונדז נישט מער ווי פּשוטע צירק־פֿערד. מיר האָבן זיך אָבער דערצו גיך צוגעוווינט. מיר האָבן אַפֿילו פֿאַרשטאַנען, אַז אַ טייל פֿון דידאָזיקע מעשׂים זענען זאָגאַר נויטווענדיק, אַ סך אָבער לחלוטין איבעריק. דער זעלנער האָט פֿאַר אַלץ אַ גוטן חוש.

צו דרײַ און צו פֿיר האָט מען אונדזער קלאַס פֿאַנאַנדערגעשיקט אין פֿאַרשידענע אָפּטיילונגען, צוזאַמען מיט פֿריזישע פֿישערס, פּויערים, אַרבעטער און האַנטווערקער, מיט וועלכע מיר זענען ג אַנץ גיך געוו אָרן גוטע פֿרײַנט. קראָפּ, מילער, קעמעריך זענען אַרײַן אין דער נײַנטער אָפּטיילונג, מיט וועלכער ס'האָט אָנגעפֿירט דער אונטעראָפֿיציר הימלשטאָס.

ער איז געווען באַוווּסט אַלס דער ערגסטער שינדער פֿון קאַזאַרמע־הויף און דערמיט האָט ער שטאָלצירט. אַ קליינער דיקער י אַט, וואָס האָט צוועלף יאָר געדינט, מיט פֿוקסישע שטעכעדיקע וו אָנצן, אין ציוויל־באַרוף אַ בריווטרעגער. אויף קראָפּן, טיאַדענען, וועסטהוזן און מיר, האָט ער ספּעציעל געהאַט אַן אויג, ווײַל ער האָט געשפּירט אונדזער שטילן חוזק.

איין פֿרימאָרגן ה אָב איך גאַנצע פֿערצן מ אָל איבערגעבעט זײַן געלעגער. ס'איז אים כּסדר נישט גע פֿעלן געוואָרן און ער האָט עס צעוואָרפֿן. אין משך פֿון צוואַנציק שעה אַרבעט – נאַטירלעך מיט הפֿסקות – האָב איך אַ פּאָר אוראַלטע שטיינהאַרטע שטיוול אַזוי לאַנג געשמירט און געריבן ביז זיי זענען געוו אָרן ווייך ווי פּוטער, אַז אַפֿילו הימלשטאָס גופֿא האָט שוין נישט געהאַט אויף זיי וואָס אויסצושטעלן; — איך האָב לויט זײַן באַפֿעל, מיט אַ צאַן־בערשטל ריין געשײַערט די אונטער־אָפֿיצירנס שטוב; — קראָפּ און איך האָבן זיך אונטערגענומען מיט אַ האַנטבאַרשט און אַ קער־בלעך אָפּצורייניקן דעם ק אַזאַרמע־הויף פֿון שניי, און מיר וו אָלטן דורכגעהאַלטן ביז געפֿרוירן צו ווערן, ווען נישט אַ לייטענאַנט, וואָס איז צופֿעליק פֿאַרבײַגעגאַנגען, האָט אונדז משלח געווען און געגעבן הימלשט אָסן אַ געהעריקן חלק. די קאָנסעקווענצן דער פֿון האָבן מיר , נאַטירלעך, געטראָגן. הימלשטאָס האָט אונדז איצט נאָך שטאַרקער פֿאַרפֿאָלגט. איך בין פֿיר וואָכן נאָכאַנאַנד יעדן זונטיק געשטאַנען אויף דער וואַך און דערצו נאָך געטון אַלע שטוב־אַרבעטן; — איך האָב אין פֿולער אַמוניציע מיט געווער אין האַנט, זיך געמוזט איבן אויף אַ נאַסן, ווייכן ב אָדן אין "שפּרינג אויף, מאַרש, מאַרש, און אַוועקלייגן", ביז איך האָב זיך פֿאַרוואַנדלט אין אַ שטיק בל אָטע און בין אַנידערגעפֿאַלן. — אין פֿיר שעה

שפּעטער האָב איך אָבער הימלשטאָסן געוויזן מײַנע זויבערגערייניקטע זאַכן, אמת מיט שטאַרק צעבלוטיקטע הענט; — איך האָב צוזאַמען מיט קראָפּן, וועסטהוזען און טיאַדען אין אַ שטאַרקן פֿראָסט, אָן הענשטקעס, געריבט "שטילגעשטאַנען" די בלויזע פֿינגער אויפֿן געווער, אונטער דער לויערנדיקער שמירה פֿון הימלשטאָסן, וואָס האָט געוואַרט אויף דער קלענסטער באַוועגונג כּדי צו געפֿינען עפּעס אַ חטא; — איך בין צוויי אַ זייגער בײַנאַכט, אין איין העמד, אַראָפּגעלאָפֿן אַכטמאָל נאָכאַנאַנד פֿון אויבערשטן שטאָק אויפֿן הויף, ווײַל מײַנע אונטערהויזן האָבן אַריבערגעהאַנגען אויף איין סענטימעטער איבערן ראַנד פֿון בענקל, וווּ יעדער איינער האָט געמוזט אײַנלייגן זײַנע זאַכן. נעבן מיר איז געלאָפֿן דער אונטעראָפֿיציר אין דינסט, הימלשטאָס, און האָט מיר געטרעטן אויף די שפּיץ פֿינגער. בײַם באַיאָנעטירן, האָב איך שטענדיק געמוזט פֿעכטן מיט הימלשטאָסן, דערבײַ האָב איך געהאַט אַ שווערן אײַזנגעשטעל און ער — אַ הילצערנעם האַנטגעווער, אַזוי אַז ער האָט מיר נישט איינמאָל געמאַכט די הענט ברוין און בלוי. איינמאָל בין איך פֿון דאָזיקן שפּיל געוואָרן אַזוי צעקאָכט, אַז איך האָב מיט אַ כּיוון איבערגעיאָגט און דערלאַנגט אים אַזאַ זעץ אין בויך, אַז ער איז אומגעפֿאַלן. אַז ער איז אַוועק זיך באַקלאָגן אויף מיר פֿאַרן קאָמפּאַניע־פֿירער, האָט זיך יענער פֿון אים אויסגעלאַכט און אים געראָטן ער זאָל זײַן פֿאָרזיכטיקער; ער האָט הימלשטאָסן גוט געקענט און האָט הנאה געהאַט פֿון זײַן מפּלה. — איך האָב זיך אויסגעאַרבעט אַלס אַן אויסגעצייכנטער קלעטערער אויף שטריק; — ביסלעכווײַז בין איך אויך געוואָרן אַ גרויסער מומחה אין קני־בויגן. פֿאַר הימלשטאָסן האָבן מיר געציטערט, דערהערנדיק בלויז זײַן קול; פֿאַקן אונדז איז אָבער דערדאָזיקן ווילד געוואָרענעם פּאָסט־פֿערד נישט געלונגען.

איינמאָל, אין אַ זונטיק, האָב איך און קראָפּ געשלעפּט אין באַראַקן־לאַגער אויף אַ שטעקן איבערן הויף דעם לאַטרינען־עמער, הימלשטאָס, אויסגעפּוצט אין עסיק און אין האָניק איז גראָד פֿאַרבײַגעגאַנגען, איז שטיין געבליבן און אַ פֿרעג געטאָן, ווי ס'געפֿעלט אונדז די אַרבעט. מיר האָבן דערש פּירט דעם ציטער אין גאַנצן קערפּער און אויסגעגאָסן אים דעם עמער אויף די פֿיס. ער איז אַרײַנגעפֿאַלן אין אַ ווילדן צאָרן, אָבער די מאָס איז געווען פֿול.

— דאָס שמעקט מיט תּפֿיסה, האָט ער געדונערט.

פֿאַר קראָפּן איז עס געווען גענוג.

— די זאַך מוז אָבער קודם־כּל אויסגעפֿאָרשט ווערן און דאַן וועלן מיר אַלץ אויפֿדעקן, האָט ער געזאָגט.

— ווי אַזוי רעדט איר מיט אַן אונטער־אָפֿיציר! — האָט הימלשטאָס געליאַרעמט. — צי זענט איר פֿון זינען אַראָפּ? וואַרט ביז מ'וועט אײַך פֿרעגן! וואָס ווילט איר טאָן?

— אָנהויבן דערציילן וועגן הער אונטעראָפֿיציר, — האָט אַ זאָג געטאָן קראָפּ, מיט אַ חוצפּהדיקן זשעסט.

הימלשטאָס האָט פֿאַרשטאַנען, אַז ער האָט איבערגעכאַפּט די מאָס, און האָט זיך גלײַך אָפּגעטראָגן. איידער ער איז פֿאַרשוווּנדן געוואָרן האָט ער נאָך אַפֿילו געברומט: "איך וועל זיך מיט אײַך אָפּרעכענען", — אָבער זײַן מאַכט איז שוין געווען קאַפּוט. ער האָט זיך נאָך געפּרוּווט בעת די איבונגען מיט "אַוועקלייגן", "שפּרינג אויף, מאַרש, מאַרש". מיר האָבן אַפֿילו אויסגעפֿירט יעדן באַפֿעל; ווײַל באַפֿעל איז באַפֿעל, און מוז אויסגעפֿירט ווערן. מיר האָבן אים אָבער אַזוי פּאַמעלעך אויסגעפֿירט, אַז הימלשטאָס פֿלעגט אַרויס פֿון די כּלים. געמיטלעך זענען מיר געקראָכן אויף די קני, דערנאָך אויף די הענט; מיטאַמאָל גיט ער פּלוצלינג אַן אַנדער קאָמאַנדע. איידער מיר האָבן געשוויצט, איז ער שוין געוואָרן הייזעריק.

ערשט דאַן האָט ער אונדז אָפּגעלאָזן. אמת, ער האָט אונדז נישט גערופֿן אַנדערש ווי כּלבֿים. אָבער דערין איז געלעגן אַכטונג.

ס'זענען געווען אַ סך אָנשטענדיקע אונטעראָפֿיצירן, און קליגערע פֿון אים; די אָנשטענדיקע זענען אַפֿילו געווען אין דער מערהייט. אָבער קודם־כּל האָט יעדער איינער געשטרעבט צו בלײַבן אויף זײַן פּאָסטן דאָ אינדערהיים, אַזוי לאַנג ווי מעגלעך, און דאָס האָט ער געקענט נאָר אין דערגרייכן אין דעם פֿאַל, אויב ער איז געווען שטרענג צו די רעקרוטן.

דעריבער האָבן מיר טאַקע געמוזט אויספֿירן אַלע מעגלעכע אַרבעטן ביזן רייניקן דעם קאַזאַרמע־הויף, און גאַנץ אָפֿט פֿלעגן מיר טאַקע קריצן מיט די ציין פֿאַר כּעס און פֿאַרביטערונג. עטלעכע פֿון אונדז זענען דערפֿון קראַנק געוואָרן, וואָלף איז זאָגאַר געשטאָרבן פֿון אַ לונגען־אָנצינדונג. מיר זענען געוואָרן האַרט, אומצוטרוילעך, אומבערחמנותדיק, נקמה־דורשטיק, גראָב, — און דאָס איז טאַקע געווען גוט, ווײַל דווקא די דאָזיקע אייגנשאַפֿטן האָבן אונדז געפֿעלט. ווען מ'זאָל אונדז האָבן געשיקט אין די שו׳ץ־גראָבנס אָן דערדאָזיקער פֿאָרבערײַטונג, וואָלטן זיכער ס'רובֿ פֿון אונדז משוגע געוואָרן. אַזוי זענען מיר אָבער געווען צוגעגרייט צו דעם, וואָס ס'האָט אויף אונדז געוואַרט.

מיר האָבן זיך נישט געבר אָכן, מיר האָבן זיך צוגעפּאַסט; אונדזערע צוואַנציק יאָר, וואָס האָבן אונדז אַ סך זאַכן שווער געמאַכט, האָבן אונדז דערצו שטאַרק צוגעהאָלפֿן. ס׳וויכטיקסטע איז אָבער געווען דאָס, וואָס אין אונדז האָט אויפֿגעוואַכט אַ פֿעסטער, פּראַקטישער געפֿיל פֿון סאָלידאַריטעט, וועלכער איז אויפֿן שלאַכטפֿעלד דערגאַנגען צו זײַן העכסטער מדרגה, — צו דער בעסטער זאַך, וואָס די קריג האָט געשאַפֿן — צו חבֿרהשאַפֿט.

איך זיץ נעבן קעמעריכס בעט . ער גייט אויס פֿון מינוט צו מינוט . אַרום אונדז איז אַ שטאַרקער טומל. אַ לאַזאַרעט־צוג איז אָנגעקומען און מ׳זוכט אויס די טראַנספּאָרט־פֿעיקע פֿאַרווונדעטע. דער דאָקטאָר גייט פֿאַרבײַ פֿאַר קעמעריכס בעט און טוט אַפֿילו אויף אים קיין קוק נישט.

— ס׳צווייטע מאָל, פֿראַנץ, זאָג איך.

ער הייבט זיך העכער אויף די עלנבויגן.

— זיי האָבן מיך אַמפּוטירט.

איצט ווייסט ער עס שוין. איך שאָקל צו מיטן קאָפּ און ענטפֿער.

— זײַ צופֿרידן, וואָס דו האָסט יוצא געווען דערמיט.

ער שווייגט.

איך רעד ווײַטער.

— פֿריי זיך וואָס נישט ביידע פֿיס, פֿראַנץ. וועגעלער האָט פֿאַרלאָרן די רעכטע ה אַנט. דאָס איז אַ סך ערגער. איצט וועסטו דאָך אַהיים גיין.

ער קוקט מיר אָן.

— דו מיינסט עס ערנסט?

— פֿאַרשטייט זיך.

ער חזרט איבער:

— דו מיינסט עס באמת?

— גאַנץ זיכער, פֿראַנץ. קודם־כּל מוזטו אָבער קומען צו זיך נאָך דער אָפּעראַציע.

ער ווינקט מיר איך זאָל צוגיין נעענטער. איך בייג זיך צו צו אים און ער פֿליסטערט:

— איך דעם בין איך שטאַרק מסופּק.

— רייד נישט קיין נאַרישקייט, פֿראַנץ, אין אַ פּאָר טעג אַרום וועסטו זיך אַליין איבערצײַגן. אַ גרויסע זאַך, אַן אַמפּוטירטער פֿוס. דאָ ווערן וויכטיקערע זאַכן צונויפֿגעשטוקעוועט.

ער הייבט אויף זײַן האַנט.

— נאַ, קוק זיך נאָר צו צו מײַנע פֿינגער.

— דאָס קומט פֿון דער אָפּעראַציע. דו דאַרפֿסט נאָר גוט עסן, וועסטו גיך קומען צו זיך. זעט מען אײַך דאָ צו ווי געהעריק?

ער ווײַזט אָן אויף שיסל, וואָס שטייט נאָך כּמעט אַ פֿולע. איך ווער אויפֿגערעגט.

— פֿראַנץ, דו מוזט עסן. עסן איז דער עיקר. דאָ איז דאָך גאַנץ גוט.

ער פּראָטעסטירט. אין אַ מינוט אַרום זאָגט ער גאַנץ שטיל:

— איך האָב אַמאָל פֿאַנטאַזירט צו ווערן אַ הויכער וואַלדבעאַמטער.

— דאָס ק אָנסטו נ אָך ווער ן, — טרייסט איך אים. — איצט זענען פֿאַראַן גרויס אַרטיקע פּראָטעזן, דו שפּירסט לגמרי נישט, אַז דיר פֿעלט עפּעס. זיי ווערן צוגעפּעסטיקט צו די מוסקולן. בײַ האַנטפּראָטעזן קאָן מען באַוועגן די פֿינגער, אַרבעטן, אַפֿילו שרײַבן. אויסערדעם מאַכט ד אָך די טעכניק ט אָג־טעגלעך נײַע דערפֿינדונגען.

אַ צײַט לאַנג ליגט ער שטיל, דערנאָך זאָגט ער.

— „דו קאָנסט מײַנע געשנורעוועטע שטיוול מיטנעמען פֿאַר מילערן״.

איך שאָקל צו מיטן קאָפּ און קלער, ווי גע פֿינט מען עפּעס אַ פּאָר ווערטער , וואָס זאָלן אים קאָנען אויפֿמונטערן. זײַנע ליפּן זענען פֿאַרבערנט, דאָס מויל איז גרעסער געוואָרן, די ציין שטאַרצן אַרויס ווי זיי זאָלן זײַן פֿון קרייד. ס׳פֿלייש ווערט פֿאַרניכטעט, דער שטערן וועלבט זיך שטאַרקער, די ב אַקן־ביינער זענען משונהדיק פֿאַרשפּיצט. ס׳אַרבעט זיך דורך דער סקעלעט. די אויגן זענען שוין אײַנגעפֿאַלן.

אין אַ פּאָר שעה אַרום וועט שוין זײַן נאָך אַלעמען.

ער איז נישט דער ערשטער , ווערלכן איך זע אין אַזאַ צושטאַנד; מיט אים זענען מיר נ אָך אָבער צוזאַמען אויסגעוואַקסן, און דער אײַנדרוק איז דעריבער לגמרי אַן אַנדערער. איך פֿלעג איבערשרײַבן זײַנע אויפֿזאַצן. ער האָט אין שולע מייסטנס געטראָגן אַ ברוינעם אָנצוג מיט אַ פּאַסעק, די אַרבל שטאַרק אויסגעריבן. ער איז אויך געווען דער איינציקער פֿון אונדז, וואָס האָט זייער גוט געקענט די גרויסע ריזנוועל בײַם רעק*. בעת ער פֿלעגט זיך פֿאַרקעמען, האָבן זיך אים די האָר געשאָטן איבערן געזיכט ווי זײַד. קאַנטאָרעק האָט דעריבער מיט אים שטאַרק שטאָלצירט. קיין פּאַפּיראָסן האָט ער אָבער נישט געקאָנט פֿאַרטראָגן. זײַן הויט איז געווען זייער ווײַס. ער האָט געהאַט אין זיך עפּעס מיידלשעס.

*"וועל בײַם רעק" — אַ געשטעל צו ספּאָרט־איבונגען.

איך ווארף אַ קוק אויף מײַנע שטיוול. זיי זענען גרויס און אומגעלומפּערט, די הויזן זענען אַרײַנגערוקט, אַז מ'שטעלט זיך אויף, זעט מען אויס אין דידאָזיקע רערן דיק און קרעפֿטיק. אָבער קוים גייען מיר זיך ב אָדן, באַקומען מיר פּלוצלינג צוריק דינע פּיס און שמאָלע פּלייצעס. דאַן זענען מיר מער נישט קיין זעלנער , נאָר כמעט ייִנגלעך. ס'איז ממש שווער צו גלויבן, אַז מיר ז אָלן ק אָנען שלע פּן דעם ר אַניעץ, ס'איז באמת אַ זונדערבאַרער אויגנבליק בעת מיר זענען נ אַקעט; דעמאָלט זענען מיר ציווילי סטן און פֿילן זיך כמעט ווי אַזעלכע.

פֿראַנץ קעמעריך פֿלעגט בײַם באָדן אויסזען קליין און שמאָל פּונקט ווי אַ קינד. און אָט ליגט ער איצט דאָ, און פֿאַרוואָס און פֿאַר ווען? די גאַנצע וועלט וואָלט מען באַדאַרפֿט פֿאַרבײַפֿירן פֿאַר זײַן בעט און זאָגן: דאָס איז פֿראַנץ קעמעריך, אַ ייִנגל פֿון נײַנצן און אַ האַלב יאָר, ער וויל נישט שטאַרבן. לאָזט אים נישט שטאַרבן!

מײַנע געדאַנקען ווערן צעטומעלט . דידאָזיקע לופֿט פֿון קאַרבאָל און בראַנד פֿאַרסאַמט די לונגען, זי איז אַ געדיכטע קאַשע, וואָס שטיקט אין האַלדז.

ס'ווערט טונקעל . קעמעריכס געזיכט איז טויט־בלייך, ס'הויבט זיך פֿון קישן און איז אַזוי ווײַס, אַז עס שימערירט. דאָס מויל באַוועגט זיך שטיל. איך בויג זיך צו אים אַריבער, ער פֿליסטערט:

— אַז איר וועט געפֿינען מײַן זייגער, שיקט אים אָפּ אַהיים.

איך פּראָטעסטיר נישט. ס'האָט נישט מער קיין זין. מ'קאָן אים נישט איבערצײַגן. איך פֿיל עלנט בײַם געדאַנק וועגן מײַן הילפֿלאָזיקייט. דער דאָזיקער שטערן מיט די אײַנגעפֿאַלענע שלייפֿן, דאָסדאָזיקע מויל , וואָס איז נישט מער ווי אַ געביס, דערדאָזיקער שפּיציקער נאָז! און די דינע וויינענדיקע פּרוי אינדערהיים, וועלכער איך מוז שרײַבן. ווי ווער איך שוין פּטור פֿון דעמדאָזיקן בריוו.

לאַזאַרעט־געהילפֿן גייען אַרום מיט פֿלעשער און עמערס. איינער גייט צו נעענטער, וואַרפֿט אויף קעמעריכן אַ פֿאָרשנדיקן בליק און טראָגט זיך אָפּ. מ'זעט, אַז ער וואַרט, וואַרשײַנלעך, דאַרף ער דאָס בעט.

איך רוק זיך צו נאָענט צו פֿראַנצן, הויב אָן ריידן. פּונקט ווי דאָס זאָל אים כלומרשט קאָנען ראַטעווען:

— אפֿשר וועסטו זיך איבערטראָגן אין דערהאָלונגס־היים בײַם קלויסטערבאַרג, פֿראַנץ, צווישן די ווילִיעס. דאָרט דורכן פֿענצטער זעען זיך די ווײַטע פֿעלדער ביז צו די הויכע ביימער בײַם האָריזאָנט. דאָרט איז איצט די שענסטע צײַט, בעת עס צײַטיקט די תּבֿואה; בײַם זונונטערגאַנג, זעען אויס די פֿעלדער ווי פֿון פּערלמוטער. און די טאָפּאָלן־אַלעע בײַם קלויסטער־טײַכל, ווו מיר פֿלעגן כאַפּן פֿישלעך, דאָרט קאָנסטו ווידער אײַנאָרדענען אַן אַקוואַריום און האָדעווען פֿיש, קאָנסט שפּאַצירן, דאַרפֿסט זיך בײַ קיינעם נישט פֿרעגן, און אַפֿילו שפּילן אויפֿן קלאַוויר ווען און וויפֿל דו ווילסט.

איך בייג זיך אַריבער איבער זײַן געזיכט וואָס ליגט אין שאָטן. ער אָטעמט נ אָך, אָבער ג אַנץ שוו אַך. זײַן געזיכט איז נאַס. ער וויינט. אָט וואָס איך האָב אָנגעמאַכט מיט מײַנע קלוגע דיבורים!

— אָבער פֿראַנץ — איך נעם אים אַרום און לייג צו מײַן געזיכט צו זײַנעם. אפֿשר ווילסטו איצט אַביסל שלאָפֿן?

ער ענטפֿערט נישט. די טרערן שטרוימען איבער די באַקן. איך וויל זיי אָפּווישן, אָבער מײַן נאָזטיכל איז צו שמוציק.

ס'איז אַוועק אַ שעה, איך זיץ געשפּאַנט און באַטראַכט געני יעדע מינע. אפֿשר וויל ער מיר נאָך עפּעס זאָגן. ווען ער זאָל וויינען, ווען ער זאָל ער פּויען כ'מויל און שרײַען! אָבער ער וויינט נאָר, דעם קאָפּ אויסגעדרייט אָן אַ זײַט. ער רעדט נישט, נישט פֿון זײַן מאַמען נישט פֿון זײַן שוועסטער און ברודער, ער זאָגט גאָרנישט, אַלץ ליגט שוין, ווי ס'ווײַזט אויס, הינטער אים. — ער איז איצט אַליין מיט זײַן נײַנצניעריק לעבן און וויינט, ווײַל ס'פֿאַרלאָזט אים.

דאָס איז דער שרעקלעכסטער און שווערסטער אָפּשייד, וואָס איך האָב ווען ס׳איז געווען, כאָשט בײַ טיאַדען איז אויך געווען געגוג שלעכט, ער האָט אויפֿן קול געקלאָגט נאָך זײַן מאַמען, דער דאָזיקער בערן־שטאַרקער יאַט און האָט מיט אויסגעגלאָצטע אויגן אַוועקגעיאָגט פֿון זײַן בעט מיט אַ זײַטיק געוועד דעם ד אָקטאָר, אים נישט צוגעלאָזן צו זיך ביז ער איז אַוועקגעפֿאַלן.

פלוצלינג קרעכצט קעמעריך און הויבט אָן צו גוססן.

איך שפּרינג אויף, לויף אַרויס און פֿרעג:

— ווו איז דער דאָקטאָר? ווו איז דער דאָקטאָר?

דערזעענדיק דעם ווײַסן קיטל, כאַפּ איך אים און לאָז אים נישט אָפּ.

— קומט געשווינט. פֿראַנץ קעמעריך שטאַרבט.

ער רײַסט זיך אַרויס און פֿרעגט בײַ אַ דערבײַשטייענדיקן לאַזאַרעט־געהילף:

— וואָס איז עס אַזוינס?

יענער טוט אַ זאָג:

— ״ס׳בעט נומער 26, אַמפּוטירט אַ פֿוס.״

ער כּעסט זיך:

33

— ״פֿונוואַנען זאָל איך וויסן? איך האָב הײַנט אַמפּוטירט פֿינף פֿיס.״

ער שטופּט מיך אָפּ, זאָגט צום לאַזאַרעט־געהילף:

— ״גייט, זעט, וואָס דאָרט איז״. און לויפֿט צום אָפּעראַציע־זאַל.

איך ציטער אינגאַנצן פֿון ווילדן צאָרן, בעת איך גיי מיטן סאַניטאַר. דער מענטש קוקט מיך אָן און זאָגט:

— איין אָפּעראַציע נאָך דער אַנדערער פֿון פֿינף אַ זייגער פֿאַרטאָג אָן — משוגע צו ווערן ז אָג איך דיר, בלויז הײַנט ווידער גאַנצע זעכצן טויטפֿאַלן — דײַנער איז דער זיבעצענטער . ביז צוו אַנציק וועט זיכער דערגיין. —

מיר ווערט נישט גוט, איך שפּיר אַז לענגער וועל איך נישט אויסהאַלטן. איך וויל זיך שוין מער נישט זידלען, ס׳האָט נישט קיין זין, איך וואָלט געוואָלט אַנידערפֿאַלן און מער נישט אויפֿשטיין.

מיר גייען צו צו קעמעריכס בעט — ער איז טויט. דאָס פּנים איז נאָך נאַס פֿון טרערן. די אויגן זענען האַלב אָפֿן. זיי זענען געל ווי אַלטע ביינערנע קנעפּ. —

דער סאַניטאַר האַקט מיר אין די זײַטן:

— זײַנע זאַכן נעמסטו צו?

איך שאָקל מיטן קאָפּ.

ער רעדט ווײַטער:

— מיר מוזן אים שוין צונעמען, מיר דאַרפֿן ס׳בעט. אין דרויסן וואַלגערן זיי זיך פּשוט אויף דער ערד.

איך נעם צו די זאַכן און קנעפּל אָפּ קעמעריכן די דערקענונגס־מאַרקע. דער סאַניטאַר פֿרעגט וועגן לוין־בוך. ס׳איז נישטאָ. איך זאָג, עס געפֿינט זיך זיכער אין שרײַב־טיש, און גיי אַוועק. הינטער מיר שלעפּן זיי שוין פֿראַנצן אויף אַ וועגל.

פֿאַר דער טיר פֿיל איך שוין ווי אַ דערלייזונג די טונקעלקייט און דעם ווינט. איך אָטעם מיט אַלע כּוחות און שפּיר, ווי נ אָך קיינמאָל נישט, די וו אַרעמע, ווייכע לו פֿט אויף מײַן געזיכט. געדאַנקען וועגן מיידלע ך, וועגן בליענדיקע לאָנקעס און ווײַסע וואָלקנס פֿליען פּלוצלינג דורך מײַן קאָפּ. מײַנע פֿיס אין די שטיוול באַוועגן זיך פֿאָרויס, איך גיי גיכער, איך לויף. זעלנער גייען פֿאַר מיר פֿאַרבײַ. זייערע שמועסן דענערווירן מיך, כאָשט איך ווייס אַפֿילו נישט וואָס זיי ריידן. די ערד איז דורכגענומען מיט קרע פֿטן, וואָס גיסן זיך אַרײַן אין מיר דורך מײַנע פּאָדעשוועס. די נאַכט קנאַקט עלעקטריש, דער פֿראָנט שטורעמט טעמפּ ווי אַ טרומייטער־קאָנצערט.

מײַנע גלידער באַוועגן זיך בויגזאַם. איך שפּיר מײַנע שטאַרקע ביינער, איך אָטעם האַסטיק, און אויפֿן קול. די נאַכט לעבט, איך לעב. איך שפּיר הונגער, אַ גרעסערן ווי בלויז פֿון מאָגן. —

מילער שטייט נעבן באַראַק און וואַרט מיך אָפּ. איך דערלאַנג אים די שיך. מיר גייען אַרײַן און ער מעסט זיי אָן. זיי פּאַסן אים אויסגעצייכנט.

ער זוכט אין זײַן עסנוואַרג און דערלאַנגט מיר אַ היבשע שטיק ווורשט. דערצו האָבן מיר הייסן טיי מיט ראָם.

III.

מיר באַקומען ערזאַץ. די ליידיקע ערטער ווערן גיך ב אַזעצט, און די שטרוי־זעק אין די באַראַקן זענען באַלד ווידער פֿול. ס׳רובֿ זענען עס אַלטע לײַט, מ׳שיקט אונדז אָבער אויך אַרײַן פֿינפֿונצוואַנציק מאַן יונגן ערזאַץ פֿון לאַגער פֿאַר פֿעלד־רעקרוטן. זיי זענען כמעט מיט אַ יאָר ייִנגער פֿון אונדז.

קראָפּ שטעלט מיך אָפּ.

— צי האָסטו געזען די קינדער?

איך שאָקל צו מיטן קאָפּ. מיר טוען זיך אַ לאָז, ראַזירן זיך געשווינט אָפּ, שטעקן אַרײַן די הענט אין די הויז־קעשענעס און גייען אָנקוקן די רעקרוטן; מיר פֿילן זיך ווי שטיינאַלטע מיליטער.

קאַטשינסקי גייט מיט אונדז מיט. מיר שפּאַצירן דורך די פֿערד־שטאַלן און קומען צו די ערז אַץ־לײַט, וואָס קריגן גראָד גאַז־מאַסקן און קאַווע. קאַט פֿרעגט איינעם פֿון די יונגסטע: „איר האָט שוין געוויס ג אַנץ לאַנג נישט באַקומען ווי געהעריק אָפּצועסן, וואָס?

יענער מאַכט עפּעס אַ משונהדיקע מינע.

— אינדערפֿרי שטעקרי בן־ברויט, צו מיט אָג שטעקריבן־געקעכץ, אין אָוונט שטעקרי בן־קאָטלעטן און שטעקריבן־סאַלאַטע.

קאַטשינסקי פֿײַפֿט פֿאַכמעניש.

— ברויט פֿון שטעקריבן? האָט איר נאָך געהאַט גליק. זיי באַקען עס אויך פֿון זעגעכץ. וואָס האַלטסטו אָבער וועגן ווײַסע בעבלעך, ווילסטו אַ פּאָרציע?

דאָס ייִנגל ווערט רויט: „חוזק מאַכן פֿון מיר דאַרפֿסטו נישט”.

קאַטשינסקי טוט בלויז אַ זאָג:

— נעם דײַן קאָך־געשיר.

נײַגעריק גייען מיר אים נאָך. ער פֿירט אונדז צו צו אַ פֿעסל נעבן אַ שטרוי־זאַק. עס איז פּראַקטיש פֿול מיט ווײַסע בעבלעך און רינד־פֿלייש. קאַטשינסקי שטייט פֿאַר אים ווי אַ גענעראַל און זאָגט:

— ס׳איז אָפֿן, די פֿינגער לאַנג! דאָס איז דער לאָזונג פֿון די פּרײַסן.

מיר זענען איבערראַשט. איך פֿרעג:

— קאַט, דו פֿרעסער איינער, ווו האָסטו עס געפּאַקט?

— דער פּאָמידאָר איז געווען צופֿרידן, אַז איך האָב אים באַפֿרייט. איך האָב דערפֿאַר געגעבן דרײַ שטיק זײַדנס אויף פֿאַלשירעמס. יאָ, ווײַסע בעבלעך זענען קאַלטע אויך זייער געשמאַק.

ער דערלאַנגט דעם ייִנגל אַ פּאָרציע און זאָגט:

— אַז דו וועסט נאָכאַמאָל קומען אַהער מיט דײַן קאָך־געשיר, זאָלסטו האָבן אין דער לינקער האַנט אַ ציגאַר. פֿאַרשטייסט צי נישט?

דערנאָך ווענדט ער זיך צו אונדז:

— איר קריגט אַזוי.

אָן קאַטשינסקין ק אָן מען זיך פּשוט נישט ב אַגיין, ווײַל ער האָט דעם זעקסטן חוש. אומעטום זענען ד אָ אַזעלכע מענטשן, אָבער קיינער זעט נישט לכתּחילה, אַז ס׳איז אַזוי. יעדע קאָמפּאַניע פֿאַרמאָגט אַזוינע איינעם אָדער צוויי. פֿון פֿאַך איז ער, שײַנט מיר , אַ שוסטער, אָבער דאָס האָט מיטן ענין קיין שייכות נישט. ער פֿאַרשטייט יעדע מלאכה. ס׳איז גוט מיט אים צו זײַן נאָענט, מיר זענען עס, קראָפּ און איך, אויך האַיע וועסטהוז געהערט ה אַלב און האַלב דערצו . ער איז שוין לכל הדעות אַ מער אויספֿירנדיקער אָרגאַן, ווײַל ער אַרבעט אונטער קאַטס קאָמאַנדע, איבערהויפּט ווען ס׳האַנדלט זיך וועגן אַן ענין, ווו מ׳דאַרף האָבן פֿויסטן.

מיר קומען, למשל, בײַנאַכט אין אַ לגמרי אומבאַקאַנטן אָרט, אַ פֿינצטער לאָך, ווו מ׳זעט גלײַך, אַז מ׳האָט עס אויסגעליידיקט, אויסגערויבט ביז צו די ווענט . די קוואַרטיר איז אַ קליינער, טונקעלער פֿאַבריק־בנין, ערשט איצט צו דעם צוועק אײַנגעאָרדנט. ס׳שטייען בעטן, ריכטיקער נ אָך בעט ־געשטעלן, אַ פּאָר הילצערנע סטאָליגעס, אויף וועלכע ס׳ליגן דראָט־מאַטראַצן.

דער דראָט־מאַטראַץ איז האַרט. קיין דעקע אויף אונטערלייגן האָבן מיר נישט , מיט אונדזערע מוזן מיר זיך צודעקן, דאָס געצעלט־לײַוונט איז צו דין.

קאַט באַטראַכט די געלעגערס און זאָגט צו וועסטהוזן:

„קום נאָר מיט מיר”.

זיי לאָזן זיך אַוועק אין דעם לחלוטין אומבאַקאַנטן אָרט. אין אַ האַלבע שעה אַרום זענען זיי ד אָ צוריק פֿול אָנגעלאָדן מיט שטרוי. קאַט האָט געפֿונען אַ פֿערד־שטאַל פֿול שטרוי. איצט וואָלטן מיר געקאָנט גאַנץ גוט זיך אויסשלאָפֿן, ווען נישט דער קוילן־דאַמף.

קראָפּ פֿרעגט אַן אַרטילעריסט, וואָס געפֿינט זיך שוין אַ לענגערע צײַט אין דערדאָזיקער געגנט:

— צי איז דאָ פֿאַראַן ערגעץ ווו אַ קאַנטינע?

יענער צולאַכט זיך:

— יאָ, ס׳איז פֿאַראַן! אָבער מיט לײדיקע פּאָליצעס, קיין פּיצל ברויט וועסטו דאָ נישט קריגן.

— צי דען זענען דאָ גאָר קיין אײַנוווינער מער נישטאָ?

ער שפּײַט אויס:

"יאָ, פֿאַראַן עטלעכע, אָבער זיי דרייען זיך אַליין אַרום יעדן קאָך־קעסל און בעטלען".

— דאָס איז אַ שלעכטע מעשׂה. אויב אַזוי מוזן מיר, הייסט עס, פֿעסטער צושנאָלן דעם לעדערנעם פּאַסעק און וואַרטן ביז מאָרגן, ביז מ׳וועט ברענגען פֿוראַזש.

38

איך זע אָבער ווי קאַט טוט אָן אַ היטל און פֿרעג:

— וווהין קלײבסטו זיך, קאַט?

— מען מוז דאָך אָבער עפּעס געפֿינען. — און ער שלעפּט זיך אַוועק.

דער אַרטילעריסט ברומט איראָניש:

— גיי זוך, וועסט אַ סך געפֿונען! גיב אַכטונג זאָלסט זיך נישט איבערעסן.

אַנטוישטע לייגן מיר זיך אַוועק און יִישובֿן זיך צי זאָלן מיר אָנרירן די אײַזערנע פּאָרציעס צי נישט. ס׳איז אָבער צו ריזיקאַליש. און מיר פּרווון זיך אײַנצושלאָפֿן.

קראָפּ ברעכט איבער אַ פּאַפּיראָס און גיט מיר אַ האַלבן. טיאַדען דערציילט וועגן זײַן נאַציאָנאַלן געריכט, גרויסע באָבעס מיט פֿעטס. אים געפֿעלן נישט די בעבלעך און קרויט. קודם־כּל, מיינט ער, דאַרף מען שטעלן קאָכן אַלץ צוזאַמען, נישט חס וחלילה די קאַרטאָפֿל, די בעבלעך און דאָס פֿעטס באַזונדער. אימיצער ברומט, אַז ער וועט תּיכּף צוברעקן טיאַדענען אויף קרויט, אויב ער וועט נישט אויפֿהערן ריידן. באַלד ווערט אין גרויסן צימער לגמרי רויִק, בלויז אַ פּאָר ליכטלעך פֿלאַקערן אין די פֿלעשער־העלדזלעך, און דער אַרטילעריסט האַלט כּסדר אין איין שפּײַען.

מיר דרימלען שוין, ווי ס׳טוט זיך פּלוצלינג אָן עפֿן די טיר און ס׳באַווײַזט זיך קאַט. מיר דוכט זיך, אַז איך זע עס אין חלום. ער טראָגט אונטערן אָרעם צוויי ברויטן און אין האַנט אַ פֿאַרבלוטיקט זאַמדזעקל מיט פֿלייש.

בײַם אַרטילעריסט פֿאַלט אַרויס די פּיפּקע פֿון מויל. ער טאַפּט ס׳ברויט.

— פֿאַקטיש, אמתע ברויט, און אַפֿילו נאָך וואַרעם.

קאַט רעדט נישט קיין וו אָרט. ער האָט דאָך ברויט, און ס׳איבעריקע איז שוין נישט וויכטיק. איך בין איבערצײַגט, אַז ווען ער פֿאַלט אַרײַן אין אַ מידבר, וואָלט ער אין משך פֿון איין שעה צונויפֿגעשטעלט אַן אָוונט־עסן פֿון טייטלען, געבראָטנס און ווײַן.

קורץ טוט ער אַ זאָג צו האַיען:

— האַק האָלץ!

39

דערנאָך שלעפּט ער אַרויס פֿון אונטערן ראָק אַ בראָטפּאַן און פֿון קעשענע אַ פֿולע האַנט זאַלץ און אַפֿילו אַ היפּש שטיקל חזיר פֿעטס; אַלץ האָט ער געדענקט. האַיע מאַכט פֿײַער אויף דער פּאָדלאָגע. ס׳קנאַקט אין דער ליידיקער פֿאַבריק־האַליע. מיר קריכן אַרויס פֿון די בעטן.

דער אַרטילעריסט וואַקלט זיך. ער יִישובֿט זיך צי זאָל ער דערלויבן כּדי אויך עפּעס צו באַקומען... אָבער קאַט זעט אים גאָרנישט, ער איז פֿאַר אים נישט מער ווי לופֿט. פֿלוכנדיק, טראָגט ער זיך אָפּ.

קאַט ווייסט דעם סוד ווי צו בראָטן פֿערד־פֿלייש, ס׳זאָל ווערן ווייך. מ׳דאַרף עס נישט אַרײַנלייגן גלײַך אין פֿענדל אַרײַן, ווײַל דעמאָלט ווערט עס ה אַרט ווי שטיי ן. לכתּחילה מוז מען עס אונטערקאָכן אין אַ ביסל וואַסער. מיר צוזעצן זיך אין אַ קרייז מיט די מעסערס אין די הענט און פּאַקן אָן אונדזערע מאָגנס.

דאָס איז קאַט. ווען ס׳זאָל בלויז אין איין יאָר אין אַן איין־איינציקער געגנט, נאָר אין אַ באַשטימטער שעה מעגלעך זײַן צו גע פֿינען עפּעס עסנוואַרג, וועט ער פּונקט אין יענער שעה — ווי געטריבן דורך אַ מין נבֿיאה־געפֿיל — אָנטאָן דאָס היטל, אַוועקגיין מיט אַ גלײַכן וועג, ווי נאָך אַ קאָמפּאַס, און עס געפֿינען.

ער גע פֿינט אַלץ; — בעת ס'איז קאַלט, קליינע אויוועלעך און האָלץ, היי און שטרוי, טישן, שטולן — קודם־כּל אָבער פּרעסן. ס'איז ממש אומפֿאַרשטענדלעך, צײַטנוויַיז דוכט זיך, אַז עפּעס כּישופֿט ער עס אַרויס פֿון דער לופֿט.

זײַן גרעסטער אויפֿטו איז געווען — פֿיר פּושקעס גרויסע ים־ראַקעס. מיר, פֿאַרשטייט זי ך, וואָלטן צופֿרידענער געווען, ווען ער ברענגט אונדז אָנשטאָט דעם שמאַלץ.

מיר האָבן זיך צעלייגט אויף דער זונען־זײַט פֿון די באַראַקן. ס'שמעקט מיט שמירייל, זומער און פֿוס־שווייס.

קאַט זיצט נעבן מיר, ווײַל ער האָט ליב צו כאַפּן אַ שמועס. הײַנט נאָכמיטאָג האָבן מיר זיך אַ שעה נאָכאַנאַנד געיבט אין "ערן־באַצייכנונגען", ווײַל טיאַדען האָט נאַכלעסיק באַגריסט אַ מאַיאָר. דאָס גייט ק אַטן פּשוט פֿון זינען נישט אַרויס. ער פֿאַרזיכערט:

— וועסט זען, מיר וועלן פֿאַרלירן דעם קריג, ווײַל מיר קאָנען צו גוט גריסן.

קראָפּ שפּרינגט אונטער נעענטער אַ באָרוועסער, די הויזן אויפֿגעקנעפּלט. ער לייגט אַוועק זײַנע אויסגעוואַשענע זאָקן אויפֿן גראָז טרוקענען. קאַט קוקט צום הימל אַרויף, לאָזט אַרויס אַ שטאַרקן טאָן און זאָגט פֿאַרטראַכט:

— ס'קלענסטע קערנדל גיט אַרויס אַ טאָן.

ביידע הייבן אָן צו דיס פּוטירן. גלײַכצײַטיק וועטן זיי זיך אין אַ פֿלאַש ביר, אַז ס'גרייט זיך אויף אונדז אַ העפֿטיקער פֿליער־קאַמף.

קאַט האַלט זיך שטאַרק בײַ זײַן מיינונג, און אַלס אַלטער פֿראָנט־חזיר, גיט ער זי תּיכּף איבער אין פֿערזן:

גלײַכע באַלוינונג, גלײַכעס עסן;
וואָלט שוין דער קריג געווען לאַנג פֿאַרגעסן. —

קראָפּ, להיפּוך, איז אַ דענקער. ער שלאָגט פֿאָר, אַז אַ קריגסדערקלערונג זאָל ווערן אַן אַרט פֿאָלקס־יום־טובֿ מיט אײַנטריטסקאַרטן, און מוזיק ווי בײַ אָקסן־קאַמפֿן. דאַן וו אָלטן די מיניסט אָרן און גענערעלער פֿון ביידע לענדער געמוזט אַרויסטרעטן אויף דער אַרענע אין באָד־הויזן און באַוואָפֿנט מיט גר אָבע שטעקנס זיך וו אַרפֿן איינער אויפֿן צווייטן. ווער ס'בלײַבט גאַנץ, יענעמס לאַנד האָט מנצח געווען. דאָס וואָלט געווען אַ סך פּשוטער און בעסער ווי איצט דאָ, ווו דער פֿאַלשער עולם באַקעמפֿט איינער דעם אַנדערן.

דער פֿאָרשלאַג געפֿעלט. באַלד גייט איבער דאָס געשפּרעך אויפֿן קאַזאַרמע־לײַוונט.

דאָ דערמאָן איך זיך פֿלוצלינג אָן אַזאַ בילד: אַ ברענעדיק הייסער נ אָכמיטאָג אויפֿן קאַזאַרמע־הויף. די היץ שטייט שטיל איבערן פּלאַץ. די קאַזאַרמעס מאַכן אַן אײַנדרוק פֿון אויסגעשטאָרבענע. אַלץ של אָפֿט. מ'הערט נאָר די איבונגען פֿון פּויקערס. זיי ה אָבן זיך ערגעץ ווו פֿאַרקליבן און איבן אומגעשיקט, מאָנאָטאָן, טעמפּ. ס'אַראַ משונהדיקע דרײַקלאַנגען! נאָכמיטאָג־היץ, קאַזאַרמע־הויף און פּויקן־איבונגען!

די פֿענצטער פֿון דער ק אַזאַרמע זענען ליידיק און טונקל. אויף עטלעכע הענגען פֿײַכטע דריל ך־הויזן. מיט בענקשאַפֿט קוקט מען אַהין אַריבער. אין די שטיבן איז קיל. —

אָ, איר טונקעלע, פֿאַרשימלטע אונטעראָפֿיציר־שטובן מיט די אייזערנע בעטגעשטעלן, מיט די קאַנטיקע בעטן און וועש־שענק מיט פֿיסבענקעלעך נעבן זיי! אַפֿילו איר קאָנט ווערן דער ציל פֿון פֿאַרלאַנגען; דאָ אויפֿן פֿראָנט זענט איר פּשוט אַ לעגענדאַרער אָפּגלאַנץ פֿון דער היים, איר ירושה פֿול מיט ריחות פֿון איבערגעשטאַנענע שפּײַזן, שלאָף, רויך און קליידער.

קאַטשינסקי ב אַשרײַבט זיי מיט פּרעכטיקע פֿאַרבן אין גרויסער אויפֿרעגונג. וואָס וואָלטן מיר נישט אָפּגעגעבן, כּדי קאָנען צו זיי צוריק קומען! ווײַל ווײַטער גרייכן שוין גאָרנישט אונדזערע געדאַנקען —

איר, אינסטרוקציע־שעהן באַגינען — "אויף וואָס פֿאַר אַ חלקים טיילן זיך די אַכט און נײַנציקער?" — איר — ספּאָרט־שעהן נאָכמיטאָג — "קלאַוויר־שפּילער פֿאָרויס. רעכטס, פֿאָרווערטס געשווינד אין קיך אַרײַן, צום קאַרטאָפֿל־שיילן."

מיר צוגיסן זיך פֿון שׂימחה בײַ דידאָזיקע דערינערונגע ן. קראָפּ צולאַכט זיך און זאָגט: "אין לאָנען זיך איבערזעצן."

דאָס איז געווען ס'ליבסטע שפּיל בײַ אונדזער ק אַפּראַל. לאָנע איז אַ באַן־סטאַנציע, ווו מע ד אַרף זיך איבערזעצן. כּדי אונדזערע חבֿרים, וואָס גייען אין אורלויב, זאָלן זיך ד אָרט נישט טועה זײַן, האָט הימלשטאָס אונדז געלערנט איבערזעצן אין קאַזאַרמע־שטוב. מיר האָבן געדאַרפֿט אײַנחזרן, אַז אין לאָנע קומט מען צום

צווייטן צוג דורך אַן אונטערשטן גאַנג. די בעטן האָבן מיר זיך פֿאָרגעשטעלט דעם אַריבערגאַנג און יעדערער האָט זיך פֿאַרפֿעסטיקט אויף זייער לינקער זײַט. דערנאָך איז געקומען די ק אָמאַנדע: "איך לאָנע זיך איבערזעצן!"

און ווי דער בליץ זענען אַלע דורך אונטער די בעטן, אַריבערגעקראָכן אויף דער אַנדערער זײַט. דאָס האָט מען געיבט שעהן נאָכאַנאַנד.

בינו לבינו איז די דײַטשע לופֿט־שיף אָפּגעשאָסן געוואָרן. ווי אַ קאָמעט איז זי אין אַ געדיכטן רויך־זאַל אַראָפּגעפֿאַלן אַן אַ זײַט. קראָפּ האָט צוליב דעם פֿאַרשפּילט אַ פֿלאַש ביר און ציילט אין אַ שלעכטער שטימונג זײַן געלט.

— הימלשטאָס איז אַלס בריוּוטרעגער זיכער אַ באַשיידענער מענטש — האָב איך אַ זאָג געטאָן, נאָכדעם ווי ס'איז אַריבער אַלבערטס אַנטוישונג, הײַנט ווי קומט עס, וואָס ער איז אַלס אונטעראָפֿיציר אַזאַ מין שינדער?

דידאַזיקע פֿראַגע מאַכט קראָפּן ווידער באַוועגלעך.

— דאָס איז נישט בלויז הימלשטאָס אַליין, אַזוינע ווי ער זענען ד אָ זייער אַ סך. קוים באַקומען זיי נאָר שליפֿעס אָדער אַ שווערד, ווערן זיי לגמרי אַנדערע מענטשן, ווי זיי וואָלטן זיך אָנפֿרעסן מיט בעטאָן.

– דאָס מאַכט דער מונדיר, גיב איך צו.

– אַזוי איז עס אומגעפֿער, זאָגט קאַט און גרייט זיך צו אַ גרויסער רעדע; דער גרונט ליגט אָבער גאָר אַנדערשוווּ, מיינט ער. קוק זיך, למשל, צו, אַז דו פֿאַרמשפּטסט אַ הונט אויף קאַרטאָפֿל־פֿרעסן און דערנאָך לייגסטו אים אַוועק אַ שטיק פֿלייש, וועט ער זיך דווקא וואַרפֿן דערויף, ווײַל דאָס ליגט אין זײַן נאַטור. און גיבסטו אַ מענטשן אַ שטיקל מאַכט, געשעעט מיט אים פּונקט דאָס זעלבע: ער וואַרפֿט זיך דערויף מיט אַלע פֿיר. דאָס קומט אויטאָמאַטיש, פֿון זיך אַליין, ווײַל דער מענטש, אַן און פֿאַר זיך, איז קודם כּל אַ חיה, אפֿשר שפּעטער, מיט דער צײַט ווערט ער ביסלעכווײַז אָנשטענדיקער, געשליפֿענער. די גאַנצע קונץ ליגט אין דעם, וואָס שטענדיק האָט איינער איבערן אַנדערן די מאַכט. ס'ערגסטע איז אָבער, וואָס יעדער איינער האָט צופֿיל מאַכט; דער אונטעראָפֿיציר מעג מאַטערן צום טויט דעם פּשוטן זעלנער, דער לייטענאַנט ווידער – דעם אונטעראָפֿיציר, און דער הויפּטמאַן – דעם לייטענאַנט. און ווײַל ער ווייסט עס, דעריבער איז אים גאַנץ לײַכט דערצו זיך צוצוגעווינען, נעם, למשל,

אַזאַ פּשוטע זאַך: מיר קומען פֿון איבונגס־פּלאַץ און זיצן טויט־מיד. ס'קומט אַ באַפֿעל: זינגען. נו, ס'איז, פֿאַרשטייט זיך, אַ שוואַכער געזאַנג, ווײַל יעדער איז צופֿרידן וואָס ער קאָן נאָך שלעפּן זײַן געווער. די גאַנצע קאָמפּאַניע ווערט אָבער דערפֿאַר באַשטראָפֿט, מוז זיך גלײַך אומקערן און אַ גאַנצע שעה מאַכן איבונגען. בײַם צוריקמאַרש באַפֿעלט מען ווידער "זינגען", און איצט ווערט געזונגען. וואָס האָט די גאַנצע מעשׂה, פֿאַר אַ זין? דער קאָמפּאַניע־פֿירער האָט דורכגעפֿירט זײַן עקשנות, ווײַל ער האָט דערויף די מאַכט. קיינער וועט אים קיין וואָרט נישט זאָגן, פּונקט פֿאַרקערט, ער גילט אַלס פֿעסטער כאַראַקטער. און דאָס זענען דאָך, אייגנטלעך, קליינינקייטן, ס'זענען פֿאַראַן אַ סך אַנדערע זאַכן, מיט וועלכע זיי שינדן די הויט. און דעריבער פֿרעג איך אײַך: זאָל דער מאַן אין ציוויל זײַן וואָס ער וויל, און וואָס פֿאַר אַ באַרוף קאָן ער זיך אַזוינס דערלויבן און נישט כאַפּן דערפֿאַר אַ ביטערן פּסק? דאָס קאָן ער נאָר אויספֿירן מיטן זעלנער! און דעריבער טאַקע יאָגן זיי זיך אַזוי נאָכן מיליטער־דינסט! און וואָס וויניקער ער האָט צו זאָגן אַלס ציוויליסט, אַלץ שטאַרקער איז אין אים דער דראַנג צום מיליטער.

– ס'הייסט דעריבער, אַז דיסציפּלין מוז זײַן אומבאַדינגט — באַמערקט קראָפּ אונטערטעניק.

– מאָטיוון — כּעסט זיך קאַט — האָבן זיי שטענדיק, זאָל זײַן אַזוי. קיין שיקאַנעס דאַרפֿן דאָך אָבער נישט זײַן. און הײַנט גיי דערקלער עס אַ שלאָסער אַ קנעכט אָדער אַן אַרבעטער, אָדער אפֿילו אַ פּרײַסישן אינפֿאַנטעריסט, און זיי זענען דאָך דאָ די מערהייט; ער זעט נאָר, אַז ער ווערט געשינדן, געשיקט אויפֿן פֿראָנט, און ער ווייסט גאַנץ גענוי, וואָס ס'איז נויטווענדיק און וואָס נישט. איך זאָג אײַך דעריבער, אַז דאָס, וואָס דער פּשוטער זעלנער האַלט אויס דאָ, פֿאָרנט, דאָס איז דער עיקר! טאַקע גאָר דאָ איז דער עיקר:

יעדערער איז דערמיט מסכּים, ווײַל יעדער איינער ווייס, אַז נאָר אין שוץ־גראָבן הערט אויף ס'פּײַניקן, אָבער בלויז עטלעכע קילאָמעטער הינטערן פֿראָנט — הויבט זיך עס ווידער אָן,

און מיטן גרע סטן אַבסורד, מיט גריסן און פֿאַראַדמאַרשן; ווײַל ס'איז אַן אייזערנער געזעץ: דער זעלנער מוז אויף יעדן אופֿן זײַן באַשעפֿטיקט.

אָבער אָט באַווײַזט זיך טי אַדען מיט רויטע פֿלעקן אויפֿן פּנים. ער איז אַזוי אויפֿגערעגט, אַז ער שטאַמלט. שטראַלנדיק אַקצענטירט ער אַ וואָרט נאָך אַ וואָרט:

– הימלשטאָס איז אונטערוועגס אַ הער. ער קומט אויפֿן פֿראָנט.

טיאַדען ברענט אויף הימלשטאָסן ווי אַ פֿײַער, ווײַל אין באַראַקן־לאַגער האָט ער אים דערצויגן לויט זײַן שטייגער. טיאַדען איז אַ בעטנעצער, בײַנאַכט, בעתן שלאָף פּאַסירט עס מיט אים. הימלשטאָס איז פֿעסט איבערצײַגט, אַז דאָס איז נישט מער ווי פֿוילקייט און זוכט אויס אַ מיטל פֿאַר אים, זייער אַ כאַראַקטעריסטישן. טיאַדענען צו היילן.

ער האָט געבראַכט צו פֿירן פֿון די שכנישע באַראַקן אַ צווייטן בעטנעצער, וואָס האָט געהייסן קינדערפֿאַטער, און האָט אים אײַנגעקוואַרטירט מיט טי אַדענען צוזאַמען. אין די באַראַקן זע נען די טיפּישע בעטגעשטעלן געשטאַנען צוויי בעטן איינע איבער דעם אַנדערן, די מאַטראַצן דראָטענע. הימלשטאָס האָט ביידע אַוועקגעלייגט אויף אַזאַ אופֿן, אַז איינער האָט פֿאַרנומען ס׳ אויבערשטע, דער צווייטער ס׳ אונטערשטע בעט. דער אונטערשטער, פֿאַרשטייט זיך, האָט זיך געפֿונען אין אַ ביטערער לאַגע. אויפֿן צווייטן אָוונט אָבער האָט ער געביטן דעם סדר, דער אונטערשטער איז אַרויף אויבן, און האָט באַקומען זײַן קאָמפּענסאַציע אַזוי האָט אויסגעזען הימלשטאָס דערציִונג.

דער אײַנפֿאַל איז געווען געמיין, און די אידעע אָבער גוט. ליידער האָט ער נישט געבראַכט דעם געהעריקן רעזולטאַט, ווײַל די השערה איז געווען אַ פֿאַלשע: בײַ ביידן איז עס נישט געווען קיין פֿוילקייט. דאָס האָט געקאָנט באַמערקן יעדערער, ווער ס'האָט זיך צוגעקוקט צו זייער אַש־פֿאַרביקער הויט. געענדיקט האָט זיך

45

דער אײַנפֿאַל דערמיט, וואָס איינער פֿון זיי פֿלעגט שלאָפֿן אויף דער פּאָדלאָגע. פֿאַרשטייט זיך, אַז ער האָט זיך לײַכט געקאָנט פֿאַרקילן. –

האַיע האָט זיך אויך דערווײַל אַוועקגעזעצט נעבן אונדז. ער ווינקט מיר צו און רײַבט שטאַרק די הענט. מיר האָבן צוזאַמען איבערגעלעבט דעם שענסטן טאָג פֿון אונדזער זעלנער־לעבן. ס'איז געווען דער אָוונט איידער מיר זענען אַוועק אויפֿן שלאַכט־פֿעלד. אונדז האָט מען טראַנספּאָרטירט אין איינעם פֿון די רעגימענטן מיט אַ הויכן הויז־נומער. פֿריער האָט מען אונדז אָבער משלח געווען אין אַ גאַרניזאָן זיך באַקליידן, נישט חלילה אין קיין רעקרוטן־דעפּאָ, נאָר אין אַן אַנדער קאַזאַרמע. אויפֿן צווייטן טאָג באַגינען האָבן מיר געזאָלט אָפּפֿאָרן. אין אָוונט האָבן מיר באַשלאָסן זיך אָפּצורעכענען מיט הימלשטאָסן. נאָך מיט וואָכן צוריק האָבן מיר דערויף געשוואָרן. קראָפּ איז אַפֿילו אַוועק אַזוי ווײַט, אַז ער האָט זיך פֿאָרגענומען נאָכן קריג צו לערנען ס'פּאָסט־פֿאַך, כדי שפּעטער, ווען הימלשטאָס וועט צוריק זײַן אַ בריוו־טרעגער, צו ווערן זײַן עלטסטער. ער האָט אָנגעקוואָלן פֿון נחת זיך פֿאָרשטעלנדיק ווי ער וועט מיט אים לערנען בלק. דאָס איז טאַקע געווען די מעשׂה, וואָס ער האָט אונדז נישט געקאָנט פּאַקן; מיר האָבן זיך תּמיד גערעכנט דערמיט, אַז פֿון אונדזערע הענט וועט ער זיך שוין נישט אַרויסדרייען, אויב נישט איצט, איז שפּעטסטענס בײַם סוף פֿון קריג.

דערווײַל האָט זיך אונדז געגלוסט ווי געהעריק אים אָנבויקערן די ביינער. וואָס אַזוינס קאָן דען מיט אונדז פּאַסירן, אויב ער וועט אונדז נאָר נישט דערקענען, און סײַ־ווי־סײַ פֿאָרן מיר דאָך שוין מאָרגן אַוועק.

מיר האָבן געוווּסט אין וועלכער קנײַפּע ער זיצט יעדן אָוונט. פֿון דאָרט אין קאַזאַרמע האָט ער געמוזט דורכגיין דורך אַ פֿינצטערע נישט פֿאַרבויטע גאַס. דאָרט האָבן מיר אויף אים געלויערט פֿון אונטער אַ באַרג שטיינער. איך האָב געהאַט בײַ זיך אַ בעטציך. מיר האָבן געציטערט בײַם געדאַנק טאָמער גייט ער נישט אַליין. ענדלעך האָבן מיר דערהערט זײַן גאַנג, וועלכן

46

מיר האָבן גוט געקענט, ווײַל מיר פֿלעגן אים הערן יעדן פֿרימאָרגן, ווי נאָר ס'פֿלעגט זיך אַן עפֿן טאַן די טיר מיטן ווילדן געשריי: "אויפֿשטיין".

– אַליין? — האָט קראָפּ געפֿליסטערט.

– אַליין!

מיר זענען מיט טיאַדען אַרויסגעקראָכן פֿון אונטערן שטיינערנער בערגל.

באַלד האָט אַ בליץ געטאָן דער שלאָס פֿון זײַן לעדערגאַרטל. הימלשטאָס איז געווען גוט געשטימט; ער האָט אונטערגעזונגען. נישט ריכטענדיק זיך אויף קיין זאַך, איז ער רויִק פֿאַרבײַגעגאַנגען.

מיר האָבן אַ נעם געטאָן ס׳בעט־ציך, געמאַכט אַ שטילן שפּרונג, אַ וואָרף געטאָן עס פֿון הינטן אים איבערן קאָפּ, אַ ריס אויף אונטן, אַזוי אַז ער איז שטיין געבליבן ווי אָנגעטאָן אין אַ ווײַסן זאַק, נישט קאָנענדיק רירן מיט קיין האַנט. ס׳זינגען איז אָפּגעשטאָרבן.

אין זעלבן מאָמענט האָט זיך באַוויזן האַיע וועסטהוז. מיט אויסגעשטרעקטע אָרעמס האָט ער אונדז אַ שלײַדער געטאָן אויף צוריק, וועלנדיק דווקא זײַן דער ערשטער. אַ שטאַרק צופֿרידענער האָט ער זיך אַ שטעל געטאָן הינטער אים, אַ הויב געטאָן דעם אָרעם ווי אַ סיגנאַל־שטעקן, די האַנט ווי אַ קוילן־שופֿלע און דערלאַנגט אַ קנאַל אין ווײַסן זאַק מיט אַזאַ האַסט, אַז ער וואָלט געקאָנט אַוועקלייגן אויפֿן אָרט אַן אָקס.

הימלשטאָס האָט זיך געריסן, איז אָפּגעלאָפֿן אַ פֿינף מעטער ווײַטער און אָנגעהויבן שרײַען. אָבער אויך דערויף האָבן מיר זיך געריכט און געהאַט גרייט אַ קישן. האַיע האָט זיך אַוועקגעזעצט, אַ לייג געטאָן דאָס קישן אויף די קני, אַ נעם געטאָן הימלשטאָסן בײַם קאָפּ און אַ וואָרף געטאָן אויפֿן קישן. זײַן קול איז תּיכּף געוואָרן פֿאַרשטיקטער. האַיע האָט אים פֿון צײַט צו צײַט געלאָזן אָפּכאַפּן דעם אָטעם, באַלד האָט זיך דערהערט אַ פּראַכטפֿולער הילכיקער געשריי, וואָס איז אָבער גלײַך ווידער געוואָרן צאַרט.

איצט האָט טיאָדען אָפּגעשפּילעט בײַ הימלשטאָסן די שעלייקעס און אַראָפּגעצויגן די הויזן. דעם קאַנטשיק האָט ער בעת מעשׂה געהאַלטן מיט די ציין. דערנאָך איז ער אויפֿגעשטאַנען און האָט זיך אָנגעהויבן באַוועגן.

ס׳איז געווען אַ וווּנדערבאַר בילד: הימלשטאָס אויף דר׳ערד איבער אים אַריבערגעבויגן, יענעמס קאָפּ אויף זײַנע קני, האַיע מיט אַ טײַוולאָניש פֿאַרקרימטן פּנים און פֿון גרויס הנאה מיט אַן אָפֿענעם מויל, דאַן הימלשטאָססנס ציטערנדיקע, געשטרײַפֿטע אונטערהויזן מיט די פֿאַרלייגטע פֿיס, וואָס האָבן, אין די אַראָפּגערוקטע הויזן, בײַ יעדע קלאַפּ געמאַכט אָריגינעלע באַוועגונגען, און איבער זיי ווי אַ האָלצהעקער דער אומדערמידלעכער טיאַדען. מיר האָבן אים סוף־כּל־סוף געמוזט מיט געוואַלד אָפּרײַסן, כּדי כאָטש אויך צו נעמען וועלכן נישט איז אָנטייל.

ענדלעך האָט אים האַיע אַוועקגעשטעלט צוריק אויף די פֿיס און צום שלוס געגעבן אַ פּריוואַט־פֿאַרשטעלונג, ווי ער זאָל וועלן כאַפּן שטערן, אַזוי האָט ער אויפֿגעהויבן זײַן רעכטע האַנט צו אַ פּאַטש. הימלשטאָס איז אומגעפֿאַלן. האַיע האָט אים ווידער אויפֿגעהויבן, אַוועקגעשטעלט גלײַך און האָט אים דערלאַנגט אַ צווייטן, מיט דער לינקער האַנט אַן ערשטקלאַסיק געצילטן פֿליאַסק.

הימלשטאָס האָט געוואָיעט און איז אַנטלאָפֿן אויף אַלע פֿיר. זײַן געשטרײַפֿטער בריווטרעגער־הינטן האָט געלויכטן אין לבֿנה־שײַן.

מיר זענען אין גאַלאָפּ פֿאַרשוווּנדן.

האַיע האָט זיך נאָך אַ מאָל אומגעקוקט און אַ פֿאַרצאָרנטער, אַ גענעטיקטער, אַ זאָג געטאָן: „נקמה איז בלוטדורשט".

אייגנטלעך האָט הימלשטאָס געקאָנט זײַן צופֿרידן; ווײַל זײַן וואָרט, אַז איינער דעם אַנדערן מוז תּמיד ערציען, האָט פֿאַר אים גופֿא געבראַכט נוצן. מיר זענען געוואָרן פֿעיקע תּלמידים פֿון זײַנע טעאָריעס.

ער איז בשום אופֿן נישט דערגאַנגען ווער ס׳איז געווען דער איניציאַטאָר פֿון דערדאָזיקער עקזעקוציע. לכּל הדעות האָט ער אָבער דערבײַ פֿאַרדינט אַ בעט־דעקע; אַז מיר האָבן איר אין עטלעכע שעה שפּעטער געזוכט, איז זי טאַקע נישט געווען.

דערדאָזיקער אָוונט האָט געבראַכט דערצו, אַז מיר זענען אויפֿן צווייטן טאָג אין אַ געוויסער מאָס רויִק אָפּגעפֿאָרן. אַ לאַנגע, זיך שאָקלענדיקע באָרד האָט אונדז דעריבער, זייער גערירט, געשילדערט אַלס העלדן־יוגנט.

.VI

מיר מוזן זיך איבערטראָגן פֿאָרנט צו, צום שוצוואַל. פֿאַרנאַכט פֿאָרן מיר אָן די משׂא־וועגענער. מיר קלעטערן אַרויף. ס׳איז אַ וואַרעמער אָוונט, און דער בין־השמשות זעט אונדז אויס ווי אַ טוך, וואָס אונטער איר שוץ פֿילן מיר זיך אויסגעצייכנט. זי בינדט אונדז צונויף; אַפֿילו דער גײַציקער טיאַדען שענקט מיר אַ פּאַפּיראָס און גיט מיר פֿײַער.

מיר שטייען איינער נעבן אַנדערן ווי צוגעשמידט. זעצן זיך קאָן מען נישט. דערצו זענען מיר שוין געוווינט. מילער איז סוף־כּל־סוף גוט געשטימט, ער טראָגט זײַנע נײַע שטיוול.

די מאָטאָרן הויבן אָן ברומען, די וועגענער האַקן און טראַסקען. די שאָסעען זענען אויסגעפֿאָרן און פֿול מיט לעכער. ס׳טאָר נישט מאַכן ליכטיק, דעריבער פֿאָרט מען אַרײַן אין די גריבער און יעדן מאָמענט דראָט

אַראָפּצושעדיקן זיך פֿון וואָגן. אָבער דאָס באַאומרויִקס אונדז שוין נישט. וואָס קאָן דען געשען; אַ צעבראָכענע האַנט איז דאָך נאָך אַלץ בעסער ווי אַ לאָך אין בויך, און נישט איינער ווינטשט זיך צו באַקומען אויף אַזאַ אופֿן די מעגלעכקייט אָוועק צו גיין אַ היים.

נעבן אונדז פֿאָרן אין אַ לאַנגער רייע די מוניציע־קאָלאָנעס. זיי אײַלן זיך שטאַרק און יאָגן אונדז כּסדר איבער. מיר וואַרפֿן פֿון ווײַטנס מיט וויצן, און זיי ענטפֿערן.

פֿון ווײַטנס דערזעט זיך עפּעס אַ וואַנט פֿון אַן אײַנגעפֿאַלענעם הויז, וואָס שטייט אָן אַ זײַט פֿון שאָסעע. איך שטעל פֿלוצלונג אָן די אויערן. צו בין איך זיך טועה? איך הער נאָך אַ מאָל גאַנץ דײַטלעך קולות פֿון גענז. אַ בליק צו קאַטשינסקען — אַ בליק פֿון אים צו מיר; מיר פֿאַרשטייען זיך.

– קאַט, איך הער דאָ עפּעס אַן אַספּיראַנט פֿון קאָכגעשיר.

ער שאָקלט צו מיטן קאָפּ.

– ס'וועט זײַן געמאַכט, צוריקוועגס. איך אָריענטיר זיך דאָ געניו.

פֿאַרשטייט זיך, אַז קאַט אָריענטירט זיך. ער קען באַשטימט יעדעס גענדזן־פֿיסל אויף אַ שטח פֿון 20 קילאָמעטער אַרום.

די וועגענער דערגרייכן דעם געביט פֿון דער אַרטילעריע. די קאַנאָנען־געשטעלן זענען קעגן די פֿליער־אויגן אַרומגעדעקט פֿון אַלע זײַטן מיט גרינע צווײַגן ווי בעת אַ מיליטערישן יום־טובֿ־סכּות. דידאָזיקע גרינע בוימעלאַך וואָלטן אויסגעזען לוסטיק און פֿרידלעך, ווען אונטער זיי זאָלן זיך נישט בעהאַלטן קיין קאַנאָנען.

די לופֿט ווערט געדיכט פֿון קאַנאָנען־רויך און נעפּל. אויפֿן צונג שפּירט זיך דער ביטערער פּולווער־רויך. די שאָסן קנאַקן, אַזוי, אַז אונדזער וואָגן טרייסלט זיך, דער ווידערקויל פֿאַרהילכט די לופֿט, אַלץ וואַקלט זיך.

אומבאַמערקט פֿאַרענדערן זיך אונדזערע געזיכטער. מיר גייען, אמת, נישט אין די גראָבנס, נאָר צו די שאַנצן, אָבער אויף יעדן פּנים איז איצט אויסגעשריבן: דאָ איז דער פֿראָנט, מיר געפֿינען זיך אויף זײַנע גרענעצן.

דאָך האָבן מיר נאָך נישט שטאַרק מורא. ווער ס'פֿאָרט, אַזוי אָפֿט ווי מיר, צו די פֿאָדערשטע פּאָזיציעס, דער ווערט גראָבהויטיק. נאָר די יונגע רעקרוטן זענען אויפֿגערעגט. קאַט גיט זיי אַ לעקציע, איז זיי מחנך אין הלכות קאַמפֿן:

– דאָס איז געווען אַ 30,5, איר הערט עס לויטן שאָס; – באַלד קומט דער קלאַפּ.

דער פֿאַרטויבטער הילך פֿון די קלעפּ דרינגט אָבער נישט אַריבער. ער ווערט דערטרונקען אין ליאַרם פֿון פֿראָנט. קאַט הערט זיך צו:

51

– הײַנטיקע נאַכט וועט זײַן שטורעמדיק.

מיר הערן זיך אַלע צו. דער פֿראָנט איז אומרויִק, קראָפּ זאָגט: "די טאָממיס* שיסן שויך.

די שאָסן הערן זיך דײַטלעך. דאָס זענען די ענגלישע באַטעריעס, האַרט נעבן אונדזער פֿראָנט־טייל. זיי הויבן אָן מיט אַ גאַנצער שעה פֿריער. בײַ אונדז פֿלעגט מען געוויינלעך אָנהייבן פּונקט צען אַ זייגער.

– וואָס איז מיט זיי געשען — שרײַט מילער — זייערע זייגערס לויפֿן, וואַרשײַנלעך. ס'ווערט פֿריילעך, זאָג איך אײַך, איך שפּיר עס אין די ביינער.

קאַט קוועטשט מיט די פּלייצעס.

נעבן אונדז הילכן דרײַ שאָסן, דער פֿײַערשטראַל שיסט קרום אין נעפּל אַרײַן, די קאַנאָנען ברומען און ווילדעווען. מיר טרייסלען זיך און זענען צופֿרידן, וואָס מאָרגן פֿרי וועלן מיר זײַן צוריק אין די באַראַקן.

אונדזערע פּנימער זענען נישט בלייכער און נישט רויטער ווי תּמיד; זיי זענען אויך נישט געשפּאַנטער אָדער רויִקער און דאָך זענען זיי לגמרי אַנדערש. מיר שפּירן, אַז אין אונדזער בלוט וועבט זיך אַ קאָנטאַקט. ס'זענען נישט קיין פֿראַזן, ס'איז אַ פֿאַקט. דער פֿראָנט איז עס, ס'באַוווסטזײַן פֿון פֿראָנט, וואָס רופֿט אַרויס דעמדאָזיקן קאָנטאַקט. אין מאָמענט, ווען ס'פֿײַפֿן די ערשטע גראַנאַטן, ווען די לופֿט צערײַסט זיך אונטערן קלאַנג פֿון די שאָסן, כאַפּט זיך פּלוצלונג אַרײַן אין אונדזערע אָדערן, אין אונדזערע הענט, אין אונדזערע אויגן אַ מין געשפּאַנט וואַרטן, אַ לויערן, אַ שטאַרקער וואַכזײַן, אַ מאָדנע עלאַסטישקייט פֿון די חושים. דער קערפּער איז מיט איין קלאַפּ פֿול גרייטקייט.

אָפֿטמאָל דוכט זיך מיר, אַז ס'איז די דערשיטערטע, וויברירנדיקע לופֿט, וואָס שפּרינגט אַריבער אויף אונדז מיט שטילע פֿליגלען, אָדער גאָר דער פֿראָנט גופֿא, פֿון וועלכן ס'שטראַלט אויס אַן עלעקטריציטעט, וואָס מאָביליזירט די אומבאַקאַנטע נערוון־שפּיצן.

*די טאָממים — די ענגלענדער.

יעדעס מאָל קומט פֿאַר דיזעלבע זאַך: מיר פֿאַרן אַוועק און זענען אומצופֿרידענע אָדער גוטגעשטימטע זעלנער; — דערנאָך קומען די ערשטע קאַנאָנען־געשטעלן, און יעדעס וואָרט פֿון אונדזער שמועס האָט אַ פֿאַרענדערטן קלאַנג. –

בעת קאַט שטייט פֿאַר די באַראַקן און זאָגט: "ס'ווערט שטורמדיק" — איז עס בלויז זײַן מיינונג, נישט מער; ווען ער זאָגט עס אָבער דאָ, באַקומט דערדאָזיקער זאַץ אַ שאַרפֿקייט פֿון אַ באַיאָנעט אין דער נאַכט בײַם לבֿנה־שײַן, ער שנײַדט גלאַט דורך די געדאַנקען, ער איז נענטער און רעדט צום דאָזיקן אומבאַוווּסטן, וואָס האָט אויפֿגעוואַכט אין אונדז מיט אַ פֿאַרנעפּלטער באַדײַטונג, "ס'ווערט שטורמדיק" – אפֿשר איז עס אונדזער אינערסטע און געהיימסטע לעבן, וואָס ווערט פֿאַרציטערט און שטעלט זיך אַנטקעגן.

פֿאַר מיר איז דער פֿראָנט אַ מוראדיקער וואַסער־שטראָם. ווען מ'איז נאָך גאַנץ ווײַט פֿון זײַן צענטער אין שטילן וואַסער, שפּירט מען שוין די קראַפֿט, מיט וועלכער ער ציט צו זיך, לאַנגזאַם, אומפֿאַרמיידלעך, אָן אַ שטאַרקןווידערשטאַנד.

פֿון דער ערד אָבער, פֿון דער לופֿט שטראָמען אונדז אַנטקעגן פֿאַרשידענע ווידערשטאַנדס־קרעפֿטן, — אַממיינסטן פֿון דער ערד. פֿאַר קיינעם איז די ערד נישט דאָס, וואָס פֿאַרן זעלנער. בעת ער דריקט זיך צו איר צו, לאַנג, העפֿטיק, בעת ער גראָבט זיך אײַן אין איר טיף מיטן פּנים אין טויטאַנגסט פֿאַרן פֿײַער, דאַמאָלט איז זי זײַן איינציקער פֿרײַנד, זײַן ברודער, זײַן מוטער; ער ווײנט אַרײַן זײַן מורא און זײַנע קולות אין איר שווײַגן, אין איר באַהעלטעניש, זי נעמט זיי אויף און לאָזט אים ווידער אָפּ אויף נײַע צען סעקונדן־לויף אין לעבן, טוט אים צוריק אַ נעם, און אָפֿטמאָל אויף שטענדיק.

ערד — ערד — ערד —!

דו ערד, מיט דײַנע באָדן־קנייטשן און לעכער און פֿאַרטיפֿונגען, וווּהין מ'קאָן זיך אַרײַנוואַרפֿן, זיך אײַנהויקערן! ערד, אין קראַמף פֿון ווילדן גרויל, אין אויפֿשפּריצן פֿון דער פֿאַרניכטונג, אין טויטליאַרם פֿון די עקספּלאָזיעס, האָסטו אונדז געגעבן די אומגעהויערע ווידערשטאַנדס־כוואַליע פֿון געוווּנענעם לעבן! דער פֿאַרבלאָנדזשעטער שטראָם פֿון כּמעט צעפֿליקטן לעבן איז אין צוריק־שטראָם פֿון דיר געפֿלאָסן דורך אונדזערע הענט, אַזוי אַז מיר האָבן די געראַטעוועטע אין דיר פֿאַרגראָבן און אין שטומען אַנגסטגליק פֿון די איבערגעקומענע מינוטן האָבן מיר דיך געביסן מיט אונדזערע ליפּן! —

בײַם ערשטן קנאַל פֿון די גראַנאַטן שפּרינגען מיר אָפּ מיט איין רוק אין אַ טייל פֿון אונדזער זײַן אויף טויזנטער יאָרן צוריק. ס'איז דער אינסטינקט פֿון דער חיה, וואָס כאַפּט זיך אין אונדז אויף, וואָס פֿירט און באַשיצט אונדז. ער איז נישט באַוווּסטזיניק, איז אָבער אַ סך געשווינטער, זיכערער, אומפֿעלבאַרער ווי ס'באַוווּסטזײַן. ס'לאָזט זיך נישט דערקלערן. מ'גייט און מ'קלערט נישט וועגן קיין שום זאַך — פּלוצלונג ליגט מען אין אַ לאָך און איבערן קאָפּ שפּריצן די קוילן־שטיקלעך; — מ'קאָן זיך אָבער נישט דערמאָנען, צי האָט מען זיך אַוועקגעלייגט, הערנדיק דעם פֿײַף פֿון די קוילן, אָדער שוין פֿריער וועגן דעם געטראַכט. ווען מ'זאָל זיך פֿאַרלאָזן אויף דעם, וואָלט מען שוין זיכער געווען אַ הויפֿן צעריבן פֿלייש. ס'איז טאַקע געווען דער צווייטער געפֿיל, דערדאָזיקער נבֿואה־חוש אין אונדז, וואָס האָט אונדז אַ שלײַדער געטון און געראַטעוועט, מיר האָבן אַליין נישט געוווּסט ווי אַזוי. ווען נישט דידאָזיקע אינטויִציע, וואָלט פֿון פֿלאַנדריען ביז צו די וואָגעזן שוין לאַנג נישט געווען קיין איינציקער מענטש.

מיר פֿאָרן אַוועק ווי בייזע אָדער גוטגעשטימטע זעלנער – מיר קומען אויפֿן שטח, ווו ס'הויבט זיך אָן דער פֿראָנט און זעמיר געוואָרן מענטשן־חיות.

מיר פֿאַרקלויבן זיך אין אַ שיטערן וואַלד און גייען פֿאַרבײַ די גולאַש־קאַנאָנען. הינטערן וואַלד גייען מיר אַראָפּ, די

וועגענער פֿאָרן צוריק. מאָרגן באַגינען דאַרפֿן זיי אונדז קומען אָפּנעמען.

נעפּל און קאַנאָנען־רויך באַדעקן די לאָנקעס ביז דער הויך פֿון אַ מענטשן. די לבֿנה באַשײַנט זיי. איבערן שאָסיי ציען זיך אַרמיי־טרופּן. די קעפּ און ס'געווער שטאַרן אַרויס דורכן ווײַסן נעפּל, די קעפּ שאָקלען זיך, ס'געווער וואַקלט זיך.

ווײַטער פֿאָרנט פֿאַרשווינדט דער נעפּל. די קעפּ פֿאַרוואַנדלען זיך אין געשטאַלטן: – רעק, הויזן און שטיוול קריכן אַרויס פֿון נעפּל ווי פֿון אַ מילך־טײַך זיי פֿאָרמירן זיך אין אַ קאָלאָנע. די קאָלאָנע מאַרשירט פֿאָראויס, די

געשטאַלטן שליסן זיך אין אַ האַלבקרײַז. קיין איינצעלנע זעט מען נישט מער. בלויז אַ טונקלער האַלבקרײַז רוקט זיך פֿאָרויס, משונהדיק דערגענצט דורך די קעפּ און ס׳געווער, וואָס שווימען כּסדר אַרויס פֿון נעפּל־טײַך.

אויף אַ קווערגאַס פֿאָרן לײַכטע קאַנאָנען און אַמוניציע־וועגענער. די פֿערד האָבן, אונטערן לבֿנה־שײַן, גלאַנצנדיקע רוקנס, זייערע באַוועגונגען זענען שיין. זיי וואַרפֿן מיט די קעפּ, מ׳זעט ווי ס׳בליצן זייערע אויגן. די קאַנאָנען און וועגענער לויפֿן פֿאַרבײַ דעם פֿאַרשווימענדיקן הינטערגרונט פֿון דער לבֿנה־לאַנדשאַפֿט, די רײַטער מיט זייערע שטאָלהיטלען זעען אויס ווי ריטער פֿון אַ פֿאַרגאַנגענער צײַט, עפּעס איז עס גאָר שיין און רירנד.

מיר ציען זיך צום פֿאַראַדפּאַרק. אַ טייל פֿון אונדזערע לאַדעוועןן אָן אויף די אַקסלען געבויגענע, שפּיציקע אײַזן־שטאַבעס, די איבעריקע שטעקן אַרײַן גלאַטע אײַזן־שטאַבעס אין די ראָלקעס דראָט און מאַרשירן דערמיט ווײַטער. די משׂאָות זענען אומבאַקוועמע און שווער.

דער שטח ווערט צעריסענער — פֿון פֿאָרנט רײַסן זיך אַדורך מעלדונגען: "פֿאָרזיכטיק, לינקס אַ טיפֿער גראַנאַט־גראָבן!"

אונדזערע אויגן זענען געשפּאַנט, אונדזערע פּיס און שטעקנס שפּירן פֿאָרויס נאָך איידער זיי דערפֿילן די לאַסט פֿון קערפּער, מיט אַמאָל בלײַבט דער צוג שטיין: ס׳קנאַקט מיטן געזיכט אָן די דראָטראָלקעס פֿון די פֿאָדערשטע רייען און מ׳זידלט זיך.

אויפֿן וועג ליגן עטלעכע צעשאָסענע וועגענער. אַ נײַער באַפֿעל: "אויס פּאַפּיראָסן און פֿײַקעס". — מיר זענען האַרט נעבן די גראָבנס.

דערווײַל איז געוואָרן גאַנץ טונקל. מיר מײַדן אויס אַ וועלדל און האָבן פֿאַר זיך דעם גאַנצן פֿראָנט־טייל.

אַן אומזיכערע, רויטלעכע העלקייט טראָגט זיך אויפֿן האָריזאָנט פֿון איין עק ביזן צווייטן. זי איז אין שטענדיקער בעוועגונג, אויפֿגעציטערט פֿון אומאויפֿהערלעכן באַטאַרייען־פֿײַער. לײַכט־קוילן שטײַגן אויף אינדערהויך, זילבערנע און רויטע פּילקעס, וואָס פּלאַצן אויף און גיסן זיך פֿאַנאַנדער ווי אַ רעגן פֿון ווײַסע, גרינע און רויטע שטערנס. ס׳שיסן פֿראַנצויזישע ראַקעטן, וואָס וויקלען פֿאַנאַנדער אין דער לופֿט אַ זײַדנשירעם און שוועבן זייער פּאַמעלעך אַרונטער. זיי באַלויכטן אַלץ ווי אין מיטן טאָג. ביז צו אונדז דרינגט זייער שײַן, מיר זעען אונדזערע שאָטנס, דײַטלעך אויפֿן באָדן. מינוטן־לאַנג שוועבן זיי איידער זיי ווערן אויסגעברענט. תּיכּף שטײַגן אויף נײַע, אומעטום, און ווידעראַמאָל די גרינע, רויטע און בלאָע.

– שלימזל! — זאָגט קאַט.

דער קאַנאָנען־שטורם פֿאַרשטאַרקט זיך אין איין הילכיקן ליאַרם און צעפֿאַלט דערנאָך ווידער אויף גרופּן־שאָסן. די טרוקענע זאַלפּן פֿון קוילנוואַרפֿערס קנאַקן. די לופֿט איבער אונדז איז אָנגעפֿילט מיט אַן אומזיכטבאַרן יאָגן, וואָיען, פֿײַפֿן און קוויטשען. ס׳זענען קלענערע שיסערײַען; – אָבער אויך די גרויסע קוילן־קאַסטנס שיטן דורך דער נאַכט די גאַנץ שווערע שטיקער און שטייען ווײַט הינטער אונדז. זיי גיבן אַרויס פֿון זיך אַ פֿאַרשטיקטן, הייזעריקן, ווײַטן געשריי, ווי הירשן אין דער תּאווה־צײַט, און פֿאַרהילכן דאָס וואָיען און פֿײַפֿן פֿון קלענערע קוילנוואַרפֿערס.

די שײַנוואַרפֿערס (רעפֿלעקטאָרן) הויבן אָן אָפּצוזוכן דעם שוואַרצן הימל. זיי רוקן זיך איבער אים ווי ריזיקע, צום סוף דינער ווערנדיקע ליניעס. איינער שטייט שטיל און ציטערט בלויז. תּיכּף באַווײַזט זיך נעבן אים אַ צווייטער, זיי קרייצן זיך, אַ שוואַרצע פֿליג טראָגט זיך צווישן זייביידן און פּרוּווט אַנטלויפֿן: דער פֿליער. ער איז פֿאַרבלענדט, וואַקלט זיך, פֿאַרלירט ס׳גלײַכגעוויכט.

מיר האַקן אַרײַן אין דר׳ערד אין רעגלמעסיקע הפֿסקות אייזערנע זײַלן. יעדע צוויי מאַן האַלטן אַ ראָלקע, און די איבעריקע וויקלען פֿאַנאַנדער ס׳שטעכעדיקע דראָט. ס׳איז דער עקלהאַפֿטער דראָט מיט געדיכטע, לאַנגע שטעכעדיקע שפּיצן. איך בין צו דערדאָזיקער אַרבעט נישט געוווינט און צערײַס זיך די הענט ביז בלוט.

אין עטלעכע שעה זענען מיר מיט דער אַרבעט פֿאַרטיק, מיר האָבן נאָך אָבער צײַט ביז ס׳וועלן קומען די משׂא־וועגענער, דער גרעסטער טייל לייגט זיך אַוועק און שלאָפֿט. איך פּרווו עס אויך אָבער ס׳ווערט צו קיל. מ׳שפּירט, אַז מ׳געפֿינט זיך נאָענט פֿון ים, און פֿון קעלט כאַפּט מען זיך כּסדר אויף.

איינמאָל בין איך שטאַרק אײַנגעשלאָפֿן. אַז איך שפּרינג פּלוצלונג אויף מיט איין רוק, ווייס איך לגמרי נישט ווו איך בין. איך זע די שטערנס, איך זע די ראַקעטן און אַ מאָמענט האָב איך דעם אײַנדרוק, אַז איך בין אײַנגעשלאָפֿן ערגעץ אין אַ גאָרטן בעת אַ יום־טובֿ. איך ווייס נישט צי ס׳איז איצט טאָג צי נאַכט, איך ליג אין דער בלייכער וויג פֿון בין־השמשות און וואַרט אויף צאַרטע ווערטער, וואָס מוזן קומען, ווייך און אין דער שטיל – צי דען וויין איך? איך טאַפּ מײַנע אויגן, אַ ווונדערלעכע זאַך, צי בין איך אַ קינד? אַ צאַרטע הויט; בלויז איין

סעקונדע דויערט עס, און איך דערקען קאַטשינסקיס סילועט. ער זיצט רויִק, דער אַלטער זעלנער, און רויכערט אַ פּײַקע, אַ דעקל־פּײַקע, נאַטירלעך. באַמערקנדיק, אַז איך בין וואַך, זאָגט ער:

– דו האָסט זיך גוט דערשראָקן. ס׳איז געווען נישט מער ווי אַ צינדער, וואָס איז אַרײַנגעפֿאַלן דאָ צווישן די קוסטעס.

איך זעץ זיך אויף; איך פֿיל זיך שרעקלעך איינזאַם. גוט נאָך וואָס קאַט איז דאָ. אַ פֿאַרטראַכטער קוקט ער זיך צו צום פֿראָנט און זאָגט:

– "גאַנץ שיינע פֿײַערווערק, ווען ס׳זאָל נאָר נישט זײַן אַזוי געפֿערלעך".

הינטער אונדז קנאַקן שאָסן. אַ פּאָר רעקרוטן שפּרינגען אויף, צעשראָקענע, פֿון זייערע ערטער. אין אַ פּאָר מינוט אַרום הויבט עס ווידער אָן צו בליצן, נענטער ווי פֿריער. קאַט שאָקלט אויס זײַן פּײַקע.

– ס׳קומען אָן צינדער.

און גלײַך הויבט זיך עס אָן. מיר טראָגן זיך אָפּ ווי ס׳לאָזט זיך אין גרויס אײַלעניש. דער נאָענטסטער שאָס פֿאַלט שוין זיכער צווישן אונדז.

אַ פּאָר מענטשן שרײַען. אויפֿן האָריזאָנט הויבן זיך אויף גרינע ראַקעטן. דער שמוץ פֿליט אינדערהויך, ס׳רוישן די קוילן־שטיקער. מ׳הערט נאָך ווי זיי טראַסקען, ווען דער ליאַרם פֿון דער שיסערײַ איז שוין לאַנג שטום געוואָרן.

נעבן אונדז ליגט אַ דערשראָקענער רעקרוט, אַ פֿלאַקס־קאָפּ. ס׳פּנים האָט ער אַרײַנגערוקט אין די הענט; זײַן היטל איז אַוועקגעפֿלויגן. איך טו עס אַ כאַפּ און וויל עס אים אַרויפֿזעצן אויפֿן קאָפּ, ער הויבט אויף די אויגן, טוט אַ וואַרף ס׳היטל און קריכט ווי אַ קינד מיטן קאָפּ אונטער מײַן אָרעם, האַרט נעבן מײַן ברוסט. די שמאָלע פּלייצעס ציטערן. פּלייצעס, פּונקט ווי קעמעריכס. איך גיב אַלץ נאָך, כּדי דאָס היטל זאָל נאָך אַמווייניקסטנס צו עפּעס נוצן, פּאַק איך עס אים אַרויף אויפֿן הינטן, נישט מחמת מיר ווילט זיך אַ שטיף טאָן, נאָר פּראָסט פּשוט מיט דער אויסרעכנונג, אַז דאָס איז דער העכסטער אָרט. כאָטש דאָס איז גראָבע פֿלייש, רופֿן דאָך אַרויס די קוילן אויף דעם אָרט אומעטשלעכע יסורים; אויסערדעם מוז מען חדשים לאַנג ליגן אויפֿן בויך אין לאַזאַרעט און דערנאָך ערשט זיכער הינקען.

58

פֿון ערגעץ ווו האָט זיך נאָך אַלץ געטראָגן אַ שיסערײַ פֿון צווישן די שאָסן הערן זיך געשרייען.

ענדלעך ווערט רויִק. ס׳פֿײַער איז איבער אונדז אַריבערגעשפּרונגען און ליגט איצט אויף די לעצטע רעזערוו־גראָבנס, מיר ריזיקירן מיט אַ בליק. רויטע ראַקעטן פֿלאַטערן אונטערן הימל. ווי ס׳שײַנט קומט אַן אָנגריף.

בײַ אונדז בלײַבט רויִק. איך זעץ זיך אַוועק און טרייסל דעם רעקרוט בײַ די אַקסלען:

– ס׳איז אַריבער, קליינער! האָסט נאָך גוט אָפּגעשניטן.

אַ צעטראָגענער קוקט ער זיך אַרום. איך טרייסט אים:

"דו וועסט זיך שוין צוגעוווינען".

ער באַמערקט זײַן היטל און טוט עס אָן אויפֿן קאָפּ. ביסלעכווײַז קומט ער צו צו זיך. פּלוצלונג ווערט ער רויט ווי פֿײַער און שטאַרק פֿאַרשעמט. פֿאָרזיכטיק דערלאַנגט ער מיטן האַנט אויפֿן הינטן און קוקט מיך אָן שטאַרק צערודערט. איך פֿאַרשטיי תּיכּף: קאַנאָנען־פֿיבער. דערצו האָב איך אים אייגנטלעך דאָס היטל גראָד נישט אַהין אַרויפֿגעפּאַקט, —— אָבער איך טרייסט אים ווידער:

– ס׳איז נישט קיין חרפּה; ס׳האָבן שוין גאַנץ אַנדערע לײַט, נישט בלויז אַזעלכע ווי דו, נאָכן ערשטן פֿײַער־איבערפֿאַל געהאַט פֿולע הויזן. גיי אַהין אונטער די קוסטעס און וואַרף אַוועק דײַנע אונטערהויזן. דערלײדיקט. ——

ער טראָגט זיך אָפּ. ס׳ווערט שטילער, אָבער דאָס שרײַען הערט נישט אויף.

– וואָס איז געשען, אַלבערט? – טו איך אַ פֿרעג.

– אויף יענער זײַט זענען אַ פּאָר קאָלאָנעס אינגאַנצן צעשאָסן געוואָרן.

ס׳שרײַען דויערט ווײַטער. ס׳זענען נישט קיין מענטשלעכע קולות, מענטשן קאָנען אַזוי שרעקלעך נישט שרײַען.

קאַט טוט אַ זאָג: פֿאַרוווּנדעטע פֿערד.

איך האָב נאָך קיינמאָל נישט געהערט ווי פֿערד שרײַען און דעריבער קאָן איך נישט גלויבן. ס׳איז דער יאָמער פֿון דער וועלט, די געפּײַניקטע קרעאַטור, אַ ווילדער, גרויליפּולער שמערץ, וואָס קרעכצט. מיר זענען אַלע בלייך. דעטערינג טוט זיך אַ שטעל.

– שינדער, שינדער! דערשיסט זיי ווייניקסטענס!

ער איז אַ גוטבאַזיצער און האָט אַ ידיעה אין פֿערד. ס׳איז אים נאָענט. און ווי אויף להכעיס איז איצט ס׳פֿײַער כמעט שטיל געוואָרן. און נאָך דײַטלעכער הערט זיך דעריבער ס׳שרײַען פֿון די חיות. מ׳ווייסט לגמרי נישט פֿון וואַנען קומט עס אַהער אין דערדאָזיקער איצט אַזוי שטילער, זילבערנער לאַנדשאַפֿט. ס׳איז אומזיכטבאַר, געשפּענסט־אַרטיק, אומעטום, צווישן הימל און ערד, ס׳געשווילט אומגעהײַער — דעטערינג פֿאַלט אַרײַן אין אַ ווילדן כּעס און ברילט ווי אַ לייב:

– דערשיסט זיי, רוצחים, דערשיסט זיי, פֿאַרפֿלוכט זײַט נאָך אַ מאָל!

– זיי מוזן דאָך פֿריער צונעמען די מענטשן! — זאָגט קאַט.

מיר שטייען אויף און זוכן ווו דאָס אָרט איז. אַז מ׳וועט דערזען די חיות, וועט עס זײַן לײַכטער אַריבער צו טראָגן. מיינער האָט בײַ זיך אַ פֿאַרגרעסער־גלאָז. מיר זעען אַ טונקעלע גרופּע סאַניטאַרן מיט טראָגבעטלעך און שוואַרצע גרעסערע קנוילן, וואָס באַוועגן זיך. דאָס זענען די פֿאַרוווּנדעטע פֿערד. אָבער נישט אַלע. עטלעכע גאַלאָפּירן ווײַטער פֿון דעם אָרט, פֿאַלן אַנידער און לויפֿן ווײַטער. בײַ איינעם איז אויפֿגעריסן דער בויך, די געדערם הענגען לאַנג אַרויס. עס פֿאַרוויקלט זיך אין זיי איין און פֿאַלט, שטייט אָבער באַלד ווידער אויף.

דעטערינג טוט אַ כאַפּ ס׳געווער און צילט. קאַט האַקט עס אים אַרויס פֿון האַנט.

– משוגע ביסטו, צי וואָס, צום טײַוול?

דעטערינג ציטערט און טוט אַ וואָרף דאָס געווער אויף דער ערד.

60

מיר זעצן זיך אַוועק און פֿאַרשטעלן די אויערן. אָבער דידאָזיקע קלאַנגען, קרעכצן און יאָמערן רײַסען זיך דורך, זיי רײַסען זיך דורך אומעטום.

מיר קאָנען אַלע עפּעס פֿאַרטראָגן. דאָ אָבער באַגיסט אונדז אַ קאַלטער שווייס. ס׳ווילט זיך אויפֿשטיין און אַנטלויפֿן, אַלץ איינס וווּהין, אַבי נישט הערן מער דאָס דאָזיקע שרײַען. דערצו זענען עס דאָך נישט קיין מענטשן, נאָר פֿערד.

פֿון טונקעלן קנויל אַרויס באַווײַזן זיך ווידער טראָגבעטלעך. דערנאָך קנאַלן פֿאַראיינצלטע שאָסן. די קנוילן ציטערן און ווערן פֿלאַכער, ענדלעך: אָבער ס׳נעמט נאָך נישט קיין סוף, די מענטשן קומען נישט צו צו די פֿאַרוווּנדעטע חיות, וואָס טראָגן זיך אין זייער אַנגסט ווי צעווילדעוועטע, מיטן גאַנצן שמערץ אין די ברייט אויפֿגעריסענע מײַלער. איינע פֿון די געשטאַלטן גייט אויף די קני, אַ שאָס — איין פֿערד פֿאַלט — נאָך איינס דאָס לעצטע טוט זיך אַ שטעל אויף די פֿאָדערשטע פֿיס און דרייט זיך אין אַ קאַראַהאָד ווי אַ קאַרוזעלע. זיצנדיק דרייט עס זיך אויף די הויך אויפֿגעהויבענע פֿאָדערשטע פֿיס אין אַ קרײַז, ווי ס׳זעט אויס, איז בײַ דעם פֿערד צעשמעטערט דער רוקן. דער זעלנער לויפֿט צו און דערשיסט עס. פֿאַמעלעך, הכנעהדיק פֿאַלט ער אַנידער אויף דער ערד.

מיר נעמען צו די הענט פֿון די אויערן. דאָס שרײַען איז פֿאַרשטומט. בלויז אַ לאַנגער, גוססדיקער זיפֿץ הענגט נאָך אין דער לופֿט!

דערנאָך בלײַבן בלויז ווידער די ראַקעטן, דער גראַנאַטן־געזאַנג און די שטערנס, — און ס׳זעט עפּעס אויס משונהדיק.

דעטערינג גייט אַוועק און שילט:

– איך וואָלט ווייניקסטענס וועלן וויסן וואָס זענען די חיות שולדיק?

באַלד קומט ער צוריק, זײַן שטים איז אויפֿגערעגט, זי קליגנט כמעט פֿײַערלעך בעת ער זאָגט:

– דאָס מוז איך אײַך דערקלערן, זאָגט אײַך וואָס איר

61

ווילט, ס׳איז נישטאָ קיין גרעסערע געמיינהייט ווי נעמען חיות אויפֿן קריג.

***

מיר גייען צוריק. ס׳אין שוין צײַט צוצוקומען צו אונדזערע וועגענער. דער הימל איז געוואָרן מיט איין שפּור העלער. דרײַ אַ זייגער באַגינען. דער ווינט איז פֿריש און קיל, די גרויע שעה מאַכט אונדזערע פּנימער אַש־פֿאַרביק.

מיר קריכן ווײַטער, מאַרשירנדיק דורך די גראָבנס און פֿאַלן אַרײַן אין נעפּל־שטח. קאַטשינסקי איז אומרויִק. דאָס איז אַ שלעכטער סימן.

– וואָס איז מיט דיר, קאַט? — פֿרעגט קראָפּ.

– איך וואָלט וועלן מיר זאָלן שוין זײַן אינדערהיים – אינדערהיים — מיינט ער די באַראַקן.

– לאַנג וועט עס שוין נישט דויערן.

ער איז נערוועז.

– "איך ווייס נישט, איך ווייס נישט".

מיר קומען צו די לויפֿגראָבנס און דערנאָך אויף די לאָנקעס. ס'באַווײַזט זיך דאָס וועלדעלע; דאָ קענען מיר געווען יעדעס שטיקל באָדן. אָט איז שוין דער יעגער־בית־עולם מיט זײַנע קבֿרים און די שוואַרצע צלמים.

אין דעם מאָמענט הערט זיך הינטער אונדז אַ פֿײַף, ס'געשווילט, ס'קנאַקט, ס'דונערט. מיר האָבן זיך אַ לייג געטאָן – הונדערט מעטער פֿאַר אונדז הייבט זיך אויף אַ פֿײַער־וואָלקן.

מיט אַ מינוט שפּעטער הויבט זיך לאַנגזאַם, – פֿון אַ צווייטן אָנפֿאַל — אַ שטיק וואַלד איבער די שפּיצן, דרײַ, פֿיר בוימער שלעפּן זיך מיט און ווערן צעשעדיקט אויף שטיקלעך. און אָט פֿײַפֿן שוין ווידער, ווי קעסל־ווענטילאַציעס, נײַע גראַנאַטן – אַ שאַרפֿער פֿײַער. –

– דעקונג! — זיך באַהאַלטן – ברילט אימיצער ווי אַ לייב, דעקונג!

די לאָנקעס זענען פֿלאַך, דער וואַלד צו ווײַט און געפֿערלעך; — ס'איז נישטאָ קיין אַנדער דעקונג ווי דער בית־עולם , און די קבֿרים־בערגלעך. מיר קריכן אַוועק אַהין און צעשראָקענע, פֿאַרקלויבט זיך תּיכּף יעדער איינער הינטער אַ בערגל.

מיט קיין איין מאָמענט נישט צו פֿרי. דער חושך ווערט משוגע. עס שטורעמט און ווילדעוועט. שוואַרצע פֿינצטערניש ווי די נאַכט שטורעמט אויף אונדז מיט ריזן הויקערס, איבער אונדז אַריבער. דאָס פֿײַער פֿון די עקספּלאָזיעס פֿלאַקערט אויפֿן בית־עולם.

נישטאָ אין ערגיץ קיין אויסוועג. בײַם אויפֿבליצן פֿון די גראַנאַטן וואַרף איך אַ בליק אויף די לאָנקעס. זיי זענען ווי אַ שטורעמדיקער ים, די שטיכפֿלאַמען פֿון די קאַנאָנען שפּרינגען אַרויס ווי פֿאָנטאַנען. ס'איז אויסגעשלאָסן, אַז אימיצער זאָל זיך פֿונדאַנען קאָנען אַרויסראַטעווען.

דער וואַלד פֿאַרשווינדט, ער ווערט צעטרעטן, צעברעקלט, צעריסן. מיר מוזן בלײַבן דאָ אויפֿן בית־הקבֿרות.

פֿאַר אונדז פּלאַצט די ערד. ס'רעגנט מיט שטיקלעך ערד. איך שפּיר אַ קלאַפּ. מײַן אַרבל איז דורכגעריסן פֿון אַ גראַנאַט־שפּליטער. איך הויב אויף די פֿויסט. קיין שום שמערצן. אָבער דאָס באַרויִקט מיך נישט, אין אַזעלכע פֿאַלן קומען די שמערצן געוויינלעך שפּעטער. איך טאַפּ דעם אָרעם. די הויט איז אָפּגעריבן, אָבער ער איז גאַנץ. און אָט קנאַלט איבער מײַן קאָפּ, אַז איך פֿאַרליר כמעט דאָס באַוווסטזײַן. איך האָב אַ בליצאַרטיקן געדאַנק: נישט פֿאַלן אין חלשות!

איך לאָז זיך אַראָפּ אין דער געדיכטער שוואַרצער ערדקאַשע און טו זיך באַלד ווידער אַ שטעל אינדערהויך. אַ שפּליטער האָט אַ האַק געטאָן אין מײַן שטאָלהיטל, ער איז געקומען פֿון אַזוי ווײַט, אַז ער האָט דאָס הימל נישט דורכגעהאַקט. איך וויש אָפּ דעם שמוץ פֿון די אויגן. פֿאַר מיר איז אַן אויפֿגעריסן לאָך, איך דערקען עס נישט דײַטלעך. גראַנאַטן טרעפֿן נישט לײַכט אין דעם זעלבן לאָך, דעריבער וויל איך אַהין אַרײַן. מיט איין שפּרונג צי איך זיך אויס אין מײַן גאַנצער לענג, פֿלאַך ווי אַ פֿיש, איבערן באָדן און אָט פֿײַפֿט עס ווידער, געשווינט דריי איך זיך צונויף, זוך וועלכע נישט איז צודעק, דערפֿיל עפּעס לינקס, רוק זיך צו אַהין, ס'גיט נאָך, איך קרעכץ, די ערד צערײַסט זיך, דער לופֿטדרוק דונערט אין מײַנע אויערן, איך קריך אונטער דאָס נאָכגיביקע, פֿאַרדעק זיך דערמיט, ס'איז האָלץ, טוך. דעקונג, דעקונג, אָרימזעליקע דעקונג קעגן אַראָפּפֿאַלנדיקע שפּליטערן!

איך עפֿן די אויגן; מײַנע פֿינגער האַלטן אַרומגענומען אַן אַרבל, אַן אָרעם. אַ פֿאַרוווּנדעטער?

איך שרײַ צו אים, ער ענטפֿערט נישט – אַ טויטער. מײַן האַנט טאַפּט ווײַטער, אין הילצשפּליטער – דאָ ווייס איך ווידער, אַז מיר ליגן אויפֿן בית־עולם.

אָבער דאָס פֿײַער איז שטאַרקער ווי אַלץ אַרום. ס'פֿאַרניכטעט דעם באַוווסטזײַן, איך קריך בלויז נאָך טיפֿער אונטער דער טרומנע, ווען אַפֿילו דער טויט גופֿא זאָל אין איר ליגן.

מיטאַמאָל דערזע איך אַן אָפֿענעם גרוב. איך כאַפּ אים מיט די אויגן פּונקט ווי מיט פֿויסטן, איך מוז מיט איין שפּרונג אַהין אַרײַן. און אָט באַקום איך אַ האַק אין פּנים, אַ האַנט כאַפּט אַרום מײַנע פּלייצעס, — צי האָט זיך

דער טויטער צוריק אויפֿגעכאַפּט? — די האַנט טרייסלט מיך, איך דריי אויס דעם קאָפּ, אין דער סעקונדן־קורצער ליכטיקייט דערזע איך קאַטשינסקיס געזיכט, ער האַלט אָפֿן דאָס מויל און ברילט, איך הער גאָרנישט, ער טרייסלט מיך, דערנענטערט זיך; אין אַ מאָמענט פֿון שטילקייט דערגרייכט צו מיר זײַן שטים:

– גאַז – גאַאַז – גאַאַז – ווײַטער זאָגן! —

איך טו אַ ריס צו זיך דאָס גאַז־שיידל. אַ פּאָר טריט פֿון מיר ליגט אימיצער. איך קלער נישט מער ווי וועגן דעם: יענער דאָרט מוז עס וויסן:

– גאַאַז – גאַז!

איך רוף, רוק זיך צו, האַק מיטן שיידל, ער מערקט נישט – נאָכאַמאָל, נאָכאַמאָל — ער באַוועגט זיך קוים — ס'איז אַ רעקרוט — פֿאַרצווייפֿלט זוך איך קאַטן, ער האַלט די מאַסקע – איך רײַס מײַנע אויך אַרויס, דאָס היטל פֿליט אין אַ זײַט, עס באַרירט מײַן געזיכט, איך דערגרייך דעם מאַן, צום נאָענטסטן

64

ליגט מיר זײַן שיידל, איך טו אַ נעם די מאַסקע, שאַר זי אַריבער זײַן קאָפּ, ער טוט אַ כאַפּ – איך לאָז נאָך — און, פּלוצלונג ליג איך מיט איין שפּרונג אין גראָבן.

דער טעמפּער קנאַל פֿון די גאַז־גראַנאַטן מישט זיך צונויף מיטן טראַסק פֿון די עקספּלאָדירנדיקע האַרמאַטן. אַ גלאָק הילכט צווישן די עקספּלאָזיעס, כינעזישע בעקנס (גאָנגס), מעטאַל קלאָפּערס זאָגן אָן אומעטום – גאַז – גאַז – גאַז –.

הינטער מיר הערט זיך אַ פּלומפּען, איינמאָל, צווייגמאָל. איך וויש אויס זויבער די פֿאַרצויגענע אויגן־גלעזער פֿון מײַן מאַסקע. ס'איז קאַט, קראָפּ און נאָך אימיצער. מיר ליגן זאַלבעפֿערט אין שווערער, לויערנדיקער שפּאַנונג און אָטעמען אַזוי שוואַך ווי ס'איז נאָר מעגלעך.

דידאָזיקע ערשטע מינוטן מיט דער מאַסקע באַשליסן איבער לעבן און טויט: איז זי געדיכט? איך קען די שרעקלעכע בילדער פֿון לאַזאַרעט: גאַז־קראַנקע, וואָס שפּײַען אויס ביסלעכווײַז זייערע פֿאַרברענטע לונגען דורך אומאויפֿהערלעכן ברעכן טעג נאָכאַנאַנד.

פֿאָרזיכטיק, דאָס מויל אָנגעשפּאַרט אָן פּאַטראָן, אָטעם איך.

איצט קריכט דער דאַמף איבערן באָדן און פֿאַלט אַרײַן אין אַלע פֿאַרטיפֿונגען. ווי אַ ווייכע, ברייטע פֿאַרגליווערטע חיה לייגט ער זיך אַוועק אין אונדזער שוץ־גראָבן. איך שטורכע קאַטן:

– ס'איז בעסער אַרויסצוקריכן און ליגן אויבן, איידער דאָ, ווו דער גאַז זאַמלט זיך אַממייסטן. אָבער מיר קומען נישט דערצו; ס'הייבט זיך אָן אַ צווייטער פֿײַער־האָגל. ס'מאַכט דעם אײַנדרוק, אַז עס קנאַקן און ברילן נישט די האַרמאַטן, נאָר די ערד גופֿא ליאַרמט אוןווילדעוועט.

מיט אַ מוראדיקן קראַך לאָזט זיך אַראָפּ צו אונדז עפּעס אַ מין שוואַרצער געגנשטאַנד. האַרט נעבן אונדז פֿאַלט עס אַראָפּ, אַ טרומנע אַן אַראָפּגעשלײַדערטע פֿון אַ הויכן אָרט.

איך זע ווי קאַט באַוועגט זיך און קריך אַריבער. די טרומנע איז דעם פֿערטן אין אונזער לאָך אַראָפּגעפֿאַלן אויפֿן אויסגעשטרעקטן אָרעם. דער מאַן פּרוווט זין מיט דער צווייטער האַנט אַראָפּצורײַסן די גאַז־מאַסקעס. קראָפּ כאַפּט זיך צו דער רעכטער צײַט, דרייט אים אויס די האַנט האַרט אויפֿן רוקן און האַלט זי פֿעסט צו.

קאַט און איך נעמען זיך געשווינט פֿרײַ מאַכן דעם פֿאַרווונדעטן אָרעם. דאָס טרומנע־דעקל איז לויז און געפּלאַצט. מיר קאָנען עס לײַכט אָפּרײַסן, דעם טויטן ווערפֿן מיר אַרויס, ער פֿאַלט אַראָפּ אונטן. דערנאָך פּרוווון מיר זיך לויז מאַכן דעם אונטערשטן טייל.

צום גליק פֿאַרלירט דער מאַן דאָס באַוווסטזײַן, און אַלבערט קאָן אונדז העלפֿן. מיר דאַרפֿן מער נישט זײַן אַזוי פֿאָרזיכטיק און אַרבעטן ווי מיר קאָנען, ביז די טרומנע גיט נאָך, מיט אַ שטאַרקן קרעכץ דעם אַרונטערגערוקטן רידעל.

ס'איז ליכטיקער געוואָרן. קאַט נעמט אַ שטיק פֿון דעקל, לייגט עס אונטערן צעשמעטערטן אָרעם, און מיר וויקלען אים אַרום מיט אַלע אונדזערע באַנדאַזשן. מער קאָנען מיר אין איצטיקן מאָמענט נישט טאָן.

מײַן קאָפּ רוישט אונטער דער גאַז־מאַסקע, ער האַלט בײַם פּלאַצן. די לונגען זענען אָנגעשטרענגט, ווידער האָבן זיי כּסדר דעמזעלבן הייסן, קורצן אָטעם, די שלייפֿן־אָדערן ווערן געשוואָלן, מ'האָט דעם אײַנדרוק, אַז מ'וועט דערשטיקט.

– טראָפּנווײַז פֿליסט צו אונדז אַרײַן אַ גרויע ליכטיקייט. איבערן בית־עולם טראָגט זיך אַ ווינט. איך רוק זיך אַרויס איבערן ראַנד פֿון גראָבן. אין דער שמוציקער דעמערונג ליגט פֿאַר מיר אַן אויפֿגעריסענער פֿוס, דער שטיוול איז לחלוטין גאַנץ, איך זע עס אין דעם אויגנבליק גאַנץ דײַטלעך, אָבער איצט שטעלט זיך, עטלעכע

מעטער ווײַטער פֿון מיר, אימיצער אויף די פּיס, איך פּוץ די מאַסקע־גלעזער, פֿון אויפֿרעגונג ווערן זיי תּיכּף ווידער פֿאַרצויגן, איך קוק אַריבער, — דער מאַן דאָרט, טראָגט שוין נישט מער קיין גאַז־מאַסקע.
איך וואַרט נאָך אַ פּאָר סעקונדן – ער פֿאַלט נישט אַנידער, זוכנדיק קוקט ער זיך אַרום און מאַכט עטלעכע טריט.
דער ווינט האָט צעטריבן דעם גאַז , די לופֿט איז פֿרײַ , – און אָט רײַס איך אויך , כאָרכלענדיק, אַראָפּ די מאַסקע, די לופֿט שטראָמט אין מיר אַרײַן ווי קאַלט וואַסער , די אויגן ווילן פּלאַצן, אַ כוואַליע פֿאַרגיסט מיך און שווענקט מיך אָפּ.
***
די אָנגריפֿן האָבן זיך אָפּגעשטעלט. איך דריי זיך אויס צום גראָבן און ווינק צו די איבעריקע. זיי קלעטערן אַרויף און רײַסן אַראָפּ פֿון זיך די מאַסקעס. מיר נעמען אַרום דעם פֿאַרוווּנדעטן, איינער האַלט זײַן באַנדאַזשירטן אָרעם. אַזוי לויפֿן מיר האַסטיק פֿון דאַנען אַוועק.
דער בית־עולם זעט אויס ווי אַ שלאַכט־פֿעלד. אומעטום וואַלגערן זיך טרומנעס און טויטע קערפּערס.זיי זענען נאָכאַמאָל געטויט געוואָרן; אָבער יעדער איינער פֿון זיי, וואָס איז צעריסן געוואָרן אויף שטיקלעך האָט געראַטעוועט איינעם פֿון אונדז.
דער פּאַרקאַן איז צעבראָכן, די שינעס אויף דער פֿעלד־באַן זענען אַרויסגעריסן, שטאַרן אין דער לופֿט. אויפֿן וועג ליגט אימיצער. מיר שטעלן זיך אָפּ, נאָר קראָפּ גייט מיטן פֿאַרוווּנדעטן ווײַטער.
דער, וואָס ליגט אויף דער ערד איז אַ רעקרוט. זײַנע היפֿטן זענען פֿאַרשמירט מיט בלוט; ער איז אַזוי שוואַך, אַז איך כאַפּ גלײַך אַרויס מײַן פֿעלד־פֿלאַש, ווו איך האָב טיי מיט ראָם. קאַט רוקט אָפּ מײַן האַנט און בויגט זיך איבער אים אַריבער:
– ווו האָט עס דיך געטראָפֿן, חבֿר?
ער באַוועגט די אויגן; ער איז אַזוי שוואַך, אַז ער קאָן נישט ענטפֿערן.
פֿאָרזיכטיק שנײַדן מיר אים אויף רי הויזן. ער קרעכצט.
– רויִק, רויִק, ס׳ווערט דאָך בעסער – אויב ער האָט אַ בויך־שאָס, טאָר ער קיין זאַך נישט טרינקען. ער האָט נישט געבראָכן, דאָס איז גוט. מיר דעקן אויף די היפֿטן, אַן אמתע קאַשע פֿון פֿלייש מיט שטיקלעך ביינדלעך. דורכגעשאָסן דאָס געלענק. גיין וועט ער שוין אויף זײַן גאַנץ לעבן נישט קאָנען.
איך וויש אים די שלייפֿן מיט אײַנגענעצטע פֿינגער און גיב אים טרינקען. זײַנע אויגן הייבן זיך אָן צו באַוועגן. איצט ערשט דערזעען מיר, אַז דער רעכטער אָרעם בלוטיקט אויך.
קאַט וויקלט פֿאַנאַנדער צוויי שטיקלעך באַנדאַזשן, לייגט זיי צונויף אַזוי ברייט, אַז זיי זאָלן קאָנען צודעקן די וווּנד. איך זוך אַ שטיקל שטאָף אויף אַרומצובינדן; מיר האָבן אָבער קיין זאַך נישט; איך פֿאַרשאַר דעם פֿאַרוווּנדעטן ווײַטער זײַנע הויזן, כּדי אָפּצורײַסן אַ שטיק לײַוונט פֿון זײַנע אונטערהויזן אויף אַ בינדע. ווײַזט זיך אָבער אַרויס, אַז ער טראָגט גאָרנישט קיין אונטערהויזן. איך קוק זיך צו צו אים גענויער: ס׳איז דער פֿריערדיקער פֿלאַקס־קאָפּ.
קאַט האָט דערווײַל אַרויסגענומען פֿון אַ קעשענע בײַ אַ טויטן נאָך אַ פּאָר פּעקלעך באַנדאַזשן און פֿאָרזיכטיק פֿאַרבונדן מיר די וווּנד. איך זאָג צום בחורל, וואָס נעמט נישט אַראָפּ פֿון אונדז די אויגן:
– איצט גייען מיר ברענגען אַ טראָגבעטל.
גלײַך טוט ער אַן עפֿן דאָס מויל און פֿליסטערט:
– בלײַבט דאָ!
קאַט זאָגט:
– מיר קומען תּיכּף צוריק. מיר ברענגען נאָר פֿאַר דיר אַ טראָגבעטל.
מ׳קאָן נישט דערקענען צי האָט ער אונדז פֿאַרשטאַנען צי נישט, ער יאָמערט ווי אַ קליין קינד:
– גייט נישט אַוועק –
קאַט קוקט זיך אַרום און פֿליסטערט:
– צי האָט מען נישט געדאַרפֿט נעמען פּראָסט פּשוט אַ רעוואָלווער און מאַכן אַ סוף?
דער בחור וועט דאָס טראַנספּאָרטירן אים קוים אַריבערטראָגן און העכסטנס קאָן ער אָנציען נאָך עטלעכע טעג. אַלץ וואָס ער האָט אָבער איבערגעלעבט ביז אַהער איז לגמרי גאָרנישט אין פֿאַרגלײַך מיט דעם, וואָס ער וועט זיך נאָך אָנליידן ביזן שטאַרבן. איצט איז ער נאָך פֿאַרשכּורט און פֿילט נישט, אין אַ שעה אַרום וועט ער זיך פֿאַרוואַנדלען אין אַ האַרצרײַסנדיק שרײַענדיקן קנויל פֿון אומדערטרעגלעכע יסורים. די טעג, וואָס ער קאָן

נאָך לעבן זענען פֿאַר אים נישט מער ווי משונהדיק ווילדע לײַדן. און ווען עמען נוצט עס צי האָט ער זיי נאָך אָדער נישט. ——

איך שאָקל צו –

– "יאָ, קאַט, מ'האָט געדאַרפֿט נעמען אַ רעוואָלווער".

– גיב אַהער, זאָגט ער און בלײַבט שטיין.

ער איז דעצידירט, איך זע עס. מיר קוקן זיך אַרום, – אָבער מיר זענען שוין נישט אַליין, אַרום אונז זאַמעלט זיך אַ הייפֿל, פֿון די טריכטערס* אין קבֿרים באַווײַזן זיך קעפּ.

מיר ברענגען אַ טראָגבעטל.

קאַט שאָקלט מיטן קאָפּ.

– אַזעלכע יונגע יאַטן – ער חזרט כּסדר:

– אַזוינע יונגע, אומשולדיקע יאַטן –

***

אונדזערע פֿאַרלוסטן זענען קלענערע, ווי מיר האָבן גערעכנט: פֿינף טויטע און אַכט פֿאַרוווּנדעטע. ס'איז געווען נישט מער ווי אַ קירצער פֿײַער־אָנפֿאַל. צוויי פֿון אונדזערע טויטע ליגן אין איינעם פֿון די אויפֿגעריסענע קבֿרים; מיר דאַרפֿן זיי נאָר פֿאַרשיטן.

מיר גייען צוריק, שווײַגנדיקע שלעפּן מיר זיך איינער הינטערן צווייטן ווי אין אַ גענדז־מאַרש. די פֿאַרוווּנדעטע פֿירט מען אַוועק אין דער סאַניטאַר־סטאַציע. דער פֿרימאָרגן איז אַ טריבער, די קראַנקען־וועכטערס לויפֿן אַרום מיט נומערן און צעטלען. די פֿאַרוווּנדעטע קרעכצן. ס'הויבט אָן רעגענען.

אין אַ שעה שפּעטער זענען מיר צוגעקומען צו אונדזערע

*טריכטער — אָקאָפּעס אונטן שמאָל און אויבן ברייט.

69

וועגענער און קלעטערן אַרויף. איצט איז דאָ מער פּלאַץ ווי פֿריער.

דער רעגן ווערט שטאַרקער. מיר נעמען פֿאַנאַנדער די געצעלט־לײַוונטן און לייגן זיי אויף די קעפּ. דאָס וואַסער האַקט אין זיי, פֿון די זײַטן רינען אַראָפּ די רעגן־טרערן, די וועגענער פּליאַסקען זיך אין די לעכער, און מיר וויגן זיך, דרימלענדיק אַהין און אַהער.

צוויי מאַן פֿאָרנט אין וואָגן האָבן בײַ זיך לאַנגע געפֿינגערטע שטעקנס. זיי גיבן אַכטונג אויף די טעלעפֿאָן־דראָטן, וואָס הענגען קווער איבערן שאָסיי, אַזוי נידעריק, אַז זיי קאָנען אונדז אָפּרײַסן די קעפּ. די צוויי מענטשן כאַפּן זיי אויף רעכטצײַטיק מיט זייערע געפֿינגערטע שטעקנס און הויבן זיי איבער אונדז. מיר הערן זייער געשריי:

– פֿאָרזיכטיק! דראָט.

און דרימלענדיק זעצן מיר זיך אויף די קני און הויבן זיך אויף צוריק.

מאָנאָטאָן קלאַפּן די וועגענער, מאָנאָטאָן זענען די אויסרופֿן, מאָנאָטאָן רינט דער רעגן. ער רינט אויף אונדזערע קעפּ און אויף די קעפּ פֿון די טויטע פֿאָרנט, אויפֿן קערפּער פֿון קליינעם רעקרוט מיט דער וווּנד, וואָס איז צו גרויס פֿאַר זײַן היפֿט, ער רינט אויף קעמעריכס קבֿר, ער רינט אויף אונדזערע הערצער.

ערגעץ ווו הילכט אַ שאָס. מיר ווערן פֿאַרציטערט, די נערוון זענען געשפּאַנט, די הענט ווידער גרייט צו וואַרפֿן די קערפּערס, איבער די וועגנט פֿון וואָגן, אין שאָסיי־גראָבן אַרײַן.

ס'הערט זיך נישט מער – מאָנאָטאָן בלויז די אויסרופֿן:

– פֿאָרזיכטיק —— דראָט! – מיר שטעלן זיך אויף די קני. ווידער פֿאַלט אויף אונדז אַ דרימל.

V.

ס'איז שווערלעך צו הרגענען אַן איינצלנע לויז, ווען מ'האָט גאַנצע הונדערט. די חיהלעך זענען האַרטלעך, און דאָס שטענדיקע קניקן מיט די פֿינגער־נעגל ווערט לאַנגווײַליק. דעריבער האָט טיאַדען אָנגעבינדן אויף אַ דראָט איבער אַ ברענעדיקער שטיקל ליכט אַ דעקל פֿון אַ שוואַקס־פּושקע —— און אין דעם דאָזיקן קליינעם פֿענדל ווערן די לײַז פּראָסט פּשוט אַרײַנגעוואָרפֿן. – ס'קנאַקט און זיי זענען דערליידיקט.

מיר זעצן זיך אַרום, די העמדער אויף די קני, דער אויבער־קערפּער נאַקעט אין דער וואַרעמער לופֿט, די הענט בײַ דער אַרבעט. האַיע האָט אַ באַזונדערס פֿײַנעם מין לײַז; אויפֿן קאָפּ האָבן זיי אַ רויטן צלם. ער פֿאַרזיכערט דעריבער, אַז ער האָט זיי מיטגעבראַכט פֿון לאַזאַרעט אין טהוירהויט, זיי שטאַמען פֿון אַ הויכן

שטאַב־דאָקטאָר פּערזענלעך. ס׳ווילט זיך אים אויך באַנוצן דאָס פּעטס, וואָס זאַמלט זיך אָן לאַנגזאַם אין בלעכענעם דעקל, צום שמירן די שטיוול. אַ האַלבע שעה נאָכאַנאַנד קײַכט ער פֿון געלעכטער איבער זײַן וויץ.
היינט האָט ער אָבער ווייניק דערפֿאָלג, מיר זענען צו שטאַרק פֿאַרנומען מיט עפּעס אַנדערש.
די ידיעה איז געוואָרן אַ פֿאַקט. הימלשטאָס איז דאָ. נעכטן האָט ער זיך באַוויזן, מיר האָבן שוין געהערט זײַן גוט באַקאַנט קול. מ׳שמועסט, אַז אינדערהיים זאָל ער בעת אַ מיליטערישער איבונג האָבן איבערגעכאַפּט די מאָס מיט צוויי יונגע רעקרוטן. ער האָט קיין אַנונג נישט געהאַט, אַז דערבײַ געווען איז דער זון פֿון קאַנצלער. אַ דאַנק דערדאָזיקער געשיכטע האָט ער געבראָכן האַלדז און נאַקן.
דאָ וועט ער זיך ווונדערן. טיאַדען איז זיך שוין שעהן לאַנג מתוכח וועגן אַלע מעגלעכקייטן ווי אַזוי ער וועט אים ענטפֿערן.
האַיע, פֿאַרטיפֿט אין געדאַנקען, באַטראַכט זײַן גרויסע שווימפֿעדער און מאַכט מיר צו איין אויג. דאָס אָנקײַלן די זײַטן איז געווען דער שווערפּונקט פֿון זײַן עקזיסטענץ; ער האָט מיר דערציילט, אַז גאַנץ אָפֿט חלומט ער וועגן דעם.
***
קראָפּ און מילער כאַפּן אַ שמועס. קראָפּ האָט דער איינציקער געפּאַקט אַ קאָך־געשיר פֿול לינדזן, וואַרשײַנלעך אין דער סאַפּערן־קיך. מילער וואַרפֿט אַהין גיריקע בליקן, באַהערשט זיך אָבער און פֿרעגט:
– אַלבערט, וואָס וואָלסטו, למשל, געטאָן, ווען איצט ווערט מיט איין מאָל שלום?
– קיין שלום וועט מער נישט זײַן! – מאַכט אַלבערט בקצור.
– נו, אָבער ווען – עקשנט זיך מילער – וואָס וואָלסטו געטאָן?
– אָפּהאַקן! ברומט קראָפּ.
– ס׳איז קלאָר. און דערנאָך?
– זיך אָנשכּורן, זאָגט אַלבערט.
– רעד נישט קיין נאַרישקייט. איך מיין עס ערנסט. ––
– איך אויך, זאָגט אַלבערט, וואָס בלײַבט דען אַנדערש צו טאָן?
קאַט אינטערעסירט זיך מיט דער פֿראַגע. ער פֿאָדערט פֿון קראָפּן אַ שטײַער־אָפּצאָל פֿון די לינדזן, באַקומט עס, באַטראַכט זיך און זאָגט:
– אָנשכּורן וואָלט מען זיך טאַקע געמעגט, דערצו אָבער תּיכּף אויפֿן נאָנטסטן צוג – און היידאַ אַהיים. מענטש, שלום, אַלבערט ––
ער שלעפּט אַרויס פֿון אַ בריוועטאַש אַ פֿאָטאָגראַפֿיע און ווײַזט זי שטאָלץ יעדן באַזונדער.
– מײַן אַלטיטשקע!
דערנאָך באַהאַלט ער זי צוריק און שילט:
– פֿאַרפֿלוכטער לויז־קריג!
– דיר איז לײַכט צו רעדן, זאָג איך, דו האָסט דײַן קינד אין דײַן ווײַב.
– ס׳שטימט. שאָקלט ער צו, איך מוז טאַקע זאָרגן, אַז זיי זאָלן האָבן וואָס צו עסן. מיר לאַכן.
– דאָס וועט נישט פֿעלן, קאַט, אין ערגסטן פֿאַל וועסטו עפּעס רעקווירירן.
מילער איז הונגעריק און כּסדר אומצופֿרידן. ער רײַסט אַרויס האַיע וועסטהוזן פֿון זײַנע חלומות וועגן פֿאַרשמײַסן.
– האַיע, וואָס וואָלסטו, למשל, געטאָן, ווען עס ווערט איצט שלום?
– ער האָט דיר געדאַרפֿט אָנברעכן די ביינער דערפֿאַר, וואָס דו רעדסט בכלל וועגן אַזעלכע זאַכן, טו איך אַ זאָג, פֿון וואַנען נעמט עס זיך אייגנטלעך?
– ווי קומט אַ קו געפֿלויגן איבערן דאַך? –– ענטפֿערט מילער לאַקאָניש און ווענדעט זיך ווידער צו האַיע וועסטהוז.
פֿאַר האַיען איז עס אויף איין מאָל צו שווער. ער שאָקלט מיטן קאָפּ און פֿרעגט:
– דו מיינסט ווען ס׳וועט מער קיין קריג נישט זײַן?
– ריכטיק. דו באַמערקסט אויך אַלץ.
– דאַן וועלן דאָך ווידער זײַן ווײַבער, וואָס, ניין? האַיע כאַפּט די סלינע און באַלעקט זיך.
– דאָס אויך.

– מײַן פֿרעס נאָכאַמאָל, זאָגט האַיע, און זײַן פּנים צינדט זיך אָן, קודם כּל װעל איך זיך װי געהעריק אָנפֿרעסן און דערנאָך גלײַך אין בעט אַרײַן! שטעל זיך נאָר פֿאָר, אמתע בעטן מיט שפּרינגמאַטראַצן, און אַכט טעג נאָכאַנאַנד טו איך זיך נישט אָן.

אַלץ שװײַגט. דאָס בילד איז װוּנדערבאַר. אַ שוידער נעמט דורך אונדזערע גלידער. מילער קומט ענדלעך צו זיך און פֿרעגט:

– און דערנאָך?

הפּסקה. דערנאָך דערקלערט האַיע אַביסל פֿאַרדרייט:

– װען איך ב׳ין אַן אונטעראָפֿיציר, װאָלט איך נאָך פֿריער געבליבן אַ ביסל בײַ די פּרײַסן און דאַן קאַפּיטולירן.

– האַיע, דו ביסט גוט משוגע, לויט מײַן מיינונג.

געמיטלעך פֿרעגט ער װידער:

– דו האָסט שוין אַמאָל געשטאָכן טאָרף? פּרוּװ עס נאָר!

מיט די װערטער ציט ער אַרויס פֿון שטיװל זײַן לעפֿל און נעמט זיך צו אַלבערטס שיסל.

– ערגער װי שאַנצן אויפֿן שלאַכט־פֿעלד קאָן עס דאָך נישט זײַן, ענטפֿער איך.

האַיע קײַט און כּעסט זיך:

– „עס דויערט אָבער לענגער און דו קאָנסט גאָר נישט מאַכן״.

– אָבער, מענטש, אינדערהיים איז דאָך בעסער, האַיע.

– נישט שטענדיק, זאָגט ער, און פֿאַרטראַכט זיך מיט אַן אָפֿענעם מויל.

מ׳קאָן לייענען אויף זײַן פּנים װעגן װאָס ער קלערט. דאָ איז אַ זומפּיקער באָדן, דאָ שװערע אַרבעט בײַ דער שטאַרקער חמימה אין סטעפּ, פֿון באַגינען ביז שפּעט אין אָװנט, דערצו אַ קנאַפּער אַרבעטס־לוין, אַ שמוציקער קנעכט־אָנצוג. ––

– אין פֿרידנס־צײַט האָסטו בײַם מיליטער־דינסט אַ רויִק לעבן, אָן שום דאגות, – רעדט ער װײַטער, יעדן טאָג באַקומסטו דײַן עסן, אויב נישט מאַכסטו סקאַנדאַלן, האָסט דײַן בעט, יעדע װאָך ריינע װעש װי אַ קאַװאַליער, מאַכסטו דײַן אונטעראָפֿיציר־דינסט, האָסטו שיינע קליידער; אין אָװנט ביסטו אַ פֿרײַער מענטש, גייסט אין קנײַפּע אַרײַן.

האַיע איז אומגעהײַער שטאָלץ אויף זײַן אידעע. ער פֿאַרליבט זיך ממש אין איר:

און אַז דו האָסט אָפּגעאַרבעט דײַנע צװעלף יאָר, קריגסטו דײַן פֿאַרזאָרגונגס־שײַן און װערסט לאַנד־יעגער. דעם גאַנצן טאָג קאָנסטו דאַן אַרומגיין שפּאַצירן.

ער שװיצט איצט פֿון נחת בײַם געדאַנק װעגן דער שיינער צוקונפֿט.

– שטעל דיר פֿאָר װי דו װערסט דעמאָלט טראַקטירט, דאָ אַ קאָניאַק, דאָרט אַ האַלבן ליטער. מיט אַ לאַנדיעגער װיל דאָך יעדער איינער שטיין אין גוטע באַציִונגען.

– דו װעסט דאָך אָבער קיינמאָל קיין אונטעראָפֿיציר נישט װערן, װאַרפֿט אַרײַן קאַט.

האַיע קוקט אים פֿאַרװוּנדערט אָן און שװײַגט. אין זײַנע געדאַנקען טראָגן זיך איצט די קלאָרע אָװנטן אין הערבסט, די זונטיקן אין סטעפּ, די נאָכמיטאָגן און די נעכט מיט די מיידלעך, די קאָרענע פֿײַנקוכנס מיט די גרויסע שמאַלץ־אויגן, די זאָרגלאָזע פֿאַרבראַכטע שעהן אין קריג. ––

מיט אַזוי פֿיל פֿאַנטאַזיעס קאָן מען אַזוי געשװוינט נישט פֿאַרטיק װערן, דעריבער ברומט ער און כּעסט זיך: סאַראַ נאַרישע קשיות איר שטעלט אַלע.

ער װאַרפֿט אַריבער דאָס העמד איבערן קאָפּ און קנעפּלט צו זײַן לײַבראָק.

– װאָס װאָלסטו געטאָן, טיאַדען? פֿרעגט קראָפּ.

טיאַדען װייסט בלויז איינס: אַכטונג געבן, אַז הימלשטאָס זאָל זיך נישט אַרויסדרייען פֿון זײַנע הענט.

צום בעסטן װאָלט ער אים, װאַרשײַנלעך, געװאָלט פֿאַרשפּאַרן אין אַ שטײַג און יעדן פֿרימאָרגן זײַן מכבד מיט אַ גוטן קאַנטשיק.

קראָפּ ענטפֿערט ער:

– אויף דײַן אָרט װאָלט איך זיך באַמיט צו װערן אַ

לייטענאַנט, דעמאָלט װעסטו אים קאָנען פּאַסעװען װיפֿיל ס׳װעט אַרײַן.

– און דו, דעטערינג? –– פֿאָרשט מילער װײַטער.

– ער איז אַ געבוירענער לערער מיט זײַנע אומאויפֿהערלעכע פֿראַגן.
דעטערינג איז וואָרט־קאַרג, אָבער אויף דערדאָזיקער טעמע גיט ער אַן ענטפֿער.
ער קוקט אין דער לופֿט אַרײַן און זאָגט נאָר איין זאַץ:
– איך וואָלט נאָך פּונקט באַווײַזן צום תּבֿואה־שניט.
דערמיט שטייט ער אויף און גייט אַוועק.

ער איז שטאַרק פֿאַרדאַגהט. זײַן ווײַב מוז אַליין פֿירן די גאַנצע לאַנדווירטשאַפֿטלעכע אַרבעט. דערצו האָבן זיי אָפּגענומען בײַ אים נאָך צוויי פֿערד. יעדן טאָג לייענט ער די צײַטונגען, כּדי זיך צו דערוויסן צי אין זײַן אָלדענבורגישן נעסט גיסט נישט קיין רעגן, ווײַל בײַ רעגנוועטער וואָלטן זיי נישט אַראָפּגעפֿירט דאָס היי.

אין דעם מאָמענט באַווײַזט זיך הימלשטאָס. ער גייט צו דירעקט צו אונדזער גרופּע. טיאַדענס געזיכט באַדעקט זיך מיט פֿלעקן. ער ציט זיך אויס ווי לאַנג ער איז אויפֿן גראָז און פֿאַרמאַכט די אויגן פֿון גרויס אויפֿרעגונג.

הימלשטאָס וואַקלט זיך, זײַן גאַנג ווערט לאַנגזאַמער. דערנאָך מאַרשירט ער אָבער דאָך דירעקט צו אונדז. קיינער האָט נישט בדעה אויפֿצושטיין. קראָפּ קוקט אים נײַגעריק אָן.

איצט שטייט ער נעבן אונדז און וואַרט. אַזוי ווי קיינער רעדט נישט קיין וואָרט, וואַרפֿט ער אַ "נאַ"?

ס'גייען פֿאַרבײַ אַ פּאָר סעקונדן, הימלשטאָס איז דענערווירט, ווייסט נישט ווי זיך צו האַלטן. ווי גערן וואָלט ער אונדז איצט אַלע צעפּאַסעוועט. ער האָט זיך אָבער איבערצײַגט, אַז דער פֿראָנט איז נישט קיין קאַזאַרמע־הויף. ער פּרוּווט זיך נאָכאַמאָל און ווענדט זיך מער נישט צו אַלע, נאָר צו איינעם, ער האָפֿט אויף דעם אופֿן גיכער צו באַקומען אַן ענטפֿער. קראָפּ איז אים נעענטער פֿון אַלע. אים באַערט ער דעריבער מיט די ווערטער:

– נאַ, דו ביסט אויך דאָ?
אַלבערט איז אָבער נישט זײַן פֿרײַנט. ער ענטפֿערט קורץ:
אַ ביסל לענגער פֿון אײַך, גלויב איך.
די רויטלעכע וואָנצן ציטערן.
– ווי איך זע קענט איר מיך נישט מער, וואָס?
טיאַדען הייבט איצט אוף די אויגן:
– "דאָך".
הימלשטאָס דרייט זיך אויס צו אים:
– דאָס איז דאָך טיאַדען, יאָ?
טיאַדען הויבט אויף דעם קאָפּ.
– און ווייסטו, וואָס דו ביסט?
הימלשטאָס איז פֿאַרבליפֿט:
– פֿונוואַנען אָן דוצן מיר זיך דען? מיר זענען נאָך לעת־עתּה נישט געלעגן צוזאַמען אין שאָסיי־גראָבן.

ער ווייס לגמרי נישט ווי זיך אַרויסצודרייען פֿון דערדאָזיקער שווערער סיטואַציע . אויף אַזאַ אָפֿענער שׂנאה האָט ער זיך נישט געריכט. דערווײַל היט ער זיך נאָך אָבער. ווי עס שײַנט האָט אים שוין אימיצער אויסגערעדט מכּה דעם אַבסורד פֿון שיסן אין רוקן.

פֿון דער פֿראַגע וועגן שאָסיי־גראָבן ווערט טיאַדען פֿון ווילדן צאָרן אַפֿילו וויציק.
– הם, דאָס ביסטו אַליין.
איצט ווערט אויך הימלשטאָס אַן אויפֿגעקאָכטער.
טיאַדען איז זיך אָבער געשווינט מקדים. ער מוז אים אַרויסזאָגן, וואָס ער טראָגט אין זײַן האַרצן.
– וואָס דו ביסט, ווילסטו וויסן? דו ביסט אַ שמוציקער חזיר, אַ שווײַן־הונט, דאָס ביסטו! דאָס האָב איך דיר שוין לאַנג געהאַט בדעה צו זאָגן.

די סאַטיספֿאַקציע, אויף וועלכער ער האָט חדשים לאַנג געוואַרט, לויכט איצט אַרויס פֿון זײַנע בלאַנקע אויגן, בעת ער וואַרפֿט דאָס וואָרט.
– "שווײַן־הונט!"
הימלשטאָס גייט איצט אויך אַרויס פֿון די כּלים.

– וואָס ווילסטו, דו מיסט־הונט, דו דרעקיגער טאָרף־טײַוול? שטייט אויף, דרך־ארץ. אָפּשײַ, בעת ס׳רעדט צו אײַך אַן אָפֿיציר!

טיאַדען ווינקט גרויסאַרטיק:

– איר קאָנט זיך אָפּטראָגן, הימלשטאָס, אַוועקגיין.

הימלשטאָס איז איצט אַ ווילדער עקזערציר־רעגולאַמין . דער קייזער האָט שוין נישט געקאָנט זײַן מער באַליידיקט, ער ברילט:

– טיאַדען, איך באַפֿעל אײַך דינסטלעך: "שטייט אויף!"

– און אויסער דעם, וואָס נאָך? פֿרעגט טיאַדען.

– צי וועט איר דערפֿילן מײַן באַפֿעל צי נישט?

טיאַדען ענטפֿערט געלאַסן און קאַטעגאָריש, נישט ווויסנדיק דאָס אַליין, מיטן פּאָפּולערסטן קלאַסיקער־ציטאַט און גלײַכצײַטיק דרייט ער זיך אויס צו אים מיטן הינטן.

הימלשטאָס אַנטלויפֿט מיטן ווילדן צאָרן:

– איך שטעל אײַך פֿאַרן קריגס־געריכט.

מיר זעען ווי ער פֿאַרשווינדט אין דער ריכטונג צו דער קאַנצעלאַריע.

האַיע צעלאַכט זיך אַזוי שטאַרק , אַז ער לינקט אויס זײַן קינבאַק און בלײַבט פּלוצלונג הילפֿלאָז מיט אַן אָפֿענעם מויל. מיט דער פֿויסט שטעלט עס אים אַלבערט קוים צוריק אײַן אויפֿן אָרט.

קאַט איז פֿאַרזאָרגט.

– אויב ער וועט זיך אָנקלאָגן, איז עס אַ שלעכטע מעשׂה.

– דו מיינסט, אַז ער וועט עס טון? פֿרעגט טיאַדען.

– גאַנץ באַשטימט, זאָגט איך.

דאָס מינדסטע, וואָס דו וועסט כאַפּן איז פֿינף טעג זיצן.

דערפֿון ווערט טיאַדען נישט שטאַרק נתפּעל.

– פֿינף טעג זיצן איז פֿינף טעג רו.

—— און אויב ס׳וועט זיך משלח זײַן אין פֿעסטונג אַרײַן? פֿאָרשט מערער דער חקרן.

—— דאַן בין איך דערווײַל פּטור פֿון קריג.

טיאַדען איז אַ גליקלעכער נפֿש. נישטאָ פֿאַר אים קיין דאגות. ער טראָגט זיך אָפּ צוזאַמען מיט האַיע און לערן, כּדי מען זאָל אים ניט פּאַקן בעת דער ערשטער אויפֿרעגונג.

***

מילער האָט נאָך אַלץ נישט געענדיקט. ער נעמט זיך ווידער צו קראָפּן.

—— אַלבערט, ווען דו זאָלסט איצט פֿאַקטיש אַהיים גיין, וואָס וואָלסטו געטאָן?

קראָפּ איז איצט זאַט און דעריבער טאַקע נאָכגיביקער.

וויפֿיל מאַן וואָלטן מיר אייגנטלעך געווען אין קלאַס?

מיר רעכענען: פֿינפֿאונצוואַנציק, —— זענען זיבן טויט, פֿינף פֿאַרוווּנדעט, איינער אין אַ משוגעים־הויז, צוזאַמען וואָלטן מיר הייסט עס געווען העכסטנס צוועלף מאַן.

דרײַ פֿון זיי זענען לייטענאַנטן, זאָגט מילער; צי גלויבסטו, אז זיי וועלן צוגעלאָזן, אַז קאַנטאָרעק זאָל אויף זיי רײַטן.

מיר גלויבן עס נישט. מיר וואָלטן אויך מער נישט צולאָזן אַז מ׳זאָל אויף אונדז רײַטן.

וואָס האַלטסטו אייגנטלעך דער דרײַפֿאַכער האַנדלונג אין ווילהעלם טעל? דערמאָנט זיך פּלוצלינג קראָפּ און צעלאַכט זיך אויפֿן קול.

—— וואָס זענען געווען די צילן פֿון געטינגער וואַלד־בונד? פֿאָרשט אויך מילער פּלוצלונג זייער שטרענג.

—— וויפֿיל קינדער האָט געהאַט קאַרל דער דרייסטער? פֿרעג איך רויִק.

—— פֿון אײַך וועט אין לעבן גאָר נישט אַרויסקומען, בוימער, שרײַט מילער.

—— ווען איז געווען די שלאַכט בײַ זאַמע? וויל קראָפּ וויסן.

—— אײַך פֿעלט דער מאָראַלישער ערנסט, קראָפּ, זעצט זיך, דרײַ מינוס —— טו איך אַ זאָג.

– וועלכע אויפֿגאַבען האָט ליקורג * געהאַלטן פֿאַר די וויכטיקסטע אין דער מלוכה? פֿליסטערט מילער, מאַכנדיק דעם אָנשטעל, ווי ער זאָל רוקן זײַנע ברילן.

– הייסט עס: מיר דײַטשן – ? האָבן מורא פֿאַר גאָט, און מער קיינער נישט אויף דער וועלט , אָדער מיר דײַטשן? – וואָלט איך נאָך צוגעבן צו באַקלערן.
– וויפֿיל אײַנוווינער האָט מעלבורן? – ענטפֿערט מילער צוריק.
– ווי וואָלט איר גאָר דורכהאַלטן אין לעבן אויב איר ווייסט עס נישט ? פֿרעג איך אין עמפּערונג בײַ אַלבערטן.
– וואָס פֿאַרשטייט מען אונטער קאָהעזיאָן?* טוט איצט יענער טריומפֿירנדיק אַ פֿרעג.
– פֿון דעמדאָזיקן גאַנצן קראַם ווייסן מיר קיינער נישט צו פֿיל . ער האָט אונדז באמת קנאַפּ וואָס געניצט. אָבער קיינער האָט אונדז אין שולע נישט געלערנט ווי אָנצוצינדן אַ פּאַפּיראָס בעת רעגן און אַ שטורם, וויאַזוי מ'קאָן מאַכן פֿײַער מיט נאַסע האָלץ – אָדער, אַז אַ באַיאָנעט דאַרף מען צום בעסטן אַרײַנרוקן אין בויך , ווײַל דאָרט פֿאַרטשעפּעט עס זיך נישט ווי בײַ די ריפּן.
מילער זאָגט פֿאַרדאגהט:
וואָס טויג עס. מיר וועלן דאָך זיך ווידער מוזן אָוועקזעצן צוריק אויפֿן שול־באַנק.
– איך האַלט עס פֿאַר אויסגעשלאָסן. "מיר וועלן אפֿשר מאַכן אַ נויט־עקזאַמען".
דערצו מוז מען זיך צוגרייטן , און אַז דו וועסט שוין אויסהאַלטן , טאָ וואָס וועט זײַן ? זײַן אַ סטודענט איז נישט קיין סך בעסער. אויב דו האָסט נישט קיין געלט, מוזטו אויך אַרבעטן איבער די כחות.
– אַ ביסל בעסער איז עס. אָבער דאָס וואָס מ'האַקט אײַך

*ליקורג – אַ האַלב־מיסטישער געזעצגעבער אין ספּאַרטע.
** קאָהעזיאָן – דער צוזאַמענהאַנג צווישן די קלענסטע קערפּערטיילן, דאָס צוזאַמענשטערבן.

דאָ אַרײַן אין די קעפּ איז אויך נישט מער ווי קוואַטש, ווי שטות.
קראָפּ כאַפּט אויף גוט אונדזער שטימונג.
– וויאַזוי קאָן מען דאָס אַלץ נעמען ערנסט, אויב מ'איז געווען דאָ אויפֿן פֿראָנט.
– דו מוזט דאָך אָבער האָבן אַ באַרוף, עקשנט זיך מילער, פּונקט ווי ער זאָל זײַן קאַנטאָרעק גופֿא.
אַלבערט רייניקט זיך מיטן מעסער די נעגל . מיר זענען נתפּעל פֿון זײַן חשק זיך צו פּוצן . פּאַקטיש איז עס אָבער זײַן שוואַכקייט זיך אַרײַנצוטראַכטן. ער רוקט אָפּ דאָס מעסער און דערקלערט:
– אַזוי איז עס . קאַט און דעטערינג וועלן זיך נעמען צוריק צו זייער פֿאַך , ווײַל זיי האָבן אים שוין פֿריער געהאַט. הימלשטאָס אויך. מיר אָבער האָבן קיין פֿאַך נאָך נישט געהאַט . ווי אַזוי זאָלן מיר זיך איצט נאָך דעם אַלעם דאָ – צו עפּעס צוגעוווינען.
– מ'האָט געדאַרפֿט זײַן אַ רענטיער , כּדי קאָנען דערנאָך לגמרי אַליין וווינען אין אַ וואַלד – טו איך אַ זאָג , פֿאַרשעם זיך אָבער באַלד מיט דערדאָזיקער מאַניע פֿון גרויסקייט.
– וואָס וועט באמת פֿון אונדז ווערן, אַז מיר וועלן אַ היים קומען? זאָגט מילער, און אפֿילו ער איז צערודערט.
קראָפּ הויבט מיט די פּלייצעס.
– איך וויל נישט קלערן. לאָמיר נאָר קודם־כּל זײַן אין דער היים, וועט מען שוין געפֿינען אַן עצה.
— אייגנטלעך זענען מיר דאָך אַלע צעבראָכן.
— וואָס וועט מען טאַקע טאָן — טו איך אַ פֿרעג.
— איך האָב צו קיין שום זאַך קיין חשק נישט, — ענטפֿערט קראָפּ פֿאַרמאַטערט. סוף־כּל־סוף ביזטו דאָך טויט, הײַנט וואָס האָסטו צו קלערן? איך גלויב בכלל נישט, אַז מיר זאָלן צוריק קומען.
— אַז איך קלער וועגן דעם, אַלבערט, — זאָג איך אין אַ ווײַלע אַרום, און טו זיך אַ וואָרף אויפֿן רוקן — ווילט זיך מיר, דערהערנדיק דאָס וואָרט שלום — און ווען ס'זאָל ווירקלעך אַזוי זײַן — אויפֿטאָן עפּעס אַ מין אומגעוויינלעכע זאַך, אַזוי האַקט עס מיר אין קאָפּ. עפּעס אַזוינס זאָג איך דיר, וואָס ס'זאָל באַפֿרידיקן דערפֿאַר, וואָס מיר האָבן זיך דאָ אָנגעוואַלגערט אין שלימזל. איך קאָן זיך מיר עס גאָרנישט פֿאָרשטעלן. וואָס איך געפֿין פֿאַר מעגלעך, די גאַנצע מעשׂה מיטן באַרוף און שטודיום און געהאַלט און אַזוי ווײַטער — דאָס אַלץ עקלט מיך, ווײַל דאָס איז דאָך שוין געווען פֿון שטענדיק אָן און איז נודנע. איך געפֿין גאָרנישט, איך געפֿין גאָרנישט, אַלבערט. מיט איין מאָל זעט מיר אַלץ אויס צוועקלאָז און פֿאַרצווייפֿלט.

קראָפּ פֿאַרטראַכט זיך אויך וועגן דעם. ס׳וועט בכלל מיט אונדז אַלע זײַן אַ שווערער ענין. ווער ווייס צי קלערן זיי גאָר אַמאָל אינדערהיים מכּוח דעם? צוויי יאָר שיסן און האַנט־גראַנאַטן — דאָס קאָן מען דאָך שפּעטער נישט אַראָפּוואַרפֿן מיט איין מאָל, ווי למשל, אַ זאַק. —

אַלע זענען מיט מיר מסכּים, אַז יעדער איינער לעבט איצט איבער דאָס זעלבע; נישט נאָר מיר דאָ, נאָר אומעטום, יעדערער, וואָס געפֿינט זיך אין אַן ענלעכער לאַגע, איינער מער, דער אַנדערער ווייניקער. ס׳איז דער געמיינזאַמער גורל פֿון אונדזער גענעראַציע.

אַלבערט זאָגט עס אַרויס:

— ״דער קריג האָט בײַ אונדז אַוועקגערויבט דעם זין פֿאַר אַלץ״.

ער איז גערעכט. מיר זענען נישט מער קיין יוגנט. מיר ווילן מער נישט שטורמען די וועלט. מיר אַנטלויפֿן פֿון זיך גופֿא, פֿון אונדזער לעבן. מיר זענען געווען אַכצניעריקע און האָבן אָנגעהויבן ליב צו קריגן די וועלט און די עקזיסטענץ; מיר האָבן אויף איר געשאָסן. דער ערשטער גראַנאַט, וואָס איז געפֿאַלן, האָט געטראָפֿן אין אונדזער האַרצן. מיר זענען אָפּגעריסן פֿון אַקטיוויטעט, פֿון שטרעבן, פֿון פּראָגרעס. מיר גלויבן נישט מער אין דעם. מיר גלויבן אין קריג.

***

די שרײַבשטוב ווערט לעבעדיק. הימלשטאָס האָט זי, ווי ס׳ווײַזט אויס, אַלאַרמירט. אָן דער שפּיץ פֿון דער קאָלאָנע מאַרשירט דער דיקער פֿעלדפֿעבל. ס׳איז קאָמיש, וואָס אַלע עטאַטמעסיקע פֿעלדפֿעבלס זענען דיק.

נאָך אים גייט דער נקמהדורשטיקער הימלשטאָס. זײַנע שטיוול גלאַנצן אויף דער זון.

מיר שטייען אויף. דער שפּיז אָטעמט שווער און אויפֿן קול.

– ווּ איז טיאַדען?

פֿאַרשטייט זיך, אַז קיינער ווייסט עס נישט. חימלשטאָס גלאָצט אויף אונדז זײַנע בייזע אויגן.

– איר ווייסט עס זייער גוט. איר ווילט עס בלויז נישט זאָגן. אַרויס מיטן לשון.

דער שפּיז קוקט זיך, זוכנדיק, אַרום; טיאַדען זעט זיך נישט אין ערגעץ. ער פּרוּווט עס אויף אַנדער אופֿן.

– אין צען מינוט אַרום זאָל זיך טיאַדען מעלדן אין קאַנצעלאַריע.

דערמיט טראָגט ער זיך אָפּ, הימלשטאָס מיט זײַן גרימצאָרן.

– איך האָב דעם אײַנדרוק, אַז בײַם נאָענטן שאַנצן וועט מיר פֿון הימלשטאָסן אַראָפּפֿאַלן אַ דראָטראָלקע אויף די פֿיס, באַמערקט קראָפּ.

– מיר וועלן נאָך פֿון אים געגוג חוזק מאַכן – לאַכט מילער.

דאָס איז איצט אונדזער אַמביציע; אָנווײַזן אַ בריוועטרעגער, ווּ זײַן אָרט איז —

איך גיי אין באַראַק, גיב איבער טיאַדענען, ווי ס׳האַלט און חייס אים פֿאַרשווונדן.

דערנאָך בײַטן מיר איבער אונדזער פּלאַץ און לייגן זיך אַוועק, כּדי צו שפּילן אין קאָרטן. ווײַל דאָס קאָנען מיר: שפּילן, שעלטען און קריג פֿירן. נישט פֿיל פֿאַר צוואַנציק יאָר — צו פֿיל פֿאַר צוואַנציק יאָר.

אין אַ האַלבע שעה אַרום איז הימלשטאָס ווידער בײַ אונדז. קיינער אינטערעסירט זיך נישט מיט אים. ער פֿרעגט זיך אויף טיאַדענען. מיר קוועטשן מיט די אַקסלען.

איר מוזט אים אויפֿזוכן – עקשנט ער זיך.

– ווּעמען מיינט איר דאָס, איר? – אינפֿאָרמירט זיך קראָפּ.

– נו, איר דאָ אַלע. –

– איך וויל אײַך בעטן איר זאָלט אונדז נישט דוצן, —— מאַכט קראָפּ ווי אַ גענעראַל.

הימלשטאָס גיט זיך אַ כאַפּ ווי פֿון הימל אַראָפּגעפֿאַלן:

– ווער דוצט אײַך דען?

– איר!

– איך?

– יאָ.

ס׳קאָכט אין אים ווי אין אַ קעסל. אומצוטרוילעך קוקט ער קרום אויף קראָפּן. ווײַל ער האָט לגמרי קיין אַנונג נישט, וואָס יענער מיינט. לכל הדעות טרויט ער זיך אַליין נישט אין דעם מאָמענט און קומט אונדז אַנטקעגן.

– צי זענט איר שוין געווען אַמאָל דאָ, אויפֿן פֿראָנט?

– דאָס איז נישט אײַער זאַך — זאָגט הימלשטאָס קאַטעגאָריש — איך פֿאַרלאַנג אַן ענטפֿער.

– געמאַכט — ענטפֿערט קראָפּ און טוט זיך אַ הויב. — קוקט זיך נאָך צו אַהין פֿון וואַנען ס'זעען זיך די קליינע וואָלקענדלעך. דאָס זענען די קאַנאָנען פֿון די ענגלענדער. דאָרט זענען מיר נעכטן געווען, פֿינף טויטע, אַכט פֿאַרוווּנדעטע. דערצו איז עס אייגנטלעך בלויז געווען אַ שפּאַס. אַז איר וועט קורצלעך מיט אונדז צוזאַמען אַרויסטרעטן. ווילן די זעלנער, איידער זיי שטאַרבן, זיך פֿאַר אײַך אַוועקשטעלן, דערנאָך פֿאַלן אויף די קני און הכנעהדיק זאָגן: "מיר בעטן, דערלויבט אונדז אָפּצוטרעטן! מיר בעטן, דערלויבט אונדז אויסצושיסן! אויף אַזעלכע מענטשן ווי איר האָבן מיר דאָ טאַקע געוואַרט.

ער זעצט זיך צוריק, און הימלשטאָס פֿאַרשווינדט ווי אַ קאָמעט.

84

– דרײַ טעג אַרעסט – מיינט קאַט.

– ס'אַנדערע מאָל וועל איך אים אָפּפֿערטיקן – זאָג איך צו אַלבערטן.

ס'איז אָבער געענדיקט. דערפֿאַר קומט פֿאָר אין אָוונט, בעתן קאָנטראָל, אַ גענויע אויספֿאָרשונג. אין שרײַבשטוב זיצט אונדזער לייטענאַנט בערטינק און רופֿט אַרײַן איינעם נאָכן אַנדערן.

איך מוז אויך אַרויסטרעטן אַלס עדות און דערקלער פֿאַרוואָס טיאַדען האָט ווידערגעשפּעניקט. די מעשׂה מיט די בעטנעצער מאַכן אַן אײַנדרוק. מ'ברענגט אַרײַן הימלשטאָסן, און איך חזר איבער מײַן עדות־זאָגן.

– צי איז עס ריכטיק? – פֿרעגט בערטינק בײַ הימלשטאָסן.

יענער דרייט זיך, מוז זיך אָבער סוף־כּל־סוף מודה זײַן, בעת קראָפּ גיט אויך איבער פּונקט דאָס זעלבע.

– פֿאַרוואָס האָט דעמאָלט קיינער ווען דעם נישט געמאָלדן? — פֿרעגט בערטינק.

מיר שווײַגן. ער דאַרף דאָך אַליין וויסן וואָס פֿאַר אַ צוועק ס'האָט פֿאַרן זעלנער די אָנקלאַגע וועגן אַזעלכע קלייניקייטן. צי קאָן זיך דער זעלנער בכלל אויף עפּעס באַקלאָגן? ער פֿאַרשטייט עס גוט און פֿאַרטיקט קודם־כּל אָפּ הימלשטאָסן און גיט אים נאָך אַמאָל ענערגיש צו פֿאַרשטיין, אַז דער פֿראָנט איז נישט קיין קאַזאַרמע־הויף. דערנאָך נעמט ער זיך צו טיאַדענען און איז אים מכבד מיט אַן אימפּראָוויזירטער מוסר־דרשה און מיט דרײַ טעג מיליטער־אַרעסט. קראָפּן דיקטירט ער מיט אַ ווונק איין טאָג אַרעסט.

– אַנדערש גייט עס נישט — זאָגט ער מיט אַ געוויסן באַדויערן. ער איז אַ קליגער יאָט.

מיטלאַרעסט איז אָנגענעם. דער אַרעסט־לאָקאַל איז אַ געוועזענער הינערשטאַל; דאָ קאָנען ביידע אויפֿנעמען געסט, מיר פֿאַרשטייען זיך שוין ווי אַזוי דאָס אײַנצוּאָרדענען. אַ דיקער אַרעסט וואָלט געווען אין קעלער. פֿריער פֿלעגט מען אונדז אויך צובינדן צו אַ בוים, אָבער איצט איז עס פֿאַרבאָטן. צײַטנווײַז באַהאַנדלט מען אונדז דאָך ווי מענטשן.

אין אַ שעה אַרום, נאָכדעם ווי טיאַדען און קראָפּ באַזעצן זיך הינטער זייערע דראָטקראַטעס, זענען מיר שוין בײַ זיי.

טיאַדען באַגריסט אונדז קרייענדיק. דערנאָך שפּילן מיר ביז שפּעט אין דער נאַכט סקאַט. טיאַדען האַלט, פֿאַרשטייט זיך, אין איין געווינען, די מיאוסע נבֿלה.

***

פֿאַרן אַוועקגיין פֿרעגט מיך קאַט:

– ווי איז דײַן מיינונג מכּה אַ געבראָטן גענדזל?

– ס'איז גאָרנישט שלעכט — געפֿין איך.

מיר קלעטערן אַרויף אויף אַן אַמוניציע־קאָלאָנע. די נסיעה קאָסט צוויי פּאַפּיראָסן. קאַט האָט גאַנץ גענוי אָנגעמערקט דאָס אָרט. די שטאַל געהערט אַ רעגימענטס־שטאַב. איך באַשליס צו ברענגען די גאַנדז און הער אויס אויפֿמערקזאַם די אינסטרוקציעס.

די שטאַל איז הינטער דער וואַנט, פֿאַרשלאָסן בלויז מיט אַ פֿלאָקן.

קאַט שטעלט מיר אונטער די הענט, איך שטעק אַרײַן די פֿיס און קלעטער אַריבער איבער דער וואַנט. קאַט שטייט אויף דער שמירה.

עטלעכע מינוט בלײַב איך שטיין, כּדי צוצוגעוווינען די אויגן צו דער טונקלקייט, דערנאָך דערקען איך די שטאַל. שטיל גנבֿע איך זיך הינטער, נעם אַראָפּ דעם פֿלאָקן, שטעל אים אַוועק און עפֿן די טיר.

איך באַמערק דײַטלעך צוויי ווײַסע פֿלעקן, צוויי גענדז, אַ שלעכטע מעשׂה; נעמט מען איינע, שרײַט די צווייטע. מוז מען הייסט עס נעמען ביידע — אויב איך בין אַ בריה, וועט עס שוין קלאַפּן.

מיט איין שפּרונג בין איך נעבן זיי. איינע כאַפּ איך תּיכּף, מיט אַ מאָמענט שפּעטער די צווייטע. ווי אַ משוגענער טראַסקע

איך מיט זייערע קעפּלעך אין וואַנט, כּדי זיי צו ממיתן. ווי עס שײַנט בין איך נאָך אָבער אַ צו קליינער אַכזר. די בעסטיעס אַמפּערן זיך און האַקן מיט די פּיס און מיט די פֿליגלען. איך קעמף פֿאַרביטערט, אָבער דאָנערוועטער, ס׳אַראַ קראַפֿט עס שטעקט אין אַזאַ מין גאַנדז! זיי רײַסן פֿון מיר שטיקער אַזוי, אַז איך האַלט זיך קוים אויף די פֿיס. אינדערפֿינצטער זענען דידאָזיקע ווײַסע בעסטיעס ממש שרעקלעך, מײַנע אָרעמס האָבן באַקומען פֿליגלען, איך ציטער, אַז איך זאָל זיך נישט אויפֿהייבן צום הימל אַרויף, פּונקט ווי איך זאָל האָבן אין די הענט אַ פּאָר לופֿט־באַלאָנען.

און אָט ברעכט טאַקע אויס דער ליאַרם; איינע פֿון די עלדזער האָט אָפּגעכאַפּט דעם אָטעם און אָנגעהויבן האַקן ווי אַ וועקזייגער. איידער איך קוק זיך אַרום, קריכט אימיצער אַרײַן פֿון דרויסן. איך כאַפּ אַ קלאַפּ, טו אַ פֿאַל אויף דער ערד און הער אַ ווילד בילן.

אַ הונט. איך דריי זיך אויס אָן אַ זײַט, און אָט קלויבט ער זיך שוין צו צו מײַן האַלדז. איך ליג גאַנץ שטיל און שטעל קודם כּל אויף דעם קראַגן.

ס׳איז אַ גאַנץ גרויסער דאָג־הונט. נאָך אַ קורצער ווײַלע וואָס איז פֿאַר מיר אַן אייביקייט, רוקט ער אָפּ דעם קאָפּ און זעצט זיך נעבן מיר אַוועק. אָבער קוים פּרוּוו איך זיך אַ ריר צו טאָן, וואָרטשעט ער תּיכּף. איך בין פֿאַרצווייפֿלט. דאָס איינציקע, וואָס איך קאָן טאָן, איז אַרויסצוקריגן מײַן קליינעם רעוואָלווער. אָפּטראָגן זיך פֿונדאַנען מוז איך לכל הדעות איידער עס קומען אָן מענטשן. זייער פֿאָרזיכטיק, צענטימעטער־ווײַז רוק איך מײַן האַנט.

איך האָב דעם אײַנדרוק, אַז עס געדויערט שעהן לאַנג. כּסדר אַ שטילע באַוועגונג און אַ געפֿערלעך בורטשען; ליגן שטיל און אַ נײַער פּרוּוו. אַז איך האָב שוין דעם רעוואָלווער אין האַנט, הייבט אָן דער הונט צו ציטערן. איך דריק אים צו צום באָדן און טראַכט: אַ הויב טאָן דעם רעוואָלווער, שיסן, איידער ער כאַפּט מיך אָן, און פּליטה.

ביסלעכווײַז כאַפּ איך אָפּ דעם אָטעם און ווער רויִקער, דערנאָך פֿאַרהאַלט איך ווידער דעם אָטעם, טו אַ צי דעם רעוואָלווער אינדערהויך, ס׳קנאַקט, דער הונט פֿאַלט וואָיענדיק אַנידער, איך געפֿין די טיר פֿון שטאַל און טאַנץ אַרויס איבער איינער פֿון די אַנטלאָפֿענע גענדז.

לויפֿנדיק, טו איך זי אַ נעם, וואַרף זי אַריבער מיט איין קלאַפּ איבער דער וואַנט און קלעטער אַליין אַרויף אינדערהויך. איך האָב נאָך נישט באַוויזן אַריבערצוקלעטערן און אָט איז דער הונט צוריק לעבעדיק און שפּרינגט מיר נאָך. געשווינט וואַרף איך זיך אַראָפּ. צען טריט פֿאַר מיר שטייט קאַט מיט דער גאַנדז הינטערן אָרעם. ווי ער דערזעט מיך מאַכן מיר ביידע פֿיס.

ענדלעך קאָנען מיר אָפּהאַפּן דעם אָטעם. די גאַנדז איז טויט, קאַט האָט עס דערליידיקט אין איין מאָמענט. מיר וועלן זי תּיכּף אָפּבראָטן, כּדי קיינער זאָל עס נישט באַמערקן. איך ברענג פֿון באַראַק טעפּ און האָלץ, און מיר קריכן אַרײַן אין אַ קליינער ליידיקער שאָפּע, וואָס דינט אונדז ספּעציעל פֿאַר אַזעלכע צוועקן. דאָס איינציקע פֿענצטער־לאָך ווערט געדיכט פֿאַרהאַנגען. ס׳איז פֿאַראַן איין פּליטע, אויף באַקשטיינער ליגט אַן אײַזערנער פּלאַט. מיר מאַכן פֿײַער.

קאַט פֿליקט די גאַנדז און גרייט זי צו. די פֿעדערן לייגן מיר פֿאָרזיכטיק אָן אַ זײַט. מיר ווילן דערפֿון מאַכן צוויי קליינע קישעלעך מיט אַן אויפֿשריפֿט: "שלאָף רויִק אין פֿויקן־פֿײַער!"

דאָס אַרטילעריע פֿײַער פֿון פֿראָנט רוישט גאַנץ דײַטלעך אַרום אונדזער מקום־מקלט. אַ ליכטשײַן פֿלאַקערט איבער אונדזערע פּנימער, שאָטנס טאַנצן אויף דער וואַנט. צײַטנווײַז אַ טעמפּער קראַך, דאַן ציטערט די שאָפּע. פֿליער־באָמבעס. איינמאָל הערן מיר פֿאַרהילכטע געשרייען. זיכער געטראָפֿן אין איינעם פֿון די באַראַקן.

פֿלימאַשינען רוישן; ס׳הערט זיך דער טאַק-טאַק פֿון די האַרמאַטן. פֿון אונדז אָבער דרינגט נישט אַרויס קיין שום שײַן, וואָס מ׳זאָל אים זען.

אַזוי זיצן מיר זיך איינער אַנטקעגן אַנדערן, קאַט און איך, צוויי זעלנער אין אויסגעריבענע מונדירן, בראָטנדיק אַ גאַגדז אינמיטן נאַכט. מיר רעדן נישט קיין סך, אָבער מיר זענען פֿול מיט צערטלעכקייט איינער פֿאַרן צווייטן, פֿיל מער לויט מײַן מיינונג, ווי אַ פֿאַרליבט פּאָרל. מיר זענען צוויי מענטשן, צוויי קליינע פֿונקן־לעבנס, אין דרויסן איז די נאַכט און דער קרײַז פֿון טויט. מיר זיצן האַרט בײַ זייער גרענעץ, אין סכּנה און באַהאַלטן, איבער אונדזערע הענט טריפֿט פֿעטס, מיר זענען זיך נאָנט מיט אונדזערע הערצער און די שעה איז ווי דער שטח: איבערן פֿלאַקער פֿון אַ רויִקן פֿײַער טראָגן זיך אַהין און אַהער די ליכט און די שאָטנס פֿון די

עמפּינדונגען, פֿון די עמאָציעס. וואָס ווייס ער פֿון מיר – וואָס ווייס איך פֿון אים, פֿריער וואָלט קיין איינציקער פֿון אונדזערע געדאַנקען נישט געווען ענלעך — איצט זיצן מיר נעבן אַ גאַנדז און פֿילן אונדזער עקזיסטענץ און זענען זיך אַזוי נאָענט, אַז מיר ווילן גאָר וועגן דעם נישט רעדן.

עס דויערט לאַנג, ביז מען בראָט אָפּ אַ גאַנדז, אַפֿילו ווען זי איז יונג און פֿעט. מיר בײַטן זיך דעריבער. איינער באַגיסט זי, בעת דער אַנדערער שלאָפֿט דערווײַל. ביסלעכווײַז פֿאַרשפּרייט זיך אַ געשמאַקער ריח.

די גערוישן אין דרויסן ווערן אַ מין קייט, אַ חלום, וואָס פֿאַרלירט אָבער נישט אינגאַנצן די דערינערונג. אין מיין דרימלען זע איך, ווי קאַט הייבט און לאָזט אַראָפּ די לעפֿל, איך האָב אים ליב, זײַנע פּלייצעס, זײַן שפּיציקע, אײַנגעבויגענע געשטאַלט – און דערזעלבער צײַט זע איך הינטער אים וועלדער און שטערן, און אַ גוטע שטים זאָגט ווערטער, וואָס גיבן מיר רויִקייט, מיר אַ זעלנער, וואָס מיט זײַנע גרויסע שטיוול און זײַן אַמוניציע־פּאַסעק און זײַן ברויט־טאָרבע גייט ער קליין אונטערן הויכן הימל דעם וועג, וואָס ליגט פֿאַר אים, אַ זעלנער, וואָס פֿאַרגעסט געשווינט און איז נאָר זעלטן טרויריק, וואָס גייט תּמיד ווײַטער אונטערן גרויסן נאַכט־הימל.

אַ קליינער זעלנער און אַ גוטע שטים, און אַז מ׳זאָל אים אַ גלעט טאָן, וואָלט ער עס אפֿשר נישט געקאָנט פֿאַרשטייען, דער זעלנער מיט די גרויסע שטיוול און דאָס פֿאַרשאָטענע האַרץ, וועלכער מאַרשירט, ווײַל ער טראָגט שטיוול, און האָט לגמרי אַלץ פֿאַרגעסן אויסער דעם מאַרשירן, צי דען זענען הינטערן האָריזאָנט נישטאָ קיין בלומען און קיין לאַנדשאַפֿט, וואָס איז אַזוי שטיל, אַז ער וואָלט וועלן וויינען, דער זעלנער? צי שטייען דאָרט נישט קיין בילדער, וואָס ער האָט נישט פֿאַרלוירן, ווײַל ער האָט זיי קיינמאָל נישט פֿאַרמאָגט, פֿאַרפֿירערישע, אָבער פֿאַר אים אויף אייביק פֿאַרלאָרענע? צי שטייען דאָרט נישט זײַנע צוואַנציק יאָר?

איז מײַן פּנים נאַס, און ווּ בין איך? קאַט שטייט פֿאַר מיר, זײַן ריזיקער אײַנגעהויקערטער שאָטן פֿאַלט אויף מיר און באַשיצט מיך. ער רעדט שטיל, ער שמייכלט און גייט צוריק צום פֿײַער.

דערנאָך זאָגט ער:

– ס׳איז פֿאַרטיק.

– יאָ, קאַט.

איך שאָקל זיך. אינמיטן חדר לויכט דער ברוינער בראָטן. מיר נעמען אַרויס אונדזערע צענויפֿלייגבאַרע גאָפּלען און אונדזערע טאַשן־מעסערס און יעדערער שנײַדט זיך אָפּ אַ שטיק. דערצו עסן מיר זעלנעריש־ברויט, וואָס מיר טונקען אין בראָטיויך. מיר עסן פּאַמעלעך מיט גרויס הנאה.

– ווי שמעקט עס דיר, קאַט?

– גוט! דיר אויך?

– גוט, קאַט.

– מיר זענען ברידער און רוקן אונטער איינער דעם אַנדערן די בעסטע שטיקער. דערנאָך רויכער איך אַ פּאַפּיראָס, קאַט אַ פּאַפּיראָס. ס׳איז נאָך אַ סך איבערגעבליבן.

– וואָס זאָגסטו, קאַט, אפֿשר וואָלטן מיר אַוועקגעטראָגן אַ פּאָר שטיקלעך קראָפּן און טיאַדענען?

– געמאַכט, — זאָגט ער. מיר שנײַדן אָפּ אַ פּאָרציע און וויקלען זי אײַן פֿאָרזיכטיק אין צײַטונגס־פּאַפּיר. דאָס איבעריקע ווילען מיר, אייגנטלעך, אַוועקטראָגן אין אונדזער באַראַק, אָבער קאַט לאַכט און זאָגט בלויז:

– טיאַדען!

איך בין מסכּים, מיר מוזן דאָס גאַנצע נעמען, אַזוי לאָזן מיר זיך אויפֿן וועג צום הינער־שטאַל, כּדיביידע אויפֿצוּוועקן. פֿריער פּאַקן מיר נאָך צונויף די פֿעדערן.

קראָפּ און טיאַדען נעמען אונדז אָן פֿאַר אַ פֿאַטאַ־מאָרגאַנאַ.* דערנאָך קנאַקן זייערע מײַלער. טיאַדען האַלט אַ פֿליגל מיט ביידע הענט אין מויל פּונקט ווי אַ מויל־האַרמאָניקע און קײַט. ער זויפֿט דאָס פֿעטס פֿון טאָפּ און סמאַקעוועט:

– דאָס וועל איך אײַך קיינמאָל נישט פֿאַרגעסן!

מיר גייען צוריק אין אונדער באַראַק. און אָט איז ווידער דער הויכער הימל מיט די שטערן און מיט דער מאָרגן־רויטקייט, און איך גיי אונטער אים, אַ זעלנער מיט גרויסע שטיוול און אַ פֿולן מאָגן, אַ קליינער זעלנער, באַגינען — אָבער נעבן מיר, אײַנגעהויקערט און שפּיציק, גייט קאַט, מײַן חבֿר.

די קאָנטורן פֿון באַראַק דערנענטערן זיך צו אונדז אין דער טונקלקייט, ווי אַ שוואַרצער, גוטער שלאָף.

*פֿאַטאַ מאָרגאַנאַ — מיראַזש. אַן אָפּטישע דערשײַנונג אין דער לופֿט.

.VI

עפּעס מורמלט מען מכּוח אַן אָפּענסיווע.

מיר גייען צום פֿראָנט מיט צוויי טעג פֿריער ווי שטענדיק. אויפֿן וועג גייען מיר פֿאַרבײַ אַ צעשאָסענער שול־געבײַדע. לענגאויס איז אויפֿגעשטעלט אַ טאָפּעלע הויכע וואַנט פֿון גאַנץ נײַע, העלע, אומגעהיבלעטע טרומנעס. זיי שמעקן נאָך מיט סמאָלע און וואַלד. ס׳זענען זיכער בײַ אַ הונדערט שטיק.

– דאָס הייסט באמת זיך גוט צוגעגרייט צו דער אָפּענסיווע, זאָגט מילער דערשטוינט.

– דאָס איז פֿאַר אונדז, ברומט דעטערינג.

– באָלבע נישט, בייזערט זיך אויף אים קאַט.

– דו דאַרפֿסט זײַן צופֿרידן, אַז דו קריגסט נאָך אַ טרומנע, כּעסט זיך טיאַדען, פֿאַר דיר, פֿאַר דײַן שיסבײַדל־פֿיגור האָבן זיי נישט מער ווי לײַוונט־געצעלטן.

אויך די איבעריקע מאַכן וויצן, פֿוילע וויצן, וואָס האָבן מיר דען מער צו טאָן — די טרומנעס זענען דאָך פֿאַקטיש פֿאַר אונדז. אין אַזעלכע זאַכן קלאַפּט די אָרגאַניזאַציע.

פֿאָרנט רוישט און ברויזט עס אומעטום. אין דער ערשטער נאַכט פּרווון מיר זיך צו אָריענטירן. אַזוי ווי עס איז גענוג שטיל קאָנען מיר הערן ווי עס ציען זיך, אומאויפֿהערלעך ביז פֿאַרטאָג, די טראַנספּאָרטן הינטערן געגנערישן פֿראָנט. קאַט זאָגט, אַז זיי טרעטן נישט אָפּ נאָר ברענגען צו מיליטער־מחנות, און אַמוניציע און האַרמאַטן.

92

די ענגלישע אַרטילעריע איז פֿאַרשטאַרקט, דאָס הערן מיר תּיכּף. רעכטס פֿון דער פֿערמע שטייען מינדעסטנס פֿיר באַטערייען 20,5, און הינטערן גרויסן בוימשטאַם זענען אײַנגעגראָבן מינען־וואַרפֿערס. איסערדעם זענען צוגעקומען אַ געוויסע צאָל פֿון יענע קליינע פֿראַנצויזישע בעסטיעס מיט די צוגאָבצינדערס.

מיר זענען אין אַ געדריקטער שטימונג. נאָכדעם ווי מיר זענען אָפּגעלעגן גאַנצע צוויי שעה נאָכאַנאַנד אונטער דער ערד, שיסט אונדזער אייגענע אַרטילעריע אין אונדזער שוצגראָבן. ס׳איז שוין דאָס דריטע מאָל אין משך פֿון פֿיר וואָכן. ווען דאָס זאָלן זײַן בלויז צילפֿעלער וואָלט, נאַטירלעך, קיינער קיין וואָרט נישט געזאָגט, די זאַך איז אָבער די, וואָס די רערען זענען שוין צו אַלט; די שאָסן זענען אַזוי ווײַט אומזיכער, אַז זיי צעשיטן זיך ביז אונדזער פּאָזיציע. אין דער נאַכט האָבן מיר צוליב דעם געהאַט צוויי פֿאַרוווּנדעטע.

***

דער פֿראָנט איז אַ שטײַג, ווו מ׳מוז נערוועז וואַרטן אויף דעם, וואָס ס׳וועט געשען. מיר ליגן הינטער די קראַטעס פֿון די גראַנאַטן־בויגנס און לעבן אין דער שפּאַנונג פֿון אומגעריכטן.

איבער אונדז שוועבט דער צופֿאַל. אַז עס קומט אַ שאָס, קאָן איך זיך אַנידערלייגן, דאָס איז אַלץ; וווּהין ער וועט פֿאַלן, דאָס קאָן איך גענוי נישט וויסן און זײַן לויף נישט באַאײַנפֿלוסן.

ערדראַזיקער צופֿאַל מאַכט אונדז טאַקע דעריבער לגמרי גלײַכגילטיק. מיט עטלעכע חדשים צוריק בין איך געזעסן אין אַ שוצגראָבן און האָב געשפּילט סקאַט; אין אַ ווײַלע אַרום בין איך אויפֿגעשטאַנען און אַוועק באַזוכן באַקאַנטע אין אַן אַנדערן גרובן. אַז איך בין צוריקגעקומען, איז שוין פֿון ערשטן קיין זכר נישט געווען, ער איז דורך אַ שווערן טרעפֿער צעשמעטערט געוואָרן. איך בין צוריק אַוועק און אָנגעקומען פּונקט צו דער רעכטער

93

צײַט, כּדי מיטצוהעלפֿן אים אויפֿצוגראָבן. פֿאַר דער קורצער צײַט איז ער פֿאַרשאָטן געוואָרן.

פּונקט אַזוי צופֿעליק ווי איך ווער דערשאָסן, בלײַב איך לעבן. אין באָמבן־זיכערן שוצגראָבן קאָן איך צעקוועטשט ווערן, און אויפֿן פֿרײַען פֿעלד – בלײַבן גאַנץ הינטער אַ צען־שעהדיקן פּויקן־פֿײַער. יעדער זעלנער בלײַבט לעבן נאָר אַ דאַנק טויזנטער צופֿאַלן. און יעדער זעלנער גלויבט און האָט צוטרוי צום צופֿאַל.

מיר מוזן זען אַכטונג געבן אויף אונדזער ברויט. פֿאַר דער לעצטער צײַט, זינט די גראָבנס זענען מער נישט אין דער געהעריקער אָרדענונג, האָבן זיך די שטשורעס אומגעהויער פֿאַרמערט. דעטערינג דערקלערט, אַז דאָס איז דער בעסטער סימן פֿון פֿאַרדאָרבענער לופֿט.

די שטשורעס זענען דאָ באַזונדערס עקלהאַפֿט, ווײַל זיי זענען זייער גרויס. ס׳איז יענער מין, וואָס מ׳רופֿט זיי מתים־שטשורעס. זיי האָבן העסלעכע, בייזאַרטיקע, נאַקעטע פּרצופֿים, און ס׳כאַפּט ממש אָן אַ נישטגוטקייט, אַז מ׳דערזעט זייערע לאַנגע, אויסגעקראָכענע עקן.

זיי ווײַזן אויס צו זײַן שטאַרק הונגעריק. כמעט בײַ אַלע האָבן זיי צעפּרעסן ס׳ברויט. קראָפּ האָט עס אײַנגעוויקלט פֿעסט אין געצעלטלײַוונט און אַרונטערגעלייגט צוקאָפּנס, און דאָך האָט ער אַ גאַנצע נאַכט נישט געקאָנט שלאָפֿן, ווײַל זיי האָבן אים אַרומגעטאַנצט איבערן פּנים, כּדי צוצוקומען צום ברויט. דעטערינג האָט געוואָלט זײַן איבערשפּיציק; ער האָט צוגעבונדן צו דער דעקע אַ דינעם דראָט און אויפֿגעהאַנגען אויף אים זײַן פּעקל ברויט. אָנצינדנדיק אינמיטן נאַכט זײַן טאַשנלעמפּל, זעט ער ווי דער דראָט שאָקלט זיך אַהין און אַ הער. אויפֿן ברויט זיצט רײַטנדיק אַ פֿעטער שטשור.

ענדלעך פֿאַלן מיר אויף אַ המצאה. מ׳מוז דאָך איינמאָל פֿאַר אַלעמאָל פֿון זיי פּטור ווערן. די שטיקער ברויט, וואָס די חיהלעך האָבן גענאָגט, שנײַדן מיר זאָרגפֿעלטיק אויס; אַוועקוואַרפֿן ס׳ברויט קאָנען מיר בשום אופֿן נישט, ווײַל מאָרגן וואָלטן מיר שוין גאָרנישט געהאַט וואָס צו עסן.

94

די אָפּגעשניטענע פּענעצער לייגן מיר צונויף אויפֿן רעכטן מיטן באָדן. יעדער איינער נעמט אַרויס זײַן רידל און ליגט גרייט אויסגעבויגן; דעטערינג, קראָפּ און קאַט האַלטן אָנגעגרייט זייערע טאַשן־לעמפּלעך.

אין עטלעכע מינוט אַרום דערהערן מיר ס׳ערשטע שלינגען און גריזשען. ס׳ווערט כּסדר שטאַרקער און ס׳זעען זיך אַ מאַסע קליינע פֿיסלעך. און אָט בליצן אויף די טאַשן־לעמפּלעך, און אַלע וואַרפֿן זיך אויף דער שוואַרצער מחנה, וואָס טראָגט זיך אָפּ מיט אַ קוויטשערײַ. דער דערפֿאָלג איז גוט. מיר וואַרפֿן אַריבער די שטשורעס־טיילן איבערן גראָבן־ראַנד און לויערן ווידער.

די אַטאַקע געלינגט אונדז נאָך עטלעכע מאָל. די חיות האָבן זיך, ווי ס׳שײַנט, געכאַפּט אָדער דערשמעקט דאָס בלוט. זיי קומען נישט מער. נישט געקוקט אויף דעם, האָבן זיי דאָך אויפֿן צווייטן טאָג אָפּגערוימט פֿון באָדן ס׳איבערגעבליבענע ברויט.

אין שכנישן גראָבן זענען זיי אָנגעפֿאַלן אויף צוויי גרויסע קעץ און אַ הונט, צעביסן זיי צום טויט און אָנגעהויבן פֿרעסן.

אויפֿן צווייטן טאָג טיילט מען עדאַמער קעז; יעדער איינער באַקומט אַ פֿערט־חלק פֿון אַ קעז. דאָס איז אין אַ געוויסער מאָס גוט, ווײַל עדאַמער קעז איז געשמאַק — אָבער ס׳איז אויך אין אַ געוויסן זין נישט פֿריילעך, ווײַל דידאָזיקע רויטע פּילקעס זענען פֿאַר אונדז אַ צײַט נאָכאַנאַנד תּמיד געווען דער אָנזאָג פֿון אַ שווערן שלימזל. אונדזער חשד פֿאַרשטאַרקט זיך, איז מ׳הויבט אונדז נאָך אָן צו טיילן שנאַפּס. פֿאָרלויפֿיק טרינקען מיר, אָבער אויפֿן האַרצן איז קאַלעמוטנע.

אין משך פֿון טאָג מאַכן מיר געוועט־שאָסן אויף שטשורעס און שלעפּן זיך אַרום. ס׳פֿאַרגרעסערט זיך ס׳צוגרייטן פֿון פּאַטראָנען און האַנט־גראַנאַטן. די באַגנעטן רעווידירן מיר אַליין. ס׳זענען נעמלעך פֿאַראַן אַזעלכע, וואָס זענען פֿון דער טעמפּער זײַט געמאַכט ווי אַ זעג. אַז יענע דאָרט אויבן זענען עמעצן דערמיט מכבד, איז ער אַן אָפּגעקלאָגטער אויף זײַן גאַנץ לעבן. אין שכנישן פֿראָנט־טייל האָבן מיר געפֿונען אונדזערע מענטשן, וואָס מיט דידאָזיקע זעג־זײַטנגעווער האָט מען זיי אָפּגעשניטן די נעזער און אויסגעשטאָכן די אויגן. דערנאָך האָט מען זיי אָנגעפּילט דאָס מויל און די נאָז מיט זעג־שפּענדלעך און אויף אַזאַ אופֿן דערשטיקט.

עטלעכע רעקרוטן האָבן נאָך ענלעכע זײַטן־געווער; מיר נעמען זיי אָפּ און באַזאָרגן זיי מיט אַנדערע.

ס׳זײַטן־געווער האָט איצט לכל הדעות אַ שטאַרק קלענערע באַדײַטונג. בײַם שטורמען איז איצט אין דער מאָדע זיך צו באַנוצן בלויז מיט גראַנאַטן און שפּאַדן. דער אָנגעשאַרפֿטער שפּאַדן איז אַ לײַכטער און פֿילזײַטיקער געווער. מ׳קאָן אים נישט בלויז אַרונטערוקן אונטערן מאָרדע, נאָר קודם־כּל דערמיט שלאָגן, דאָס האָט מער געוויכט; איבערהויפּט, אַז מ׳טרעפֿט אין דער קווער, צווישן אַקסל און האַלדז, שפּאַלט מען דורך גאַנץ לײַכט ביז צו דער ברוסט. ס׳זײַטן־געווער בלײַבט בײַם שטערן גאַנץ אָפֿט שטעקן, מ׳מוז יענעם פֿריער מיטן גאַנצן כּוח דערלאַנגען אין בויך, ביז מ׳קריגט עס אַרויס צוריק. אויסערדעם ברעכט זיך עס אָפֿטמאָל אָפּ.

בײַ נאַכט ווערט אָנגעבלאָזן גאַז. מיר וואַרטן אויפֿן אָנגריף און ליגן מיט די מאַסקעס פֿאַרטיק, גרייט זיי אַראָפּצורײַסן ווי נאָר ס׳באַווײַזט זיך דער ערשטער שאָטן.

ס׳טאָגט, אָבער ס׳איז נאָך אַלץ קיין זאַך נישט פֿאָרגעקומען. נאָר כּסדר דער נערוון־צערײַסנדיקער קנאַקן אויבן, צוגן, צוגן, משׂא־וועגענער, משׂא־וועגענער. וואָס קאָנצענטרירט זיך דאָרט? אונדזער אַרטילעריע פֿײַערט כּסדר אַריבער, אָבער ס׳הערט נישט אויף, ס׳הערט נישט אויף. –

מיר האָבן פֿאַרמאַטערטע פּנימער און קוקן נישט איינער אויפֿן צווייטן.

– סיווערט אַזוי ווי בײַ דער סאָמע, ווו מיר האָבן שפּעטער געהאַט זיבן טעג און זיבן נעכט פּויקן־פֿײַער – זאָגט קאַט טרויעריק.

ער האָט מער נישט קיין וויצן, זינט מיר זענען דאָ, און דאָס איז שלעכט, ווײַל קאַט איז אַן אַלטער פֿראַנט־חזיר, וואָס האָט אַ חוש. נאָר טיאַדען פֿרייט זיך מיט די גוטע פּאַרציעס און מיטן ראָם; ער מיינט אַפֿילו, אַז מיר וועלן זיך גאַנץ רויִק אומקערן, ס׳וועט קיין זאַך נישט פֿאָרקומען.

עס זעט כּמעט אַזוי אויס. ס׳גייט פֿאַרבײַ אַ טאָג נאָך אַ טאָג. איך זיץ בײַ נאַכט אין לאָך אויף דער וואַך זיך צו צוהערן. איבער מיר טראָגן זיך אַרויף און אַראָפּ די ראַקעטן און לײַכטשירעמס. איך בין פֿאָרזיכטיק און געשפּאַנט, מײַן האַרץ קלאַפּט, מײַן אויג ליגט כּסדר אויפֿן זייגער מיטן לײַכטנדיקן ציפֿערבלאַטן דער ווײַזער וויל זיך נישט רוקן. דער שלאָף מאַטערט מיך, איך באַוועג די גראָבע פֿינגער אין די שטיוול, כּדי צו בלײַבן וואַכעדיק. קיין זאַך געשעט נישט, ביז מ׳קומט מיך פֿאַרבײַטן; —

בלויז דאָס אומאויפֿהערלעכע האַקן דאָרט אויבן. מיר ווערן ביסלעכווײַז רויִק און שפּילן שטענדיק סקאַט. אפֿשר האָבן מיר גליק.

דער הימל איז גאַנצע טעג פֿול באַהאַנגען מיט קייטן־באַלאָנען. מ׳דערציילט, אַז פֿון אויבן וועלן אַהערגעבראַכט ווערן טאַנקס און, בעתן אָנגריף, – אינפֿאַנטעריע־פֿליער. די מעשׂיות אינטערעסירן אונדז אָבער ווייניקער, ווי דאָס, וואָס מ׳דערציילט וועגן נײַ פֿלאַמען־וואַרפֿערס.

***

אינמיטן נאַכט כאַפּן מיר זיך אויף. ס׳ציטערט די ערד, אַ שווער פֿײַער ליגט איבער אונדז. מיר פֿאַררוקן זיך אין די ווינקלען. מיר קאָנען אונטערשיידן קוילן מכּל המינים.

יעדערער כאַפּט זיך פֿאַר זײַנע זאַכן און וויל יעדן מאָמענט וויסן צי זענען זיי נאָך דאָ. דער שוצגראָבן טרייסלט זיך. די נאַכט איז פֿול מיט שטורם און בליצן. בײַם סעקונדנלאַנגן שײַן קוקן מיר זיך אָן און שאָקלען מיט די קעפּ, מיט בלייכע פּנימער און פֿאַרביסענע ליפּן.

יעדער איינער פֿילט עס מיט, ווי די שווערע קוילן רײַסן אַוועק די נידעריקע גראָבן־ווענט, ווי זיי גראָבן דורך די וואַלן און צעשמעטערן די אויבערשטע בעטאָן־קלעצער. מיר מערקן

97

דעם טעמפּערן, ווילדן קלאַפּ, וואָס איז ענלעך, ווען דער פֿאַלט אין גראָבן, אויפֿן קלאָען פֿון אַ צעווילדעוועטער רויב־חיה. אינדערפֿרי זענען עטלעכע רעקרוטן אינגאַנצן גרין און זיי ברעכן.

פּאַמעלעך רײַסט זיך אַרײַן אין גראָבן אַ נודנער גרויער שײַן און מאַכט בלייכער די שאָס־בליצן. ס׳קומט דער פֿרימאָרגן. איצט מישן זיך צונויף מיטן אַרטילעריע־פֿײַער עקספּלאָדירנדיקע מינעס. ס׳איז דער העכסטער שגעון פֿון דערשיטערונג, וואָס דאָ קומט פֿאָר. דאָרט ווו זיי לאָזן זיך אַראָפּ — איז אַ מאַסן־קבֿר.

די, וואָס דאַרפֿן פֿאַרבײַטן, גייען אַרויס, די באַאָבאַכטער שלעפּן זיך אַרײַן, ציטערנדיקע, באַוואָרפֿענע מיט שמוץ. איינער רוקט זיך שווײַגנדיק אַרײַן אין אַ ווינקל און עסט, דער אַנדערער, אַן ערזאַץ־רעזערוויסט כליפּעט; דורכן לופֿטדרוק פֿון דער עקספּלאָזיע איז ער צוויי מאָל געפֿלויגן איבערן אויבערשטן טייל פֿון פֿעסטונגס־וואַל און האָט געכאַפּט נישט מער ווי אַ נערוון־דערשיטערונג.

די רעקרוטן קוקן זיך צו אים צו. אַזאַ מין זאַך איז זייער אָנשטעקנדיק, מיר מוזן אַכטונג געבן, פֿאַרשידענע ליפּן הויבן שוין אָן צו פֿלאַטערן. גוט איז וואָס ס׳ווערט טאָג; אפֿשר קומט דער אָנגריף פֿאַרמיטאָג.

דאָס פֿײַער ווערט נישט שוואַכער. ס׳ליגט אויך הינטער אונדז. ווי ווײַט מ׳קאָן זען, שפּריצן טינוף — און אײַזן־פֿאָנטאַנען. אַ זייער ווײַטער שטח ווערט באַשמירט.

דער אָנגריף קומט נישט, אָבער די שיסערײַ הערט נישט אויף. ביסלעכווײַז ווערן מיר טויב. קיינער רעדט שוין כּמעט נישט. מ׳קאָן שוין אויך איינער דעם אַנדערן נישט פֿאַרשטיין.

אונדזער גראָבן איז כּמעט פֿאַרשוווּנדן. אויף אַ סך ערטער איז ער בלויז אַ האַלבער מעטער הויך, ער איז דורכגעבראָכן פֿון לעכער, פּאַסן און ערדבערג. האַרט פֿאַר אונדזער גראָבן פּלאַצט אַ גראַנאַט. מאָמענטאַל ווערט טונקל. מיר זענען צוגעשאָטן און מוזן זיך אַרויסגראָבן. אין אַ שעה אַרום איז דער אַרײַנגאַנג צוריק אָפֿן, און מיר זענען אַביסל געפֿאַסטער, ווײַל מיר האָבן געהאַט אַרבעט.

אונדזער קאָמפּאַניעפֿירער קלעטערט אַרײַן און גיט איבער, אַז צוויי שוצגראָבנס זענען פֿאַרשוווּנדן. די רעקרוטן באַרויִקן זיך, אַז זיי זעען אים. ער זאָגט, אַז הײַנט אין אָוונט וועט מען פּרוּוון אַרײַנברענגען עסן.

דאָס קלינגט ווי אַ טרייסט. קיינער האָט וועגן דעם נישט געקלערט, אויסער טיאַדען. איצט רוקט זיך עפּעס ווידער צו נענטער פֿון דרויסן; – אויב מ׳זאָל ברענגען עסן, קאָן עס דאָך שוין נישט זײַן אַזוי שלעכט, טראַכטן די רעקרוטן. מיר שטערן זיי נישט, מיר ווייסן, אַז עסן איז פּונקט אַזוי וויכטיק ווי אַמוניציע און מוז דעריבער פֿאַרשאַפֿט ווערן.

ס'גיט זיך אָבער נישט אײַן. אַ צווייטע גרופּע פּרוּווט זיך, קערט זיך אָבער אויך אום מיט לײדיקע הענט. ענדלעך נעמט זיך קאַט דערצו, אָבער אויך ער קאָן זיך גאָרנישט אויפֿטאָן. קיינער קאָן זיך נישט דורכרײַסן, קיין שום הונט־עק איז נישט גענוג שמאָל פֿאַרן דאָזיקן פֿײַער.

מיר פֿאַרציִען ענגער אונדזערע לעדערנע־פֿאַסקעס און קײַען יעדן ביסן דרײַ מאָל אַזוי לאַנג. אָבער ס'העלפֿט ווייניק. מיר האָבן פֿאַרפֿלוכטע קרויט. איך באַהאַלט אַ שטיקל, דאָס ווייכע עס איך אויף, דער ראַנד בלײַבט אין ברויט־טאָרבע, פֿון צײַט צו צײַט בייס איך אָפּ אַ שטיקעלע.

***

די נאַכט איז נישט אויסצוהאַלטן. מיר קאָנען נישט שלאָפֿן, מיר זיצן ווי פֿאַרחלומטע מיט אויסגעגלאָצטע אויגן. טיאָדען באַדויערט, וואָס מיר האָבן אַרויסגעוואָרפֿן פֿאַר די שטשורעס דאָס אָנגערירטע ברויט. מיר האָבן עס רויִק געדאַרפֿט אויפֿהויבן. יעדער איינער וואָלט עס איצט געגעסן. וואַסער פֿעלט אונדז אויך, אָבער נאָכנישט אַזוי שטאַרק.

באַגינען, ס'איז נאָך טונקל, הויבט זיך אָן אַן אויפֿרעגונג. דורכן אַרײַנגאַנג רײַסט זיך אַרײַן אַ מחנה אַנטלויפֿנדיקע שטשורעס און טאַנצן אַרויף אויף די ווענט. די טאַשן־לעמפּלעך באַלויכטן די מהומה. אַלע שרײַען און שעלטן און שלאָגן. ס'איז דער אויסברוך פֿון ווילדן צאָרן, פֿון לאַנגע שעהן פֿאַרצווייפֿלונג, וואָס פֿלאַצט איצט אויף. די פּנימער זענען אָנגעשטעלט, די הענט שלאָגן, די חיות קוויטשען, ס'איז פּשוט אוממעגלעך אויפֿצוהערן, איינער אויפֿן צווייטן איז כּמעט גרייט אָנצופֿאַלן.

דער אויסברוך האָט אונדז פֿאַרמאַטערט. מיר ליגן און וואַרטן ווידער. ס'איז ממש אַ וווּנדער, וואָס אונדזער אָקאָפּ האָט נאָך נישט קיין פֿאַרלוסטן. ער איז איינער פֿון די ווינציקע טיפֿע גראָבנס, וואָס זענען נאָך ביז איצט געבליבן.

אַן אונטעראָפֿיציר קריכט אַרײַן. ער האָט בײַ זיך אַ ברויט. דרײַ מענטשן האָט עס אָפּגעגליקט בײַנאַכט זיך אַדורכצורײַסן און ברענגען אַ ביסל פּראָוויאַנט. זיי האָבן דערציילט, אַז דאָס פֿײַער ציט זיך מיט אַן אומאויפֿהערלעכער קראַפֿט ביז צו די אַרטילעריע־אָפּטיילונגען. ס'איז פּשוט אומפֿאַרשטענדלעך פֿון וואַנען נעמען יענע אויבן אַזוי פֿיל האַרמאַטן.

מיר מוזן וואַרטן. מיטאָגסצײַט פֿאַסירט דאָס, אויף וואָס איך האָב זיך שוין געריכט. איינער פֿון די רעקרוטן באַקומט אַן אַטאַק. איך האָב זיך שוין לאַנג צו אים צוגעקוקט, ווי ער באַוועגט אומרויִק די ציין, עפֿנט און פֿאַרמאַכט די פֿויסטן. דידאָזיקע ווילדע, אַרויסשטאַרצנדיקע אויגן זענען אונדז שוין גוט באַקאַנט. אין די לעצטע שעהן איז ער נאָר כּלומרשט שטילער געוואָרן. ער איז צעבראָכן ווי אַ דורכגעפֿוילטער בוים. שטיל קריכט ער דורך דעם צימער, פֿאַרהאַלט זיך אַ ווײַלע און טוט זיך אַ וואָרף צום אַרויסגאַנג. איך פֿאַרשטעל אים דעם וועג און פֿרעג:

– וווּהין ווילסטו גיין?

– איך קום גלײַך צוריק, זאָגט ער און וויל זיך פֿון מיר אַרויסדרייען.

– וואַרט נאָך צו, דאָס פֿײַער וועט שוין באַלד אויפֿהערן.

ער הערט זיך צו און דאָס אויג ווערט אויף אַ מאָמענט

קלאָר. באַלד באַקומט עס אָבער צוריק דעם טריבן גלאַנץ, ווי בײַ אַ משוגענעם הונט, ער שווײַגט און שטויסט מיך אָוועק.

– איין מינוט, חבֿר, שרײַ איך. קאַט ווערט אויפֿמערקזאַם. גראָד אין מאָמענט, ווען דער רעקרוט שטויסט מיך אָוועק, כאַפּט ער אים אָן און מיר האַלטן אים פֿעסט.

ער הייבט תּיכּף אָן צו ווילדעווען: „לאָזט מיך אָפּ, לאָזט מיך אַרויס, איך וויל אַרויס!”

ער הערט גאָרנישט און האַקט אויף אַלע זײַטן. דאָס מויל איז נאַס און וואַרפֿט ווערטער, האַלב פֿאַרשלונגענע, זינלאָזע ווערטער. ס'איז אַן אַטאַק פֿון אָקאָפּעס־שרעק. ער האָט דאָס געפֿיל, אַז ער ווערט דאָ דערשטיקט, און ער האָט בלויז איין פֿאַרלאַנג: פֿון דאַנען זיך אַרויסצורײַסן. ווען מ'זאָל אים אַרויסלאָזן, לויפֿט ער פֿון דאַנען אָן שום שוץ, וווּהין די אויגן וועלן אים טראָגן. ער איז נישט דער ערשטער.

אַזוי ווי ער איז שוין זייער ווילד און די אויגן פֿאַרדרייען זיך שוין, העלפֿט שוין נישט קיין שום זאַך; מיר מוזן אים קאַטעוען, כּדי ער זאָל זיך באַרויִקן. מיר טוען עס געשווינט און אומברחמנותדיק און דערגרייכן, אַז פֿאָרלויפֿיק זיצט ער ווידער שטיל. די איבעריקע זענען בײַ דער געשיכטע געוואָרן בלייך ווי קאַלך; ס'שײַנט, אַז

דאָס וועט זיי אָפּשרעקן. דערדאָזיקער פויקן־פֿײַער איז צופֿיל פֿאַר די עלנטע יאַטן; זיי זענען פֿון דעפּאָ פֿאַר פֿעלד־רעקרוטן דירעקט אַרײַנגעפֿאַלן אין דאָזיקן גיהנום, וואָס קאָן אַפֿילו אַן עלטערן מענטשן גראָ מאַכן.

די שטיקנדיקע לופֿט פֿאַלט אונדז נאָך דערדאָזיקער מעשׂה נאָך שטאַרקער אויף די נערוון, מיר זיצן ווי אין אַ קבֿר און וואַרטן נאָר מ׳זאָל אונדז פֿאַרשיטן.

פּלוצלונג דונערט עס און בליצט אומגעהײַער, דער אָקאָפּ קנאַקט פֿון אַלע זײַטן אונטערן שטורם פֿון אַן אַרײַנגעטראָפֿענעם גראַנאַט, צום גליק אַ לײַכטן, וואָס די בעטאָן־קלעצער האָבן אים אויסגעהאַלטן. עס קנאַקט מעטאַליש און מוראדיק. די ווענט טרייסלען זיך, ביקסן, היטלען, ערד, מיסט און שטויב, אַלץ פֿליט אין דער לופֿטן, ס׳רײַסט זיך אַרײַן אַ געדיכטער רויך פֿול שוועבל, ווען מיר זאָלן איצט, אָנשטאָט דעם פֿעסטן אָקאָפּ, זיך געוועזן געפֿונען אין אַ מין לײַכטן אָקאָפּ, ווי מען מאַכט עס איצט, וואָלט שוין זיכער פֿון אונדז אַלע קיין זכר נישט געבליבן.

אָבער אַפֿילו אַזוי איז די ווירקונג אויך גענוג שלעכט. דער רעקרוט פֿון פֿריער ווילדעוועט שוין אויפֿסנײַ און צו אים שטייען צו נאָך צוויי נײַע. איינער רײַסט זיך אַרויס און אַנטלויפֿט. מיר מאַטערן זיך מיט די צוויי אַנדערע. איך וואַרף זיך נאָכן אַנטלויפֿנדיקן און קלער, צי זאָל איך אים שיסן אין די פֿיס, צי נישט; און אָט הייבט עס אָן צו פֿײַפֿן, איך טו אַ פֿאַל אויף דער ערד, און אַז איך שטיי אויף, איז די גראָבן־וואַנט אויסגעפּלאַסטערט מיט הייסע גראַנאַט־שפּליטערן, פֿלייש־פּאַסן און מונדיר־שמאַטעס. איך קלעטער צוריק.

דער ערשטער, ווי עס ווײַזט אויס, איז באמת משוגע געוואָרן. אַז מ׳לאָזט אים אָפּ, האַקט ער זיך ווי אַ באָק מיטן קאָפּ אין וואַנט. בײַנאַכט וועלן מיר מוזן פּרוּוון אים אַריבערטראַנספּאָרטירן הינטערן פֿראָנט. פֿאָרלויפֿיק בינדן מיר אים אַזוי פֿעסט, אַז בעת אַן אַטאַקע זאָל מען אים קאָנען לײַכט אויפֿבינדן.

קאַט לייגט פֿאָר צו שפּילן סקאַט; — וואָס זאָל מען טאָן — אפֿשר וועט ווערן עטוואָס לײַכטער. ס׳איז אָבער אַ נעכטיקער טאָג, מיר הערן זיך צו צו יעדן קלאַפּ, וואָס איז נאָענט, און פֿאַרציילן זיך בײַ די "אויגן" אָדער מיר זענען זיך טועה אין קאָליר. מיר מוזן אַוועקוואַרפֿן דאָס שפּילן. מיר זיצן ווי אין אַ געוואַלטיק הילכיקן קעסל, אויף וועלכן מען האַקט אָן אויפֿהער פֿון אַלע זײַטן.

נאָך אַ נאַכט. מיר זענען איצט ווי פֿאַרטעמפּט פֿון שפּאַנונג. עס איז אַ טויטע שפּאַנונג, וואָס קראַצט ווי אַ שאַרף מעסער לענגאויס אונדזער חוט־השדרה. די פֿיס דינען נישט מער, די הענט ציטערן, דער קערפּער איז אַ דינע הויט איבער אַ שווערלעך אונטערדריקטן שגעון, איבער אַן אומגעשטערט ווילדן ליאַרם אָן אַ סוף און אָן אַ עק. מיר האָבן נישט מער נישט קיין פֿלייש און נישט קיין מוסקולן, מיר קאָנען שוין מער

איינער דעם אַנדערן נישט אָנקוקן, ווײַל מיר האָבן מורא פֿאַר עפּעס אויסטערלישס. אַזוי פֿאַרבײַסן מיר די ליפּן — ס׳וועט אַריבערגיין – ס׳וועט אַריבערגיין — אפֿשר וועלן מיר דאָך איבערקומען.

***

מיטאַמאָל הערט אויף דער נאָנטער שטורם. דאָס פֿײַער דויערס ווײַטער, עס האָט זיך אָבער אָפּגערוקט אויף צוריק, אונדזער אָקאָפּ איז פֿרײַ. מיר טוען אַ נעם די האַנטגראַנאַטן, וואַרפֿן זיי פֿאַרן אָקאָפּ און שפּרינגען אַרויס. דאָס פויקן־פֿײַער האָט אויפֿגעהערט, דערפֿאַר ליגט אונטער אונדז אַ שווער שפּאַר־פֿײַער, די אַטאַקע איז אין גאַנג.

קיינער וואָלט נישט געגלויבט, אַז אין דעמדאָזיקן צעגראָבענעם מדבר זאָלן זיך נאָך קאָנען געפֿינען מענטשן; אָבער איצט באַווײַזן זיך אומעטום פֿון גראָבן אַרויס די שטאָל־היטלען און פֿופֿציק מעטער ווײַט פֿון אונדז איז שוין אויפֿגעשטעלט אַ קוילנוואַרפֿער, וואָס וועט תּיכּף אָנהייבן בילן.

די דראָט־פֿאַרצוימונגען זענען צעפֿליקט. אָבער דאָך האַלטן זיי זיך נאָך. מיר זעען ווי עס גייט די שטורעמדיקע מחנה.

אונדזער אַרטילעריע שיסט מיט פֿײַער. קוילנוואַרפֿערס קנאַקן, ביקסן האַקן. פֿון יענער זײַט נעמט מען זיך צו דער אַרבעט, האַיע און קראַפּ הייבן אָן מיט די האַנט־גראַנאַטן. זיי וואַרפֿן אַזוי גיך, ווי זיי קאָנען נאָר.

האַיע וואַרפֿט זעכציק מעמער ווײַט, קראַפּ פֿופֿציק, דאָס איז אויסגעפּרוווט און וויכטיק. יענע דאָרטן, אויבן, קאָנען בײַם לויפֿן נאָר דאַן עפּעס אויפֿטאָן, ווען זיי געפֿינען זיך אויף אַ שטח פֿון דרײַסיק מעמער.

מיר דערקענען די צעיושעטע פּנימער, די פֿלאַכע היטלען. דאָס זענען די פֿראַנצויזן. זיי דערגרייכן די רעשטלעך פֿון די דראָט־פֿאַרצוימונגען און האָבן שוין אָנזעעוודיקע פֿאַרלוסטן. אַ גאַנצע ריי ווערט אַוועקגעלייגט דורכן קוילנוואַרפֿער האַרט

נעבן אונדז; מיר האָבן אַ סך טראַנספּאָרט־שטערונגען, און זיי קומען צו נענטער.
איך זע ווי איינער פֿון זיי וואַרפֿט זיך אויף אַ שפּאַנישן רײַטער. דאָס פּנים אויפֿגעהויבן הויך, דער קערפּער לאָזט זיך אַראָפּ, די הענט בלײַבן הענגען ווי ער זאָל זיך קלויבן מתפּלל צו זײַן. דערנאָך פֿאַלט דער קערפּער אינגאַנצן אַראָפּ און נאָר די אָפּגעשאָסענע הענט מיט די שטיקלעך אָרעמס הענגען אויפֿן דראָט.
אין מאָמענט, ווען מיר גייען צוריק, הייבן זיך אויף פֿון דער ערד דרײַ געזיכטער. הינטער איינס פֿון די היטלען, אַ טונקעלע שפּיציקע באָרד און צוויי אויגן. אין משך פֿון אַ משוגענעם מאָמענט ווילדעוועט די גאַנצע שלאַכט ווי אַ צירק אַרום מיר, און דידאָזיקע בײדע אויגן — נאָר זיי אַליין זענען באַוועגונגסלאָז; דערנאָך טוט זיך אַ הייב אויף דער קאָפּ, אַ האַנט, אַ באַוועגונג, מײַן האַנטגראַנאַט פֿליט אַריבער, אַרײַן אין אים.
מיר לויפֿן צוריק, רײַסן זיך שפּאַנישע רייטער אין אָקאָפּ אַרײַן און לאָזן פֿאַלן הינטער זיך אויסגעשאָסענע האַנטגראַנאַטן, וואָס זיכערן אונדז אַ פֿײַערדיקן ריקצוג.
פֿון דער נאָנטסטער פּאָזיציע אַרויס פֿײַערן די קוילן־וואַרפֿערס.
מיר זענען געוואָרן געפֿערלעכע חיות. מיר קעמפֿן נישט, מיר פֿאַרטיידיקן זיך קעגן דער פֿאַרניכטונג. מיר שלײַדערן די גראַנאַטן נישט אין מענטשן, וואָס ווייסן מיר דען אין דעם מאָמענט מכּוח דעם, דאָרט, הינטער אונדז, העצט מיט הענט און היטלען דער טויט, – עס איז ערשט דרײַ טעג ווי מיר קאָנען אים צום ערשטן מאָל קוקן אין פּנים אַרײַן, ס׳איז ערשט דרײַ טעג ווי מיר קאָגען זיך צום ערשטן מאָל קעגן אים ווערן, אין אונדז ברענט אַ משוגעדיקע ווילדער צאָרן, – מיר ליגן נישט מער וואַרטנדיק אָנמעכטיק אויפֿן עשאַפֿאָט. — מיר קאָנען צעשטערן און טויטן, כּדי זיך צו ראַטעווען, כּדי זיך צו ראַטעווען און נקמה צו נעמען. –
מיר באַהאַלטן זיך אין יעדן ווינקל, הינטער יעדן געשטעל פֿון שטעכעדיקן דראָט און וואַרפֿן די אָנקומענדיקע פֿאַר די פֿיס בינטלעך אויפֿרײַס־מאַטעריאַל, איידער מיר אַנטלויפֿן. דאָס טראַסקען פֿון די האַנט־גראַנאַטן שיסט קראַפֿטפֿול אין אונדזערע אָרעמס, אין אונדזערע פֿיס, אײַנגעהויקערטע לויפֿן מיר ווי קעץ, פֿאַרגאָסן פֿון דערדאָזיקער כוואַליע, וואָס טראָגט אונדז, וואָס מאַכט אונדז פֿאַר אַכזרים, פֿאַר גזלנים, פֿאַר מערדער, פֿאַר טײַוולאָנים, פֿון אַפֿילו; פֿון דערדאָזיקער כוואַליע, וואָס פֿאַרפֿילפֿאַכט אונדזער קראַפֿט און אַנגסט און ווילדן צאָרן און לעבנס־גיריקייט, וואָס זוכט פֿאַר אונדז רעטונג און קעמפֿט זי אויס. זאָל דײַן לײַבלעכער פֿאָטער קומען מיט יענע דאָרט פֿון אויבן, קיין איין מאָמענט וואָלסטו זיך נישט וואַקלען צו וואַרפֿן אים די קויל אין ברוסט אַרײַן!
***
עס קומט מיטאָג־צײַט. די זון ברענט ווי פֿײַער, דער שוויס בײַסט אונדז אין די אויגן, מיר ווישן אים אויס מיט די אַרבל, אָפֿטמאָל זעט זיך אויף אים בלוט. עס דערזעט זיך דער ערשטער, אַביסל בעסער דערהאַלטענער גראָבן. ער איז פֿאַרנומען און צוגעגרייט פֿאַר דער קאָנטר־אַטאַקע. ער נעמט אונדז אַרײַן. אונדזער אַרטילעריע אַרבעט מיט אַלע כּוחות און לאָזט נישט צו דעם אָנגריף.
די רייען הינטער אונדז שטייען אָפּ, קאָנען נישט גיין ווײַטער. די אַטאַקע ווערט צעשפּליטערט דורך אונדזער אַרטילעריע. מיר לויערן. דאָס פֿײַער שפּרינגט הונדערט מעטער ווײַטער, און מיר רײַסן זיך ווידער פֿאָרויס. נעבן מיר ווערט בײַ אַ יעפֿרייטער אָפּגעריסן דער קאָפּ. ער לויפֿט נאָך עטלעכע טריט און דאָס בלוט שפּריצט בײַ אים ווי אַ פֿאָנטאַן פֿון האַלדז אַרויס.
צו קיין האַנט־שלאַכט דערגייט נישט, יענע מוזן זיך צוריקציען.
מיר קומען צו צוריק צו אונדזערע גראָבנס און גייען איבער זיי פֿאָרויס.
אָ, דאָסדאָזיקע אומקערן זיך! מען האָט דערגרייכט די שיצנדיקע רעזערוו־פּאָזיציעס, מ׳וואָלט וועלן אַהין אַרײַנקריכן,
105
פֿאַרשווינדן; – און מען מוז זיך אויסדרייען און ווידער אַרײַן אין יענעם שרעקלעכן גיהנום. וואָלטן מיר אין דעם מאָמענט נישט געווען קיין אויטאָמאַטן, בלײַבן מיר ליגן פֿאַרמאַטערט, ווילנלאָז. אָבער מיר ווערן ווידער מיטגעצויגן, ווילנלאָז און דאָך משוגעדיק ווילד און צערייצט, מיר ווילן טויטן, ווײַל יענע דאָרט זענען איצט אונדזערע דם־שונאים, אונדזערע טויט־פֿײַנט, זייערע ביקסן און גראַנאַטן זענען געווענדט קעגן אונדז, אויב מיר פֿאַרניכטן נישט זיי, פֿאַרניכטן זיי אונדז!
די ברוינע, ערד, די צעריסענע, צעפּליקטע ברוינע ערד, שימערירנדיק פֿעטלעך אונטער די זונען־שטראַלן, איז דער באָדן פֿון אַ אומגעהויער פֿאַרטעמפּטן אויטאָמאַטישן צושטאַנד. אונדזער קײַכן איז ווי דאָס סקריפּן פֿון אַ פֿעדער. די ליפּן זענען טרוקן, דער קאָפּ איז נאָך זייער פּוסט ווי נאָך אַ גאַנצע נאַכט שכּורן — אַזוי שלעפּן

מיר זיך ווײַטער, און אין אונדזערע דורכגעזיפּטע, דורגעלעכערטע נשמות עגבערט שמערצלעך, אומאויפֿהערלעך, דאָס בילד פֿון דער ברוינער ערד מיט דער פֿעטלעכער זון און די טויטע און גוססדיקע זעלנער, וואָס וואַלגערן זיך דאָ אַרום, וואָס כאַפּן אונדז אָן פֿאַר די פֿיס און שרײַען, בעת מיר שפּרינגען איבער זיי אַריבער.

מיר האָבן לגמרי פֿאַרלאָרן דאָס געפֿיל איינער פֿאַרן אַנדערן, מיר קענען זיך שוין כמעט נישט, בעת אונדזער געיאָגטער בליק פֿאַלט אויפֿן צווייטנס בילד. מיר זענען פֿאַרגליווערטע מתים, וואָס דורך אַ מין קונץ, דורך אַ געפֿערלעכן כּשוף קאָנען זיי נאָך לויפֿן און טויטן.

אַ יונגער פֿראַנצויז שטייט אָפּ, מ׳כאַפּט אים, ער הייבט די הענט, אין איינער האָט ער נאָך אַ רעוואָלווער – מ׳ווייסט נישט, צי וויל ער שיסן, אָדער זיך אונטערגעבן, — אַ קלאַפּ מיט אַ שווערד צעשפּאַלט אים דאָס פּנים. אַ צווייטער זעט עס און פּרוּווט אַנטלויפֿן, אַ באַגנעט שטעכט זיך אים אַרײַן אין רוקן. ער שפּרינגט אינדערהויך, און מיט אויסגעשפּרייטע אָרעמס, שרײַענדיק מיט די לעצטע כּוחות, לויפֿט ער ווײַטער, אין זײַן רוקן שאָקלט זיך דער באַגנעט. אַ דריטער וואַרפֿט אַוועק דאָס געווער,

106

פֿאַלט אַנידער מיט די הענט אויף די אויגן. ער גיט זיך איבער מיט נאָך עטלעכע געפֿאַנגענע, כּדי אַוועקצוטראָגן די פֿאַרוווּנדעטע.

פֿאַרפֿאָלגנדיק, קומען מיר פּלוצלונג צו צו די פֿײַנטלעכע פּאָזיציעס.

מיר זענען אַזוי נאָענט הינטערן אָפּטרעטנדיקן קעגנער, אַז אונדז געלונגט כמעט אָנצוקומען צוזאַמען מיט אים. דעריבער האָבן מיר קליינע פֿאַרלוסטן. אַ קוילנוואַרפֿער האַקט, ווערט אָבער דורך אַ האַנטגראַנאַט דערליידיקט. די פּאָר סעקונדן זענען אָבער געווען גענוג, אונדז מכבד צו זײַן מיט פֿינף בויכשאָסן. איינעם פֿון די שיסער בײַ דעם קוילנוואַרפֿער, וואָס איז געבליבן נישט פֿאַרוווּנדעט, צעהאַקט קאָט מיט אַ קאָלבע אויף פּיך־פּיצלעך דאָס פּנים. די איבעריקע דערשטעכן מיר נאָך איידער זיי באַווײַזן אַרויסצונעמען זייערע האַנטגראַנאַטן. דערנאָך זויפֿן מיר דורשטיק דאָס פֿרישע וואַסער.

אומעטום קנאַקן דראָט־צוואַנגען, ליאַרעמען ברעטער איבער די פֿאַרשטעלטע וועגן, מיר שפּרינגען דורך די שמאָלע צוגענג אין די אָקאָפּעס אַרײַן. האַיע רוקט אַרײַן אַ ריזיקן פֿראַנצויז אין האַלדז אַרײַן זײַן שווערד און וואַרפֿט דעם ערשטן האַנט־גראַנאַט; מיר באַהאַלטן זיך עטלעכע סעקונדן הינטער אַ וואַל, דערנאָך ווערט ליידיק דאָס גלײַכע שטיק גראָבן. קווער איבערן ווינקל פֿײַפֿט אַ צווייטער שאָס און שאַפֿט אַ פֿרײַען וועג, פֿאַרבײַלויפֿנדיק פֿאַלן אין די שוצגראָבנס פֿאַרשידענע אויפֿרײַסשטאָפֿן, די ערד טרײַסלט זיך, עס קנאַקט, דאַמפֿט און קרעכצט, מיר שטרויכלען איבער גליטשיקע שטיקער פֿלייש, איבער ווייכע קערפּערס, איך פֿאַל אַרײַן אין אַ צעריסענעם בויך, אויף וועלכן עס ליגט אַ נײַ, זויבער אָפֿיצירן־היטל.

דער קאַמף שטעלט זיך אָפּ, די פֿאַרבינדונג מיטן שונא איז איבערגעריסן. אַזוי ווי דאָ קאָנען מיר זיך לאַנג נישט האַלטן, ווערן מיר אונטערן שוץ פֿון אונדזער אַרטילעריע, צוריקגעפֿירט אויף אונדזערע פּאָזיציעס. ווי נאָר מיר דערוויסן זיך וועגן דעם, וואַרפֿן מיר זיך מיט דער גרעסטער אײַלעניש אין די נאָענטסטע אָקאָפּעס, כּדי צו פֿאַרכאַפּן מיט זיך אַ ביסל קאָנסערוון, וועלכע

107

מיר זענען פֿונדערוויטנס, קודם־כּל אָבער די פּושקעס פֿלייש און פּוטער.

מיר קומען פּונקט גוט צוריק, פֿון אויבן גייט נישט מער קיין אָנגריף. העכער אַ שעה ליגן מיר, קײַכן און רוען זיך אָפּ, איידער אימיצער רעדט אַרויס אַ וואָרט. מיר זענען אַזוי פֿאַרמאַטערט, אַז נישט קוקנדיק אויפֿן שטאַרקן הונגער, פֿאַרגעסן מיר לגמרי אָן די קאָנסערוון. ערשט ביסלעכווײַז ווערן מיר צוריק ענלעך אויף מענטשן.

די פֿלייש־קאָנסערוון פֿון יענער זײַט זענען באַרימט אויפֿן גאַנצן פֿראָנט. צײַטנווײַז איז עס כמעט דער הויפּט־מאָטיוו פֿון אַ פּלוצלונגן אָנגריף פֿון אונדזער זײַט, מחמת אונדזער דערנערונג איז בכלל שלעכט; מיר לײַדן תּמיד הונגער.

אַרום און אַרום האָבן מיר צוגעצויגן פֿינף פּושקעס. דער עולם דאָרט אויבן קריגט צו עסן וויפֿל זייער האַרץ גלוסט; ס׳איז אַ גן־עדן אין פֿאַרגלײַך מיט אונדז הונגערלײַדנדיקע, מיט אונדזער ריבן־מאַרמעלאַד, דאָס פֿלייש וואַלגערט זיך ממש אין אַלע ווינקלען, מ׳דאַרף עס בלויז נעמען. האַיע האָט נאָך אויסערדעם געפּאַקט אַ דינעם פֿראַנצויזישן ווײַסן ברויט און אים אַרונטערגערוקט אונטערן פּאַסעק פּונקט ווי אַ באַגנעט. פֿון איין זײַט איז עס אַביסל פֿאַרבלוטיקט, אָבער מען קאָן עס דאָך אָפּשנײַדן.

ס׳איז אַ גליק, וואָס מיר האָבן נאָך איצט גוט צו עסן, אונדזערע כּוחות וועלן אונדז נאָך צונוץ קומען. עסן צו דער זעט איז פּונקט אַזוי וויכטיק ווי אַ גוטער שוצגראָבן; דעריבער זענען מיר אַזוי להוט נאָך דעם, ווײַל ס׳קאָן אונדז ראַטעווען דאָס לעבן.

טיאַדען האָט נאָך געפּאַקט צוויי פֿעלד־פֿלעשער קאָניאַק. מיר זענען דערמיט מכבד אונדזער גאַנצן עולם.

***

ס׳הויבט זיך אָן די אָוונט־תּפֿילה. ס׳קומט די נאַכט. פֿון די אָקאָפּעס טראָגן זיך נעפּלען. ס׳זעט אויס ווי די לעכער זאָלן זײַן אָנגעפּילט מיט פֿאַרכשופֿטע סודות. דער ווײַסער דאַמף

108

קריכט אָנגסטפֿול אַרום, איידער ער דערוועגט זיך אַריבערצוטראָגן איבערן ראַנד. דערנאָך ציען זיך לאַנגע פּאַסן פֿון איין אָקאָפּ צום צווייטן.

ס׳איז קיל. איך שטיי אויף דער וואַך און קוק זיך צו צום אַרומיקן חשכות. איך פֿיל מיך שלעכט, ווי תּמיד נאָך אַן אַטאַקע, און דעריבער איז מיר שווער צו זײַן אַליין מיט מײַנע געדאַנקען. אייגנטלעך, זענען עס נישט קיין געדאַנקען, דאָס זענען דערינערונגען, וואָס מאַטערן מיך געוויינלעך, בעת איך ווער שוואַך און רופֿן אַרויס אַן אויסטערלישע שטימונג.

די לויכטשירעמס טראָגן זיך הויך — און איך זע אַ בילד, אַ זומער־אָוונט, בעת וועלכן איך געפֿין זיך אויפֿן הויף פֿון קירך און קוק אויף הויכע רויזן־קוסטעס, וואָס בליען אין צענטער פֿון קליינעם קרייצגאָרטן, ווו ס׳ווערן באַגראָבן די קירך־דינער. רונד אַרום שטייען פֿאַרשידענע שטיינבילדער. קיינער איז נישטאָ; — אַ גרויסע שטילקייט האַלט אַרומגענומען דעמדאָזיקן בליענדיקן קוואַדראַט, די זון ברענט אויף די דיקע גרויע שטיינער, איך לייג אַרויף מײַנע הענט און שפּיר די וואַרעמקייט. . . איבערן רעכטן עק פֿון ציגל־דאַך רײַסט זיך דער גרינער קירך־טורעם צום מאַטן, ווייכן אָוונט־תּכלת. צווישן די גלאַנציקע קליינע זײַלן פֿון די אַרומיקע קרייצגענג, הערשט די קילע טונקעלקייט, וואָס נאָר קירכן פֿאַרמאָגן עס, און איך שטיי דאָרט און קלער וועגן דעם, אַז צו צוואַנציק יאָר וועל איך שוין זײַן אַ מומחה אין יענע פֿאַרפּלאָנטערטע זאַכן, וואָס קומען פֿון די פֿרויען.

דאָס בילד איז שרעקלעך נאָענט, ס׳רירט מיך אָן, איידער צעגייט אונטערן אויפֿפֿלאַמען פֿון דער נאָענסטער לויכט־קויל.

איך טו אַ נעם מײַן געווער און מאַך עס צורעכט. דאָס הענטל איז פֿײַכט. איך כאַפּ עס אַרים פֿעסט מיטן האַנט און צערײַב די פֿײַכטקייט מיט מײַנע פֿינגער.

צווישן די לאָנקעס הינטער אונדזער שטאָט איז געשטאַנען בײַם טײַכל אַ גאַנצע ריי אַלטע טאָפּאָלעס. זיי האָבן זיך געזען פֿון דערווײַטנס, און נישט געקוקט דערויף, וואָס זיי זענען געשטאַנען בלויז אויף איין זײַט, האָבן זיי דאָך געהייסן די טאָפּאָלעס־אַלעע. נאָך אַלס קינדער האָבן מיר געשפּירט צו זיי אַ באַזונדערע סימפּאַטיע, עפּעס האָבן זיי אונדז צוגעצויגן צו זיך, גאַנצע טעג פֿלעגן מיר בײַ זיי פֿאַרברענגען און זיך צוהערן צו זייער שטילן רוישן. מיר פֿלעגן זיצן אונטער זיי בײַם ברעג טײַכל און אַראָפּלאָזן די פֿיס אין זײַנע ליכטיקע, געשווינטע כוואַליעס. דער ריינער ריח פֿון וואַסער און די מעלאָדיע פֿון ווינט אין די טאָפּאָלעס האָבן באַהערשט אונדזער פֿאַנטאַזיע. מיר האָבן זיי זייער ליב געהאַט, און דאָס בילד פֿון יענע טעג רופֿט נאָך איצט אַרויס בײַ מיר אַ האַרץ־קלאַפּן, ביז עס פֿאַרשווינדט ווידער.

ס׳איז אַ זעלטענע זאַך, אַז אַלע דערינערונגען, וואָס קומען, האָבן צוויי אייגנשאַפֿטן. זיי זענען תּמיד פֿול מיט שטילקייט, דאָס איז בײַ זיי דאָס שטאַרקסטע, אויב זיי זענען עס נישט פֿאַקטיש אין אַזאַ גרויסער מאָס, מאַכן זיי ווייניקסטנס אַזאַ אײַנדרוק. זיי זענען שטומע דערשײַנונגען, וואָס רעדן צו מיר מיט בליקן און גרימאַסן, וואָרטלאָז און שווײַגנדיק, – און זייער שווײַגן דערשיטערט מיך און צווינגט מיך אָנצוכאַפּן מײַן אַרבל און מײַן געווער, כּדי זיך נישט צו לאָזן פֿאַרניכטן אין דערדאָזיקער אויפֿלייזונג, אין וועלכער מײַן קערפּער וויל זיך אויסשפּרייטן.

זיי זענען אַזוי שטיל, ווײַל פֿאַר אונדז איז עס אומפֿאַרשטענדלעך. אויפֿן פֿראָנט איז נישטאָ קיין שטילקייט און דער שטח פֿון פֿראָנט גרייכט אַזוי ווײַט, אַז קיינמאָל געפֿינען מיר זיך נישט מחוץ אים. אַפֿילו אין די אָפּגעלעגנסטע דעפּאָס און אָפּרו־קוואַרטירן קלינגט דער גערויש און דאָס קנאַקן פֿון פֿײַער תּמיד אין אונדזערע אויערן. מיר זענען קיינמאָל נישט אַזוי ווײַט, אַז מיר זאָלן עס מער נישט הערן. די לעצטע טעג איז עס אָבער פּשוט געווען אומדערטרעגלעך.

די שטילקייט איז די סיבה דערפֿון, וואָס די בילדער פֿון עבר דערוועקן נישט קיין פֿאַרלאַנגען, נאָר טרויער — אומגעהײַערע, ווילדע מעלאַנכאָליע. זיי זענען געווען — קומען שוין אָבער מער נישט צוריק. זיי זענען אַוועק, זיי זענען אַן אַנדער

110

וועלט, וואָס איז פֿאַר אונדז אויף אייביק פֿאַרשוווּנדן. אויף די הויפֿן פֿון די קאַזאַרמעס האָבן זיי נאָך אַרויסגערופֿן אַ רעוואָלוציאָנערן, ווילדן באַגער, דאָרט זענען זיי נאָך געווען מיט אונדז פֿאַרבונדן, מיר האָבן געהערט צו זיי און זיי צו אונדז, כאָטש מיר זענען געווען צעשיידט. זיי האָבן זיך אַרויסגעוויזן אין געזאַנג פֿון די זעלנער־לידער, בעת מיר פֿלעגן, צווישן מאָרגנרויטקייט און וואַלד־סילועטן, מאַרשירן צו די איבונגען אין סטעפּ אַרײַן. זיי זענען געווען אַ העפֿטיקע דערינערונג, וואָס האָט אין אונדז געלעבט און איז פֿון אונדז גופֿא געקומען.

דאָ אין די אָקאָפּעס איז זי אונדז אָבער פֿאַרלאָרן געגאַנגען. זי רײַסט זיך מער פֿון אונדז נישט אַרויס; — מיר זענען טויט, און זי שטייט ווײַט בײַם האָריזאָנט, זי איז אַ דערשײַנונג, אַן אומבאַגרײַפֿלעכער אָפּגלאַנץ, וואָס פֿאַרכאַפּט אונדז, פֿאַר וועלכן מיר האָבן מורא און ליבן אים, אָבער אָן שום האָפֿענונג. זי איז שטאַרק און אונדזער באַגער איז שטאַרק; – זי איז אָבער אומדערגרייכבאַר, און מיר ווייסן עס, זי איז פּונקט אַזוי פֿאַלש ווי די האָפֿענונג צו ווערן אַ גענעראַל.

און ווען מ׳זאָל זי אונדז אַפֿילו צוריקגעבן, דידאָזיקע לאַנדשאַפֿט פֿון אונדזער יוגנט, וועלן מיר לגמרי נישט וויסן וואָס מיט איר צו טאָן. די צאַרטע און געהיימע קרעפֿטן, וואָס זענען געגאַנגען פֿון איר צו אונדז, קאָנען קיין תּחית־המתים נישט אויפֿשטיין. מיר וואָלטן אין איר געווען און אין איר אַרומגעגאַנגען, מיר וואָלטן זיך דערמאָנט און זי געליבט און געווען גערירט פֿון איר אָנבליק. ס׳וואָלט אָבער געווען פּונקט דאָס זעלבע ווי בעת מיר פֿאַרקלערן זיך פֿאַרן בילד פֿון אַ געשטאָרבענעם חבֿר; אָט זענען זײַנע געזיכטס־שטריכן, זײַן פּנים, און די טעג, וואָס מיר זענען געווען מיט אים צוזאַמען, ווערן דערינערונג אין אונדזער כּלומרשט צוריק לעבעדיק; אָבער ס׳איז נישט מער ער גופֿא.

מיר וואָלטן מער נישט געווען מיט איר אַזוי צונויפֿגעבונדן, ווי מיר זענען געווען פֿריער. נישט די אָנערקענונג פֿון איר שיינקייט און איר שטימונג האָט אונדז צוגעצויגן, נאָר דאָס געמיינזאַמע, דאָסדאָזיקע גלײַכפֿילן פֿון אַ ברודערשאַפֿט מיט די זאַכן

111

און געשעענישן פֿון אונדזער עקזיסטענץ, וואָס האָט אונדז אָפּגעגרענעצט און געמאַכט פֿאַר אונדז אומפֿאַרשטענדלעך די וועלט פֿון אונדזערע עלטערן; – ווײַל מיר זענען צו איר געווען צערטלעך צוגעבונדן און איבערגעגעבן, און די מינדסטע זאַך האָט בײַ אונדז אויסגעזען ווי דער וועג פֿון דער אומענדלעכקייט. אפֿשר איז עס בלויז געווען די פּרעראָגאַטיוו פֿון אונדזער יוגנט; –

פֿאַר אונדז האָבן נאָכנישט עקזיסטירט קיין שום גרענעצן, מיר האָבן אין ערגעץ נישט געזען קיין סוף; מיר האָבן געהאַט אין זיך די דערוואַכונג פֿון בלוט, וואָס האָט פֿון אונדז געמאַכט איינס מיטן פֿאַרלויף פֿון אונדזערע טעג.

הײַנט וואָלטן מיר אין דער לאַנדשאַפֿט פֿון אונדזער יוגנט אַרומגעגאַנגען ווי רײַזנדע. מיר זענען פֿאַרברענט פֿון פֿאַקטן, מיר קענען אונטערשיידן ווי הענדלער און נויטווענדיקייטן – ווי קצבֿים.

מיר זענען נישט מער אָן דאגה, — מיר זענען מוראדיק גלײַכגילטיק. מיר וואָלטן עקזיסטירט; אָבער צי וואָלטן מיר געלעבט?

מיר זענען פֿאַרלאָזן ווי קינדער און געניט ווי זקנים, מיר זענען גראָב און טרויעריק און אויבערפֿלעכלעך, — איך מיין, אַז מיר זענען אָפּגעקלאָגטע, מיר זענען פֿאַרלאָרן.

***

מײַנע הענט ווערן קאַלט, און מיך שוידערט, נישט געקוקט אויף דעם, וואָס די נאַכט איז זייער אַ וואַרעמע. נאָר דער נעפּל איז קיל, דערדאָזיקער אומהיימלעכער נעפּל, וואָס באַדעקט די טויטע אַרום אונדז און זויגט אויס פֿון זיי דאָס לעצטע, פֿאַרקראָכענע לעבן. מאָרגן וועלן זיי זײַן בלייך און גרין און זייער בלוט פֿאַרגליווערט און שוואַרץ.

די לײַכטשירעמס שטײַגן נאָך כּסדר אינדערהויך און וואַרפֿן זייער אומברחמנותדיקע ליכטיקייט איבער דער פֿאַרשטיינערטער לאַנדשאַפֿט, וואָס איז פֿול מיט קראַטערס און קאַלטער ליכטיקייט ווי אַ לבֿנה.

112

דאָס בלוט אונטער מײַן הויט רופֿט אַרויס שרעק און אומרויִקייט אין מײַנע געדאַנקען. זיי ווערן שוואַך און ציטערן, זיי ווילן וואַרעמקייט און לעבן. זיי קאָנען נישט אויסהאַלטן אָן טרייסט און אַנטוישונג, זיי ווערן צעמישט פֿאַרן נאַקעטן בילד פֿון דער פֿאַרצווייפֿלונג.

איך הער דאָס קלאַפּן פֿון קיך־געשיר און שפּיר אַ העפּטיקן פֿאַרלאַנג נאָך וואַרעם עסן, ס'וועט פֿאַר מיר גוט זײַן און מיך באַרויִקן. מיט אַלע קרעפֿטן באַמי איך זיך צו וואַרטן, ביז אימיצער וועט מיך פֿאַרבײַטן.

דערנאָך גיי איך אין אָקאָפּ און געפֿין אַ בעכער מיט גרויפּן. ס'איז אַ פֿעט געקעכטס און שמעקט זייער גוט, איך עס פּאַמעלעך. איך בלײַב אָבער שטיל, כאָטש די איבעריקע זענען בעסער געשטימט, ווײַל דאָס פֿײַער איז אײַנגעשלאָפֿן.

***

די טעג גייען פֿאַרבײַ, און יעדע **שעה** איז אומבאַגרײַפֿלעך און זעלבסטפֿאַרשטענדלעך. די אַטאַקעס בײַטן זיך מיט קאָנטער־אַטאַקעס. פּאַמעלעך זאַמלען זיך אויפֿן שלאַכטפֿעלד צווישן די גראָבנס די קערפּערס פֿון די טויטע. די פֿאַרוווּנדעטע, וואָס ליגן נישט זייער ווײַט, קאָנען מיר מייסטנס צונעמען, אַנדערע מוזן אָבער ליגן, און מיר הערן ווי זיי שטאַרבן.

איינעם זוכן מיר אומזיסט צוויי טעג נאָכאַנאַנד. ער ליגט וואַרשײַנלעך אויפֿן בויך און קאָן זיך נישט איבערדרייען. אַנדערש קאָן מען נישט דערקלערן די **סבה**, וואָס מיר געפֿינען אים נישט: ווײַל נאָר דאַן, **בעת** מ'שרײַט ליגנדיק מיטן מויל האַרט צו דער ערד, איז אַזוי שווער פֿעסטצושטעלן די ריכטונג פֿון וואַנען ס'גייט דאָס **קול**.

ער האָט געכאַפּט אַ שלעכטן שאָס, איינע פֿון יענע שרעקלעכע ווונדן, וואָס זענען נישט אַזוי שטאַרק, **כּדי** אָפּצושוואַכן אויף אַזוי פֿיל דעם קערפּער, אַז מ'זאָל האַלב באַוווסטלאָז אײַנשלאָפֿן און אויך נישט אַזוי לײַכט, אַז מ'זאָל קאָנען אַריבערטראָגן די **יסורים** אין דער אויסזיכט ווידער געזונט צו ווערן.

113

קאַט מיינט, אַז ער האָט ענטוועדער אַ בעקן־צוטרייסלונג אָדער אַ שאָס אין רוקן־ביין. די ברוסט איז נישט פֿאַרוווּנדעט, ווײַל דאַן וואָלט ער נישט געהאַט אַזוי פֿיל **כּח** צו שרײַען. ווען ער זאָל זײַן פֿאַרוווּנדעט אויף אַן אַנדער אָרט, וואָלט ער זיך זיכער געקאָנט באַוועגן.

ביסלעכווײַז ווערט ער הייזעריק. די שטים איז אַזוי אומגליקלעך אין קלאַנג, אַז ס'איז **בשום אופֿן** נישט מעגלעך זיך צו אָריענטירן פֿון וואַנען זי קומט. אין דער ערשטער נאַכט האָבן זיך אונדזערע מענטשן דרײַ מאָל נאָכאַנאַנד אַרויסגעלאָזן אים זוכן. אָבער, אַוועקקריכנדיק אַהין אין דער פֿעסטער איבערצײַגונג, אַז זיי האָבן שוין די ריכטונג, דערהערן זיי מיט אַמאָל, אַז דאָס **קול** גייט **לגמרי** פֿון אַנדערשוווּ.

ביז רעכט־פֿינצטער זוכן מיר אין גאַנצן אָן **שום** רעזולטאַטן. דעם גאַנצן טאָג פֿאָרשט מען דורך דעם ערד־**שטח** מיט פֿאַרגרעסער־גלעזער, און ס'זעט זיך נישט קיין זאַך. אויפֿן צווייטן טאָג ווערט דער מענטש שטילער. מען מערקט, אַז די ליפּן און דאָס מויל זענען פֿאַרטריקנט.

אונדזער קאָמפּאַניע־פֿירער האָט צוגעזאָגט דעם, וואָס וועט אים געפֿונען, אַן אויסערגעוויינלעכן אורלויב מיט דרײַ צוגאָב־טעג. ס'איז אַ מעכטיק צוציִונגס־מיטל, אָבער אויך אָן דעם וואָלטן מיר געטאָן אַלץ, וואָס ס'איז מעגלעך; ווײַל דאָס שרײַען און רופֿן איז **פּשוט מוראדיק**. קאַט און קראָפּ לאָזן זיך **אַפֿילו** אַרויס אַ צווייט מאָל נאָכמיטאָג. קומען אָבער צוריק מיטן ליידיקן.

דערבײַ הערט זיך גאַנץ דײַטלעך, וואָס ער שרײַט. **לכתּחילה** האָט ער בלויז גערופֿן נאָך הילף – אין דער צווייטער נאַכט האָט ער שוין געמוזט האָבן אַ ביסל פֿיבער, ער רעדט מיט זײַן פֿרוי און זײַנע קינדער. מיר הערן **אַפֿילו** דעם נאָמען עליזע. הײַנט וויינט ער שוין בלויז. אינאָוונט פֿאַרוואַנדלט זיך די שטים און אַ קרעכצן. אָבער אין דער שטיל קרעכצט ער נאָך אָפּ די גאַנצע נאַכט. מיר הערן עס אַזוי גענוי, ווײַל דער ווינט דערטראָגט עס צו אונדז אין אָקאָפּ אַרײַן. אינדערפֿרי, ווען

114

מיר זענען זיכער, אַז ער האָט שוין די אייביקע רו, דערטראָגט זיך נאָך אַ גאָרגלענדיק כאָרכלען.

די טעג זענען הייסע, און די טויטע ליגן נישט באַגראָבן מיר קאָנען זיי אַלע נישט צונעמען, מיר ווייסן נישט ווו זיי אַהינצוטאָן. בײַ אַנדערע ווערן די בײַכער אָנגעבלאָזן, ווי באַלאָנען. זיי פֿײַפֿן, ליאַרמען און באַוועגן זיך. דער גאַז ווילדעוועט אין זיי.

דער הימל איז בלוי און אָן וואָלקנס. אין אָוונט ווערט די לופֿט פֿאַרשטיקט, און די היץ טראָגט זיך פֿון דער ערד. **בעת** דער ווינט בלאָזט אין דער ריכטונג צו אונדז, ברענגט ער מיט דעם בלוט־**ריח**, וואָס איז שווער און

עקלהאַפֿט זיסלעך, דעמדאָזיקן טויטן דאַמף פֿון די אָקאָפּעס, וואָס איז צענויפֿגעמישט מיט כלאָראָפֿאָרם און פֿאַרפֿוילטקייט, וואָס רופֿט אַרויס בײַ אונדז אַ נישטגוטקייט און ברעכן.

***

די נעכט ווערן רויִק, און די יאַגד אויף די קופּערנע רינגען פֿון די גראַנאַטן און די זײַדענע שירעמס פֿון די פֿראַנצויזישע לײַכט־קוילן איז אין פֿולן גאַנג. פֿאַרוואָס מ׳יאָגט זיך אַזוי נאָך דידאָזיקע רינגען; ווייסט באמת קיינער נישט. די זאַמלער פֿאַרזיכערן פּשוט, אַז זיי האָבן אַ גרויסן ווערט. ס׳זענען פֿאַראַן מענטשן. וואָס שלעפּן מיט זיך אַזוי פֿיל, אַז זיי קריכן קרומע און לאָמע אונטער זייער לאַסט, בעת מיר טרעטן אָפּ.

האַיע גיט אָן כאָטש אַ גרונט; ער וויל זיי אָוועקשיקן זײַן כלה אַלס ערזאַץ אָנשטאָט זאָקן־בענדלעך. דערדאָזיקער אײַנפֿאַל רופֿט נאַטירלעך אַרויס בײַ די פֿריזן אַן אומגעלומפּערטע לוסטיקייט; זיי קלאַפּן זיך אין די קני און זאָגן:

– אָט, דאָס איז אַ וויץ, דאָנערוועטער, דער האַיע איז באמת אַ מאַדים!

באַזונדערס טיאַדען קאָן זיך בשום אופֿן נישט אײַנהאַלטן. ער האַלט אין האַנט דעם גרעסטן רינג און שטעקט יעדע מינוט אַדורך דעם פֿוס, כּדי צו ווײַזן, וויפֿיל ס׳איז נאָך פֿאַראַן פֿרײַער פּלאַץ.

– האַיע, מענטש, יענע דאָרט מוז עס האָבן אַ פּאָר פֿיס, פֿיס – זײַנע געדאַנקען קלעטערן נאָך אַ ביסל העכער –– און אַ הינטן מוז זי עס דאָרטן האָבן, ווי־ווי אַ העלפֿאַנט.

ער קאָן זיך גאָרנישט באַרויִקן.

– מיט דער וואָלט איך אַ מאָל געוואָלט שפּילן אין פּאַטשעניש. . .

האַיע קווועלט, וואָס זײַן כלה נעמט אַזוי בײַ אַלעמען אויס און שטאַרק צופֿרידן מיט זיך טוט ער אַ זאָג בקיצור:

– מאַס, ווו איז זי!

די זײַדענע שירעמס קאָן מען שוין פּראַקטישער אויסנוצן. פֿון דרײַ אָדער פֿיר מאַכט מען אַ בלוזע. ס׳הענגט נאַטירלעך אָפּ ווי ברייט די ברוסט איז. קראָפּ און איך באַנוצן זיי אָנשטאָט נאָזטיכלעך. די איבעריקע שיקן עס אַ היים. ווען די פֿרויען וואָלטן געקאָנט זען מיט וויפֿיל לעבנסגעפֿאַר דידאָזיקע דינע שמאַטעס ווערן אָפּט צוגענומען, וואָלטן זיי אפֿשר געשטאָרבן פֿון שרעק!

טיאַדען איבעראַשט קאַטן מיט אַ געשיכטע, ווי אַזוי ער האָט געפּרוּווט אין אַ גאַנץ רויִקער שטימונג, אָפּצושלאָגן בײַ אַ בלינדן די רינגען. בײַ יעדן אַנדערן וואָלט עס זיכער עקספּלאָדירט, טיאַדען האָט דאָך אָבער תמיד גליק.

אַ גאַנצן פֿאַרמיטאָג שפּילן צוויי זומער־פֿייגעלעך נעבן אונדזער אָקאָפּ. זיי זענען ציטרין־פֿאַרביקע און זייערע געלע פֿליגעלעך האָבן רויטע פּונקטן, וואָס אַזוינס האָט זיי, למשל, געקאָנט פֿאַרשלעפּן אַהער? אויפֿן גאַנצן שטח אַרום זעט זיך נישט קיין שום געוויקס און קיין אייַנציקע בלום. זיי רוען זיך אויס אויף די ציין פֿון אַ טויטן קאָפּ. פּונקט אַזוי זאָרגלאָז ווי זיי, זענען אויך די פֿויגל, וואָס האָבן זיך שוין לאַנג צוגעוווינט צום קריג. יעדן פֿרימאָרגן טראָגן זיך אַרום צווישן פֿראָנט מחנות זינג־פֿייגעלעך. מיט אַ יאָר צוריק האָבן מיר דאָ אַפֿילו געזען נעסטן מיט קליינינקע פֿייגעלעך.

116

פֿון די שטשורעס זענען מיר אינם אָקאָפּ פּטור געוואָרן. זיי געפֿונען זיך איצט פֿאָרנט – מיר ווייסן פֿאַרוואָס. דאָרט פֿאַשן זיי זיך ווי געהעריק אויס; קוים דערזעען מיר איינעם, דערשיסן מיר אים אויפֿן אָרט.

דורך די נעכט הערן מיר ווידער דאָס גערויש פֿון אויבן. אין משך פֿון טאָג האָבן מיר בלויז דאָס נאָרמאַלע פֿײַער, אַזוי אַז מיר קאָנען צורעכט מאַכן אונדזערע אָקאָפּעס. אונטערהאַלטונג פֿעלט אויך נישט, דערמיט פֿאַרזאָרגן אונדז די פֿליער. די צאָלרייכע קאַמפֿן ציען־צו טעגלעך אַ היפּש פּובליקום.

צו די קאַמפֿס־פֿליער האָבן מיר גאָרנישט, אָבער די באַאָבאַכטונגס־אַעראָפּלאַנען האָבן מיר פֿײַנט ווי מגפֿה, ווײַל זיי שלעפּן אויף אונדז דאָס אַרטילעריע־פֿײַער. אין אַ פּאָר מינוט אַרום נאָך זייער דערשײַנען האָט זיך אָנגעהויבן אַ האָגל פֿון שראַפּנעלן און גראַנאַטן. מיר האָבן צוליב דעם פֿאַרלאָרן אין איין טאָג עלף מענטשן, דערונטער פֿינף סאַניטאַרן. צוויי פֿון זיי זענען אַזוי צעשמעטערט. אַז טיאַדען געפֿינט, אַז מען קאָן זיי מיט אַ לעפֿל אַראָפּקראַצן פֿון דער גראָבן־וואַנט און מקבר זײַן אין אַ קאָך־געשיר. אַ צווייטן האָט מען אָפּגעריסן דעם אונטערשטן טייל בויך צוזאַמען מיט די פֿיס. אַ טויטער ליגט ער אינם אָקאָפּ, דער קאָפּ אויפֿן ברוסט, זײַן פּנים איז געל ווי אַ ציטרין, צווישן די וואָנסן טליעט נאָך דער פּאַפּיראָס, ער טליעט ביז ער פֿאַרלעשט זיך אויף די ליפּן.

דערווײַל לייגן מיר אַרײַן די טויטע אין אַ גרויסן שוץ־גראָבן, דרײַ רייען איינע איבער דער אַנדערער.

***

פּלוצלונג הויבט דאָס פֿײַער אויפֿסנײַ אָן צו פּ ויקן. באַלד זיצן מיר ווידער אין דער געשפּאַנטער פֿאַרגליווערטקייט פֿון אַ פּאַסיוון וואַרטן.

אָנגריף, קעגן־אָנגריף, שטויס, קעגן־שטויס – דאָס זענען ווערטער, אָבער וואָס שטעלן זיי מיט זיך פֿאָר! מיר פֿאַרלירן אַ סך מענטשן. ס׳רוב רעקרוטן. אויף אונדזערע פּאָזיציעס שיקט

117

מען פֿרישן ערזאַץ. דאָס איז איינער פֿון די נײַע רעגימענטער, כמעט לויטער יונגע־לײַט פֿון די לעצטע יאָרגענג. זיי האָבן נישט כמעט קיין שום צוגרייטונג, בלויז טעאָרעטיש האָבן זיי געהאַט די מעגלעכקייט זיך צו איבן, איידער זיי זענען אַוועק אויפֿן שלאַכט־פֿעלד. וואָס דאָס איז אַזוינס אַ האַנטגראַנאַט, דאָס ווייסן זיי נאָך, אָבער מכּוח דעקונג האָבן זיי לגמרי קיין אַנונג נישט, קודם־כּל קאָנען זיי זיך דערין גאָר נישט אָריענטירן. אַ ערד־וואַל מוז זײַן אַ האַלב מעטער הויך, אַז זיי זאָלן אים דערזען.

כאָטש מיר דאַרפֿן נויטיק פֿאַרשטאַרקונג, האָבן מיר מיט די רעקרוטן כמעט מער אַרבעט, ווי זיי נוצן אונדז. זיי זענען ממש אומבאַהאָלפֿן אויף דעמדאָזיקן שווערן אָנגריף־געביט און זיי פֿאַלן ווי די פֿליגן. דער פּאָזיציע־קאַמף פֿון דער הײַנטיקער צײַט פֿאָדערט קענטניש און דערפֿאַרונג. מען מוז זײַן אַ גרויסער מבֿין אויף די האַרמאַטן, אויף זייער גערויש און זייערע ווירקונגען; מען מוז קאָנען פֿאָרויס באַשטימען וווּהין זיי צילן, וויאַזוי די קוילן וועלן זיך פֿאַנאַנדערשיטן און אויף וואָס פֿאַר אַן אופֿן זיך פֿון זיי צו פֿאַרהיטן.

דערדאָזיקער יונגער ערזאַץ ווייס, נאַטירלעך, כמעט לחלוטין גאָרנישט פֿון דעם אַלעמען. ער ווערט צעריבן, ווײַל ער קאָן אַפֿילו נישט אונטערשיידן קיין שראַפּנעל פֿון אַ גראַנאַט. דערדאָזיקער אומדערפֿאַרענער עולם ווערט אַוועקגעלייגט דערפֿאַר, ווײַל ער הערט זיך אַנגסטפֿול צו צום וואָיען פֿון די אומגעפֿערלעכע גרויסע, ווײַט הינטן טראַסקנדיקע קוילן־קאַסטנס און ער לאָזט אַדורך דאָס פּײַפֿנדיקע, שטילע ברומען פֿון די פֿלאַך, זיך צושפּרייטנדיקע קליינע בעסטיעס. ווי די שעפֿעלעך דריקן זיי זיך איינער צום אַנדערן, אָנשטאָט זיך פֿאַנאַנדערצולויפֿן, און אַפֿילו די פּאָר פֿאַרווונדעטע ווערן נאָך, ווי די האַזן, אָפּגעקנאַלט דורך די פֿליהער.

דידאָזיקע בלייכע ריבן־פּנימער, די שוואַכע הענט, די קלאָגעדיקע העלדישקייט פֿון דידאָזיקע עלנדע הינט, וואָס נישט געקוקט אויף קיין זאַך, גייען זיי דאָך פֿאָרויס און גרײַפֿן אָן; די דאָזיקע בראַווע עלנדע הינט, וואָס זענען אַזוי איבערגעשראָקן, אַז זיי האָבן מורא הויך צו שרײַען, און זיי יאָמערן אינדערשטיל, מיט צעריסענע ברוסטן און בײַכער און אָרעמס און פֿיס, נאָך זייערע מאַמעס. און הערן תּיכּף אויף, ווי נאָר מען גיט אויף זיי אַ קוק.

אויף זייערע טויטע, צאַרטע, שפּיציקע געזיכטער ליגט די מוראדיקע אויסדריקלאָזיקייט פֿון געשטאָרבענע קינדער.

ס׳הויבט אָן שטיקן אין האַלדז, בעת מ׳קוקט זיך צו זיי צו, ווי זיי שפּרינגען אויף, לויפֿן און פֿאַלן. ס׳ווילט זיך זיי פֿאַרשמײַסן דערפֿאַר, וואָס זיי זענען אַזעלכע שוטים, און אַ נעם טאָן זיי אויף די הענט און אַוועקטראָגן פֿון דאַנען, ווו זיי האָבן לגמרי גאָרנישט וואָס צו זוכן. זיי טראָגן זייערע גרויע רעק און הויזן און שטיוול, אָבער פֿאַר דאָס רובֿ פֿון זיי איז דער מונדיר צו ברייט, הענגט אויף די גלידער ווי אַ זאַק, ווײַל די פּלייצעס זענען צו שמאָל, די קערפּערס צו לײַכט. עס זענען בכלל נישט געווען אָנגעגרייט קיין מונדירן, וואָס זאָלן זיך פּאַסן פֿאַר אַזעלכע קינדער.

אויף איין עלטערן זעלנער פֿאַלן פֿון פֿינף ביז צען רעקרוטן.

אַן אומגעריכטער גאַז־אָנגריף לייגט אַוועק פֿון זיי אַ גאַנצע מחנה. זיי זענען דערצו נישט דערגאַנגען, צו האָבן די קלענסטע אַנונג וועגן דעם, וואָס עס וואַרט אויף זיי. מיר געפֿינען אַ פֿולן אָקאָפּ מיט בלויע קעפּ און שוואַרצע ליפּן. אין איין אָקאָפּ האָבן זיי די מאַסקעס צו פֿרי אַראָפּגענומען, זיי האָבן נישט געוווּסט, אַז צום לענגסטן האַלט זיך דער גאַז אויף דער ערד; דערזעענדיק אויבן די איבעריקע אָן מאַסקעס, האָבן זיי אויך אַראָפּגעריסן זייערע און זיך אָנגעשלאָגן מיט גענוג גאַז כּדי צו פֿאַרברענען זייערע לונגען. זייער צושטאַנד איז האָפֿנונגסלאָז, זיי דערווערגן זיך צום טויט און בלוטשטורצן און דערשטיקונגס־אַטאַקן.

119

***

אין איין גראָבן באַגעגן איך מיך פּלוצלונג מיט הימלשטאָסן. מיר קריכן אויף אַלע פֿיר. מיט אַ פֿאַרכאַפּטן אָטעם ליגן מיר אַלע איינער נעבן אַנדער און וואַרטן אויפֿן אָנגריף.

כאָטש איך בין זייער אויפֿגערעגט, פֿליט מיר דאָך בײַם אַרויסלויפֿן אַ געדאַנק דורכן קאָפּ: איך זע עפּעס מער נישט הימלשטאָסן. געשווינט שפּרינג איך אַראָפּ צוריק און דערזע ווי ער ליגט אין אַ ווינקל מיט אַ קליינעם ראַץ פֿון אַ שאָס און סימולירט, אַז ער איז כּלומרשט פֿאַרווונדעט. זײַן געזיכט איז ווי פֿאַרשמירן. ער האָט אַן אַנגסט־אַטאַק, ער איז דאָך נאָך דאָ, באמת, אַ נײַער. איך בין אויסער זיך, וואָס דער יונגער ערזאַץ איז אין דרויסן און ער דאָ.

– "אַרויס!", שרײַ איך.

ער רירט זיך נישט פֿון אָרט, די ליפּן ציטערן, די וואָנסן טרײַסלען זיך.

– אַרויס! שרײַ איך כּסדר.

ער הויקערט זיך צונויף, דריקט זיך צו דער וואַנט און שטשירעט די ציין ווי אַ קאַטער.

איך גיב אים אַ נעם פֿאַרן אָרעם און וויל אים אַוועקשטעלן. ער הייבט אָן צו וואָיען. מײַנע נערוון האַלטן מער נישט אויס. איך כאַפּ אים אָן בײַם האַלדז, טרייסל אים ווי אַ זאַק, אַז דער קאָפּ פֿליט הין און צוריק און שרײַ אים אין פּנים אַרײַן:

– "דו לומפּ איינער, גייסט אַרויס צי נישט — דו הונט, דו שינדער, דו ווילסט זיך באַהאַלטן?"

ער פֿאַרגלאָצט די אויגן, איך האַק זײַן קאָפּ אין וואַנט.

– "דו בהמה!"

איך קײַל אים די זײַטן.

– "דו חזיר!"

איך שטופּ אים צום אַרויסגאַנג מיטן קאָפּ אַרויס.

129

עס טראָגט זיך גראָד פֿאַרבײַ אַ נײַע כוואַליע פֿון אונדזערע. אַ לייטענאַנט איז דערבײַ, ער דערזעט און שרײַט:

– "פֿאָרווערטס, פֿאָרווערטס, זיך אָנשליסן, אָנשליסן!"

און דאָס, וואָס עס האָבן נישט געקאָנט מײַנע קלעפּ, האָט געמאַכט דאָסדאָזיקע וואָרט. הימלשטאָס דערהערט דאָס קול פֿון עלטסטן, ער טוט זיך גלײַך אַ כאַפּ און גייט מיט.

איך גיי נאָך און זע ווי ער שפּרינגט. ווידער איז ער דער שנײַדנדיקער הימלשטאָס פֿון קאַזאַרמע־הויף. ער האָט אַפֿילו איבערגעיאָגט דעם לייטענאַנט און איז אַוועק ווײַט פֿאָרויס.

פּויקן־פֿײַער, שפּער־פֿײַער, גאַרדינען־פֿײַער, מינעס, גאַז, קוילן־וואַרפֿערס, האַנט־גראַנאַטן – ווערטער, ווערטער, אָבער זיי נעמען אַרום דעם גרויל פֿון דער וועלט.

אונדזערע פּנימער זענען געדעקט מיט פֿרישטשעס, אונדזערע געדאַנקען פֿאַרוויסט, מיר זענען טויט־מיד; – אַז עס קומט דער אָנגריף, ווערן אַ סך פֿון אונדז געשלאָגן מיט די פֿויסטן, כּדי זיי זאָלן זיך אויפֿכאַפּן און מיטגיין; — די אויגן זענען אָנצינדעט, די הענט צעריסן, די קני בלוטיקן, די עלנבויגנס צעקלאַפּט.

שוין־זשע גייען פֿאַרבײַ וואָכן–חדשים–יאָרן? עס זענען נישט מער ווי טעג. –

מיר זעען ווי עס פֿאַרשווינדט נעבן אונדז די צײַט און די פֿאַרבלאָזע פּנימער פֿון די גוססדיקע. מיר גיסן אַרײַן אין זיך דאָס עסן, מיר לויפֿן, מיר וואַרפֿן, מיר שיסן, מיר טויטן, מיר צעלייגן זיך, מיר זענען שוואַך און טעמפּ, און עס האַלט אונדז נאָר דאָס, וואָס עס זענען פֿאַראַן נאָך שוואַכערע, נאָך טעמפּערע, נאָך מער הילפֿלאָזע, וואָס קוקן אויף אונדז מיט אויסגעגלאָצטע אויגן ווי אויף געטער, וועלכע קאָנען נאָך אָפּטמאָל אַנטלויפֿן פֿון טויט.

בעת די פּאָר שעה לערנען מיר זיי.

– אָט, זעסטו דאָרט דעם וואַקלענדיקן קאָפּ? דאָס איז אַ מינע, זי קומט! זאָלסטו ליגן גלײַך, זי גייט אַהין, אויבן. גייט זי אָבער עזוי, טאָ טראָג זיך אָפּ! מ׳קאָן פֿון איר אַנטלויפֿן.

121

מיר האַקן זיי אַרײַן אין די קעפּ מכּח דעם כיטרע ברומען פֿון די קליינע בעסטיעס, וואָס מ׳הערט זיי קוים; מען מוז זיי אָבער אַרויסדערקענען פֿונם גאַנצן קנאַק, ווי דאָס זשומען פֿון פֿליגן; — מיר קלערן זיי אויף, אַז זיי זענען געפֿערלעכער ווי די גרויסע, וואָס מ׳הערט זיי אַ צײַט לאַנג פֿריער. מיר ווײַזן זיי ווי זיך צו באַהאַלטן פֿון פֿליער, ווי מען מאַכט זיך כּלומרשט געשטאָרבן, בעת עס פֿאַרכאַפּט אומגעריכט דער אָנגריף, ווי מען דאַרף אָפּציען האַנט־גראַנאַטן, כּדי זיי זאָלן עקספּלאָדירן אַ האַלבע סעקונדע פֿאַרן אויפֿקלאַפּן. מיר לערנען זיי, אַז פֿאַר גראַנאַטן מיט קלאַפּ־צינדערס מוז מען זיך בליץ־שנעל אַרײַנכאַפּן אינם אָקאָפּ אַרײַן.

מיר ווײַזן אָן וויאַזוי מ׳קאָן מיט אַ בינטל האַנט־גראַנאַטן אויפֿרײַסן אַן אָקאָפּ; מיר דערקלערן דעם חילוק אין דער צינדונגס־צײַט צווישן די קעגנערישע און אונדזערע האַנט־גראַנאַטן. מיר מאַכן זיי אויפֿמערקזאַם אויפֿן טאָן פֿון די גאַז־גראַנאַטן און ווײַזן זיי אָן אויף די מיטלען, ווי אַזוי זיך צו קאָנען ראַטעווען פֿון טויט.

זיי הערן זיך צו, זיי פֿאָלגן – אָבער ווי נאָר עס הויבט זיך ווידער אָן, מאַכן זיי אין דער אויפֿרעגונג די פֿריערדיקע פֿעלערן.

האַיע וועסטהוז ווערט אַוועקגעשלעפּט מיט אַן אָפּגעריסענעם רוקן; בײַ יעדן אָטעם־צוג פּולסירט די לונג דורך דער וווּנד. איך קאָן אים נאָך דריקן די האַנט.

– "עס איז דער סוף, פּאַול" קרעכצט ער און בײַסט פֿאַר יסורים די הענט.

מיר זעען מענטשן לעבן, בײַ וועלכע עס פֿעלט דער שאַרבן; מיר זעען זעלנער לויפֿן, וואָס בײַ זיי זענען צעשמעטערט ביידע פֿיס; זיי דערשלעפּן זיך אויף די קני צו דעם נאָענטסטן לאָך. אַ יעפֿרייטער קריכט צוויי קילאָמעטער ווײַט אויף די הענט און שלעפּט הינטער זיך די צעשמעטערטע קני, אַ צווייטער גייט צום סאַניטאַרן־פּונקט און אויף זײַנע פֿעסט־האַלטנדיקע הענט ווערן געשוואָלן זײַנע קישקעס. מיר זעען מענטשן

122

אָן מײַלער, אָן קינבאַקן, אָן פּנימער. מיר געפֿינען איינעם, וואָס האָט צוויי שעה נאָכאַנאַנד צוגעקלעמט מיט די ציין די אַרטעריע אויף זײַן אָרעם, כּדי נישט אָפּצוגיין מיט בלוט.

די זון גייט אויף, עס קומט די נאַכט, די גראַנאַטן פֿײַפֿן, עס ענדיקט זיך דאָס לעבן.

אָבער דאָס שטיקל צעגראָבענע ערד, ווו מיר ליגן, האָט אויסגעהאַלטן די איבערמאַכט. בלויז אַ פּאָר הונדערט מעטער האָט מען מקריבֿ געווען, אָבער יעדער מעטער האָט געקאָסט אַ מענטשלעך לעבן.

***

מיר ווערן פֿאַרביטן מיט אַנדערע. די רעדער אונטער אונדז האַקן, מיר שטייען פֿאַרטעמפּט, און אַז עס דערהערט זיך דער געשריי: "אַכטונג — דראָט!" פֿאַלן מיר אויף די קני. עס איז געווען זומער, בעת מיר זענען דאָ פֿאַרבײַגעפֿאָרן, די בוימער זענען נאָך געווען גרין, איצט זעען זיי שוין אויס הערבסטלעך, און די נאַכט איז גרוי און פֿײַכט. די פֿורן שטעלן זיך אָפּ, מיר קלעטערן אַראָפּ, אַן אָנגעוואָרפֿענער הויפֿן, אַ רעשטל פֿון אַ סך נעמען. בײַ די זײַטן שטייען מענטשן פֿאַרחושט און רופֿן אויס די נומערן פֿון רעגימענטער, פֿון קאָמפּאַניעס. און בײַ יעדן רוף טיילט זיך אָפּ אַ הייפֿל, אַ קאַרג, קליין הייפֿל שמוציקע. אַש־גרויע זעלנער, אַ מוראדיק קליין הייפֿעלע און אַ מוראדיק קליין רעשטל.

איצט רופֿט אימיצער אויס דעם נומער פֿון אונדזער קאָמפּאַניע, דאָס איז – מען הערט עס, — דער קאָמפּאַניע־פֿירער, ער האָט זיך, הייסט עס געראַטעוועט, זײַן אָרעם הענגט אויף אַ באַנדאַזש. מיר גייען צו אים צו, און איך דערקען קאַטן און אַלבערטן, מיר שטעלן זיך צוזאַמען, שפּאַרן זיך אָן איינער אָן דעם אַנדערן און קוקן זיך אָן.

און נאָכאַמאָל און ווידעראַמאָל הערן מיר אויסרופֿן אונדזער נומער. ער מעג איצט לאַנג אַזוי רופֿן: מען הערט אים

123

קנאַפּ־וואָס אין די לאַזאַרעטן און אָקאָפּעס. . . נאָכאַמאָל: "צווייטע קאָמפּאַניע אַהער!"

און דערנאָך שטילער:

– "נישטאָ קיינער מער פֿון דער צווייטער קאָמפּאַניע?"

ער שווײַגט און איז אַביסל הייזעריק, בעת ער פֿרעגט:

– "דאָס זענען אַלע?"

און ער באַפֿעלט:

– "אָפּציילן!"

דער פֿרימאָרגן איז גרוי. עס איז נאָך געווען זומער בעת מיר זענען אַרויסגעגאַנגען, און געווען זענען מיר 150 מאַן. איצט פֿרירן מיר, עס איז הערבסט, די בלעטער רוישן, די שטימען קלינגען מיד:

– "איינס, צוויי, דרײַ, פֿיר", און בײַ צוויי און דרײַסיק שווײַגן זיי. און מען שווײַגט לאַנג, ביז די שטים פֿרעגט:

– "נאָך אימיצער?"

און זי וואַרט און זאָגט דאַן שטיל:

– "אין גרופּן."

און דאָך רײַסט זי זיך איבער און קאָן בלויז ענדיקן:

– „צווייטע קאָמפּאַניע —

פֿאַרמאַטערט:

– „צווייטע קאָמפּאַניע — אַ טריט מאַרש!"

אַ שורה, אַ קורצע שורה שלעפּט זיך אין גרויען מאָרגן־שײַן.

צווײ און דרײַסיק מאַן.

VII.

מ׳פֿירט אונדז אַוועק ווידער, ווי שטענדיק, אין אַ דעפּאָ פֿאַר פֿעלד־רעקרוטן, כּדי מ׳זאָל אונדז דאָרט קאָנען אויפֿסנײַ צענויפֿשטעלן. אונדזער קאָמפּאַניע דאַרף איבער הונדערט מאַן ערזאַץ.

דערווײַל שלעפּן מיר זיך אַרום אָן אַ שטאָך אַרבעט. אין צוויי טעג אַרום קומט צו אונדז הימלשטאָס. זײַן גרויסן פּיסק האָט ער פֿאַרלאָרן, זינט ער איז געווען אין אָקאָפּ. ער שלאָגט פֿאָר, מיר זאָלן מאַכן שלום. איך בין גרייט, ווײַל איך האָב געזען, ווי ער האָט מיטגעבראַכט האַיע וועסטהוזן מיטן אַוועקגעריסענעם רוקן. אַזוי ווי ער רעדט אויסערדעם לגמרי צו דער זאַך, האָבן מיר גאָרנישט קעגן דעם, וואָס ער פֿאַרבעט אונדז אין קאַנטינע אַרײַן. נאָר טיאַדען האָט צו אים קיין צוטרוי נישט און ער האַלט זיך פֿון דערווײַטנס.

אָבער ער בעט זיך אויך באַלד איבער, ווײַל הימלשטאָס דערציילט, אַז ער, טיאַדען, וועט פֿאַרטרעטן דעם קוכער אויף דער צײַט פֿון זײַן אורלויב. אַלס באַווײַז רוקט ער אונדז תּיכּף אונטער צוויי פֿונט צוקער און ספּעציעל פֿאַר טיאַדענען אַ האַלב פֿונט פּוטער. ער זאָרגט אַפֿילו וועגן דעם, אַז אויף די נאָענטסטע דרײַ טעג זאָל מען אונדז קאָמאַנדירן אין קיך אַרײַן צום שיילן קאַרטאָפֿל און ריבן. דאָס עסן, וואָס ער באַשטימט פֿאַר אונדז דאָרט איז אמת גוט, אויסגעצייכנטע אָפֿיצירן־קעסט.

אויף דעם אופֿן האָבן מיר איצט ווידער ביידע זאַכן,

125

וואָס דער זעלנער דאַרף צו זײַן גליק: גוט עסן און רו. ס׳איז ווייניק, ווען מ׳טראַכט זיך נאַטירלעך אין דעם אַרײַן. מיט אַ פּאָר יאָר פֿריער וואָלטן מיר זיך דערפֿאַר מוראדיק אַליין פֿאַראַכט. איצט זענען מיר כּמעט צופֿרידן. אַלץ איז געוווינהייט, אַפֿילו דער שוץ־אָקאָפּ.

דידאָזיקע געוווינהייט איז די סיבה דערפֿון, וואָס מיר פֿאַרגעסן כּלומרשט אַלץ אַזוי גיך. אייערנעכטן זענען מיר נאָך געווען אין פֿײַער, הײַנט טרײַבן מיר קאַטאָוועס און שלעפּן זיך אַרום פּוסט און פּאַס, מאָרגן גייען מיר צוריק אין אָקאָפּ אַרײַן. פֿאַקטיש פֿאַרגעסן מיר אָבער גאָרנישט. כּל זמן מיר מוזן זײַן דאָ אויפֿן פֿעלד, זינקען אין אונדז אַרײַן די פֿראָנט־טעג, ווען זיי גייען פֿאַרבײַ, פּונקט ווי שטיינער. ווײַל זיי זענען צו שווער מ׳זאָל זיך תּיכּף קאָנען אין זיי אַרײַנטראַכטן. ווען מיר טוען עס, יאָ, וואָלטן זיי אונדז לחלוטין דערהרגעט; ווײַל אַזוי פֿיל האָב איך שוין געמערקט: דאָס שווידערלעכע קאָן מען איבערטראָגן, בעת מ׳וואַרפֿט זיך עס פּשוט אונטער; – עס דערהרגעט אָבער צום טויט, אַז מ׳הויבט אָן דערין זיך אַרײַנטראַכטן.

אַזוי ווי מיר ווערן חיות, בעת מיר גייען אַוועק צום פֿראָנט, ווײַל דאָס איז דער איינציקער וועג כּדי דורכצוהאַלטן, פּונקט אַזוי ווערן מיר איבערפֿלעכלעכע לצים און בטלנים בעת מיר זיצן רויִק. מיר קאָנען גאָרנישט אַנדערש, ווײַל ס׳איז פֿאַקטיש אַ צוואַנג. מיר ווילן לעבן פֿאַר יעדן פּרײַז; מיר קאָנען זיך נישט באַלעסטיקן מיט קיין געפֿילן, וואָס זענען פֿאַרן פֿרידן אַ נויטווענדיקע דעקאָראַציע, דאָ אָבער לגפֿרי אַן איבעריקע זאַך און דורך און דורך פֿאַלש.

קעמעריך איז טויט, האַיע וועסטהוז שטאַרבט, מיטן קערפּער פֿון האַנס קרעמער וועט מען, אַז משיח וועט קומען, האָבן אַ רעכט שטיקל אַרבעט כּדי אים צונויפֿצוקלויבן, מאַרטענס איז געבליבן אָן פֿיס, מייער איז טויט, מאַרקס איז טויט, בײַער איז טויט, העמערלינג איז טויט. הונדערט צוואַנציק מאַן ליגן ערגעץ ווי דערשאָסענע. ס׳איז אַ מיאוס געשעפּט. אָבער וואָס גייט עס אונדז אָן, מיר לעבן. ווען מיר זאָלן זיי קאָנען ראַטעווען, יאָ, דעמאָלט זענען מיר גרייט אויף אַלעם, אַפֿילו מקריבֿ צו זײַן דאָס אייגענע לעבן; ווײַל קוים ווילן מיר עפּעס, האָבן מיר אַזאַ מין פֿאַרשאָלטענעם מיחוש; פֿון קיין מורא ווייסן מיר נישט – נאָר טויט־שרעק יאָ, אָבער דאָס איז לגמרי עפּעס אַנדערש, דאָס איז קערפּערלעך, פֿיזיש.

אָבער אונדזערע חבֿרים זענען טויט, מיר קאָנען זיי נישט העלפֿן, זיי האָבן די אייביקע רו – ווער ווייס וואָס אויף אונדז וואַרט נאָך; מיר ווילן זיך אַוועקלייגן און שלאָפֿן אָדער פֿרעסן, וויפֿל אין אונדזער מאָגן קאָן נאָר אַרײַנקריכן, און שיכּורן און רויכערן, כּדי די שעהן זאָלן נישט זײַן אַזוי פּוסט און וויסט. דאָס לעבן איז קורץ.

***

דער גרויל פֿאַרן פֿראָנט פֿאַלט אַוועק ווי נאָר מיר דרייען זיך אויס צו אים מיטן רוקן, מיר זענען זיך אָן אים נוקם מיט אונדזערע געמיינע און בייזע וויצן; שטאַרבט עמיצער הייסט עס אויף אונדזער לשון, אַז ער האָט פֿאַרמאַכט דעם הינטערחלק, און אַזוי רעדן מיר וועגן אַלץ, דאָס ראַטעוועט אונדז פֿון שגעון, כּל זמן מיר באַטראַכטן אַלץ פֿון דעם שטאַנדפּונקט, קאָנען מיר שטעלן דעם נויטיקן ווידערשטאַנד.

אָבער מיר פֿאַרגעסן נישט! אַלץ וואָס די קריגסצײַטונגען שרײַבן מכּח דעם גאָלדענעם הומאָר פֿון די זעלנער, וואָס מאַכן אַפֿילו אַ טענצל, ווי נאָר זיי קומען צוריק פֿון פֿויקן־פֿײַער, איז שקר וכזב. מיר טוען עס נישט צוליב דעם, ווײַל מיר האָבן הומאָר נאָר מיר האָבן הומאָר, ווײַל ווען נישט וואָלטן מיר שוין לאַנג געווען קאַפּוט. דער קאַסטן וועט אָבער אַזוי צו אַנדערש נישט לאַנג אויסהאַלטן, דער הומאָר ווערט מיט יעדן חודש ביטערער.

און איך ווייס: אַלץ וואָס עס זינקט איצט אַראָפּ אין אונדז – כּל זמן מיר זענען אויפֿן קריג – ווי אַ שווערער שטיין, וועט זיך נאָכן קריג ווידער אויפֿכאַפּן, און ערשט דאַן הויבט זיך אָן די אינטערפּרעטאַציע אויף לעבן און טויט.

127

די טעג, די וואָכן, די יאָרן דאָ פֿאָרנט וועלן נאָך אַ מאָל צוריקקומען, און אונדזערע טויטע חבֿרים וועלן דאַן אויפֿשטיין און מיט אונדז מאַרשירן, אונזערע קעפּ וועלן זײַן קלאָר, מיר וועלן האָבן איין ציל, און אַזוי וועלן מיר אַדורכמאַרשירן, אונדזערע טויטע חבֿרים נעבן אונדז, די פֿראָנט־יאָרן הינטער אונדז:

– קעגן וועמען, קעגן וועמען?

***

דאָ אין דער געגנט איז מיט אַ קורצער צײַט צוריק געווען אַ פֿראָנט־טעאַטער. אויף אַ ברעטערוואַנט זענען נאָך געבליבן עטלעכע פֿאַרשידנפֿאַרביקע פּלאַקאַטן פֿון יענע פֿאָרשטעלונגען. מיט אויסגעגלאָצטע אויגן שטיי איך און קראָפּ פֿאַר די דאָזיקע פּלאַקאַטן. מיר קאָנען זיך נישט פֿאָרשטעלן, אַז ס׳עקזיסטירט נאָך אין דער ווירקלעכקייט עפּעס אַזוינס.

דאָ שטייט אַ מיידל אין אַ העל זומערקלייד, מיט אַ רויטן לאַקירענעם פּאַסעק אַרום די לענדן, מיט איין האַנט לענט זי זיך אָן אַ פּאָרענטש און מיט דער צווייטער האַלט זי אַ ווײַסן שטרוי־הוט. זי טראָגט ווײַסע זאָקן און ווײַסע שיך, זייער שיינע שיך מיט שנאָלן און הויכע קנאַפּל. הינטער איר לויכט זיך דער בלויער ים מיט זײַנע כוואַליעס־קאַמען, פֿון דער זײַט פֿאַלט אין אים אַרײַן אַ העלע ים־בוכטע. ס׳איז אַ רייצנדיק שיין מיידל, מיט אַ שמאָלער נאָז, מיט רויטע ליפּן און לאַנגע פֿיס, אומגעווײנלעך זויבער און עלעגאַנט, זי באָדט זיך געוויס צוויי מאָל אַ טאָג און האָט קיינמאָל נישט קיין שמוץ אונטער אירע נעגל. העכסטנס אפֿשר אַמאָל אַ ביסל זאַמד פֿון ים־ברעג.

נעבן איר שטייט אַ מאַן אין ווײַסע הויזן, מיט אַ בלויען זשאַקעט און אַ מאַטראָזן־היטל. אָבער ער אינטערעסירט אונדז אַ סך ווייניקער.

דאָס מיידל אויף דער ברעטערוואַנט איז פֿאַר אונדז אַ וווּנדער. מיר האָבן לגמרי פֿאַרגעסן, אַז ס׳עקזיסטירט נאָך עפּעס אַזוינס אויף דער וועלט, און אַפֿילו איצט טרויען מיר נאָך נישט אונדזערע אויגן. יאָרן לאַנג האָבן מיר שוין אַזוינס נישט געזען.

128

אַפֿילו נישט עפּעס ענלעכעס צו אַזאַ לוסטיקייט, שיינקייט און גליק. דאָס איז דער שלום, אַזוי מוז ער אויסזען, שפּירן מיר אויפֿגערעגט.

– קוק זיך נאָר צו צו דידאָזיקע לײַכטע שיך, קיין איין קילאָמעטער וואָלט זי נישט געקאָנט אין זיי מאַרשירן, טו איך אַ זאָג און כאַפּ מיך אָבער באַלד, וואָס פֿאַר אַ שוטה איך בין, אַז איך קלער בײַ אַזאַ בילד וועגן מאַרשירן.

– ווי אַלט קאָן זי זײַן? – פֿרעגט קראָפּ.

איך וויל טרעפֿן:

– העכסטנס, צוויי און צוואַנציק, אַלבערט.

– אויב אַזוי איז זי דאָך עלטער פֿון אונדז. זי איז נישט עלטער פֿון זיבעצן, זאָג איך דיר!

דאָס בלוט קאָכט אין אונדזערע אָדערן.

– אַלבערט, דאָס איז אַן ענין, ווי מיינסטו? —– ער שאָקלט צו.

– אין דער היים האָב איך אויך ווײַסע הויזן.

– ווײַסע הויזן –– זאָג איך – אָבער אַזאַ מיידל ––
מיר באַקוקן איינער דעם צווייטן פֿון אויבן ביז אַראָפּ. צו שיין זעען מיר נישט אויס, אָן אָפּגעבלאַקירטער, פֿאַרלאַטעטער, שמוציקער מונדיר. עס איז קיין שום האָפֿנונג נישטאָ זיך צו פֿאַרגלײַכן.
קודם־כּל קראַצן מיר דעריבער אַראָפּ פֿון דער ברעטער־וואַנט דעם יונגנמאַן מיט די ווײַסע הויזן, מיר מאַכן עס זייער פֿאָרזיכטיק, כּדי נישט צו שעדיקן דאָס מיידל, דערמיט איז שוין עפּעס דערגרייכט. דערנאָך מאַכט קראַפּ אַ פֿאָרשלאָג:
– אפֿשר וואָלטן מיר געגאַנגען זיך אַנטלויזן?
איך בין דערמיט נישט אינגאַנצן מסכּים, – ווײַל די זאַכן לײַדן דערפֿון און די לײַז האָט מען אין צוויי שעה שפּעטער צוריק. אָבער נאָכדעם ווי מיר האָבן זיך ווידער פֿאַרטיפֿט אין דעמדאָזיקן בילד, דערקלער איך מײַן גרייטקייט פֿאַר זײַן פּראָפּאָזיציע. איך גיי נאָך אַפֿילו ווײַטער.
129
– אפֿשר וואָלטן מיר זיך טאַקע באַמיט צו קריגן ערגעץ־ווו אַ ריין העמד?
אַלבערט מיינט, זיכער צוליב אַ געוויסער סיבה, אַז פֿוסשמאַטעס וואָלטן נאָך בעסער געווען.
– אפֿשר אויך פֿוס־שמאַטעס. לאָמיר פּרווון אַ ביסל שפּעקולירן.
אָבער אָט קומען זיך צושלעפּן אַהער לעער און טיאַדען; זיי דערזעען דעם פּלאַקאַט און מיטן מאָמענט ווערט דער שמועס אַן אמת חזירישער.
לעער איז אין אונדזער קלאַס געווען דער ערשטער; וואָס האָט זיך געעסקט מיט ווײַבער און פֿלעגט דערציילן מכּה דעם אויפֿרייצנדיקע מעשׂיות. ער באַגײַסטערט זיך אויף זײַן שטייגער מיטן דאָזיקן בילד, און טיאַדען איז מיט אים מסכּים.
עס עקלט גראָד אונדז נישט. ווער עס חזירט נישט אָן, דער איז נישט קיין זעלנער; אין דעם מאָמענט אָבער האַלטן מיר נישט דערבײַ, דעריבער גייען מיר אַוועק אָן אַ זײַט און מאַרשירן אַוועק דירעקט צום אַנטלויזונגס־אַנשטאַלט מיט אַ געפֿיל, ווי דאָס זאָל זײַן עפּעס אַ מין פֿײַן געשעפֿט פֿון מענערקליידער.
***
די הײַזער, ווו מיר האָבן קוואַרטיר, ליגן נאָענט בײַם קאַנאַל. אויפֿן צווייטן זײַט קאַנאַל זענען פֿאַראַן טײַכן, אַרומגערינגלטע מיט טאָפּאָלן־וועלדער; אויף יענער זײַט קאַנאַל זענען אויך פֿאַראַן פֿרויען.
די הײַזער אויף אונדזער זײַט האָט מען צעוואָרפֿען. אויף יענער זײַט אָבער זעען זיך נאָך אײַנוווינער.
אין אָוונט שווימען מיר. און אָט גייען דרײַ פֿרויען לענגז־אויס דעם ברעג. זיי גייען פּאַמעלעך און קוקן נישט אַוועק, כאָטש מיר טראָגן נישט קיין באָד־הויזן.
לעער שרײַט צו זיי אַריבער. זיי צעלאַכן זיך און בלײַבן שטיין, כּדי זיך צו אונדז צוצוקוקן. מיר וואַרפֿן זיי צו, אין
130
אַ צעבראָכענעם פֿראַנצויזיש, וואָס עס פֿאַלט אַרײַן אין מויל, איינס נאָכן אַנדערן געשווינט, כּדי זיי זאָלן נישט אַוועקגיין. דאָס זענען גראָד נישט אַזעלכע שיינע אויסדרוקן, אָבער פֿון וואַנען זאָלען מיר דען האָבן עפּעס בעסערס.
צווישן זיי איז דאָ איינע אַ שמאָלע; אַ טונקעלע. מען זעט ווי עס שימערירן אירע ציין בעת זי לאַכט. אירע באַוועגונגען זענען זייער געשווינטע, דאָס קלייד פֿאַרדעקט קוים אירע פֿיס. כאָטש דאָס וואַסער איז קאַלט זענען מיר שטאַרק אויפֿגערוימט און מיר ווילן זיי דורכאויס פֿאַראינטערעסירן, אַז זיי זאָלן נישט אַוועקגיין. מיר פּרווון זיך וויצלען און זיי ענטפֿערן, אָבער מיר פֿאַרשטייען נישט קיין וואָרט; מיר לאַכן און ווינקען. טיאַדען איז קלוגער. ער לויפֿט אַרײַן אין שטוב, כאַפּט אַ ברויט און הויבט עס אינדערהויך.
דאָס רופֿט אַרויס אַ גרויסן דערפֿאָלג. זיי שאָקלען מיט די קעפּ און ווינקען, אַז מיר זאָלן אַריבערקומען. אָבער דאָס טאָרן מיר נישט. עס איז פֿאַרבאָטן אַריבערצוגיין אויפֿן צווייטן זײַט טײַך. אָן אַ פּאַסיר־שײַן קאָן מען גאָרנישט מאַכן. מיר בעטן דעריבער זיי זאָלן קומען צו אונדז; זיי שאָקלען אָבער מיט די קעפּ און ווײַזן אויף די בריקן. מען לאָזט זיי אויך נישט דורך.
זיי קערן זיך אום, פּאַמעלעך גייען זיי צום קאַנאַל אַרויף, אָבער אַלץ לענגאויס דעם ברעג. מיר באַגלייטן זיי שווימענדיק. אָפּגייענדיק עטלעכע הונדערט מעטער פֿאַרדרייען זיי זיך אָן אַ זײַט און ווײַזן אָן אויף אַ הויז, וואָס קוקט אַרויס פֿון צווישןביימער און קוסטעס, לעער פֿרעגט, צי וווינען זיי דאָרט.
זיי לאַכן –– יאָ, דאָרט איז זייער הויז.

מיר שרײַען צו זיי אַריבער, אַז מיר װעלן קומען, אויב מיר װעלן זיך נאָר קאָנען אַרויסדרייען פֿון די װאַך־פּאָסטנס, אין מיטן נאַכט, נאָך אין דער נאַכט.

זיי הויבן די הענט, לייגן זיי פֿלאַך צונויף, די פּנימער אויף זיי, און פֿאַרמאַכן די אויגן. זיי האָבן פֿאַרשטאַנען. די שמאָלע, טונקעלע מאַכט טענץ־טריט. אַ בלאָנדע פּײַפּט:

„ברויט – גוט".

מיר באַשטעטיקן פֿעסט, אַז מיר װעלן עס מיטברענגען, אויך נאָך אַנדערע שיינע זאַכן, מיר װינקען מיט די אויגן און װײַזן מיט די הענט. לעער דערטרינקט זיך שיער נישט, װעלנדיק דערקלערן, אַז ער װעט ברענגען „אַ שטיק װורשט". װען עס זאָל זײַן נויטיק, װאָלטן מיר זיי צוגעזאָגט אַ גאַנצן פּראָװיאַנט־דעפּאָ. זיי גייען און קוקן זיך כּסדר אַרום. מיר קלעטערן בײַם ברעג אויף אונדזער זײַט און גיבן אַכטונג, צו גייען זיי באמת אין יענעם הויז אַרײַן, װײַל עס קאָן דאָך זײַן, אַז זיי װוינדלען אינגאַנצן. דערנאָך שװימען מיר צוריק.

אָן אַ פֿאַסיר־שײַן טאָר קיינער נישט אַריבערגיין די בריק, דעריבער װעלן מיר פּשוט אינמיטן דער נאַכט אַריבערשװימען.

די אויפֿרעגונג פֿאַרכאַפּט אונדז און לאָזט אונדז נישט אָפּ. מיר קאָנען פּשוט נישט אײַנזיצן אויפֿן אָרט און גייען אַװעק אין קאַנטינע. דאָרט איז גראָד פֿאַראַן ביר און עפּעס אַ מין פּונש.

מיר טרינקען פּונש און דערציילן איינער דעם צװייטן פֿאַנטאַסטישע בבֿא־מעשׂיות און אויסגעטראַכטע איבערלעבענישן. איינער גלויבט גערן דעם צװייטן און װאַרט געדולדיק, כּדי אים איבערצושטײַגן. אונדזערע הענט זענען אומרויק, — מיר רויכערן אָן אַ צאָל ביז קראָפּ גיט אַ זאָג:

– „אייגנטלעך האָבן מיר זיי אויך געקאָנט מיטברענגען עטלעכע פּאַפּיראָסן".

און אָט לייגן מיר אַרײַן די איבעריקע פּאַפּיראָסן אין די היטלען און באַהאַלטן זיי.

דער הימל װערט גרין װי אַן אומצײַטיקער עפּל. מיר זענען זאַלבעפֿערט, אָבער מיטגיין קאָנען בלויז דרײַ; מיר מוזן דעריבער פּטור װערן פֿון טיאַדען און זענען אים כּסדר מכבד מיט ראָם און פּונש, ביז ער װערט שכּור. אַז ס'װערט טונקל גייען מיר אַהיים, און טיאַדען אינמיטן.

מיר ברענען און זענען אין אַ זייער אַ געהויבענער שטימונג. פֿאַר מיר איז די שמאָלע, טונקעלע, אַזוי האָבן מיר אָפּגעמאַכט און זיך אײַנגעטיילט.

132

טיאַדען גיט אַ פֿאַל אויף זײַן שטרויזאַק און כראָפּעט. איין מאָל טוט ער זיך אַ כאַפּ אויף און קוקט אונדז מאָדנע כיטרע אָן; מיר דערשרעקן זיך און מײַנען, אַז ער האָט זיך אויסגעניכטערט און דער גאַנצער פּונש איז אַרויסגעװאָרפֿן. אָבער באַלד טוט ער זיך צוריק אַ װאָרף און שלאָפֿט װײַטער.

יעדערער פֿון אונדז דרײַ גרייט צו אַ גאַנצן זעלנערברויט און װיקלט עס אײַן אין צײַטונגספּאַפּיר. די פּאַפּיראָסן פּאַקן מיר אויך אײַן און דערצו נאָך דרײַ פֿײַנע פּאָרציעס לעבערװורשט, װאָס מיר האָבן הײַנט אין אָװנט באַקומען. דאָס איז שוין טאַקע אַן אָנשטענדיקע מתּנה.

פֿאָרלויפֿיק רוקן מיר אַרײַן די זאַכן אין אונדזערע שטיװול; װײַל שטיװול מוזן מיר מיטנעמען, כּדי אויפֿן אַנדערן ברעג קאַנאַל נישט אַרויפֿצוקריכן אויף דראָט און שערבלעך. אַזוי װי מיר דאַרפֿען פֿריער שװימען, קאָנען מיר אויך איצט נישט מיטנעמען קיין מלבושים. ס'איז דאָך אָבער טונקל און נישט װײַט.

מיר לאָזן זיך אַװעק, די שטיװול אין די הענט. געשװינט װאַרפֿן מיר זיך אין װאַסער אַרײַן, לייגן זיך אַװעק אויפֿן רוקן, שװימען און האַלטן די שטיװול מיט די מתּנות אינדערהויך איבער אונדזערע קעפּ.

אויפֿן אַנדערן ברעג קריכן מיר פֿאַרזיכטיק אַרויף, נעמען אַרויס די פּעקלעך און טוען אָן די שטיװול. די זאַכן האַלטן מיר אונטערן אָרעם. אַזוי מאַרשירן מיר אַװעק, נאַסע, נאַקעטע, נאָר אין שטיװול אויף די פֿיס. מיר געפֿינען תּיכּף דאָס הויז. ס'ליגט אין דער פֿינסטער צװישן די קוסטעס. לעער פֿאַלט אויף אַ קוסט און צוראַצט זיך דעם עלנבויגן. „ס'מאַכט נישט אויס", זאָגט ער פֿריילעך.

די פֿענצטער זענען מיט לאָדנס. מיר דרייען זיך אינדערשטיל אַרום הויז און פּרוּװן כאַפּן אַ קוק דורך די לאָדנשפּאַלטן. מיר װערן אומגעדולדיק. קראָפּ װאַקלט זיך פּלוצלונג.

– אפֿשר זיצט דאָרט איצט בײַ זיי אַ מאַיאָר? טוט ער אַ זאָג.

– דעמאָלט מאַכן מיר געשװינט פּליטה" — װיצלט זיך

133

לעער – ער קאָן אונדזער רעגימענט־נומער אָט אָ דאָ איבערלייענען – גיט ער צו און פּאַטשט זיך אין הינטערחלק.

די חויזטיר איז אָפֿן. אונדזערע שטיוול מאַכן אָן אַ היפּשן ליאַרם. ס׳עפֿנט זיך אַ טיר, ס׳ריַיסט זיך דורך אַ ליכטיקייט, אָן איבערגעשראָקענע פֿרוי טוט אַ געשריי. מיר מאַכן: ״פּסט, פּסט, קאַמראַד — אַ גוטער פֿריַינט —״ און הויבן אויף דעמאָנסטראַטיוו אין דער הויך אונדזערע פּעקלעך.

די איבעריקע צוויי דערזעען זיך אויך באַלד, די טיר עפֿנט זיך אינגאַנצן, און די ליכטיקייט באַשטראַלט אונדז.

מ׳דערקענט אונדז און אַלע דריַי צעלאַכן זיך אויפֿן קול איבער אונדזער קונציקן איַינפֿאַל. זיי בויגן זיך אין דריַיען פֿון געלעכטער. ווי געשיקט זיי באַוועגן זיך!

– איין מאָמענט — !

זיי פֿאַרשווינדן און וואַרפֿן אונדז צו מלבושים, אין וועלכע מיר וויקלען זיך ווי ס׳איז איַין; ערשט דאַן קאָנען מיר אַריַינגיין.

אין צימער ברענט אַ קליינער לאָמפּ, עס איז וואַרעם און עס שמעקט אַביסל מיט פּאַרפֿום, מיר נעמען אַרויס אונדזערע פּאַקעטן און גיבן עס זיי איבער. זייערע אויגן גלאַנצן, מען זעט אַז זיי זענען הונגעריק.

דערנאָך פֿילן מיר זיך אַלע עפּעס אומבאַקוועם. לעער מאַכט אַן אָנשטעל צום עסן; און גליַיך ווערט ווידער לעבעדיק, זיי ברענגען טעלער, מעסערס און וואַרפֿן זיך ממש אויפֿן עסנוואַרג. ביַי יעדן פּענעצל לעבער־ווורשט הויבן זיי עס אויף אינדערהויך, איידער זיי עסן, און באַוווּנדערן עס, און מיר זיצן דערבײַ שטאָלץ און שעפּן נחת.

זיי פֿאַרפּלייצן אונדז מיט זייער לשון – מיר פֿאַרשטיין נישט פֿיל, אָבער מיר הערן, אַז דאָס זענען פֿריַינטלעכע ווערטער. אפֿשר זעען מיר טאַקע זייער יונג אויס. די שמאָלע, טונקעלע, גלעט מיר די האָר און זאָגט, וואָס עס זאָגן תּמיד אַלע פֿראַנצויזישע פֿרויען:

– ״דער קריג – אַ גרויס אומגליק – עלנטע יינגלעך״—

איך האַלט פֿעסט איר אָרעם און לייג צו מיַין מויל צו איר האַנט. אירע פֿינגער כאַפּן אַרום מיַין געזיכט. האַרט איבער מיר זענען אירע אויפֿרעגנדיקע אויגן, די צאַרטע ברוינקייט פֿון איר הויט און די רויטע ליפּן. דאָס מויל רעדט ווערטער, וואָס איך פֿאַרשטיי אויך מער נישט די אויגן, זיי זאָגן מער ווי מיר האָבן דערוואַרט, בעת מיר זענען אַהער געקומען.

דערנעבן זענען דאָ נאָך צימערן. איך זע פֿאַרבײַגייענדיק לעערן. ער האַלט די בלאָנדע אַרומגענומען און רעדט אויפֿן קול. ער איז דאָך אין די זאַכן אַ מומחה. אָבער איך — איך פֿאַרליר מיך אין עפּעס אַ וויַיטס, שטילס און ווילדס און גיב זיך צו דעם אינגאַנצן איבער. מיַינע ווונטשן זענען אַ משונהדיקער מישמאַש פֿון פֿאַרלאַנגען און פֿאַרזינקען.

עס כאַפּט מיך אָן אַ שווינדל, נישטאָ דאָ קיין זאַך, אין וואָס מ׳זאָל זיך נאָך קאָנען האַלטן. אונדזערע שטיוול האָבן מיר געלאָזט פֿון יענער זיַיט טיר, אָנשטאָט זיי האָט מען אונדז געגעבן פּאַנטאָפֿל, און איצט האָבן מיר נישט ביַי זיך קיין שום זאַך, וואָס דערמאָנט אָן דער זיכערקייט און חוצפּה פֿון זעלנער: קיין געווער, קיין פּאַסעק, קיין מונדיר, קיין היטל. איך גיב זיך איבער דער אומזיכערקייט, זאָל געשען וואָס עס וויל זיך – וויַיל נישט געקוקט אויף אַלץ, האָב איך דאָך אַביסל מורא.

די שמאָלע, טונקעלע, באַוועגט די ברעמען, בעת זי פֿאַרטראַכט זיך; אָבער זיי זענען רויִק, בשעת זי רעדט. אָפּטמאָל גייט דער קלאַנג אפֿילו נישט איבער אין קיין וואָרט און ווערט דערשטיקט, אָדער פֿליט האַלב־פֿאַרטיק איבער מיר אַריבער; אַ בויגן, אַ באַן, אַ קאָמעט. וואָס האָב איך וועגן דעם געוווּסט — וואָס ווייס איך מכּח דעם? — די ווערטער פֿונם דאָזיקן פֿרעמדן לשון, וואָס איך פֿאַרשטיי זיי כּמעט גאָר נישט, זיי שלעפֿערן מיך איַין אין אַ מין שטילקייט, ווו דאָס צימער, ברוין און האַלב באַלויכטן, פֿאַרשווינדט און נאָר דאָס פּנים איבער מיר לעבט און איז דיַיטלעך.

ווי קאָמפּליצירט זעט אויס אַ געזיכט, וואָס איז דיר מיט אַ שעה פֿריער געווען לחלוטין פֿרעמד און איז איצט געניגט

135

צו אַ צערטלעכקייט, וואָס קומט נישט פֿון אים נאָר פֿון דער נאַכט, פֿון דער וועלט און פֿונם בלוט, וואָס שפּיגלען זיך אויף אים איצט אָפּ. די זאַכן אין צימער ווערן פֿון אים אָנגערירט און באַקומען אַן אַנדערן אויסזען, עפּעס ווערן זיי משונהדיק און איך האָב כּמעט יראת־הכּבֿוד פֿאַר מיַין נאַקעטער הויט, בעת עס פֿאַלט אויף איר די שיַין פֿון דעם לאָמפּ און עס גלעט זי די קילע ברוינע האַנט.

ווי אַנדערש זענען דידאָזיקע זאַכן אין די זעלנערבאָרדעלן, וווּהין אונדז איז דערלויבט צו גיין און ווו מ׳שטייט און מען וואַרט אין אַ לאַנגער ריי. איך וויל גאָר וועגן זיי נישט קלערן, אָבער ווי אויף להכעיס גייען זיי מיר נישט אַרויס פֿון זינען, און איך דערשרעק מיך, ווײַל אפֿשר קאָן מען גאָר פֿון אַזאַ זאַך קיין מאָל נישט פּטור ווערן.

דערנאָך אָבער פֿיל איך די ליפּן פֿון דער שמאָלער, טונקעלער און איך רײַס מיך צו זיי, איך פֿאַרמאַך די אויגן און וואָלט וועלן דערמיט אַלץ אויסלעשן, קריג און גרויל און געמיינהייט, כּדי זיך אויפֿצוכאַפּן יונג און גליקלעך; איך קלער וועגן דעם בילד פֿונם מיידל אויפֿן פּלאַקאַט און גלויב אויף אַ מאָמענט, אַז מײַן לעבן הענגט אָפּ דערפֿון זי צו באַזיצן. — און אַלץ שטאַרקער דריק איך זיך אין די אָרעמס, וואָס נעמען מיך אַרום, אפֿשר וועט געשען אַ ווונדער.

- -

ווי עס איז געפֿינען מיר זיך דערנאָך ווידער אַלע צוזאַמען. לעער איז זייער אויפֿגערוימט. מיר געזעגענען זיך האַרציק און קריכן אַרײַן אין אונדזערע שטיוול. די נאַכט־לופֿט קילט אונדזערע הייסע קערפּער. די טאָפּאָלעס שטאַרצן הויך פֿון דער פֿינצטערניש אַרויס און רוישן. די לבֿנה שטייט אויפֿן הימל און אין וואַסער פֿון קאַנאַל. מיר לויפֿן נישט. מיר גייען איינער נעבן אַנדערן מיט לאַנגע טריט. לעער זאָגט: „אַ זעלנער־ברויט איז עס ווערט געווען!״

איך קאָן בײַ זיך נישט פּועלן צו רעדן, איך בין אַפֿילו נישט פֿריילעך.

136

מיט אַמאָל דערהערן מיר טריט און באַהאַלטן זיך הינטער די קוסטעס.

די טריט דערנענטערן זיך, האַרט פֿאַרבײַ אונדז. מיר דערזען אַ נאַקעטן זעלנער, אין שטיוול פּונקט ווי מיר, ער האָט אַ פּאַקעט אונטערן אָרעם און טראָגט זיך אין גאַלאָפּ פֿאָרווערטס. דאָס איז טיאַדען, ער טראָגט זיך ווי דער ווינט, אָט איז ער פֿאַרשוווּנדן.

מיר לאַכן. מאָרגן וועט ער זיך זידלען. אומבאַמערקט קומען מיר צו צו אונדזערע שטרוי־זעק.

***

מען רופֿט מיך אין דער קאַנצעלאַריע. דער קאָמפּאַניע־פֿירער גיט מיר אַן אורלויב־שײַן און אַ פּאַסיר־שײַן און ווינשט מיר אַ גליקלעכע רײַזע. איך טו אַ קוק וואָס פֿאַר אַן אורלויב איך האָב. זיבעצן טעג – פֿערצן טעג אורלויב און דרײַ אויף דער רײַזע. ס׳איז צו ווייניק און איך פֿרעג, צי קאָן איך נישט באַקומען פֿינף טעג אויף דער רײַזע. בערטינק ווײַזט אָן אויף מײַן שײַן. ערשט דאַן דערזע איך, אַז איך דאַרף נישט תּיכּף צוריקקומען צום פֿראָנט. נאָכן אורלויב דאַרף איך זיך נאָך מעלדן אויף די קורסן אין סטעפּ־לאַגער.

די איבעריקע זענען מיך מקנא. קאַט גיט מיר גוטע עצות, וויאַזוי איך זאָל פּרוּוון אײַנגאַנצן שוין מער נישט צו קומען.

– קוים ביסטו אָפּגעריסן, בלײַבסטו שוין דאָרט שטעקן.

מיר וואָלט אײגנטלעך ליבער געווען, ווען איך זאָל קאָנען פֿאָרן מיט אַכט טעג שפּעטער, ווײַל אַ וואָך צײַט בלײַבן מיר נאָך דאָ, און דאָ איז דאָך אונדז גוט.

פֿאַרשטייט זיך, אַז מען דאַרף גיין אין קאַנטינע אַ לעבּ־טאָן. מיר זענען אַלע אַ ביסל בגילופֿין. איך ווער אומעטיק; גאַנצע זעקס וואָכן וועל איך דאָ נישט זײַן. ס׳איז נאַטירלעך אַ גרויס גליק, אָבער ווי וועט עס אויסזען, ווען איך וועל צוריקקומען? צי וועל איך זיי נאָך דאָ אַלע געפֿינען? האַיע און קעמעריך זענען שוין נישטאָ – ווער גייט נאָך זיי?

137

מיר טרינקען און איך קוק זיי אָן איינעם נאָכן אַנדערן. אַלבערט זיצט נעבן מיר און רויכערט, ער איז מונטער, מיר זענען שטענדיק געווען צוזאַמען; – קעגנאיבער קאַט מיט די אַראָפּגעלאָזטע אַקסלען, מיטן ברייטן גראָבן פֿינגער און דער רוּיִקער שטים, מילער מיט די אויסגעשצירעטע ציין און דעם בילנדיקן געלעכטער; – טיאַדען מיט זײַנע מײַזענע־אויגן; — לעער, וואָס האָט זיך פֿאַרלאָזט אַ באָרד און זעט אויס ווי פֿון פֿערציק יאָר.

איבער אונדזערע קעפּ שוועבט אַ געדיכטער רויך. וואָס וואָלט געווען דער זעלנער אָן טאַבאַק! די קאַנטינע איז אַן ערי־מקלט, ביר איז מער ווי אַ משקה, עס איז אַ סימן, אַז מען קאָן רוּיִק אויסגלײַכן די ביינער. מיר זענען עס אויך ווי געהעריק מקים, די פֿיס האָבן מיר אויסגעצויגן ווי גרויס זיי זענען, און מיר שפּײַען געמיטלעך, וויפֿיל דאָס האַרץ גלוסט. עפּעס זעט עס אויס מאָדנע בײַ דעם, וואָס פֿאָרט מאָרגן פֿונדאַנען אַוועק.

בײַנאַכט זענען מיר נאָכאַמאָל אויף יענער זײַט קאַנאַל. איך האָב כמעט מורא דער שמאָלער, טונקעלער צו זאָגן, אַז איך פֿאָר אָפּ און אַז איך וועל צוריק קומען, וועלן מיר זיכער זײַן ערגעץ ווו ווײַטער; אַז מיר וועלן זיך, הייסט עס, מער נישט זען. אָבער זי שאָקלט בלויז צו מיטן קאָפּ און רעאַגירט גאָרנישט אויף דעם. איך קאָן עס לכתּחילה גאָרנישט פֿאַרשטיין, אָבער דערנאָך ווערט עס מיר קלאָר. לעער איז טאַקע גערעכט: ווען איך זאָל געוועןן גיין אויפֿן פֿראָנט, וואָלט עס ווידער געהייסן; "עלנטער ייִנג", אָבער אַן אורלאָפּירטער – דערפֿון ווילן זיי גאָרנישט וויסן, ס'איז נישט אַזוי אינטערעסאַנט. כאַפּט זי דער טײַוול מיט איר זשומען און ריידן. מען גלויבט אין אַ ווונדער און עס לאָזט זיך גאָר אויס שפּעטער מיט אַ זעלנער־ברויטל.

אויפֿן צווייטן טאָג, נאָכדעם ווי איך האָב זיך אַנטלויזט, מאַרשיר איך צו דער פֿעלד־באַן. אַלבערט און קאַט באַגלייטן מיך. אויף דער סטאַציע דערוויסן מיר זיך, אַז ביזן אָפּפֿאָרן וועט נאָך

138

דויערן אַ פּאָר שעה. זיי מוזן זיך ביידע תּיכּף אומקערן. מיר געזעגענען זיך.

– זײַ געזונט, קאַט.

– זײַ געזונט, אַלבערט.

זיי גייען און ווינקען נאָך אַ פּאָר מאָל פֿונדערווײַטנס. זייערע געשטאַלטן ווערן קלענער. מיר איז באַקאַנט זייער יעדער טריט, יעדע באַוועגונג, איך וואָלט זיי דערקענט פֿון ווי ווײַט. דערנאָך פֿאַרשווינדן זיי.

איך זעץ זיך אַוועק אויף מײַן ראַניעץ און וואַרט.

פּלוצלונג כאַפּט מיך אָן אַ ווילדע אומגעדולד, וואָס גיכער פֿונדאַנען זיך אָפּצוטראָגן.

***

איך וואַלגער מיך אויף וואָקזאַלן, איך שטיי נעבן זופּקעסלען, איך שלאָף אויף פּאָדלאָגעס; — דערנאָך אָבער ווערט די לאַנדשאַפֿט דריקנדיק, אומהיימלעך און באַקאַנט. אין אָוונט לויפֿט זי פֿאַרבײַ פֿאַר די פֿענסטער מיט דערפֿער, וואָס די שטרוידעכער אויף די געטינקעוועטע הײַזער זעען אויס פּונקט ווי אָנגעצויגענע היטלען; מיט קאָרנפֿעלדער, וואָס שימערירן בײַם קרומען ליכט ווי פּערלמוטער, מיט פֿרוכטגערטנער און שײַערן און אַלטע דעמבעס.

די נעמען פֿון די סטאַציעס פֿאַרוואַנדלען זיך אין באַגריפֿן, פֿון וועלכע ס'ציטערט מײַן האַרץ. דער צוג האַקט און האַקט, איך שטיי בײַם פֿענסטער, האַלט מיך זיך אָן די ראַמען. דידאָזיקע נעמען זענען צוניפֿגעבונדן מיט מײַן יוגנט.

פֿלאַכע לאָנקעס, פֿעלדער, הייף; — אַ געשפּאַן שלעפּט זיך איינזאַם איבערן וועג, וואָס לויפֿט פּאַראַלעל מיטן האָריזאָנט. אַ פֿאַרצוימטער וועג, ווו ס'וואַרטן פּויערים, מיידלעך, וואָס ווינקען, קינדער, וואָס שפּילן זיך בײַם באַן־פּלאַנט, וועגן, וואָס פֿירן אין לאַנד, גלאַטע וועגן אָן אַרטילעריע.

ס'איז אָוונט, און ווען דער צוג וואָלט נישט אַזוי געהאַקט, וואָלט איך געשריען. דאָס פֿלאַכלאַנד צעשפּרייט זיך ברייט; פֿון

139

דער ווײַטנס, אין אַ שוואַכע בלאָקייט, באַווײַזן זיך די סילועטן פֿון די באַרגשפּיצן; איך דערקען די כאַראַקטעריסטישע ליניע פֿון דאָלקנבאַרג. דעמדאָזיקן שפּיציקן קאַם, וואָס האַקט זיך פּלוצלינג אָפּ, דאָרט ווו ס'ענדיקט זיך דער וואַלד. דערנאָך קומט די שטאָט.

אָבער איצט פֿליסט די גאָלדרויטע ליכטיקייט, אַוועקשווימענדיק, איבער דער וועלט. דער צוג טראָגט זיך איבער איין קרומער ליניע און איבער אַ צווייטער; – און די טאָפּאָלעס שטייען פֿאַנטאַסטישע, פֿאַרשאָטענטע, טונקעלע, ווײַט איינער הינטערן אַנדערן אין אַ לאַנגער ריי, אויסגעפֿאָרמט פֿון שאָטן, ליכט און בענקשאַפֿט.

דאָס פֿעלד דרייט זיך מיט זיי פּאַמעלעך פֿאַרבײַ; דער צוג מײַדט זיי אויס, באַלד ווערן זיי געדיכטער, גיסן זיך כמעט צונויף, אין אַ ווײַלע זע איך נאָר איין איינציקן בוים; דערנאָך רוקן זיי זיך ווידער אַרויס און זיי בלײַבן נאָך לאַנג אַליין אונטערן הימל, ביז זיי ווערן פֿאַרשטעלט דורך די ערשטע הײַזער.

מ'זעצט זיך איבער אין אַן אַנדערן צוג. איך שטיי בײַם פֿענסטער, איך קאָן מיך נישט שיידן. די איבעריקע קלויבן צונויף זייערע זאַכן. איך חזר איינדערשטיל דעם נאָמען פֿון דער גאַס, וואָס מיר שנײַדן דורך — ברעמערגאַס — ברעמערגאַס —

וועלאָסיפּעדיסטן, פֿורן, מענטשן, ס'איז אַ גרויע גאַס און אַ גרויער טונעל — ער נעמט מיך אַרום, גלײַך ווי ער וואָלט געוועזן מײַן מוטער.

דערנאָך שטעלט זיך דער צוג אָפּ, און אָט איז דער וואָקזאַל מיטן שטענדיקן ליאַרם, געשרייען און פּלאַקאַטן. איך טו אָן מײַן טאָרניסטער, פֿאַרפֿעסטיק די האַטשקעס, נעם מײַן ביקס אין האַנט און שלעפּ מיך אַראָפּ פֿון די שטיגן.

אויפֿן פּעראָן קוק איך מיך אַרום, איך קאָן נישט קיינעם פֿון דעם גאַנצן עולם מענטשן, וואָס טומלען זיך דאָ אַרום. אַ שוועסטער פֿון רויטן קרייץ דערלאַנגט מיר עפּעס צו טרינקען. איך קער זיך אָפּ. זי קוקט מיך אָן מיט אַ נאַרישן שמייכל, ווי דורכגעדרונגען פֿון איר וויכטיקייט:

– "זעט נאָר, איך גיב אַ זעלנער קאַווע" – זי זאָגט מיר "חבֿר", דאָס האָט מיר גראָד געפֿעלט.

אין דרויסן אָבער פֿאַרן וואָקזאַל רוישט דער טײַך נישט ווײַט פֿון גאַס, שווימט זיך ווײַס דורך די שליוזן פֿון דער מיל־בריק. דער פּירקאַנטיקער אַלטער טורם שטייט דערנעבן, און פֿאַר אים דער גרויסער פּילפּאַרביקער דעמבּ, און הינטער אים דער אָוונט.

דאָ פֿלעגן מיר אָפּט זיצן –– ווי לאַנג איז עס דען געווען – איבער דער בריק זענען מיר געגאַנגען און אײַנגעאָטעמט דעם קילן, עיפּושדיקן ריח פֿון גרינלעכן וואַסער; אויף דער צווייטער זײַט פֿון די שליוזן האָבן מיר זיך אין הייסע טעג געפֿרייט מיטן שפּריצנדיקן ווײַסן שוים און זיך דערציילט מעשׂיות וועגן אונדזערע לערער.

איך גיי איבער דער בריק, קוק מיך אַרום אויף רעכטס און אויף לינקס; דאָס וואַסער איז נאָך אַלץ פֿול מיט געוויקסן און גיסט זיך כּסדר אַראָפּ אין ברייטע קרײַזן. אין טורם־בנין שטייען די פּרעסערינס, פּונקט ווי דעמאָלט, מיט נאַקעטע אָרעמס בײַ די ווײַסע וועש, און די היץ פֿון די פּרעסאײַזנס טראָגט זיך דורך די אָשענע פֿענסטער. הינט לויפֿן אַרום איבער דער שמאָלער גאַס, פֿאַר די הויזטירן שטייען מענטשן און קוקן מיר נאָך ווי איך גיי פֿאַרבײַ אַ שמוציקער און אָנגעלאָדן מיט מײַנע זאַכן.

אָט אין דערדאָזיקער קאָנדיטאָרײַ האָבן מיר געגעסן ליאָדעס און זיך געאיבט אין רויכערן פּאַפּיראָסן. אויף דער גאַס, וואָס טראָגט זיך איצט פֿאַר מיר פֿאַרבײַ, קען איך גוט יעדעס אייניציקע הויז; דאָס געשעפֿט פֿון קאָלאָניאַל־סחורות, דעם אַפּטייק־סקלאַד, די בעקערײַ און דערנאָך שטיי איך בײַ דער ברוינער טיר מיט דער אָפּגעבראָכענער קליאַמקע. און עס ווערט מיר שווער די האַנט; איך טו אַן עפֿן די טיר, און עפּעס כאַפּט מיך אַרום אַ מאָדנע קילקייט, עס שווינדלט מיר פֿאַר די אויגן.

אונטער מײַנע שטיוול קנאַקן די טרעפּ. אויבן קלאַפּט אַ טיר, אימיצער קוקט אַריבער איבערן פּאָרענטש. עס איז די קיך־טיר, וואָס טוט זיך אַן עפֿן, זיי מאַכן דאָרט גראָד קאַרטאָפֿל־לאַטקעס,

141

דער ריח צעטראָגט זיך איבערן גאַנצן הויז, הײַנט איז דאָך שבת, און דאָס איז טאַקע מײַן שוועסטער, די וואָס בויגט זיך אַריבער. איך שעם מיך אַ רגע און לאָז אַראָפּ דעם קאָפּ, דערנאָך נעם איך אַראָפּ דאָס היטל און קוק אַרויף. יאָ, דאָס איז מײַן עלטסטע שוועסטער.

– פּאַול! – שרײַט זי, – פּאַול!

איך שאָקל מיטן קאָפּ, מײַן טאָרניסטער קלאַפּט זיך אָן דעם פּאָרענטש, מײַן ביקס איז אַזוי שווער.

זי רײַסט אויף אַ טיר און שרײַט:

– מאַמע, מאַמע, פּאַול איז געקומען!

– איך קאָן שוין ווײַטער נישט גיין. "מאַמע, מאַמע, פּאַול איז געקומען".

איך שפּאַר זיך אָן אָן דער וואַנט און כאַפּ אַרום מײַן היטל און מײַן ביקס. איך כאַפּ זיי אַרום אַזוי פֿעסט ווי עס לאָזט זיך נאָך, אָבער איך קאָן מער קיין טריט נישט טאָן, די טרעפּ פֿאַרשווונדן פֿון מײַנע אויגן, די קאָלבע טוט מיר אַ האַק אין די פֿוס און מיט כּעס פֿאַרבײַס איך די ציין, אָבער איך קאָן נישט בײַשטיין קעגן דעם איינעם וואָרט, וואָס מײַן שוועסטער האָט אויסגעשריען, עס העלפֿט קיין זאַך נישט. איך קוועל מיך שרעקלעך צו לאַכן און צו רעדן. אָבער איך קאָן קיין וואָרט נישט אַרויסריידן, און אַזוי שטיי איך אויף די טרעפּ, אומגליקלעך, הילפֿלאָז, אין אַ מוראדיקן קראַמף און די טרערן גיסן זיך מיר אָן אַן אויפֿהער איבערן פּנים.

מײַן שוועסטער קומט צוריק און פֿרעגט:

– וואָס איז מיט דיר?

און אָט נעם איך מיך אין די הענט און דערקריך ווי עס איז ביזן פֿאָדער־צימער. מײַן ביקס שטעל איך אַוועק אין אַ ווינקל, דעם טאָרניסטער בײַ דער וואַנט און דאָס היטל אויף אים. דערנאָך טו איך אַ זאָג מיט כּעס.

– אָבער גיב מיר דאָך ענדלעך אַ נאָזטיכל!

זי גיט מיר פֿון דער שאַנק אַרויס אַ נאָזטיכל און איך וויש מיר אָפּ דאָס פּנים. איבער מיר אויף דער וואַנט הענגט דאָס גלעזערנע קעסטל מיט פֿאַרשידנפֿאַרביקע זומערפֿייגעלעך, וואָס איך האָב אַמאָל געזאַמלט.

איצט דערהער איך מײַן מוטערס שטים. זי קומט פֿון שלאָפֿצימער.
– זי איז נאָך נישט אויפֿגעשטאַנען? —— פֿרעג איך מײַן שוועסטער.
– זי איז קראַנק, —— ענטפֿערט זי.
איך גיי צו איר אַרײַן, דערלאַנג איר די האַנט און זאָג, אַזוי רויִק ווי איך קאָן נאָר:
– ״אָט בין איך דאָ, מאַמע״.
זי ליגט שטיל אין האַלב־טונקעלן ווינקל. דערנאָך פֿרעגט זי אַנגסטפֿול, און איך שפּיר ווי זי טאַפּט מיך אַרום מיט אירע בליקן:
– צו ביסטו פֿאַרוווּנדעט?
– ניין, איך האָט אורלויב.
מײַן מוטער איז זייער בלייך. איך האָב מורא צו מאַכן ליכטיק.
– אָט ליג איך און וויין, זאָגט זי, אָנשטאָט מיך צו פֿרייען.
– צו ביסטו קראַנק! מאַמע? —— טו איך אַ פֿרעג.
הײַנט וועל איך מיך אַביסל אויפֿהויבן, זאָגט זי און ווענדט זיך צו מײַן שוועסטער, וואָס לויפֿט כסדר הין־און־צוריק אין קיך, כּדי דאָס עסן זאָל נישט צוברענען.
– עפֿן אויף די פֿלאַש געפּרעגלטע יאַגדעס, דאָס האָסטו דאָך ליב – טוט זי אַ זאָג.
– יאָ, מאַמע, דאָס האָב איך שוין לאַנג נישט געהאַט.
– פּונקט ווי מיר זאָלן וויסן, אַז דו וועסט קומען, זאָגט מײַן שוועסטער מיט אַ געלעכטער, גראָד דאָס, וואָס דו האָסט ליב —— קאַרטאָפֿל־לאַטקעס און דערצו נאָך יאַגדעס.
– ס׳איז דאָך טאַקע הײַנט שבת —— ענטפֿער איך.
– זעץ זיך נעבן מיר, – זאָגט מײַן מוטער.
זי קוקט מיך אָן. אירע הענט זענען ווײַס, קרענקלעך און שמאָל אין פֿאַרגלײַך מיט מײַנע. מיר רעדן נאָר עטלעכע ווערטער און איך בין איר זייער דאַנקבאַר דערפֿאַר, וואָס זי פֿרעגט גאָרנישט. און וואָס האָב איך איר, באמת, צו זאָגן: אַלץ, וואָס עס האָט געקאָנט פֿאָרקומען, איז דאָך געשען. איך האָב מיך אַ געזונטער, אַ פֿרישער אַרויסגעדרייט און אָט זיץ איך נעבן איר. און אין קיך שטייט מײַן שוועסטער, קאָכט נאַכטמאָל און זינגט זיך אונטער.
– מײַן ליב קינד, —— זאָגט מײַן מאַמע.
מיר זענען אין אונדזערע פֿאַמיליען־באַציִונגען קיינמאָל נישט געווען זייער צערטלעך איינער מיטן צווייטן, אָרעמע לײַט, וואָס דאַרפֿן שווער האָרעווען פֿלאָגן זיך מיט שטענדיקער זאָרג און דאגות, זענען בכלל ווײַט פֿון סענטימענטן. זיי פֿאַרשטייען עס לגמרי אַנדערש, זיי האָבן נישט ליב איבערצווחזרן צו אָפֿט דאָס, וואָס זיי ווייסן, אַזוי אויך, אַז מײַן מאַמע זאָגט מיר: ״ליב קינד״ איז עס אַזוי פֿיל ווי בײַ אַנדערע ווער ווייס וואָט. איך ווייס גאַנץ באַשטימט, אַז דער סלאָי יאַגדעס איז דאָס איינציקע, וואָס זי האָט פֿאַר דער צײַט אָפּגעשפּאַרט און באַהאַלטן פֿאַר מיר, פּונקט ווי דער אַלטגעבאַקענער קעקסן, מיט וועלכן זי איז מיך איצט מכבד. זי האָט זיכער דורך עפּעס אַ גינסטיקן צופֿאַל באַקומען עטלעכע שטיקלעך און גלײַך באַהאַלטן פֿאַר מיר.
איך זיץ בײַ איר בעט, און דורכן פֿענצטער פֿינקלען אין ברוין און גאָלד־קאָליר די קאַשטאַנען־בוימער אין גאָרטן קעגנאיבער אויף דער צווייטער זײַט גאַס. פּאַמעלעך צי איך דעם אָטעם אַרײַן און אַרויס און זאָג זיך אינדערשטיל: ״דו ביסט אינדערהיים, דו ביסט אינדערהיים״.
אָבער עפּעס אַ מין שעמעוודיקייט לאָזט מיך נישט אָפּ און איך קאָן נאָך אַלץ צו זיך נישט קומען, שווער זיך צוצוגעוווינען צום דאָזיקן געדאַנק. אָט איז מײַן מאָמע, אָט איז מײַן שוועסטער, מײַן קעסטל זומער־פֿויגעלעך און דער מאַהאָגאָן־קלאַוויר – איך אָבער בין נאָך נישט אינגאַנצן דאָ. אינמיטן ליגט עפּעס אַ שלײַער און אַ טריט.
דעריבער שטיי איך אויף, ברענג מײַן טאָרניסטער צום

בעט צו און פּאַק אויס דאָס, וואָס איך האָב מיטגעבראַכט: אַ גאַנצן עדאַמער קעז, וואָס קאַט האָט מיר באַזאָרגט, צוויי זעלנערישע ברויטן, דרײַפֿערטל פֿונט פּוטער, צוויי פּושקעס לעבער־וווּרשט, אַ פֿונט שמאַלץ און אַ זעקעלע רײַז.
– דאָס וועט אײַך זיכער צונוץ קומען – זיי שאָקלען צו מיט די קעפּ.
– דאָ איז עס זיכער נישט אַזוי לײַכט צו קריגן? —— וויל איך וויסן.
– יאָ, קיין סך איז נישטאָ. האָט איר דאָרט, אויף די פּאָזיציעס, ווייניקסטנס גענוג?

איך שמייכל און ווײַז אָן אויף די מיטגעבראַכטע פּראָדוקטן.
– אַזוי פֿיל, פֿאַרשטייט זיך, נישט שטענדיק, אָבער מען גיט זיך אַן עצה.
ערנאַ טראָגט אַוועק די פּראָדוקטן. פּלוצלינג טוט מיר מײַן מאַמע האַסטיק אַ כאַפּ פֿאַרן האַנט און פֿרעגט זיך פֿאַרהיקנדיק:
– צו איז דאָרט, אין דרויסן, זייער שלעכט געווען, פּאַול?
מאַמע, וואָס זאָל איך דיר אויף דעם ענטפֿערן! דו ווייסט עס נישט פֿאַרשטיין און קיינמאָל נישט מבֿין זײַן.
צו איז געווען שלעכט, פֿרעגסטו —— דו, מאַמע. —— איך שאָקל מיטן קאָפּ און זאָג:
– ניין, מאַמע, נישט אַזוי שטאַרק שלעכט. מיר זענען דאָך מיט אַ סך צוזאַמען און דעריבער איז עס שוין נישט אַזוי שלעכט.
– יאָ, אָבער גאָרנישט לאַנג איז דאָ געווען הײַנריך ברעדעמייער און האָט דערציילט, אַז איצט איז דאָרט פּשוט שרעקלעך מיטן גאַז און נאָך אַזעלכע מעשׂיות.
דאָס איז מײַן מאַמע, וואָס זאָגט עס. זי זאָגט "מיטן גאַז און נאָך אַזעלכע מעשׂיות" זי ווייס נישט וואָס זי רעדט, זי האָט נאָר מורא פֿאַר מיר. זאָל איך איר דערציילן, אַז מיר האָבן איינמאָל געפֿונען דרײַ קעגנערישע גרובנס מיט מענטשן פֿאַרגליווערטע אין זייערע פּאָזעס, ווי דער שלאָג וואָלט זיי געטראָפֿן? אויף די שוץ־וואַלן, אין די אָקאָפּעס , ווו נאָר זיי זענען גראָד דעמאָלט געווען , געשטאַנען און געלעגען , די מענטשן מיט בלויע פּנימער, טויט.
– אַך, מאַטע, מאַלע וואָס מענטשן רעדן אַלץ, ענטפֿער איך. ברעדעמײַער האָט דערציילט גלאַט אין דער וועלט אַרײַן. דו זעסט דאָך, אַז איך בין געזונט און דיק.
אַ דאַנק דער ציטערנדיקער זאָרג פֿון מײַן מוטער געפֿין איך צוריק מײַן רויִקייט. איצט קאָן איך שוין אַרומגיין, ריידן און דערציילן, נישט מורא האָבנדיק, אַז איך זאָל זיך פּלוצלונג מוזן אָנהאַלטן אין וואַנט, ווײַל די וועלט ווערט ווייך ווי גומי און די אָדערן שלאַבריק ווי איבערגעברענטער פֿלאַקס.
מײַן מוטער וויל זיך אָנטאָן, איך גיי דערווײַל אַרײַן אין קיך צו מײַן שוועסטער.
– וואָס איז דער מאַמען? טו איך אַ פֿרעג.
זי קוועטשט מיט די פּלייצעס:
– זי ליגט שוין אַזוי אַ פּאָר חדשים, מיר האָבן עס דיר גאָר נישט געוואָלט שרײַבן. עס זענען שוין געווען בײַ איר עטלעכע דאָקטוירים. איינער האָט געזאָגט, אַז דאָס איז גאָר אַ ראַק.
***
איך גיי אין באַצירק־ביוראָ זיך מעלדן. פּאַמעלעך שלעפּ איך זיך איבער די גאַסן. דאָ און דאָרט שטעלט מיך אימיצער אָפּ, הויבט אָן רעדן. איך טראָג זיך גשווינט אָפּ, ווײַל איך וויל זיך נישט אַרײַנלאָזן מיט קיינעם אין קיין לאַנגן שמועס.
גייענדיק צוריק פֿון קאַזאַרמע, דערהער איך פּלוצלונג ווי אימיצער רופֿט מיך אויפֿן קול. איך דריי זיך אויס, אַ שטאַרק פֿאַרטראַכטער, און שטיי פֿאַר אַ מאַיאָר. ער צעבייזערט זיך אויף מיר:
– צו קאָנט איר נישט גריסן?
– זײַט מיר מוחל, הער מאַיאָר, זאָג איך צעטומלט, איך האָב אײַך נישט באַמערקט.
ער הייבט נאָך שטאַרקער אויף זײַן שטים:
– צי קאָנט איר זיך אַפֿילו נישט קליגער אויסדריקן?
עס ווילט זיך מיר אים דערלאַנגען אין מאָרדע, איך באַהערש זיך אָבער, ווײַל עס איז מיר אַ שאָד מײַן אורלויב, איך נעם זיך אין די הענט און זאָג:
– איך האָב דעם הער מאַיאָר נישט באַמערקט.
– טאָ גיט־זשע אַכטונג! כּעסט ער זיך.
– ווי הייסט איר?
– איך – ראַפּאָטיר.
זײַן רויטער דיקער פּנים איז נאָך אַלץ רויט אָנגעדראָדלט.
– אַרמיי־טייל?
איך גיב איבער אַלץ לויט די אינסטרוקציעס.
אים איז נאָך אָבער אַלץ ווייניק.
– ווו געפֿינט איר זיך?

איצט האָב איך שוין אָבער געגוג און זאָג:

– צווישן לאַנגעמאַרק און ביקסשוט.

– וויאַזוי? פֿרעגט ער אַ ביסל פֿאַרבליפֿט.

איך דערקלער אים, אַז איך בין ערשט מיט אַ שעה צודיק געקומען אויף אורלויב און מיין, אַז איצט וועט ער זין שוין אָפּטשעפּן. איך בין זין אָבער טועה. ער ווערט איצט נאָך ווילדער:

– עס ווילט זיך איַיך, ווי עס וויַיזט אויס, אַריַינפֿירן אַהער פֿראָנט־זיטן, וואָס? ס׳וועט איַיך נישט געלינגען! דאָ, ביַי אונדז, הערשט גאָט־צו־דאַנקען אָרדענונג!

ער קאָמאַנדירט:

– צוואַנציק טריט צוריק, מאַרש, מאַרש!

אין מיר קאָכט אַ ווילדער צאָרן, אָבער איך קאָן קעגן אים גאָרנישט אויפֿטאָן. ווען ער זאָל נאָר וועלן, הייסט ער מיך גליַיך פֿאַרהאַלטן. איך שפּרינג צוריק, גיי פֿאָרויס און אויף אַ שטח פֿון זעקס מעטער וויַיט פֿון אים גיב איך אָפּ דעם געפֿאָדערטן כּבֿוד־גרוס. אַזוי לאַנג ביז איך טרעט צוריק אויף זעקס מעטער הינטער אים.

ער רופֿט מיך ווידער צוריק און דערקלערט מיר ליַיטזעליק, אַז ער וויל ווידער אַמאָל האַנדלען בנוגע מיר לפֿנים משורת־הדין. איך מאַך דעם אָנשטעל, אַז איך בין אים זייער דאַנקבאַר.

"מאַרש"! קאָמאַנדירט ער.

איך דריי זיך אויס און צי אָפּ ווי די באַן.

דער גאַנצער אָוונט איז פֿאַר מיר צוליב דערדאָזיקער סצענע אַן איבערגעפֿירטער. איך גיי געשווינט אַהיים, וואַרף אַוועק אין אַ ווינקל מיַין מונדיר, דאָס האָב איך איבעריקנס אָן דעם אויך געוואָלט טאָן – נעם אַרויס פֿון שאַנק מיַין ציווילאָנצוג און טו אים אָן.

איך פֿיל זיך אין אים נישט גוט. דער אָנצוג איז מיר קורץ און שמאָל, איך בין פֿאַר דער דינסט־ציַיט אויסגעוואַקסן. דער קראָגן און דער קראַוואַט זענען מיר זייער אומבאַקוועם, ענדלעך בינדט מיר מיַין שוועסטער אויס דעם קראַוואַט. ווי ליַיכט אַזאַ אָנצוג איז, מ׳האָט דעם איַינדרוק ווי מען זאָל טראָגן בלויז אַ העמד און אונטערהויזן.

איך באַטראַכט זיך אין שפּיגל. עפּעס אַ מין משונהדיק אויסזען. אַן אויסגעצויגענער, פֿון דער זון אָפּגעברענטער יונגער יאַט.

מיַין מאַמע איז צופֿרידן, וואָס איך האָב אָנגעטאָן דעם ציוויל־אָנצוג; עפּעס בין איך איר איצט נענטער. מיַין פֿאָטער אָבער וואָלט וועלן, אַז איך זאָל בעסער טראָגן דעם מונדיר, אים ווילט זיך גיין מיט מיר צו זיַינע באַקאַנטע.

איך זאָג זיך אָבער קאַטעגאָריש אָפּ.

ווי אָנגענעם ס׳איז צו זיצן ערגעץ ווו אינדערשטיל, ווי למשל, אין שענק־גאָרטן קעגנאיבער אונטער די קאַשטאַנען־בוימער, נאָנט פֿון שפּיל־פּלאַץ. די בלעטער פֿאַלן אויפֿן טיש און אויף דער ערד, ווייניק נאָר, די ערשטע. איך האָב פֿאַר זיך אַ גלאָז ביר, טרינקען האָט מען זיך אויסגעלערנט אין מיליטערדינסט.

148

דאָס גלאָז איז שוין אויף אַ העלפֿט אויסגעליידיקט, איך האָב נאָך, הייסט עס, עטלעכע גוטע, קילע זופּן, און אַחוצדעם קאָן איך דאָך באַשטעלן אַ צווייטע און אַפֿילו אַ דריטע גלאָז, אַז איך וויל נאָר. נישטאָ דאָ קיין קאָמאַנדע־רופֿן, קיין פּויקן־פֿיַיער, די קינדער פֿון ווירט שפּילן זיך אויפֿן ספּאָרט־פּלאַץ, און דער הונט לייגט אַוועק זיַין קאָפּ אויף מיַינע קני. דער הימל איז בלוי, פֿון צווישן די בלעטער פֿון די קאַשטאַנען־בוימער קוקט אַרויס דער גרינער טורם פֿון דער מאַרגאַרעטן־קירך.

דאָס אַלץ איז גוט און ס׳געפֿעלט מיר. מיט די מענטשן אָבער קאָן איך זיך קיין עצה נישט געבן. די איינציקע, וואָס פֿרעגט נישט, איז מיַין מאַמע. מיַין פֿאָטער אָבער איז עס שוין לגמרי אַנדערש. אים ווילט זיך דווקא איך זאָל אים עפּעס דערציילן וועגן פֿראָנט, עפּעס האָט ער אַזעלכע רירנדיקע און נאַרישע פֿאָדערונגען, מיט אים איז מיר אַ סך שווערער. ער האַלט מיך אין איין מאַטערן איך זאָל אים עפּעס דערציילן. איך פֿאַרשטיי גוט, אַז ער ווייס נישט, אַז אַזעלכע זאַכן קאָן מען נישט דערציילן, און איך וואָלט אים, באמת, געוואָלט צוליב־טאָן; ס׳איז אָבער אַ סכּנה פֿאַר מיר אַזעלכע זאַכן איבערצוגעבן, איך האָב מורא, אַז פֿון מויל צו מויל וועלן זיי ווערן ריזעדיקע גרויס און ווער ווייס צי דאַן קאָנען באַהערשן. מיר גופֿא וואָלטן זיך דאָך לגמרי אַנדערש באַצויגן, ווען מיר וויסן פֿריער, וואָס דאָרט קומט פֿאָר.

איך באַנוגן זיך דעריבער דערמיט, וואָס איך דערצייל אים עטלעכע לוסטיקע מעשׂיות. ער פֿרעגט מיך אָבער, צי האָב איך שוין מיטגעמאַכט אַן ערנסטן נאָענטן קאַמף. איך זאָג, נאַטירלעך, אַז נאָכנישט און הויב זיך אויף אַוועקצוגיין.

ס׳ווערט אָבער נישט בעסער. נאָכדעם ווי איך האָב זין אויפֿן גאַס עטלעכע מאָל דערשראָקן, ווײַל אין קוויטשען פֿון די טראַמוויַען האָב איך פּלוצלונג געמיינט צו הערן דאָס וואָיען פֿון די גראַנאַטן, דערשפּיר איך ווי אימיצער קלאַפּט מיר אין פּלייצע. ס׳איז מײַן דײַטשער לערער, וואָס פֿאַרוואַרפֿט מיך מיט די געוויינלעכע פֿראַגן.

149

– נו, וואָס הערט זיך עפּעס אויפֿן פֿראָנט. שרעקלעך, שרעקלעך, וואָס ניין? אָ, ס׳איז שרעקלעך, אָבער מיר מוזן פֿאַר יעדן פּרײַז דורכהאַלטן. און סוף־כּל־סוף האָט איר דאָך אויף די פּאָזיציעס לפּחות גוט צו עסן, ווי איך האָב געהערט. איר זעט גוט אויס, פּאַול, קרעפּטיק! דאָ איז עס, נאַטירלעך, אַ סך ערגער, און אַנדערש קאָן עס דאָך נישט זײַן, ס׳איז דאָך זעלבסט־פֿאַרשטענדלעך, ס׳בעסטע מוזן מיר דאָך אָפּגעבן אונדזערע זעלנער.

ער פֿאַרשלעפּט מיך אין קאַפֿע־הויז און זעצט מיך אַוועק אויבן־אָן בײַ אַ שטאַמטיש. אַ גרויסאַרטיקער קבלת־פּנים, אַ דירעקטאָר דערלאַנגט מיר די האַנט און זאָגט:

– אַזוי, איר קומט פֿון פֿראָנט? ווי איז דאָרט די שטימונג? אויסגעצייכנט, אויסגעצייכנט, וואָס?

איך דערקלער, אַז יעדער איינער וואָלט גאַנץ גערן אַהיימגעגאַנגען.

ער צעלאַכט זיך אויפֿן קול.

– דאָס גליוב איך! אָבער קודם כּל מוזט איר געהאַקן דעם פֿראַנצמאַן! איר רויכערט? ביטע, נעמט אַ ציגאַר. קעלנער, דערלאַנגט אויך פֿאַר אונדזער יונגן קעמפֿער אַ גלאָז ביר.

לײַדער, האָב איך גענומען אַ ציגאַר און דעריבער מוז איך בלײַבן. אַלע צעגיסן זיי זיך אין גוטסקייט, און וואָס דאַרף מען מער. נישט געקוקט דערויף בין איך אויפֿגערעגט און רויכער האַסטיק, אַ צי נאָך אַ צי. כּדי ווייניקסטנס עפּעס צו טאָן, גיס איך אַרײַן אין זיך דאָס גלאָז ביר מיט איין מאָל. מאָמענטאַל באַשטעלט מען פֿאַר מיר אַ צווייטס; דער עולם ווייס, וואָס ער איז מחויב צו טאָן פֿאַרן זעלנער. זיי דיספּוטירן וועגן דעם, וואָס מיר דאַרפֿן אַנעקטירן. דער דירעקטאָר מיט דער אײַזערנער זייגער־קייט וויל לפּחות: גאַנץ בעלגיע, די קוילן־געביטן פֿון פֿראַנקרײַך און גרויסע שטחים פֿון רוסלאַנד.

ער גיט אָן גאַנץ גענויע מאָטיוון פֿאַרוואָס מיר מוזן עס האָבן, און טרעט נישט אָפּ אַזוי לאַנג פֿון זײַנע פֿאָדערונגען, ביז די איבעריקע זענען סוף כּל סוף מיט אים מסכּים. דערנאָך הויבט ער אָן מסביר צו זײַן, ווו ס׳מון אין פֿראַנקרײַך פֿאָרקומען דער דורכברוך און ווענדט זיך ווידער אַמאָל צו מיר:

– נו, מאַכט שוין דאָרט אַ סוף מיט אײַער אייביקן פּאָזיציע־קריג. טוט זיך אַ רוק פֿאָראויס, וואַרפֿט זיי אַרויס, די כּלבֿים, און דאַן האָט איר דעם שלום.

איך ענטפֿער, אַז לויט אונדזער מיינונג איז קיין דורכברוך בשום אופֿן נישט מעגלעך. יענע דאָרט אויבן האָבן צופֿיל רעזערוון. אויסערדעם איז דער קריג לגמרי עפּעס אַנדערש, ווי דאָס, וואָס מ׳שטעלט זיך פֿאָר.

ער אָפּאָנירט מיט גרויס זיכערקייט און באַווײַזט מיר, אַז איך אָריענטיר זיך דערין זייער שלעכט.

– געוויס, דער יחיד — זאָגט ער — אָבער דאָ האַנדלט זיך דאָך וועגן כּלל. און מכּח דעם קאָנט איר שוין לגמרי נישט אורטיילן. איר זעט נאָר אײַער קליינעם פֿראָנט־טייל און דעריבער האָט איר נישט קיין שום פּערספּעקטיוו. איר טוט אײַער פֿליכט, איר שטעלט אײַן דאָס לעבן, איר פֿאַרדינט דערמיט דעם גרעסטן כּבֿוד — יעדערער פֿון אײַך האָט געדאַרפֿט קריגן דעם אײַזערנעם קרייץ — אָבער קודם כּל מוז ווערן דורכגעריסן דער קעגנערישער פֿראָנט אין פֿלאַנדריע און דערנאָך פֿון אויבן צעשמעטערט ווערן אויף שטיקלעך.

ער סאָפּעט און ווישט זיך די באָרד.

– לחלוטין צעשמעטערט מוז ער ווערן פֿון אויבן ביז אונטן. און דערנאָך אויף פּאַריז.

איך וואָלט זייער וועלן וויסן, ווי אַזוי ער שטעלט זיך עס פֿאָר און גיס אַרײַן אין זיך דאָס דריטע גלאָז ביר. תּיכּף הייסט ער ברענגען נאָך איינס.

אָבער איך טו זיך אַ הויב אויף. ער רוקט מיר אַרײַן אין קעשענע נאָך עטלעכע ציגאַרן און איז מיך משלח מיט אַ העכסט פֿרײַנדשאַפֿטלעכן קלאַפּ:

– אַלדאָס גוטס! איך האָף, אַז אינגיכן וועלן מיר הערן וועגן אײַערע גרויסע העלדן־טאַטן.

***

איך האָב זיך פֿאַרגעשטעלט דעם אורלויב לגמרי אַנדערש. מיט אַ יאָר צוריק איז עס באמת גאָר אַנדערש געווען. אפֿשר האָב איך זיך טאַקע פֿאַר דער צײַט געענדערט. צווישן הײַנט און דעמאָלט ליגט אַ גאַנצער תּהום. דעמאָלט האָב איך נאָך דעם קריג לחלוטין נישט געקענט, מיר זענען געשטאַנען אויף רויִקע פּאָזיציעס. הײַנט מערק איך. אַז נישט וויסנדיק, בין איך געוואָרן אַן אַנדערער. איך געפֿין מיר דאָ קיין אָרט נישט. ס'איז עפּעס פֿאַר מיר נאָר אַ פֿרעמדע וועלט. איינע פֿרעגן, די צווייטע פֿרעגן נישט און מ'זעט, אַז זיי שטאָלצירן דערמיט; אָפּטמאָל זאָגן זיי עס נאָך מיט אַ מינע פֿון גרויס גאווה, וואָס מ'קאָן וועגן דעם נישט רעדן. זיי מאַכן בכלל דערפֿון אַ וויכטיקן ענין.

צום ליבסטן זיץ איך אַליין, דעמאָלט שטערט מיר קיינער נישט. ווײַל אַלע חזרן זיי תּמיד איבער איינס און דאָס זעלבע, ווי שלעכט ס'איז און ווי גוט ס'איז, איינער געפֿינט אַזוי, דער צווייטער אַנדערש – בכלל אינטערעסירט עס זיי בלויז אויף אַזוי פֿיל, אויף וויפֿל ס'איז נוגע זייער אייגענע עקזיסטענץ. איך האָב פֿריער געוויס אויך אַזוי געלעבט, אָבער איצט בין איך זייער ווײַט פֿון דעם אַלעם.

עפּעס רעדן זיי מיר צופֿיל. זיי האָבן דאגות, צילן, פֿאַרלאַנגען, וואָס איך קאָן זיי בשום אופֿן נישט באַנעמען אויף זייער שטייגער. אָפּטמאָל זיץ איך מיט איינעם פֿון זיי אין קליינעם שטאָטגאָרטן און פּרוּוו אים קלאָר צו מאַכן, אַז דאָס איז שוין אייגנטלעך אַלץ; צו זיצן אַזוי שטיל. זיי פֿאַרשטייען עס נאַטירלעך, זענען מסכּים, געפֿינען, אַז ס'איז אַזוי, אָבער נאָר מיט ווערטער, נאָר מיט ווערטער, דאָס איז עס טאַקע –– זיי שפּירן עס, אָבער תּמיד בלויז אויף דער העלפֿט, זייער צווייטער מהות איז בײַ אַנדערע זאַכן, זיי זענען אַזוי אײַנגעטיילט, קיינער שפּירט עס נישט מיט זײַן גאַנצן לעבן; איך קאָן באמת אַליין אויך נישט זאָגן, וואָס איך מיין אייגנטלעך.

בעת איך זע זיי אַזעלכע אין זייערע צימערן, אין זייערע ביורעס, בײַ זייערע פּראָפֿעסיעס, ציט עס מיך שטאַרק צו, איך וואָלט אויך וועלן דאָ זײַן און פֿאַרגעסן דעם קריג; אָבער באַלד

152

שטויסט עס מיך אָפּ, ס'איז אַזוי ענג, ווי קאָן דאָס אויספֿילן אַ גאַנצן לעבן, מ'דאַרף עס צעברעכן, צעטראַסקען, ווי קאָן עס אַזוי זײַן , בעת דאָרט, אויפֿן פֿראָנט, טראָגן זיך די קוילן איבער די אָקאָפּעס און די גראַנאַטן טראַסקען, און די פֿאַרוווּנדעטע שלעפּט מען צוריק אויף די לײַוונטענע טראָג־בעטלעך און די חבֿרים באַהאַלטן זיך אין די ווינקלען פֿון די שוצגראָבנס. דאָ זענען עפּעס לגמרי אַנדערע מענטשן, מענטשן, וואָס איך פֿאַרשטיי זיי נישט, וואָס איך בין זיי מקנא און פֿאַראַכט זיי גלײַכצײַטיק. נישט ווילנדיק מוז איך קלערן וועגן קאַטן און אַלבערטן און מילערן און טיאַדען, וואָס טוען זיי דאָרט איצט? אפֿשר זיצן זיי אין קאַנטינע אָדער זיי שווימען – באַלד מוזן זיי ווידער גיין אויפֿן פֿראָנט.

***

אין מײַן צימער, קעגנאיבער דעם טיש, שטייט אַ לעדערנע קאַנאַפּע. איך זעץ זיך אַוועק. אויף די ווענט הענגען אַ סך בילדער, אָנגעקלאַפּט מיט קנאָפּקעס, וואָס איך האָב אַמאָל אויסגעשניטן פֿון צײַטשריפֿטן. פּאָסטקאַרטלעך און צייכנונגען, וואָס זענען מיר געווען געפֿעלן. אין ווינקל שטייט אַ קליינער אײַזערנער אויוון. בײַ דער צווייטער וואַנט אַן עטאַזשערקע מיט מײַנע ביכער.

אין דעם צימער האָב איך געלעבט, איידער איך בין געוואָרן אַ זעלנער. די ביכער האָב איך מיר אײַנגעקויפֿט ביסלעכווײַז פֿון דעם געלט, וואָס איך האָב פֿאַרדינט פֿון לעקציעס. אַ סך פֿון זיי זענען געניצטע, אַלע קלאַסיקער, למשל, אַ באַנד האָט געקאָסט אַ מאַרק מיט צוואַנציק פֿעניק אין שטײַפֿן בלויען לײַוונט. איך האָב זיי געקויפֿט אינגאַנצן, ווײַל איך בין געווען ערנסט, בײַ אויסגעוויילטע ווערק האָב איך קיינמאָל נישט געטרויט דעם אַרויסגעבער, ווי גוט זיי זאָלן נישט זײַן. דעריבער האָב איך שטענדיק געקויפֿט בלויז "געזאַמלטע ווערק". געלייענט האָב איך זיי מיט גרויס התמדה, אָבער סרובֿ פֿון זיי האָבן מיך נישט שטאַרק באַפֿרידיקט. דעריבער האָב איך מער געהאַלטן פֿון די נײַע ביכער, פֿון די מאָדערנע, וועלכע זענען, נאַטירלעך, טאַקע געווען אַ סך טײַערער. עטלעכע פֿון זיי האָב איך אַפֿילו דערוואָרבן נישט אינגאַנצן אויף קיין ערלעכן שטייגער, איך האָב זיי געליען און נישט צוריקגעגעבן, ווײַל איך האָב זיך מיט זיי נישט געקאָנט צעשיידן.

איין פּאָליצע פֿון דער עטאַזשערקע איז אָנגעשטעלט בלויז מיט שול־ביכער. זיי זענען שטאַרק אָפּגענוצט, ווײַל מען האָט זיי ווייניק געשוינט, די זײַטלעך אַרויסגעריסן, מען ווייסט דאָך צו וואָס און גאָר הינטן איז אָנגעפּאַקט העפֿטן, פּאַפּירן און בריוו, צייכענונגען און מוסטערן.

איך וויל זיך אַריבערטראָגן אין מײַנע געדאַנקען צוריק, אין יענער צײַט. זי איז דאָך נאָך דאָ אין צימער, איך שפּיר עס תּיכּף, די ווענט טראָגן זי אויף זיך. מײַנע הענט ליגן אויף דעם פּאָרענטש פֿון דער סאָפֿקע; איצט מאַך איך מיר באַקוועם און לייג אויך אַרויף די פֿיס, און אַזוי זיץ איך מיר אין ווינקל, פּונקט ווי די סאָפֿקע זאָל מיך

האַלטן אין אירע אָרעמס. דאָס קליינע פֿענצטער איז אָפֿן, עס זעט זיך דאָס באַקאַנטע בילד פֿון דער גאַס מיטן היוכן קירכן־טורם אויפֿן ראָג. אויפֿן טיש שטייען אַ פּאָר בלומען, עס ליגן פֿעדער־האַלטערס, בלײַפֿעדערס, אַ מושל אַלס פּרעס־פּאַפּיר, דער טינטער – דאָ איז אַלץ געבליבן אומפֿאַרענדערט.

אַזוי וועט עס אויך בלײַבן אויב מיר וועט אָפּגליקן. דער קריג וועט זיך ענדיקן און איך וועל קומען אַהיים אויף שטענדיק. פּונקט ווי איצט וועל איך דאָ זיצן און אָנקוקן מײַן צימער און וואַרטן.

איך בין אויפֿגערעגט, אָבער איך וויל עס נישט זײַן, ווײַל עס איז נישט ריכטיק. עס ווילט זיך מיר ווידער דערשפּירן דידאַזיקע שטילע התלהבֿות, דאָס געפֿיל פֿון העפֿטיקן, אומדערקלערלעכן דראַנג, ווי פֿריער, בעת איך בין צוגעגאַנגען צו מײַנע ביכער. ווידער זאָל מיך אַרומכאַפּן דער ווינט פֿון די ווונטשן, וואָס טראָגט זיך פֿון די פֿאַרשידנפֿאַרביקע ביכער־רוקנס, ער זאָל צעשמעלצן דעם שווערן, טויטן שטיק בלײַ, וואָס ליגט ערגעץ

154

ווו אין מיר באַהאַלטן און ווידער וועקן אין מיר די אומגעדולד פֿון דער צוקונפֿט, די באַפֿליגלטע פֿרייד מיט דער וועלט פֿון געדאַנקען; — ער זאָל מיר צוריקבֿרענגען מײַן פֿאַרלאָרענע יוגנט־ענערגיע.

איך זיץ און וואַרט.

פּלוצלינג פֿאַלט מיר אײַן, אַז איך מוז גיין צו קעמעריכס מאַמע; מיטלשטעטן קאָן איך אויך באַזוכן, ער איז זיכער אין קאַזאַרמע. איך קוק דורכן פֿענצטער: — הינטערן זוניקן גאַסן־בילד באַווײַזן זיך מיט נעפּל באַדעקטע בערגלעך, פֿאַרוואַנדלען זיך אין אַ העלן הערבסט־טאָג, ווו איך זיץ בײַם פֿײַער און עס מיט קאַטן און אַלבערטן געבראָטענע קאַרטאָפֿל מיט שאָלעכץ.

אָבער וועגן דעם וויל איך איצט נישט קלערן, איך טרײַב אָפּ דעמדאָזיקן געדאַנק, דאָס צימער זאָל ריידן, זאָל מיך אַרומכאַפּן און טראָגן, איך וויל פֿילן, אַז איך געהער אַהער, אין זיך צוהערן, כּדי איך זאָל וויסן, ווען איך גיי צוריק אויפֿן פֿראָנט. דער קריג פֿאַרזינקט און דערטרינקט זיך, בעת עס קומט די כוואַליע פֿון אַהיימקער, ער האָט זיך געענדיקט, ער פֿרעסט אונדז נישט אויף, ער האָט נישט איבער אונדז קיין אַנדערע שליטה ווי די אויסערלעכע.

די ביכער־רוקנס שטייען איינער נעבן אַנדערן. איך דערקען זיי און דערמאָן זיך אַפֿילו וויאַזוי איך האָב זיי אײַנגעשטעלט. איך בעט זיי מיט מײַנע אויגן: רעדט צו מיר, – נעמט מיך אויף, — נעם מיך אויף, דו לעבן פֿון פֿריער, – דו שיין זאָרגלאָז לעבן – נעם מיך ווידער אויף —

איך וואַרט, איך וואַרט.

בילדער טראָגן זיך פֿאַרבײַ זיי האַלטן זיך נישט פֿעסט.

זיי זענען בלויז שאָטנס און דערינערונגען.

קיין זאַך נישט — קיין זאַך נישט.

מײַן אומרויִקייט וואַקסט.

אַ מוראדיק געפֿיל פֿון פֿרעמדקייט דערוועקט זיך פּלוצלינג אין מיר. איך קאָן נישט צוריקגעפֿינען, איך בין אויסגעשלאָסן; ווי איך זאָל נישט בעטן און וויפֿיל איך זאָל זיך נישט אָנשטרענגען, קיין זאַך רירט זיך נישט, איינזאַם און טרויעריק זיץ איך דאָ ווי אַ פֿאַרמשפּטער, און די פֿאַרגאַנגענהייט קערט זיך אָפּ. גלײַכצײַטיק שפּיר איך עפּעס אַ מין מורא איר צו שטאַרק צו בעטן, ווײַל איך ווייס נישט, וואָס עס קאָן דערפֿון שפּעטער אַרויסקומען. איך בין אַ זעלנער, און דערבײַ מוז איך זיך האַלטן.

אַ מידער שטיי איך אויף און קוק אַרויס דורכן פֿענצטער. דערנאָך נעם איך איינס פֿון די ביכער, הייב אָן צו בלעטערן, כּדי צו לערנען. אָבער איך שטעל עס אַוועק און נעם אַן אַנדערס. איך זע אין בוך ערטער, וואָס זענען אונטערגעשטראָכן. איך זוך, בלעטער, נעם נײַע ביכער. נעבן מיר ליגט שוין אַ גאַנצער פּאַק, באַלד קומען צו נאָך אַנדערע, האַסטיקער – בלעטער, העפֿטן, בריוו.

שטום שטיי איך פֿאַר דעם אַלעם. ווי פֿאַר אַ געריכט.

מוטלאָז.

ווערטער, ווערטער, ווערטער — זיי דערגרייכן נישט צי מיר, דערגרייכן מיך נישט.

פּאַמעלעך שטעל איך צוריק אַוועק די ביכער אויף זייערע ערטער.

פֿאַרבײַ, אויף אייביק פֿאַרבײַ.

שטיל גיי איך אַרויס פֿון צימער.

***

איך האָב נאָך די האָפֿענונג נישט פֿאַרלאָרן. מײַן צימער טרעט איך שוין מער נישט איבער, איך טרייסט זיך אָבער דערמיט, וואָס עטלעכע טעג דאַרפֿן נאָך נישט זײַן דער סוף. איך האָב דערנאָך –– שפּעטער – גאַנצע יאָרן צײַט דערויף.

דערווײַל גיי איך צו מיטלשטעטן אין קאַזאַרמע און מיר זיצן אין זײַן חדר, דאָ איז אַ לופֿט, וואָס איך האָב נישט ליב, אָבער איך בין צו איר געוווינט.

מיטלשטעט האָט פֿאַר מיר גרייט אַ נײַעס, וואָס עלעקטריזירט מיך פּשוט.

ער דערציילט מיר, אַז קאַנטאָרעק איז אַהער געקומען אַלס לאַנד־שטורמאַן* – שטעל דיר פֿאָר, זאָגט ער און נעמט אַרויס אַ פּאָר גוטע ציגאַרן, איך קום אַהער פֿון לאַזאַרעט און ער גייט מיר אַנטקעגן. ער שטרעקט מיר אויס זײַן לאַפּע און קוואָקעט.

– זעט נאָר, מיטלשטעט, וואָס מאַכט מען?

איך גלאָץ אויס אַ פּאָר אויגן און ענטפֿער:

– לאַנד־שטורמאַן, קאַנטאָרעק, דינסט איז דינסט און שנאַפּס איז שנאַפּס, דאָס האָט איר אייגנטלעך אַמבעסטן געדאַרפֿט וויסן. האַלט זיך ווי געהעריק, בעת איר רעדט מיט אַ העכערן פֿון אײַך! – האָסט געדאַרפֿט זען בעת־מעשׂה זײַן פּנים; אַן אמתע זויערע אוגערקע באַלד פּרוווט ער זיך אָבער נאָכאַמאָל צו רעדן פֿרײַנטלעכער. איך ענטפֿער אים אָבער נאָך שאַרפֿער. און אָט נוצט ער אויס אין קאַמף זײַן שטערקסטע געווער און פֿרעגט פֿאַרטרוילעך:

– זאָל איך אײַך מיטהעלפֿן, אַז מען זאָל אײַך צולאָזן צום עקזאַמען?

ער האָט מיך געוואָלט דערמאָנען, פֿאַרשטייסט צי נישט. און אָט ווער איך אַן אויפֿגעקאָכטער און דערמאָן אים אויך:

לאַנד־שטורמאַן, קאַנטאָרעק, מיט צוויי יאָר צוריק האָט איר אונדז אַגיטירט זיך צו מעלדן אין באַצירקס־ביוראָ; צווזאַמען מיט אונדז אויך יאָזעף בעהם, וואָס האָט אייגנטלעך נישט געוואָלט. ער איז געפֿאַלן מיט דרײַ חדשים פֿריער, איידער מען האָט אים אָפּגערופֿן פֿון פֿראָנט. אָן אײַך וואָלט ער דערצו נישט געקומען. און איצט: צוריק. מיר וועלן זיך נאָך דורכריידן. מיר איז אָנגעקומען לײַכט זיך צו שטעלן אין דער שפּיץ פֿון זײַן קאָמפּאַניע. קודם כּל האָב איך אים מיטגענומען אין קליידער־מאַגאַזין און געזען מען זאָל אים ווי געהעריק אויספּוצן. דו וועסט אים באַלד זען.

מיר גייען אַרײַן אין הויף. די קאָמפּאַניע שטייט גרייט. מיטלשטעט גייט צו נענטער און קאָנטראָלירט.

און אָט דערזע איך קאַנטאָרעקן און האַלט זיך אײַן מיט אַלע כּוחות נישט אויסצושיסן מיט קיין געלעכטער. ער טראָגט אַ

*לאַנדשטורם –– קריגספֿעיקע אײַנוווינער, וואָס געהערן אָבער נישט צום פּאַקטישן מיליטער. (איב.)

לאַנגן אָפּגעבליאַקירטן בלויען ראָק. אויפֿן רוקן און אויף די אַרבל זענען אַרײַנגעשטעלט גרויסע טונקעלע לאַטעס. דער ראָק האָט וואַרשײַנלעך געהערט עפּעס צו אַ מין ריז. דערפֿאַר אָבער זענען שוין די אויסגעריבענע שוואַרצע הויזן אַ ביסל צו קורץ, זיי דערגרייכן אים בלויז ביז צו די קני. די שיך אָבער זענען טאַקע דערפֿאַר ברייטע, אײַזן־האַרטע, אַלטפֿרענקישע טרעטערס מיט לאַנגע שפּיצן, בײַ די זײַטן צו שנורעוועןו. אַלס אויסגלײַך איז דאָס היטל ווידער צו קליין, אַ מוראדיק שטוציק קרעצל. דער אַלגעמיינער אײַנדרוק איז מער ווי אַ קאָמישער, ער רופֿט ממש אַרויס אַ רחמנות־געפֿיל.

מיטלשטעט בלײַבט פֿאַר אים שטיין:

לאַנד־שטורמאַן, קאַנטאָרעק, צי דאָס הייסט אַן אויסגעפּוצטער קנאָפּ? ווי עס ווײַזט אויס האָט איר עס קיינמאָל נישט געלערנט, עס איז צו ווייניק קאַנטאָרעק, צו ווייניק. –

איך קוועל ממש פֿון נחת. פּונקט אַזוי האָט קאַנטאָרעק אין שולע געזידלט מיטלשטעטן, מיטן זעלבן טאָן:

"צו ווייניק, מיטלשטעט, צו ווייניק. –

מיטלשטעט שטראָפֿט אים ווײַטער:

– קוקט זיך נאָר צו צו בעטכערן, ער קאָן אײַך דינען אַלס בײַשפּיל, בײַ אים מעגט איר זיך לערנען.

איך טרוי פּשוט נישט מײַנע אויגן.

בעטכער איז טאַקע אויך דאָ, בעטכער אונדזער שול־פּאָרטיער. און ער קאָן דאָס דינען אַלס בײַשפּיל! קאַנטאָרעק וואַרפֿט אויף מיר אַ בליק, ווי ער זאָל מיך וועלן אײַנשלינגען. איך אָבער באַטראַכט רויִק זײַן פּרצוף, גלײַך ווי איך קען אים גאָרנישט.

ווי משונהדיק נאַריש זעט ער אויס אין זײַן קרעצל אויפֿן קאָפּ און אין זײַן העלבלויען מונדיר! און פֿאַר אַזאַ מין פֿאַרשוין האָט מען עס פֿריער געציטערט און געפֿלאַטערט, בעת ער האָט געטראָנט אויף דער קאַטעדרע און פֿלעגט שטעכן מיטן בלײַפֿעדער יעדן איינעם פֿון אונדז פֿאַר די אומרעגלמעסיקע

158

פֿראַנצויזישע צײַטווערטער, מיט וועלכע מ׳האָט שפּעטער אין פֿראַנקרײַך לגמרי גאָרנישט געקאָנט אויפֿטאָן.

ס׳זענען נאָך כמעט נישט אַריבער קיין גאַנצע צוויי יאָר; – און אָט שטייט דאָ איצט דער לאַנדשטורמאַן קאַנטאָרעק, אַן אַבדיקירטער מלך, מיט קרומע קני און אָרעמס ווי טאָפּ־אויערן. מיט שלעכט געפּוצטע קנעפּ און אין אַ לעכערלעכער פּאָזע, אַן אוממעגלעכער זעלנער.

בשום־אופֿן קאָן איך אים איצט נישט צונויפֿבינדן מיט יענעם דראָענדיקן בילד אויף דער קאַטעדרע, און איך וואָלט באמת זייער געוואָלט וויסן, וואָס וועל איך טאָן, אויב דערדאָזיקער עלנטער פֿאַרשוין וועט מיך, דעם אַלטן זעלנער, נאָך אַמאָל ווען ס׳איז אַ פֿרעג טאָן:

– „נו, בוימער, זאָגט מיר נאָר ווי וועט זײַן דער עבֿר פֿון צײַטוואָרט —— ——

דערווײַל באַפֿעלט מיטלשטעט אָנהויבן זיך צו איבן און אָנגרײַפֿן, קאַנטאָרעק ווערט פֿון אים גוטמוטיק באַשטימט אַלס גרופּע־פֿירער.

דערין ליגט אַ באַזונדערער גרונט. בעתן אָנגריף מוז זיך דער גרופּעפֿירער תּמיד געפֿינען אויף צוואַנציק טריט פֿריער פֿאַר זײַן גרופּע; – ווי נאָר מ׳קאָמאַנדעוועט: צוריק – מאַרש! מאַכט די אָנגרײַפֿער־רײַי בלויז אַ ווענדונג, דער גרופּע־פֿירער אָבער וואָס צוליב דערדאָזיקער בעווענונג געפֿינט ער זיך פּלוצלינג צוואַנציק טריט הינטער דער ליניע, מוז לויפֿן אין גאַלאָפּ, כּדי ווידער צו קומען אויף צוואַנציק טריט פֿריער פֿאַר דער גרופּע. צוזאַמען זענען עס אַלזאָ פֿערציק טריט מאַרש, מאַרש. ווי נאָר ער קומט אָבער אָן, ווערט ווידער תּיכּף קאָמאַנדירט צוריק —— מאַרש! און ער מוז ווידער לויפֿן פֿערציק טריט אויף דער צווייטער זײַט אויף דעם אופֿן מאַכט די גרופּע גאַנץ געמיטלעך בלויז איין ווענדונג און אַ פּאָר טריט, בעת דער גרופּע־פֿירער טאַנצט אַרום הין און צוריק ווי אַ פּאַיאַץ אויף אַ שטעקן. דערדאָזיקער גאַנצער אויפֿטו איז איינער פֿון הימלשטאָס אויסגעפּרוּווטע רעצעפּטן. קאַנטאָרעק קאָן פֿון מיטלשטעטן מער נישט פֿאַרלאַנגען,

159

ווײַל ער האָט אים אַמאָל נישט דורכגעלאָזן בײַם עקזאַמען און מיטלשטעט וואָלט געוועזן אַ גרויסער שוטה נישט אויסצונוצן אַזאַ גוטע געלעגנהייט, איידער ער גייט צוריק אַוועק אויפֿן פֿראָנט! מ׳שטאַרבט דאָך אפֿשר אַביסל לײַכטער, ווייסנדיק, אַז אַ זעלנער קאָן אויך אַמאָל האָבן די מעגלעכקייט צו ווײַזן, אַז ער איז אַ מענטש.

דערווײַל לויפֿט קאַנטאָרעק הין און צוריק ווי אַן איבערגעשראָקענער ווילדער חזיר. אין אַ צײַט אַרום רײַסט מיטלשטעט איבער דידאָזיקע שפּיל און איצט הויבט זיך אָן די זייער וויכטיקע איבונג פֿון קריכן אויף די קני און עלנבויגנס, האַלטנדיק ווי געהעריק דעם שנור, רוקט קאַנטאָרעק זײַן פּראַכט־פֿיגור איבערן זאַמד, האַרט פֿאַרבײַ אונדז. ער סאָפּעט שטאַרק, און זײַן סאָפּן איז אמתע מוזיק.

מיטלשטעט מונטערט אים אויף, טרייסטנדיק דעם לאַנד־שטורמאַן קאַנטאָרעק מיט ציטאַטן פֿון אויבערלערער קאַנטאָרעק.

– „לאַנדשטורמאַן קאַנטאָרעק. מיר האָבן דאָס גליק צו לעבן אין אַ גרויסער צײַט און מוזן זיך אַלע צונויפֿנעמען און אַריבערטראָגן אויך דאָס ביטערע.

קאַנטאָרעק שפּײַט אויס אַ שמוציק שטיקל האָלץ, וואָס איז אים אַרײַן צווישן די ציין, און שוויצט.

מיטלשטעט בויגט זיך אַראָפּ און דרשנט ווײַטער:

– „און צוליב קלייניקייטן, לאַנדשטורמאַן קאַנטאָרעק, דאַרף מען קיינמאָל די גרויסע איבערלעבענישן נישט פֿאַרגעסן!

מיך ווונדערט, וואָס קאַנטאָרעק ווערט נישט צעפּלאַצט מיט איין קנאַל, באַזונדערס איצט, בעת די ספּאָרט־איבונגען, ווען מיטלשטעט קאָפּירט אים גרויסאַרטיק, כאַפּנדיק אים פֿאַרן לאַץ, פֿאַרן שפּיץ גאָמבע, שיטנדיק דערבײַ מיט פֿאַרשידענע חכמות. פּונקט ווי קאַנטאָרעק האָט עס פֿריער געמאַכט מיט אים.

דערנאָך ווערט פֿאַרטיילט דער ווײַטערדיקער דינסט.

– קאַנטאָרעק און בעטכער, גייט נאָכן ברויט! נעמט מיט דאָס האַנט־וועגעלע!

אין אַ פּאָר מינוט אַרום לאָזט זיך אַוועק ס׳פּאָרל מיטן

160

האַנטוועגעלע. קאַנטאָרעק, אַ צעקאָכטער, האַלט אַראָפּגעלאָזן דעם קאָפּ. דער פּאָרטיער איז שטאָלץ, ווײַל ער האָט אַ לײַכטן דינסט.

די ברויטפֿאַבריק איז אויפֿן צווייטן עק שטאָט. ביידע מוזן זיך דעדיבער שלעפּן הין און צוריק איבער דער גאַנצער שטאָט.

– די אַרבעט דויערט שוין בײַ אײַך אַ פּאָר טעג – כּעסט זיך מיטלשטעט — ס׳זענען פֿאַראַן מענטשן, וואָס קאָנען זיך שוין אויף אײַך נישט דערוואַרטן.

– גרויסאַרטיק — זאָג איך – און ער האָט זיך נאָך נישט באַקלאָגט?

– ער האָט עס שוין געפּרוווט! אונדזער קאָמאַנדיר האָט שרעקלעך געלאַכט, דערהערנדיק דידאָזיקע מעשׂה. ער קאָן נישט פֿאַרטראָגן קיין לערער. אויסערדעם פֿלירטעווע איך מיט זײַן טאָכטער.

– ער וועט דיר אָפּטאָן אַ שטיקל בײַם עקזאַמען.

– איך פֿײַף אויף אים — ענטפֿערט מיטלשטעט געלאַסן — זײַן אָנקלאַגע איז אויסערדעם געווען לגמרי צוועקלאָז, ווײַל איך האָב געקאָנט דערווײַזן, אַז זײַן דינסט איז מייסטנס געווען זייער אַ לײַכטער.

– האָסט נישט געקאָנט ווי געהעריק אים אָנלערנען? – טו איך אַ פֿרעג.

– צופֿיל כּבֿוד פֿאַר אים – ענטפֿערט מיטלשטעט רויִק און שטאָלץ.

***

וואָס איז דער אורלויב? — אַ מין וואַקלעניש, וואָס מאַכט נאָר שפּעטער אַלץ נאָך שווערער. שוין איצט מישט זיך אַרײַן דער אָפּשייד.

מײַן מאַמע קוקט מיך שווײַגנדיק אָן; — זי ציילט די טעג, איך ווייס עס; יעדן פֿרימאָרגן איז זי טרויעריק. שוין ווידער אַ טאָג ווייניקער. מײַן טאָרניסטער האָט זי פֿאַררוקט, זי וויל נישט, אַז ער זאָל איר דערמאָנען אָן מײַן אַוועקפֿאָרן.

די שעהן לויפֿן געשווינט, בעת מ׳זיצט ליידיק און מען

161

טראַכט זיך אַרײַן. איך טו זיך אַ כאַפּ און גיי באַגלייטן מײַן שוועסטער. זי גייט אין יאַטקע, אפֿשר וועט זי קריגן עטלעכע פֿונט ביינער. עס איז נישט אַזאַ לײַכטע זאַך. פֿון באַגינען אָן שטייט דער עולם שעהן לאַנג אין דער ריי. גאַנץ אָפֿט פֿאַלט מען דאָרט אין חלשות.

מיר האָבן נישט קיין גליק. נאָכדעם ווי מיר זענען, זיך בײַטנדיק, אָפּגעשטאַנען גאַנצע דרײַ שעה, פֿאַרמאַכט מען די יאַטקע. נישטאָ מער קיין ביינער.

עס איז גוט, וואָס איך באַקום פּראָדוקטן. איך ברענג דערפֿון אַ טייל מײַן מאַמען, און מיר האָבן אַלע אַ ביסל בעסער צו עסן.

די טעג ווערן כּסדר שווערער און מײַן מאַמעס אויגן אַלץ טרויעריקער. נאָך פֿיר טעג. איך מוז גייען צו קעמעריכס מוטער.

***

מען קאָן עס בשום אופֿן נישט שילדערן אויפֿן פּאַפּיר. דידאָזיקע ציטערנדיקע כליפּנדיקע פֿרוי, וואָס טרייסלט מיר און שרײַט אויף מיר:

„פֿאַרוואָס־זשע לעבסטו, אַז ער איז טויט?

וואָס פֿאַרפֿלייצט מיך ממש מיט טרערן און שרײַט:

„צו וואָס זענט איר בכלל דאָ, קינדער ווי איר" –

וואָס טוט זיך אַ וואָרף אויף אַ שטול און וויינט!

– „צי האָסטו אים געזען? צו האָסטו אים נאָך געזען? ווי אַזוי איז ער געשטאָרבן?

איך זאָג איר, אַז ער האָט באַקומען אַ קויל אין האַרצן און איז אויפֿן אָרט געשטאָרבן. זי קוקט מיך אָן, זי צווייפֿלט:

– דו זאָגסט ליגן, איך ווייס עס בעסער. איך האָב געפֿילט ווי שווער ער איז געשטאָרבן. איך האָב געהערט זײַן שטים, זײַן אַנגסט האָב איך באַנאַכט געשפּירט, — זאָג דעם אמת, איך וויל עס וויסן, איך מוז עס וויסן.

– ניין, – זאָג איך, איך בין נעבן אים געווען, ער איז גלײַך געווען טויט.

זי בעט מיך שטילערהייט:

„זאָג עס מיר, דו מוזט עס. איך ווייס דו ווילסט מיך דערמיט מרייסטן, אָבער צי דען זעסטו נישט אַז דו קוועלסט מיך נאָך ערגער, ווי ווען דו זאָלסט מיר זאָגן דעם אמת. איך קאָן די אומגעוויסהייט מער נישט

אַריבערטראָגן, זאָג מיר ווי עס איז געווען, ווי שרעקלעך עס זאָל נישט זײַן. עס איז נאָך אַלץ בעסער, ווי דאָס וואָס איך קלער.

איך וואָלט עס איר שוין קיינמאָל נישט געזאָגט, ווען זי זאָל מיך אַפֿילו צעהאַקן אויף שטיקלעך. איך האָב אויף איר שטאַרק רחמנות, אָבער דאָך קומט זי מיר אויס אַ ביסל נאַריש. זי מוז זיך דאָך איין פֿאַר אַלע מאָל זאָגן, קעמעריך בלײַבט טויט, צו זי ווייס עס אָדער נישט. אַז מען האָט געזען אַזויפֿיל טויטע, קאָן מען שוין בשום אופֿן נישט באַגרײַפֿן וויאַזוי מען לײַדט אַזויפֿיל צוליב איין איינצלנעם. און איך טו דעריבער אַ זאָג שוין אַ ביסל אומגעדולדיק:

– ער איז תּיכּף געוועזן טויט. ער האָט עס גאָרנישט געפֿילט. זײַן פּנים איז געווען גאַנץ רויִק.

זי שווײַגט. דערנאָך פֿרעגט זי לאַנגזאַם:

– צי קאָנסטו מיר דערויף שווערן?

– יאָ.

– מיט אַלץ וואָס דיר איז הייליק?

אַך גאָט, וואָס איז שוין דען בײַ מיר הייליק? דאָס בײַט זיך דאָך בײַ אונדז אַזוי געשווינט.

– יאָ, ער איז תּיכּף געוועזן טויט.

– ווילסטו אַליין נישט צוריק קומען, אויב עס איז נישט אמת?

– איך וויל נישט צוריק קומען, אויב ער איז נישט געוועזן תּיכּף טויט.

איך וואָלט נאָך ווער ווייסט וואָס אויף זיך גענומען. אָבער עס ווײַזט אויס, אַז זי גלויבט מיר. זי קרעכצט און וויינט אַ לאַנגע צײַט נאָכאַנאַנד. איך זאָל איר דערציילן וויאַזוי עס איז

163

געווען און איך קלער אויס אַ מעשׂה, אין וועלכער איך גלויב כּמעט אַליין.

ווען איך גיי אַוועק קושט זי מיך און שענקט מיר זײַנס אַ בילד. ער שטייט אויף אים אין זײַן רעקרוטן־מונדיר אָנגעשפּאַרט אָן אַ רונדן טיש, וואָס זײַנע פֿיסלעך זענען פֿון אומגעשיילטע ווײַסע בוים־צווײַגן. פֿון ווײַטנס זעט זיך אַ וואַלד, געמאָלט אַלס קוליס. אויפֿן טיש שטייט אַ קופֿעל ביר.

***

עס איז מײַן לעצטער אָוונט אין דער היים. אַלע זענען שווײַגעדיק. איך גיי פֿרי שלאָפֿן, איך כאַפּ אָן דאָס קישן, איך דריק עס צו זיך און גראָב דערין אײַן דעם קאָפּ. ווער ווייס צי וועל איך ווען עס איז נאָכאַמאָל שלאָפֿן אויף אַזאַ ווייכן געלעגער!

מײַן מאַמע קומט שפּעטער נאָכאַמאָל צו מיר אין צימער. זי מיינט, אַז איך שלאָף, און איך מאַך זיך טאַקע שלאָפֿנדיק. צו ריידן, וואַכעדיק צו זײַן איינער מיטן אַנדערן, איז צו שווער.

זי זיצט כּמעט ביז אינדערפֿרי, כאָטש זי לײַדט יסורים און קרימט זיך אָפּטמאָל. סוף־כּל־סוף קאָן איך עס מער נישט איבערטראָגן, איך מאַך דעם אָנשטעל, ווי איך זאָל זיך פּלוצלינג האָבן אויפֿגעכאַפּט.

– גיי שלאָפֿן, מאַמע, דו וועסט זיך נאָך דאָ פֿאַרקילן.

– זי זאָגט:

"שלאָפֿן וועל איך נאָך קאָנען גענוג שפּעטער".

איך זעץ זיך אַנידער:

איך גיי דאָך נישט פֿונדאַנען אויפֿן שלאַכט־פֿעלד, מאַמע. פֿיר וואָכן מוז איך דאָך נאָך פֿריער בלײַבן אין באַראַקן־לאַגער, פֿון דאָרט וועל איך זיך נאָך אפֿשר אויף אַ זונטיק צו אײַך אַריבערכאַפּן.

זי שווײַגט. דערנאָך פֿרעגט זי שטילערהייט:

– שרעקסטו זיך זייער?

– ניין, מאַמע.

איך וויל דיר נאָך עפּעס זאָגן:

– זײַ פֿאָרזיכטיק מיט די פֿרויען אין פֿראַנקרײַך. זיי זענען דאָרט שלעכט.

– אַך מאַמע, מאַמע! פֿאַר דיר בין איך אַ קינד, — פֿאַר וואָס זאָל איך נישט אַוועקלייגן דעם קאָפּ אויף דײַן שויס און וויינען? פֿאַרוואָס מוז איך כּסדר זײַן דער שטאַרקער און דער רויִקערער, מיר ווילט זיך דאָך אויך אַמאָל וויינען און ווערן געטרייסט, איך בין דאָך, באמת, נישט פֿיל מער ווי אַ קינד, אין שאַנק חענגען נאָך מײַנע קורצע ייִנגלערישע הויזן, עס איז דאָך ערשט נישט לאַנג געווען, פֿאַרוואָס איז עס שוין פֿאַרבײַ?

איך זאָג אַזוי רויִק ווי איך קאָן נאָר:

– דאָרט ווו מיר שטייען זענען נישטאָ קיין פֿרויען, מאַמע.
– און זיי גאַנץ פֿאַרזיכטיק דאָרט אין פֿעלד, פּאַול.
– אַך מאַמע, מאַמע! פֿאַרוואָס דריק איך דיך נישט אין מײַנע אָרעמס און מיר זאָלן שטאַרבן בײדע. סאַראַ עלנטע הינט מיר זעמיר אײַנגעטלעך!
– יאָ מאַמע, דאָס וועל איך טאָן.
– איך וועל יעדן טאָג פֿאַר דיר גאָט בעטן, פּאַול.
אַך מאַמע, מאַמע, לאָמיר אויפֿשטיין און אַוועקגיין, צוריק דורך די יאָרן ביז דאָסדאָזיקע גאַנצע עלנט זאָל אויף אונדז מער נישט ליגן, צוריק צו דיר און מיר אַליין, מאַמע!
– אפֿשר קאָנסטו באַקומען אַ פּאָסטן, וואָס איז נישט אַזוי געפֿערלעך.
– יאָ, מאַמע איך וועל אפֿשר אַרײַן אין קיך, דאָס קאָן שוין זײַן.
– נעם טאַקע אָן דעמדאָזיקן פּאָסטן, אַפֿילו ווען די איבעריקע וועלן ריידן. ——
– דאָס אַרט מיך קנאַפּ וואָס, מאַסע.
זי זיפֿצט. איר פּנים איז אַ ווײַסער שײַן אין דער טונקלקייט.
– איצט מוזטו גיין שלאָפֿן, מאַמע.
זי ענטפֿערט נישט.

165

איך שטיי אויף און לייג איר אַרויף מײַן דעקע אויף די אַקסלען. זי שפּאַרט זיך אָן אויף מײַן אָרעם, זי האָט שמערצן. אַזוי פֿיר איך זי אַוועק. אַ קורצע ווײַלע בלײַב איך נאָך בײַ איר.
– די מוזט טאַקע איצט געזונט ווערן, מאַמע, ביז איך וועל צוריקקומען.
– יאָ, יאָ, מײַן קינד.
– איר דאַרפֿט מיר קיין זאַך נישט שיקן, מאַמע. מיר האָבן דאָרט גענוג צו עסן. אײַך וועט עס מער צונוץ קומען.
ווי עלנט ליגט זי אין איר בעט, זי, די, וואָס האָט מיך ליב מער ווי אַלץ אויף דער וועלט. אַז איך וויל שוין אַוועקגיין זאָגט זי האַסטיק:
– איך האָב דיר נאָך אָנגעגרייט צוויי פּאָר אונטערהויזן, עס איז גוטע וואָל, זייער וואַרעמע. פֿאַרגעס נאָר נישט זיי אײַנצופּאַקן.
– אַך מאַמע, איך ווייס וואָס די צוויי פּאָר אונטערהויזן האָבן דיך געקאָסט, וויפֿיל דו ביסט אָפּגעשטאַנען און אַרומגעלאָפֿן און געבעטלט! אַך מאַמע, מאַמע, ווי קאָן מען עס משׂיג זײַן, אַז איך מוז פֿון דיר אַוועק, ווער אַנדערש האָט דען אויף מיר מער רעכט פֿון דיר. איך זיץ נאָך דאָ, און דו ליגסט דאָרט, מיר האָבן זיך אײַנאַנדער אַזויפֿיל צו זאָגן, אָבער מיר וועלן שוין קיינמאָל דערצו נישט קומען.
– גוטע נאַכט, מאַמע.
– גוטע נאַכט, מײַן קינד.
– דאָס צימער איז טונקל. מײַן מוטערס אָטעם טראָגט זיך אין אים אַרום. אינמיטן קלאַפּט דער זייגער. אין דרויסן פֿאַר די פֿענצטער בלאָזט עס. די קאַשטאַנען־ביימער רוישן.
אין קאָרידאָר פֿאַל איך איבער מײַן טאָרניסטער, וואָס ליגט שוין אַ פֿול געפּאַקטער, ווײַל איך מוז מאָרגן גאַנץ פֿרי אָפּפֿאָרן.
איך בײַס מײַנע קישנס. איך כאַפּ אַרום מיט די פֿויסטן די אײַזערנע שטאַנגען פֿון מײַן בעט. איך האָב נישט געטאָרט קומען אַהער. איך בין געווען גלײַכגילטיק און אָפֿטמאָל האָפֿנונגסלאָז דאָרט אויפֿן פֿעלד; —— איך וועל שוין קיינמאָל נישט קאָנען אַזוי זײַן. איך בין געווען אַ זעלנער און איצט בין איך נישט מער ווי די פֿאַרקערפּערונג פֿון לײַדן וועגן זיך, וועגן מײַן מוטער, וועגן אַלץ, וואָס איז אַזוי טרייסטלאָז און אָן אַ סוף.
איך האָב נישט געטאָרט פֿאָרן אויף אורלויב.

VIII.

די באַראַקן אין סטעפּ־לאַגער קען איך נאָך. דאָ האָט הימלשטאָס דערצויגן טיאַדען. ווײַטער קען איך דאָ אָבער קיינעם נישט; אַלץ האָט זיך דאָ געביטן, ווי שטענדיק. נאָר עטלעכע פֿון דידאָזיקע מענטשן האָב איך פֿריער פֿאַרבײַגייענדיק באַמערקט.

מײַן דינסט־אַרבעט פֿיר איך אויס מעכאַניש. אין אָוונט בין איך כּמעט שטענדיק אין דער זעלנער־היים, דאָ ליגן אויסגעשפּרייט פֿאַרשידענע צײַטונגען, וואָס איך לייען זיי אָבער נישט. עס שטייט דאָ אָבער אַ קלאַוויר און זייער גערן שפּיל איך אויף אים. צוויי מיידלעך באַדינען אונדז, איינע פֿון זיי איז אַ יונגע.

דער לאַגער איז אַרומגערינגלט מיט הויכע דראָט־פֿאַרקאַנעס. אויב מיר קומען שפּעט פֿון זעלנער־היים מוזן מיר האָבן פּאַסיר־שײַנען. ווער עס קאָן זיך פֿאַרשטענדיקן מיטן וואַך־פּאָסטן, קריכט, נאַטירלעך, אַזוי אויך דורך.

צווישן גרינע קוסטעס און ווײַסע בזשאָזע־וועלדער מאַכן מיר יעדן טאָג אין טעפּס אונדזערע קאָמפּאַניע־איבונגען. עס איז צו דערלײַדן, אויב מען פֿאַרלאַנגט שוין נישט מער. מען לויפֿט פֿאָרויס, מען טוט זיך אַ וואָרף און דער אָטעם בייגט הין און צוריק די שטענגלעך אויף די בלעטער. דאָס קלאָרע זאַמד ליגט געדיכט אויפֿן באָדן, ריין ווי אין אַ לאַבאָראַטאָריע, צונויפֿגעמישט מיט אַ סך קלייניקע שטיינדעלעך. עס איז זייער אָנציענדיק אײַנצוגראָבן דערין די הענט.

צום שענסטן אָבער זענען די וועלדער מיט זייערע

168

בזשאָזע־ראַנדן. יעדן מאָמענט בײַטן זיי די פֿאַרב. איצט לײַכטן די שטאַמען ווײַס ווי געפֿאַלענער שניי, און זײַדיק און לופֿטיק שוועבן צווישן זיי די פֿאַרשידנפֿאַרביקע בלעטער; – אין אַ מינוט אַרום פֿאַרוואַנדלט זיך אַלץ אין אַ קריסטאָלענער בלאָקייט, וואָס טראָגט זיך ווי באַזילבערט פֿון ראַנד און פֿאַרטרײַבט די גרינקייט; אָבער באַלד פֿאַרטונקלט עס זיך אויף איין אָרט כּמעט ווי שוואַרץ, בעת עס טראָגט זיך אַ וואָלקן איבער דער זון און דערדאָזיקער שאָטן לויפֿט ווי אַ געשפּענסט לענגאויס די איצט בלייכע שטאַמען, ווײַטער איבערן סטעפּ צום האָריזאָנט, –– דערווײַל שטייען שוין די בזשאָזעס ווי יום־טובֿדיקע פֿענער מיט ווײַסע שטאַנגען פֿאַרן רויט־גאָלדענעם גלאַנץ פֿון די אַרומיקע באַפֿאַרבטע קוסטעס.

דאָסדאָזיקע שפּיל פֿון די צאַרטע ליכטיקייטן און דורכזיכטיקע שאָטנס ווירקן אָפֿטמאָל אויף מיר אַזוי פֿאַרשיכורנדיק, אַז איך דערהער כּמעט נישט די קאָמאַנדע־רופֿן.

בעת מ׳איז אַליין, הויבט מען אָן באַטראַכטן און ליב צו קריגן די נאַטור. און איך האָב דאָ נישט קיין גרויסע באַקאַנטשאַפֿט און וויל עס אויך צופֿיל נישט האָבן. מ׳איז צו ווייניק איינער מיטן אַנדערן באַקאַנט, מ׳זאָל קאָנען מער טאָן ווי אַביסל פּלאַפּלען און אין אָוונט שפּילן זיבעצן־און־פֿיר אָדער זיך וויצלען.

נעבן אונדזערע באַראַקן געפֿינט זיך דער גרויסער רוסן־לאַגער. ער איז אַפֿילו אָפּגעטײלט פֿון אונדז מיט הויכע דראָט־ווענט, אָבער דאָך גיט זיך אָפּט אײַן די געפֿאַנגענע צו אונדז אַריבערצוקומען. זיי האַלטן זיך זייער שרעקעוודיק, דערצו האָבן דאָס רובֿ פֿון זיי לאַנגע בערד און זענען גרויס, צוליב דעם מאַכן זיי אויף אונדז אַן אײַנדרוק פֿון פֿאַרשמיסענע, הכּנעהדיקע בערנאַרדינער.

זיי קריכן אַרום אונדזערע באַראַקן און רעווידירן די אָפּפֿאַל־פֿעסלעך. מ׳קאָן זיך לײַכט פֿאָרשטעלן, וואָס זיי געפֿינען דאָרט. אונדזער באַשפּײַזונג איז אַ גאַנץ קנאַפּע, און דערצו אַ שלעכטע, ווי למשל ברוקווע געשניטן אויף זעקס חלקים און אַ געטראַנק פֿון מערן־זאַפֿט, וואָס איז נאָך דערצו שטאַרק שמוציק;

169

קאַרטאָפֿל איז שוין אַן אמתער יום־טובֿדיקער מאכל, און דאָס העכסטע איז אַ שיטערע רײַז־זופּ, אין וועלכער ס׳דאַרפֿן כּלומרשט אַרומשווימען קליינע שטיקלעך פֿלייש. זיי זענען אָבער אַזוי קליין געשניטן, אַז מ׳קאָן זיי לגמרי נישט געפֿינען.

נישט געקוקט דערויף עסט מען, פֿאַרשטייט זיך, אַלץ. אַז אימיצער איז באמת אַזוי רײַך, ער זאָל נישט דאַרפֿן הונגערן, שטייען צען אַנדערע אַרום אים, וואָס וואָלטן עס גערן בײַ אים אָפּגענומען. נאָר די רעשטלעך, וואָס דער לעפֿל קאָן עס שוין נישט אָנכאַפּן, ווערן אַרויסגעוואָרפֿן און אַרײַנגעגאָסן און די אָפּפֿאַל־פֿעסלעך. דערצו קומען נאָך אַמאָל צו שטיקלעך ריבן־שאָלעכץ, פֿאַרשימלטע ברויט־סקורקעס און אַלערליי פּסולת.

דאָס דאָזיקע שיטערע, מוטנע, שמוציקע וואַסער איז דער ציל פֿון די געפֿאַנגענע. גיריק שעפּן זיי דאָס אויס פֿון די שטינקעדיקע פֿעסלעך און טראָגן עס אַוועק אונטער זייערע בלוזקעס.

ס׳איז משונהדיק, דידאָזיקע שׂונאים אונדזערע צו זען אַזוי נאָענט. זיי האָבן פּנימער, איבער וועלכע מ׳מוז זיך נישט ווילנדיק פֿאַרטראַכטן, גוטע פּויערים־פּנימער, ברייטע שטערנס, ברייטע נעזער, ברייטע ליפּן, ברייטע הענט, געקרויזטע האָר. מ׳האָט זיי געדאַרפֿט באַנוצן צום אַקערן, שנײַדן און רײַסן עפּל. זיי זעען נאָך אויס אַ סך גוטמוטיקער ווי אונדזערע פּויערים אין פֿריזלאַנד.

ס'ווערט טרויעריק זיך צוצוקוקן צו זייערע באַוועגונגען, צו זייער בעטלען עפּעס עסן. זיי זענען אַלע גאַנץ שוואַך, ווײַל זיי קריגן פּונקט אַזוי פֿיל, אַז זיי זאָלן נישט אויסגיין פֿון הונגער. מיר גופֿא באַקומען דאָך שוין לאַנג נישט קיין עסן צו דער זעט. זיי האָבן שלשול, מיט צעשראָקענע פּנימער ווײַזן אַסך פֿון זיי די פֿאַרבלוטיקטע העמדער. זייערע רוקנס, זייערע נאַקנס זענען אויסגעקרומטע, די קני טרייסלען זיך, דער קאָפּ קוקט קרום פֿון אונטן אַרויף, בעת זיי שטרעקן אויס די הענט, און מיט די עטלעכע ווערטער, וואָס זיי קאָנען, בעטלען זיי – בעטלען מיט דידאָזיקע ווייכע, שטילע באַסאָווע שטימען, וואָס זענען ווי וואַרעמע אויוונס אין היימישע שטיבער.

170

ס'זענען פֿאַראַן מענטשן, וואָס דערלאַנגען זיי אַ זעץ, אַז זיי זאָלן אומפֿאַלן; — אָבער אַזעלכע זענען דאָ ווייניק. ס'רוב טוט זיי גאָרנישט, מ'גייט גלײַכגילטיק נעבן זיי פֿאַרבײַ צײַטנווײַז אָבער, ווען זיי זענען שוין שרעקלעך עלנט – פּשוט נעבעכדיק — פֿאַלט מען אַרײַן אין אַ ווילדן כּעס און דאַן איז מען זיי מכבד מיט קלעפּ. ווען זיי זאָלן כאָטש ווייניקסטנס אַזוי נישט אָנקוקן, – וואָס פֿאַר אַ יאָמער ס'קאָן שטעקן אין אַזעלכע צוויי קליינע פּוקטן, וואָס מ'קאָן זיי צומאַכן מיטן איינציקן גראָבן פֿינגער: אין די אויגן.

אין אָוונט קומען זיי אין די באַראַקן און האַנדלען. זיי גיבן אָפּ אַלץ, וואָס זיי האָבן, פֿאַר ברויט. אָפֿטמאָל געלינגט עס זיי, ווײַל זיי האָבן גוטע שטיוול, אונדזערע אָבער זענען זייער שלעכט. די לעדער פֿון זייערע הויכע שעפּסן־שטיוול איז וווּנדערבאַר ווייך, פּונקט ווי יוכטן*. אונדזערע פּויערשע בנים, וואָס באַקומען צוגעשיקט פֿון דער היים גערויכערטע פֿליישן, האָבן די מעגלעכקייט אָפּצוקויפֿן בײַ זיי אַזעלכע מינים שטיוול. דער מקח פֿאַר אַ פּאָר שטיוול איז בערך דרײַ זעלנער־ברויטן אָדער איין ברויט און אַ קליינע האַרטע קישקע חזיר־ווורשט. אָבער כּמעט אַלע רוסן האָבן שוין לאַנג אָפּגעגעבן אַלע זאַכן, וואָס זיי האָבן פֿאַרמאָגט. זיי גייען שוין אַלע אָפּגעריסן און פּרוּוון זיך נאָך צו צאָלן פֿאַרן ברויט מיט קליינע שניצערײַען און פֿאַרשידענע זאַכן, וואָס זיי האָבן אויסגעאַרבעט פֿון גראַנאַטן־שטיקלעך און פֿון קופּערנע רינגען. פֿאַר דידאָזיקע זאַכן באַקומט מען אָבער גאַנץ ווייניק, נישט געקוקט אויף דעם, וואָס ס'איז נישט אַזוי לײַכט אָנגעקומען זיי צו מאַכן – מ'גיט זיי אָפּ פֿאַר אַ פּאָר פּענעצער ברויט.

אונדזערע פּויערים זענען גראָבהויטיקע און כיטרע, בעת זיי האַנדלען. זיי האַלטן דעם רוס דאָס שטיק ברויט אָדער ווורשט אַזוי לאַנג האַרט אונטערן נאָז, ביז ער ווערט בלייך פֿון גיריקייט, פֿאַרגלאָצט די אויגן, און דעמאָלט איז אים שוין אַלץ

*יוכטן – רוסישע לעדער.

איינס. אונדזערע אָבער פֿאַרפּאַקן דעם באַקומענעם שלל מיט דער גאַנצער פּינקטלעכקייט, מיט וועלכער זיי צייכענען זיך אויס, נעמען אַרויס זייער דיקן טאַשן־מעסער, שנײַדן אָפּ פּאַמעלעך און מיט גרויס הנאָה אַ שטיק ברויט פֿאַר זיך און דערנאָך, בײַ יעדן ביסן, אַ שטיק האַרטע גוטע ווורשט און לאָזן זיך וווילגיין אַלס באַלוינונג פֿאַרן גוטן מסחר.

מ'ווערט אויפֿגערעגט זיך, צוקוקנדיק צו דידאָזיקע עובֿדות און ס'ווילט זיך שטאַרק אַ פּויק טאָן זיי אין די האַרטע שאַרבנס. גאַנץ זעלטן גיבן זיי עפּעס אָפּ פֿון זייער פֿרעסן.

מ'קען דאָך, אייגנטלעך, כּלל נישט איינער דעם צווייטן.

***

איך בין גאַנץ אָפּט אויף דער וואַך בײַ די רוסן. אין דער פֿינצטער זעט מען זייערע געשטאַלטן זיך באַוועגן, ווי קראַנקע באָטשאַנעס, ווי גרויסע פֿויגל.

זיי קומען צו האַרט צו די קראַטן, לייגן צו זייערע פּנימער און רוקן אַרײַן די פֿינגער. אָפֿטמאָל שטייען אַ סך איינער נעבן צווייטן. אַזוי אָטעמען זיי אַרײַן דעם ווינט, וואָס טראָגט זיך פֿון סטעפּ און פֿון די וועלדער.

זעלטן ווען רעדן זיי און דאַן נאָר עטלעכע ווערטער. זיי זענען מענטשלעכער, און איך גלויב, אַז אַפֿילו ברידערלעכער איינער צו דעם אַנדערן ווי מיר דאָ. אָבער ס'איז אפֿשר בלויז נאָר צוליב דעם, ווײַל זיי פֿילן זיך אומגליקלעכער פֿון אונדז. דערצו איז דאָך פֿאַר זיי דער קריג שוין געענדיקט, אָבער זיצן דאָ און וואַרטן אויף אַ שלשול, איז דאָך אויך קיין לעבן נישט.

די לאַנדשטורם־לײַט, וואָס באַוואַכן זיי, דערציילן, אַז מתחילת זענען זיי געווען אַ סך לעבעדיקער. זיך באַשעפֿטיקט

אַפּילו מיט משכּבֿ־זכר – געהאַט צווישן זיך באַציִונגען, וואָס פּלעגן זיך אָפּט ענדיקן מיט פּויסטן און מעסערס. איצט אָבער זענען זיי שוין לחלוטין פֿאַרטעמפּט און גלײַכגילטיק, דאָס רובֿ פֿאַרנעמט זיך שוין אַפּילו נישט מער מיט קיין אָנאַניזם, אַזוי שוואַך זענען זיי, כאָטש עס איז באַוווּסט, אַז גאַנץ אָפּט איז שוין דערגאַנגען אַזוי ווײַט, אַז גאַנצע באַראַקן האָבן אָנאַנירט.

זיי שטייען בײַ די קראַטעס; אָפּטמאָל טראָגט זיך איינער אָפּ, שטעלט זיך אָבער באַלד אַן אַנדערער אויף זײַן אָרט אין דער ריי.

דאָס רובֿ שטייען שטיל, נאָר איינצלנע בעטן מען זאָל זיי אַוועקשענקען דעם מונדשטיק פֿון אַן אויסגערויכערטן פּאַפּיראָס.

איך זע זייערע טונקעלע געשטאַלטן. דער ווינט בלאָזט אין זייערע בערד. איך ווייס וועגן זיי גאָרנישט, נאָר אַז זיי זענען געפֿאַנגענע און דווקא דאָס דערשיטערט מיך. זייער לעבן איז נאָמענלאָז און אָן אַ שום שולד. ווען איך זאָל וויסן וועגן זיי מער, למשל, ווי זיי הייסן, ווי זיי לעבן, וואָס אויף זיי וואַרט, וואָס זיי דריקט, דאַן וואָלט מײַן דערשיטערונג געהאַט אַ ציל, וואָס וואָלט אפֿשר דערפֿירט צו מיטלײַד, איצט אָבער שפּיר איך הינטער זיי נאָר דעם שמערץ פֿון דער קרעאַטור, פֿון אַ באַשעפֿעניש, די מוראדיקע שווערמוט פֿון לעבן און די אַכזריות פֿון מענטשן.

אַ באַפֿעל האָט דידאָזיקע שטילע געשטאַלטן פֿאַרוואַנדלט אין אונדזערע שׂונאים, אַ באַפֿעל וואָלט זיי פּונקט אַזוי געקאָנט מאַכן פֿאַר אונדזערע פֿרײַנט. ערגעץ־ווו בײַ אַ טיש זיצן עטלעכע מענטשן און שרײַבן אונטער אַ פּאַפּיר, וואָס קיינער פֿון אונדז קען עס נישט, און יאָרן לאַנג איז אונדזער העכסטער ציל דאָס, וואָס עס ווערט פֿאַראַכט פֿון דער גאַנצער וועלט און פֿאַרדינט די גרעסטע שטראָף. און זאָל אימיצער טאַקע זײַן אַ בריה און זיך קאָנען אָריענטירן, בעת ער זעט דאָ דידאָזיקע שטילע מענטשן מיט די קינדערישע פּנימער און די אַפּאָסטאָל־בערד! יעדער אונטעראָפֿיציר איז דעם רעקרוט, יעדער לערער דעם

מלמיד אַ סך אַן ערגערער שׂונא ווי זיי אונדז. און דאָך וואָלטן מיר ווידער געשאָסן אין זיי און זיי אין אונדז, ווען זיי זאָלן זײַן פֿרײַ.

איך דערשרעק זיך; ווײַטער טראַכטן טאָר איך נישט. דערדאָזיקער וועג פֿירט צום אָפּגרונט, צום תּהום. אויף דעם איז נאָך נישט געקומען די צײַט; איך וויל אָבער דעמדאָזיקן געדאַנק נישט פֿאַרלירן, איך וויל אים באַהאַלטן, ווײַטער שפּינען, ביז דער קריג וועט נעמען אַ סוף. מײַן האַרץ קלאַפּט: צי איז דאָ דער ציל, צי איז דאָס דאָס גרויסע, דאָס איינמאָליקע, וועגן וואָס איך האָב געטראַכט אין גרובן, וואָס איך האָב געזוכט אַלס לעבנס־אינהאַלט נאָך דערדאָזיקער קאַטאַסטראָפֿע פֿון דער גאַנצער מענטשלעכקייט, צו איז עס אַן אויפֿגאַבע פֿאַרן לעבן שפּעטער, צי איז עס ווערט די יאָרן פֿון איבערגעלעבטן גרויל?

איך נעם אַרויס מײַנע פּאַפּיראָסן, צעברעך זיי אויף צווייען און גיב עס אָפּ די רוסן. זיי פֿאַרנייגן זיך און צינדן זיי אָן. און איצט טליען אויף עטלעכע פּנימער רויטע פּונקטן. זיי טרייסטן מיך; עס זעט אויס, ווי דאָס זאָל זײַן קליינע פֿענצטערלעך אין טונקעלע דאָרפֿישע הײַזער, וואָס פֿאַרראַטן, אַז דאָרט הינטן זענען פֿאַראַן צימערן, וואָס קאָנען דינען אַלס פֿולשטענדיקער מקום־מקלט.

די טעג גייען פֿאַרבײַ. אין אַ נעפּלדיקן פֿרימאָרגן ווערט ווידער באַגראָבן אַ רוס; איצט שטאַרבן דאָך כּמעט יעדן טאָג עטלעכע פֿון זיי. איך שטיי גראָד אויפֿן וואַך־פּאָסטן, בעת מען איז אים מקבר. די געפֿאַנגענע זינגען אַ קירך־ליד, זיי זינגען מיטן כאָר, און עס קלינגט, ווי עס זאָלן גאָרנישט זײַן מער קיין שטימען, נאָר עפּעס אַן אָרגל, וואָס שטייט דאָרט ווײַט אין סטעפּ.

די קבֿורה גייט צו געשווינט.

אין אָוונט שטייען זיי ווידער בײַ די קראַטעס, און דער ווינט קומט פֿון די בזשאָזע־וועלדער דירעקט צו זיי. די שטערן זענען קאַלט.

איך קען איצט עטלעכע פֿון זיי, וואָס רעדן גאָרנישט שלעכט דײַטש, איינער פֿון זיי איז אַ מוזיקער, ער דערציילט, אַז ער איז אין בערלין געווען אַ פֿידלער.

דערהערנדיק אַז איך שפּיל אַביסל קלאַוויר, ברענגט ער זײַן פֿידל און הויבט אָן שפּילן. די איבעריקע זעצן זיך אַוועק אָנגעשפּאַרט מיט די רוקנס אָן די קראַטעס. ער שטייט און שפּילט, אויף זײַן פּנים ליגט דער פֿאַרלאָרענער אויסדרוק, וועלכן עס האָבן געוויינלעך פֿידלער, ווען זיי פֿאַרמאַכן די אויגן, דערנאָך באַוועגט ער ווידער דעם אינסטרומענט אין ריטם און שמייכלט מיר צו.

ער שפּילט, ווײַזט אויס, פֿאָלקס־לירער, ווײַל אַלע ברומען אונטער. זיי זעען אויס ווי טונקעלע בערגלעך, וואָס ברומען אַרויס טיף פֿון אונטער דער ערד. די פֿידל־שטים שטייט איבער זיי ווי אַ שלאַנק מיידל און איז העל און איינזאַם. די שטימען הערן אויף, און די פֿידל בלײַבט – זי איז דין אין דער נאַכט, גלײַך ווי זי זאָל פֿרירן; מען מוז שטיין גאַנץ נאָענט, אין אַ צימער וואָלט עס זיכער געקלונגען פֿיל בעסער, — דאָ אין דרויסן ווערט מען טרויעריק, בעת זי בלאָנקעט זיך דאָ אַליין אַרום.

איך באַקום נישט קיין אורלויב אויף זונטיק, ווײַל איך האָב דאָ נישט לאַנג געהאַט אַ גרעסערן אורלויב. דעם לעצטן זונטיק פֿאַר מײַן אָפּפֿאָרן קומען דעריבער מײַן פֿאָטער און מײַן עלטסטע שוועסטער צו מיר. מיר זיצן אָפּ דעם גאַנצן טאָג אין זעלנער־היים, וווּהין זאָלן מיר, למשל, גיין, אין די באַראַקן ווילט זיך נישט. מיטאָג־צײַט מאַכן מיר אַ שפּאַציר איבערן סטעפּ.

די שעהן שלעפּן זיך, מיר ווייסן נישט וועגן וואָס צו רעדן. און אָט רעדן זיי מכּוח מײַן מאַמעס קראַנקהייט. איצט ווייסט מען שוין גענוי, אַז עס איז אַ ראַק, זי ליגט שוין אין שפּיטאָל און ווערט קירצלעך אָפּערירט. די דאָקטוירים האָפֿן, אַז זי וועט געזונט ווערן, אָבער מיר האָבן נאָך קיינמאָל נישט געהערט, אַז אַ ראַק זאָל מען קאָנען אויסהיילן.

– ווו ליגט זי, – טו איך אַ פֿרעג.

– אין לויזן־שפּיטאָל, — זאָגט מײַן פֿאָטער.

175

– אין וואָס פֿאַר אַ קלאַס?

– אין דריטן. מיר מוזן וואַרטן, ביז מיר וועלן וויסן וויפֿיל עס דאַרף קאָסטן די אָפּעראַציע. זי האָט אַליין געוואָלט אין דריטן קלאַס, זי האָט געזאָגט, אַז דאָרט וועט זי האָבן געזעלשאַפֿט, און עס איז טאַקע אַ סך ביליקער.

– ליגט זי דאָך אָבער מיט אַ סך קראַנקע צוזאַמען, זאָל זי כאָטש קאָנען שלאָפֿן.

מײַן פֿאָטער שאָקלט מיטן קאָפּ. זײַן פּנים איז פֿאַרמאַטערט און פֿול קנייטשן. מײַן מוטער האָט לאַנג געקרענקט, זי איז אמת אַוועק אין שפּיטאָל, נאָר ווען זי איז שוין געווען דערצו געצווּונגען, און דאָך האָט עס אָפּגעקאָסט אַ מאַסע געלט, און לגמרי צעבראָכן מײַן פֿאָטערס עקזיסטענץ.

– ווען מען זאָל שוין כאָטש וויסן וויפֿיל עס דאַרף קאָסטן די אָפּעראַציע, — טוט ער אַ פֿרעג.

– איר האָט זיך גאָרנישט געפֿרעגט?

– נישט דירעקט, דאָס קאָן מען נישט — דעם דאָקטאָר טאָר מען נישט דערבייזערן, ווײַל ער דאַרף דאָך די מוטער אָפּערירן.

יאָ, קלער איך דאַן פֿאַרביטערט, דאָס זענען מיר, דאָס זענען זיי, די אָרעמע לײַט, זיי האָבן מורא צו פֿרעגן וויפֿיל עס דאַרף קאָסטן און פּלאָגן זיך שרעקלעך דעריבער; יענע אָבער, וואָס נויטיקן זיך נישט אין דעם, האַלטן פֿאַר זעלבסטפֿאַרשטענדלעך צו באַשטימען פֿריער דעם פּרײַז. אויף זיי וועט דער דאָקטאָר נישט ווערן אין כּעס.

די קוראַציע דערנאָך איז אויך זייער טײַער, זאָגט מײַן פֿאָטער.

– די קראַנקן־קאַסע צאָלט גאָרנישט? – פֿרעג איך.

– די מוטער איז שוין צו לאַנג קראַנק.

– צי האָט איר נאָך עפּעס געלט?

ער שאָקלט מיטן קאָפּ:

– ניין, איך קאָן אָבער איצט ווידער האָבן איבער־שעהן.

איך ווייס: ער וועט שטיין ביז צוועלף אינדערנאַכט בײַ

176

זײַן טיש און היבלעווען און קלעפּן און שנײַדן. אַכט אין אָוונט וועט ער עפּעס אָפּעסן פֿון די געשמאַקע מאכלים, וואָס זיי באַקומען אויף קאַרטן. דערנאָך נעמען אַ פּראָשעק קעגן זײַן קאָפּווייטאָג און ווײַטער אַרבעטן.

כּדי אים אַ ביסל אויסצומונטערן, דערצייל איך אים עטלעכע מעשׂיות, וואָס פֿאַלן מיר גראָד אײַן, זעלנערישע וויצן וועגן גענערעלער און פֿעלדפֿעבלס, וואָס ווערן בײַ אונדז טעגלעך געשאַפֿן.

דערנאָך באַגלייט איך זיי בײדע צו דער באַן־סטאַנציע. זיי גיבן מיר אַ סלאָיִ מאַרמעלאַד און אַ פּעקל קאַרטאָפֿל־לאַטקעס, וואָס מײַן מאַמע האָט נאָך פֿאַר מיר אָפּגעבאַקן.

זיי פֿאָרן אַוועק און איך גיי צוריק.

אין אָוונט באַשמיר איך די לאַטקעס מיט מאַרמעלאַד און עס. עס שמעקט מיר נישט. איך גיי אַרויס און האָב בדעה אָוועקצוגעבן די לאַטקעס די רוסן. פּלוצלינג אָבער דערמאָן איך זיך, אַז מײַן מוטער אַליין האָט געבאַקן דידאָזיקע לאַטקעס און האָט אפשר שטייענדיק בײַם פֿײַער, געהאַט שרעקלעכע יסורים. איך לייג אַרײַן דאָס פּעקל צוריק אין מײַן טאָרניסטער און נעם פֿאַר די רוסן נאָר צוויי שטיק.

.XI

מיר פֿאָרן עטלעכע טעג. איבער אונדזערע קעפּ טראָגן זיך די ערשטע פֿליער. מיר פֿאָרן פֿאַרבײַ פֿאַר גרויסע טראַנספּאָרטצוגן. האַרמאַטן, האַרמאַטן אָן אַ צאָל און אָן אַן ערך. מיר זעצן זיך אַרײַן אין פֿעלד־באַן. איך זוך מײַן רעגימענט. קיינער ווייס נישט ווו ער שטייט. ערגעץ־ווו נעכטיק איך איבער, ערגעץ־ווו באַקום איך אינדערפֿרי פּראָוויאַנט און עטלעכע אומבאַשטימטע אינסטרוקציעס. און אַזוי לאָז איך זיך מיט מײַן טאָרניסטער און מײַן געווער ווײַטער אין וועג אַרײַן.

אַז איך קום אַהין, געפֿין איך נישט קיין איינציקן פֿון אונדז אויפֿן דאָזיקן צעשאָסענעם פּלאַץ. איך דערוויס זיך, אַז מיר האָבן זיך גאָר פֿאַרוואַנדלט אין אַ פֿליענדיקער דיוויזיע, וואָס מען שיקט זי כּסדר אומעטום, ווו עס ברענט. דידאָזיקע ידיעה רופֿט נישט אַרויס בײַ מיר קיין פֿריילעכע שטימונג. מען גיט מיר איבער וועגן גרויסע פֿאַרלוסטן, וואָס מיר האָבן לעצטנס געהאַט. איך פֿרעג זיך נאָך אויף קאַטן און אַלבערטן. קיינער ווייס פֿון זיי נישט צו זאָגן.

איך זוך ווײַטער, בלאָנדזשע אַרום, עס איז עפּעס אַ משונהדיק געפֿיל. איין נאַכט און נאָך אַ נאַכט וואַלגער איך זיך אין פֿעלד ווי אַן אינדיאַנער. דערנאָך באַקום איך ענדלעך גענויע ידיעות און נאָכמיטאָג קאָן איך זיך שוין מעלדן אין קאַנצעלאַריע.

דער פֿעלדפֿעבל לאָזט מיך דאָ איבער. די קאָמפּאַניע קומט אין צוויי טעג אַרום צוריק, עס האָט נישט קיין זין מיך אַהין צו שיקן.

– ווי איז אײַך געגאַנגען אין אורלויב? — פֿרעגט ער, גאַנץ גוט, וואָס?

– מער ווייניקער, – זאָג איך.

– יאָ, יאָ, — זיפֿצט ער, ווען מען זאָל נישט דאַרפֿן זיך אומקערן אַהער. די צווייטע העלפֿט ווערט שוין צוליב דעם שטענדיק פֿאַרפֿושט.

איך שלעפּ זיך אַרום, ביז עס קומט אָן אינדערפֿרי די קאָמפּאַניע, גרוי, שמוציק, פֿאַרביטערט און פֿאַרצאָרנט. און אָט שפּרינג איך אויף, שפּאַר זיך אַרײַן אין רעכטן מיסן, מײַנע אויגן זוכן; אָט איז דאָרט טיאַדען, דאָ בלאָזט זיך מילער און אָט זענען אויך קאַט און קראָפּ. מיר לייגן אָוועק אונדזערע שטרוי־זעק איינעם נעבן אַנדערן. עפּעס פֿיל איך זיך שולדיק, קוקענדיק אויף זיי, כאָטש איך האָב נישט דערצו קיין שום גרונט. איידער מיר גייען שלאָפֿן נעם איך אַרויס די קאַרטאָפֿל־לאַטקעס מיטן מאַרמעלאַד, כּדי זיי זאָלן דערפֿון אויך עפּעס געניסן.

די צוויי אויבערשטע לאַטקעס זענען שוין אַ ביסל פֿאַרשימלט, מען קאָן זיי נאָך אָבער עסן. איך נעם זיי פֿאַר זיך און די פֿרישע גיב איך קאַטן און קראָפּן.

קאַט עסט און פֿרעגט:

– דאָס האָסטו זיכער מיטגעבראַכט פֿון דײַן מאַמען, וואָס?

איך שאָקל צו מיטן קאָפּ.

– גוט, זאָגט ער, מען שפּירט עס תּיכף.

עס ווילט זיך מיר וויינען. איך דערקען זיך אַליין נישט מער. אָבער עס וועט שוין ווידער בעסער ווערן, דאָ מיט קאַטן און אַלבערטן און די אַלע איבעריקע. דאָ געהער איך צו זיי.

– דו האָסט געהאַט גליק, פֿליסטערט קראָפּ איידער מיר שלאָפֿן אײַן, מען שמועסט, אַז מיר גייען קיין רוסלאַנד.

קיין רוסלאַנד. דאָרט איז דאָך שוין נישטאָ קיין מלחמה.

פֿונדערווײַטנס דונערט דער פֿראָנט. די באַראַקן־ווענט קנאַקן.

***

אַלץ ווערט געפּוצט און גערייניקט. איין באַפֿעל יאָגט דעם צווייטן. פֿון אַלע זײַטן רעווידירט מען אונדז. אָנשטאָט די צעריסענע גיט מען אונדז גאַנצע מלבושים. איך כאַפּ אויף דעם אופֿן אַ לגמרי נײַעם ראָק, קאַט

אַפּילו אַ גאַנצן מונדיר. עס פֿאַרשפּרייט זיך אַ קלאַנג וועגן שלום, אָבער וואַרשײַנלעכער איז, פֿאַרשטייט זיך, די צווייטע ידיעה: מען טראַנספּאָרטירט אונדז איבער קיין רוסלאַנד. אָבער צו וואָס דאַרפֿן מיר אין רוסלאַנד בעסערע זאַכן? סוף־כּל־סוף ווערט דער ענין קלאָר. דער קייזער קומט אויף אַ רעוויזיע, דעריבער איז דער גאַנצער טאַראַראַם.

אַכט טעג נאָכאַנאַנד האָט זיך געקאָצנט דוכטן, אַז מען געפֿינט זיך ערגעץ אין אַ רעקרוטן־קאַזאַרמע, אַזוי האָט מען געאַרבעט און זיך געאיבט. אַלע זענען פֿאַרביטערט און נערוועז, ווײַל דאָס איבערמאָסיקע פּוצן איז נישט פֿאַר אונדז און דער פּאַראַד־מאַרש אוודאי און אַוודאי נישט. גראָד אַזעלכע מעשׂיות דענערווירן און פֿאַרביטערן דעם זעלנער מער ווי דער שווץ גרובן.

ענדלעך איז געקומען דער מאָמענט. מיר שטייען אומבאַוועגלעך, און דער קייזער באַווײַזט זיך. מיר זענען נײַגעריק צו וויסן ווי ער זעט אויס. ער גייט פֿאַרבײַ לענגאויס דעם פֿראָנט, און איך בין אייגנטלעך אַ ביסל אַנטוישט: לויט די בילדער האָב איך זיך אים פֿאָרגעשטעלט גרעסער און מעכטיקער, קודם כּל מיט אַ דונערנדיקן קול.

ער טיילט אײַזערנע קרייצן און רעדט מיט דעם און מיט יענעם. דערנאָך מאַרשירן מיר אַוועק.

שפּעטער שמועסן מיר זיך דורך. טיאַדען זאָגט פֿאַרוווּנדערט:

– דאָס, הייסט עס, איז דער העכסטער אויף דער וועלט, פֿאַר דעם מוז יעדערער שטיין אומבאַוועגלען, יעדער איינער בכלל!

ער פּלפּולט זיך:

– פֿאַר דעם מוז דאָך הינדענבורג אויך שטיין אומבאַוועגלעך, שטײַף, וואָס נײן?

– יאָ, אַזוי איז עס, —— באַשטעטיקט קאַט.

טיאַדען איז נאָך נישט פֿאַרטיק. ער פֿאַרטראַכט זיך און פֿרעגט ווײַטער:

– מוז אַ קעניג אויך שטיין אומבאַוועגלעך פֿאַר אַ קייזער.

קיינער ווייסט עס נישט גענוי, אָבער מיר מיינען, אַז עס איז נישט אַזוי. אַזעלכע צוויי זענען ביידע אַזוי הויך, אַז זיכער דאַרף שוין דאָ נישט זײַן קיין ריכטיק שטײַפֿשטיין.

– סאַראַ מין טפּשות ס'קריכט דיר אין קאָפּ אַרײַן, – זאָגט קאַט —— דער עיקר איז, וואָס דו אַליין שטייסט אומבאַוועגלעך.

אָבער טיאַדען איז לגמרי פֿאַרכּישופֿט. זײַן תּמיד זייער טרוקענע פֿאַנטאַזיע אַרבעט איצט מעשׂים.

– הערט – זאָגט ער – איך קאָן עס בשום אופֿן נישט משׂיג זײַן, אַז אַ קייזער מוז האָבן די לאַטרינע פּונקט אַזוי ווי איך.

– צוליב דעם דאַרפֿסטו זיך אָפּסמען —— לאַכט קראָפּ.

– משוגע און דרײַ זענען זיבן, – דערגאַנצט קאַט ——

דו האָסט לײַז אין שאַרבן, טיאַדען, גיי טאַקע געשווינט אין לאַטרינע, וועסטו האָבן אַ קלאָרן קאָפּ און נישט רעדן ווי אַ קינד אין די וויקעלעך.

טיאַדען פֿאַרשווינדט.

– איין זאַך וואָלט איך אָבער דאָך געוואָלט וויסן, —— זאָגט אַלבערט —— צי וואָלט געווען קריג, ווען דער קייזער זאָל זאָגן ניין.

– דאָס גלויב איך געוויס —— וואַרף איך אַרײַן – ער האָט טאַקע דעם קריג סײַ־ווי־סײַ נישט געוואָלט האָבן.

– נו, אויב ער אַליין נישט, אפֿשר דאָך, ווען, למשל,

אַ צוואַנציק, דרײַסיק מענטשן אויף דער וועלט וואָלטן געזאָגט ניין.

– דאָס געוויס, —— גיב איך צו, —— יענע האָבן עס אָבער דווקא געוואָלט.

– ס'איז, באמת, קאָמיש, אַז מ'טראַכט זיך דערין אַרײַן – זאָגט ווײַטער קראָפּ —— מיר געפֿינען זיך דאָ, כּדי אונדזער פֿאָטערלאַנד צו פֿאַרטיידיקן, אָבער די פֿראַנצויזן זענען דאָך אויך דאָ כּדי זייער פֿאָטערלאַנד צו פֿאַרטיידיקן. הײַנט ווער פֿון אונדז האָט רעכט?

– אפֿשר ביידע —— טו איך אַ זאָג, גלויב אָבער אַליין נישט אין דעם.

– יאָ, אַוודאי, —— באַמערקט אַלבערט, און איך זע אויף אים, ער וויל מיך צודריקן צו דער וואַנט – אָבער אונדזערע פּראָפֿעסאָרן און גלחים און צײַטונגען זאָגן, אַז נאָר מיר זענען גערעכט, און האָפֿנטלעך, וועט עס

טאַקע אַזוי זײַן; — אָבער די פּראָנצויזישע פּראָפּעסאָרן און גלחים און צײַטונגען פֿאַרזיכערן, אַז נאָר זיי האָבן רעכט, הײַנט ווו־זשע איז דער אמת?

– דאָס ווייס איך נישט – טו איך אַ זאָג — בינו לבינו גייט אַ קריג, און יעדן חודש ווערן אַרײַנגעצויגן אַנדערע לענדער.

טיאַדען באַווײַזט זיך ווידער. ער איז נאָך אַלץ אויפֿגערעגט און לאָזט זיך גלײַך צוריק אַרײַן אין אַ שמועס. ער וויל ווּסן, ווי אַזוי הויבט זיך בכלל אָן אַ קריג.

– ס'רוב דערפֿון וואָס איין לאַנד באַליידיקט שטאַרק אַ צווייטס, — דערקלערט אַלבערט מיט אַ געוויסן אויטאָריטעט.

אָבער טיאַדען באַגנוגנט זיך נישט.

– איין לאַנד? דאָס פֿאַרשטיי איך נישט. אַ באַרג אין דײַטשלאַנד קאָן דאָך נישט באַליידיקן קיין באַרג אין פֿראַנקרײַך. אָדער אַ טײַך, אַ וואַלד, צי אַ ווייצנפֿעלד.

– צי ביסטו טאַקע אַזאַ שוטה, אָדער דו מאַכסט זיך? — כעסט זיך קראָפּ — איך מיין דאָך נישט דאָס. איין פֿאָלק באַליידיקט דאָס אַנדערע.

– אויב אַזוי האָב איך דאָ נישט וואָס צו זוכן — ענטפֿערט טיאַדען — איך פֿיל זיך נישט באַליידיקט.

– דײַן קאָפּ איז קיין זאַך נישט תּופֿס — זאָגט אַלבערט אויפֿגערעגט — דאָ, האַנדלט זיך דאָך נישט וועגן דיר, דו פּויערשער מוח!

– אויב אַזוי קאָן איך דאָך טאַקע אַהיים גיין, — עקשנט זיך טיאַדען, און אַלע צעלאַכן זיך אויפֿן קול.

– אַך, מענטש איינער, ס'איז דאָך דאָס פֿאָלק אַלס כּלל, די מלוכה — באַמערקט מילער.

– מלוכה, מלוכה – בייזערט זיך טיאַדען און מאַכט מיט די הענט – פֿעלד־זשאַנדאַרמען, פּאָליציי, שטײַערן, דאָס איז אײַער מלוכה. אויב דו האָסט דערמיט צו טאָן, דאַנק איך דיר דערפֿאַר.

– דאָס שטימט – זאָגט קאַט – דאָס האָסטו צום ערשטן מאָל געזאָגט אַ ריכטיק וואָרט, טיאַדען, די מלוכה און די היים — יאָ, ס'איז באמת אַ גרויסער אונטערשיד צווישן זיי.

– זיי זענען דאָך אָבער צונויפֿגעבונדן — זאָגט קראָפּ – נישטאָ קיין היים אָן אַ מלוכה.

– ריכטיק. אָבער דו מוזט דאָך צוגעבן, אַז מיר זענען כּמעט אַלע פּשוטע מענטשן. און אין פֿראַנקרײַך זענען דאָך ס'רוב מענטשן אויך אַרבעטער, האַנטווערקער אָדער קליינע באַאַמטע. פֿאַרוואָס־זשע, למשל, זאָל אַ פֿראַנצויזישער שלאָסער אָדער שוסטער ווּלן אויף אונדז אָנפֿאַלן? ניין, ס'זענען נאָר די רעגירונגען. איך האָב קיינמאָל, ביז איך בין אַהערגעקומען, קיין שום פֿראַנצויז נישט געזען, און מיט ס'רוב פֿראַנצויזן, איז פּונקט דיזעלבע זאַך ווי מיט אונדז. מ'האָט בײַ זיי אַזוי געפֿרעגט, פּונקט ווי בײַ אונדז.

– צו וואָס־זשע דאַרף מען, אויב אַזוי, בכלל דעם קריג? – פֿרעגט טיאַדען.

קאַט קוועטשט מיט די אַקסלען:

– "ס'זענען זיכער פֿאַראַן מענטשן, וואָס דער קריג ברענגט זיי נוצן".

– נו, איך געהער נישט צו זיי — ברומט טיאַדען.

– דו נישט, און קיינער נישט פֿון אונדז אַלע דאָ.

– ווער דען זשע? — ווונדערט זיך טיאַדען – דעם קייזער נוצט ער דאָך אויך נישט. ער האָט דאָך אַזוי אויך אַלץ, וואָס ער דאַרף.

– דאָס זאָלסטו נישט זאָגן — ענטפֿערט קאַט – קיין קריג האָט ער נאָך ביז אַהער נישט געהאַט. און יעדער גרעסערער קייזער דאַרף לפּחות האָבן איין קריג, אויב נישט, ווערט ער נישט באַרימט. דאָס ווייסטו אַפֿילו פֿון דײַנע שולביכער.

– גענעראַלן ווערן אויך באַרימט נאָר דורכן קריג, – זאָגט דעטערינג.

נאָך באַרימטער ווי מלכים — באַשטעטיקט קאַט.

גאַנץ זיכער זענען אין דעם פֿאַראינטערעסירט אַזעלכע מענטשן, וואָס ווילן פֿון קריג פֿאַרדינען – ברומט דעטערינג.

– איך מיין, ס'איז אייגנטלעך מער עפּעס אַ מין פֿיבער – זאָגט אַלבערט — קיינער וויל עס אייגנטלעך נישט און מיט אַמאָל ברעכט עס אויס. מיר האָבן דעם קריג נישט געוואָלט, די איבעריקע זאָגן אויך דאָס זעלבע — און נישט געקוקט דערויף איז די האַלבע וועלט פֿון אים פֿאַרכאַפּט.

– דאָרט איבן אָבער קורסירן אַ סך מער שקרים ווי בײַ אונדז – באַמערק איך – איר געדענקט נאָך געוויס יענע פֿלוגבלעטער בײַ די געפֿאַנגענע, ווו מ'האָט געשריבן, אַז מיר פֿרעסן כּלומרשט בעלגישע קינדער. די יאַטן, וואָס שרײַבן אַזעלכע אַבסורדן האָבן זײ געדאַרפֿט אויפֿהענגען. זײ זענען די אמתע שולדיקע.

מילער שטייט אויף.

– ס'איז לכּל הדעות בעסער, וואָס דער קריג קומט פֿאָר דאָ און נישט אין דײַטשלאַנד. קוקט זיך נאָר צו צו די שלאַכט־פֿעלדער.

– דאָס איז אמת – איז אַפֿילו טיאַדען מסכּים – אָבער נאָך בעסער וואָלט געווען, ווען ס'זאָל בכלל קיין קריג נישט זײַן.

שטאָלץ גייט ער פֿון דאַנען אַוועק, ווײַל ער האָט אונדז, די אײַניעריקע, געגעבן די געהעריקע לעקציע. און זײַן מיינונג איז דאָ פֿאַקטיש די טיפּישע, איר הערט זי דאָ כּסדר און איר האָט באמת נישט וואָס אויף איר צו ענטפֿערן, ווײַל גלײַכצײַטיק מיט איר הערט אויף יעטוועדעס פֿאַרשטענדעניש פֿאַר אַלץ, וואָס ס'האָט מיט איר אַ שײַכות.

דאָס נאַציאָנאַלע געפֿיל פֿון זעלנער דריקט זיך אויס אין דעם, וואָס ער איז דאָ, און דאָס איז אַלץ, דאָס איבעריקע באַטראַכט ער פּראַקטיש און פֿון זײַן פּערזענלעכן שטאַנדפּונקט.

אַלבערט לייגט זיך אַוועק אַ פֿאַרביטערטער אויפֿן גראָז.

– בעסער איז מכּה דעמדאָזיקן גאַנצן טאַראַראַם נישט צו רעדן.

– און קיין זאַך וועט זיך אויך דערפֿון נישט ענדערן, —— באַשטעטיקט קאַט.

אַלס צולאָג צו די צרות מוזן מיר אָפּגעבן צוריק אַלע נײַע זאַכן און אָנטון ווידער אונדזערע אַלטע טראַנטעס. די גוטע האָט מען אונדז בלויז געגעבן צום פּאַראַד.

***

אָנשטאָט קיין רוסלאַנד גייען מיר צוריק אויפֿן פֿראָנט. אונטערוועגס מאַרשירן מיר דורך אַ קלאָגעדיקן וואַלד מיט אויסגעריסענע שטאַמען און אַדורכגעלעכערטן באָדן. אויף עטלעכע ערטער זענען די לעכער אומגעהויער גרויס און טיף.

– דאָנערוועטער, סאַראַ מוראדיקער חורבן – זאָג איך צו קאַטן.

– מינען־וואַרפֿער, – ענטפֿערט ער און ווײַזט אָן אינדערהויך.

אויף די צווײַגן הענגען טויטע. אַ נאַקעטער זעלנער זיצט אײַנגעהויקערט אויף אַ שטאַם, אויפֿן קאָפּ האָט ער נאָך זײַן היטל, איז אָבער אויסערדעם אינגאַנצן אַ הוילער. זיצן, זיצט פֿון אים נאָר איין העלפֿט, דער אויבערשטער טייל קערפּער, פֿון וועלכן ס'פֿעלן די פֿיס.

185

– פֿון אים האָבן זײ אַראָפּגעריסן דעם מונדיר – ברומט טיאַדען.

קאַט זאָגט:

– ס'איז קאָמיש, מיר האָבן עס דאָך שוין אַ פּאָר מאָל געזען. אַז אַזאַ מין מינע כאַפּט זיך אַרײַן, ווערט מען פֿאַקטיש ווי אַרויסגעשטויסן פֿון מונדיר. דאָס מאַכט דער לופֿט־דרוק.

איך זוך ווײַטער. ס'איז ווירקלעך אַזוי. דאָרט הענגען בלויז מונדיר־שטיקלעך, אַנדערשוווּ קלעפּט אַ בלוטיק געמויזעכץ, וואָס איז פֿריער געווען מענטשלעכע גלידער. אָט ליגט אַ קערפּער, וואָס האָט נאָך בלויז אויף איין פֿוס אַ שטיק אונטערהויזן און אַרום האַלדז דעם קראַגן פֿון מונדיר. ווײַטער איז ער אינגאַנצן נאַקעט, דער מונדיר הענגט שטיקערווײַז אַרום בוים. ביידע אָרעמס פֿעלן, פּונקט ווי אימיצער זאָל זײ האָבן אַרויסגעדרייט. איינעם פֿון זײ דערזע איך אויף צוואַנציק טריט ווײַטער אין די קוסטעס.

דער טויטער ליגט אויפֿן פּנים. דאָ ווו ס'געפֿינען זיך די אָרעם־וווּנדן, איז די ערד שוואַרץ פֿון בלוט. אונטער די פֿיס איז דאָס גרינס צעקראַצט, ס'זעט אויס ווי דער מענטש זאָל נאָך האָבן געצאַפּלט.

– ס'איז נישט קיין געלעכטער, קאַט —— טו איך אַ זאָג.

– קיין גראַנאַט־שפּליטער אין בויך איז עס אויך נישט, ענטפֿערט ער הויבנדיק מיט די אַקסלען.

– נאָר נישט ווייך ווערן —— באַמערקט טיאַדען.

די גאַנצע מעשׂה, ווי ס'שײַנט, האָט געמוזט געשען נאָך גאָרנישט לאַנג. דאָס בלוט איז נאָך פֿריש. אַזוי ווי אַלע מענטשן, וואָס מיר זעען דאָ זענען טויט, האַלטן מיר זיך דאָ לאַנג נישט אויף, נאָר מעלדן עס אויף דער נאָענטסטער סאַניטאַר־סטאַציע. סוף־כּל־סוף איז עס טאַקע נישט אונדזער עסק, אָפּצונעמען די אַרבעט בײַ דידאָזיקע משׂא־פּערד.

***

186

מען דאַרף אַרויסשיקן אַ פּאַטרול, כּדי פּעסטצושטעלן ווי וויַיט די פּיַינטלעכע פּאָזיציע איז נאָך באַזעצט.
צוליב מיַין אורלויב האָב איך עפּעס אַ מין משונהדיק געפֿיל בנוגע די איבעריקע און דעריבער באַשליס איך מיטצוגיין. מיר רעדן אַרום דעם פּלאַן, קריכן אַריבער דורכן דראָט און צעשיידן זיך, כּדי איינציקוויַיז צו קריכן וויַיטער. נאָך אַ קורצער וויַילע געפֿין איך אַ פֿלאַכן גרובן און לאָז זיך אַהין אַראָפּ. פֿונדאַנען שפּיר איך אויס.

דער גאַנצער שטח איז פֿול מיט מיטלגרויסע קוילנוואַרפֿערס.

אַ ליַיכט־שירם וויקלט זיך פֿאַנאַנדער. דער פּלאַץ ליגט ווי פֿאַרשטיינערט אין דער בלייכער ליכטיקייט. און שוואַרצער שלאָגט דעריבער אָפּ די טונקלקייט הינטער אים. אין גרובן האָבן זיי פֿריער דערציילט, אַז מיר האָבן דאָ צו טאָן מיט שוואַרצע. עס איז אומאַנגענעם, מען זעט זיי שלעכט, אויסערדעם זענען זיי אַלס פּאַטרולן זייער געשיקט. צום גליק זענען זיי אָפּטמאָל נישט שטאַרק קלוג; — קאַט און קראָפּ, ביידע האָבן אַמאָל אויף אַ פּאַטרול דערשאָסן אַ שוואַרצן קעגנער־פּאַטרול, וויַיל, אומגעהיַיער גיריק נאָך פּאַפּיראָסן, האָבן די ליַיט אונטערוועגס געריכערט. קאַט און אַלבערט באַמיען זיך דעריבער אויסצושפּירן בלויז די טליענדיקע פּאַפּיראָסן־קעפּלעך.

נעבן מיר פּאַלט אַ קליינער גראַנאַט. איך האָב נישט געהערט זיַין פּיַיפּן און דערשרעק זיך שטאַרק. אין זעלבן מאָמענט באַפֿאַלט מיך עפּעס אַ מין משונהדיקער אַנגסט. איך בין דאָ אַליין און כּמעט הילפֿלאָז אין דער פֿינצטער — אפֿשר קוקן שוין אויף מיר לאַנג פֿון אַ גרובן אַרויס צוויי אַנדערע אויגן, און עס ליגט שוין גרייט אַ האַנט־גראַנאַט מיך אויפֿן אָרט צו צעריַיסן. איך פּרוּוו זיך באַרויִקן. עס איז נישט מיַין ערשטער פּאַטרול און אויך נישט קיין באַזונדערס געפֿערלעכער, אָבער עס איז דער ערשטער נאָך מיַין אורלויב און אויסערדעם איז מיר דידאָזיקע געגנט לגמרי פֿרעמד.

איך דערקלער זיך אַליין, אַז מיַין אויפֿרעגונג האָט לגמרי

187

קיין זין נישט, אַז אין דער פֿינצטער לויערט קיינער נישט אויף מיר, וויַיל דאַן וואָלט מען נישט אַזוי פֿלאַך געשאָסן.

עס איז אָבער אומזיסט. אין אַ שרעקלעכן מישמאַש טראָגן זיך די געדאַנקען אין מיַין מוח – איך הער די וואָרנענדיקע שטים פֿון מיַין מאַמען, איך זע די רוסן מיט די לאַנגע בערד אָנגעשפּאַרט אין די קראַטעס, פֿאַר מיַינע אויגן שוועבט דאָס ליכטיקע וווּנדערבאַרע בילד פֿון אַ קאַנטינע מיט שטולן, מיט אַ קינאָ, און גליַיך פֿאַרוואַנדלט עס זיך אין מיַין פֿאַנטאַזיע אין אַ שרעקלעכער, גרויער, אַכזריותדיקער געווער־עפֿענונג, וואָס גייט מיר שטיל לויערנדיק נאָך, וווּהין איך פּרוּוו נישט אַ דריי צו טאָן דעם קאָפּ; איך באַגיס זיך מיט אַ קאַלטן שווייס.

איך ליג נאָך אַלץ אין מיַין ערד־מולטער. איך קוק אויפֿן זייגער, עס זענען בלויז אַריבער עטלעכע מינוט. מיַין שטערן איז נאַס, מיַינע אויגן־לעכער זענען פֿיַיכט, די הענט ציטערן, און איך קיַיך אינדערשטיל. עס איז נישט מער ווי אַ מוראדיקער אַנגסט־אָנפֿאַל, אַ פּשוטע, געמיינע הינטישע אַנגסט אַרויסצושטעקן דעם קאָפּ און קריכן וויַיטער.

דער ווונש צו בליַיבן ליגן פּאַראַליזירט לחלוטין מיַין ענערגיע, מיַין ווילן אויפֿצושטיין. מיַינע גלידער קלעפּן זיך צום באָדן, איך מאַך אַן אומזיסטן פּרוּוו – זיי ווילן זיך נישט אָפּריַיסן. איך דריק זיך צו צו דער ערד, איך קאָן זיך נישט רירן, איך באַשליס צו בליַיבן ליגן.

מאָמענטאַל פֿאַרגיסט מיך אָבער ווידער אַ כוואַליע, אַ כוואַליע פֿון בושה, חרטה און גליַיכציַיטיק אויך פֿון פֿאָרזיכטיקייט.

איך הויב זיך אַ ביסל אויף, כּדי אַרויסצוקוקן. מיַינע אויגן ברענען, אַזוי שטאַרק קוק איך אין דער פֿינצטערנישן. אַ ליכט־קויל באַוויַיזט זיך אינדערהויך – איך רוק זיך אַריַין צוריק.

איך פֿיר אַן אומזיניקן ווילדן קאַמף, איך וויל אַרויסגיין פֿון ערד־מולטער און רוק זיך אָבער אַריַין צוריק,
איך זאָג זיך: „דו מוזט, עס זענען דיַינע חבֿרים, עס איז דאָך נישט עפּעס אַ מין נאַרישער באַפֿעל“ – און מאָמענטאַל אָבער: „וואָס גייט עס מיך אָן, איך האָב נאָר איין לעבן צו פֿאַרלירן.“

דאָס האָט אַלץ געמאַכט דער אורלויב, אַנטשולדיק איך זיך פֿאַרביטערט. אָבער איך גלויב דערין אַליין נישט, עס ווערט מיר מוראדיק שלעכט. פּאַמעלעך הויב איך זיך אויף, שטרעק אויס די אָרעמס, רוק זיך וויַיטער און ליג איצט אינדערהעלפֿט אויפֿן ראַנד פֿון גרובן.

פּלוצלינג דעדהער איך אַ גערויש און צאַפּל אַרײַן צוריק. נישט געקוקט אויפֿן אַרטילעריע־ליאַרם הערן זיך גאַנץ גענוי פֿאַרדעכטיקע געשרייען. איך הער זיך צו; — דער גערויש איז הינטער מיר. עס זענען אונדזערע מענטשן, וואָס גייען דורכן גרובן. איצט הער איך שוין אויך אײַנגעהאַלטענע קולות. לויטן טאָן קאָן עס אפֿשר זײַן קאַט, וואָס רעדט דאָרט.

אַן אומגעווײנלעכע וואַרעמקייט גיסט זיך פּלוצלינג אַרײַן אין מײַנע אָדערן. דידאָזיקע שטימען, דידאָזיקע עטלעכע, שטילע ווערטער, דידאָזיקע טריט אין גרובן הינטער מיר רײַסן מיך אַרויס מיט איין קלאַפּ פֿון דער מוראדיקער פֿאַרגליווערטקייט, פֿון דעם אימת־המות, פֿון וועלכן איך וואָלט זיך שוין אפֿשר קיין מאָל נישט באַפֿרייט. זיי זענען מער ווי מײַן לעבן דידאָזיקע שטימען, זיי זענען מער ווי מוטערלעכקייט און אַנגסט, זיי זענען דאָס שטאַרקסטע און שיצנדיקסטע, וואָס איז בכלל פֿאַראַן אויף דער וועלט: עס זענען די שטימען פֿון מײַנע חבֿרים.

איך בין נישט מער קיין ציטערנדיק שטיק לעבן אַליין אין דער פֿינצטער – איך געהער זיי און זיי מיר, מיר האָבן אַלע דיזעלבע אַנגסט און דאָסזעלבע לעבן, מיר זענען פֿאַרבונדן אויף אַ פּשוטן און שווערן אופֿן. איך וואָלט וועלן אַרײַנרוקן מײַן פּנים אין זיי, אין דידאָזיקע שטימען, אין דידאָזיקע פּאָר ווערטער, וואָס האָבן מיך געראַטעוועט און וועלן מיר בײַשטיין.

***

פֿאָרזיכטיק גליטש איך זיך איבערן ראַנד און רוק זיך פֿאָרויס ווי אַ שלאַנג. אויף אַלע פֿיר שלעפּ איך זיך ווײַטער;

189

עס גייט גוט, איך צייכן מיר אָן די ריכטונג, קוק זיך אַרום און באַמערק דאָס בילד פֿון האַרמאַטן־פֿײַער, כּדי עס צוריק צו געפֿינען. דערנאָך זוך איך וויאַזוי צו באַקומען אַ קאָנטאַקט מיט די איבעריקע.

איך האָב נאָך אַלץ מורא, אָבער דאָס איז אַ קלוגע מורא, אַן אומגעווײנלעך שטאַרקע פֿאָרזיכטיקייט. די נאַכט איז ווינטיק, און בײַם אויפֿפֿלאַקערן פֿון עפּענונגס־פֿײַער טראָגן זיך שאָטנס הין־און־צוריק. מען זעט דעריבער צו ווייניק און צו פֿיל. אָפּטמאָל ווער איך ווי פֿאַרגליווערט, אָבער דאָס איז אַלץ גאָרנישט. אויף אַזאַ אופֿן קום איך גענוג ווײַט פֿאָרויס און קער זיך דאַן אין אַ בויגן ווידער אום. דעם קאָנטאַקט מיט אונדזערע געפֿין איך אָבער נישט. יעדער מעטער נאָענטער צו אונדזער אָקאָפּ פֿאַרשטאַרקט מײַן זיכערקייט, אָבער אויך מײַן האַסטיקייט. עס וואָלט שוין זײַן זייער מיאוס איצט נאָך צו האָבן די מפּלה.

און אָט באַפֿאַלט מיך אַ נײַע שרעק. איך קאָן נישט דערקענען גענוי די ריכטונג. שטיל הויקער איך זיך אײַן אין אַ גרובן און פּרוּוו זיך צו אָריענטירן. עס האָט זיך שוין נישט איינמאָל געטראָפֿן, אימיצער איז מיט שׂמחה אַרײַנגעשפּרונגען אין אַ אָקאָפּ, און דערנאָך ערשט דערזען, אַז עס איז נישט דער ריכטיקער.

אין אַ צײַט אַדום הער איך זיך ווידער צו. איך בין נאָך אַלץ נישט אויפֿן ריכטיקן וועג. דער מישמאַש פֿון די אָקאָפּעס זעט מיר איצט אויס אַזוי משונהדיק, אַז פֿון אויפֿרעגונג ווייס איך איצט בכלל נישט וווּהין זיך צו ווענדן. אפֿשר קריך איך גאָר אין דערזעלבער ריכטונג צו די גרובנס, דאָס קאָן זיך ציען אָן אַ סוף. דעריבער פֿאַרקירעווע איך זיך אָן אַ זײַט.

דידאָזיקע פֿאַרשאָלטענע לויכט־שירמס! עפּעס ברענען זיי גאַנצע שעהן, מען קאָן נישט מאַכן די קלענסטע באַוועגונג, באַלד שיסט מען דיך אַרום פֿון אַלע זײַטן.

אָבער עס העלפֿט נישט, איך מוז זיך פֿונדאַנען אַרויסבאַקומען. מיט די לעצטע כּוחות שלעפּ איך זיך ווײַטער, איך קריך איבערן באָדן און צערײַס זיך רי הענט אָן די שפּיציקע גראַנאַט־שטיקלעך, וואָס שנײַדן ווי שאַרפֿע ראַזיר־מעסערס. אָפּטמאָל האָב איך דעם אײַנדרוק, אַז דער הימל ווערט כּלומרשט ליכטיקער בײַם האָריזאָנט, אָבער עס איז, נאַטירלעך, נישט מער ווי אַ פֿאַנטאַזיע. ביסלעכווײַז מערק איך אָבער, אַז מײַן לעבן איז אײַנגעשטעלט.

אָט קנאַלט אַ גראַנאַט, תּיכּף נאָך אים צוויי אַנדערע און עס הויבט זיך אָן אַ פֿײַער־אָנגריף. קוילנוואַרפֿער טראַסקען. איצט איז לעת־עתּה נישטאָ מער וואָס צו טאָן, ווי בלײַבן ליגן. ווי עס ווײַזט אויס גייט אַן אָנגריף. אומעטום באַווײַזן זיך לויכט־ראַקעטן, כּמעט אָן אַן אויפֿהער.

איך ליג צונויפֿגעדרייט אין אַ גרויסן גרובן, די פֿיס אין וואַסער ביזן בויך. אַז דער אָנגריף וועט אויסברעכן, וועל איך זיך וואַרפֿן אין וואַסער, ווי ווײַט עס וועט זיך לאָזן נישט דערשטיקט צו ווערן, דאָס פּנים אין טינוף. איך מוז סימולירן, אַז איך בין טויט.

פּלוצלינג דערהער איך ווי דאָס פֿײַער שפּרינגט צוריק. מאָמענטאַל רוק איך זיך אַראָפּ אין וואַסער אַרײַן, דאָס היטל אויפֿן קאַרג, דאָס מויל נאָר אַזוי ווײַט אינדערהויך, איך זאָל קאָנען ציען דעם אָטעם.

דערנאָך ווער איך באַוועגונגסלאָז, – ווײַל ערגעץ־ווו קנאַקט עפּעס, עס טאַפּט און שאַרט זיך נענטער, מײַנע אַלע נערוון ווערן אײַז־קאַלט צונויפֿגעשרומפּן. עס קנאַקט אַריבער איבער מיר, די ערשטע מחנה איז אַריבער. איך האָב בלויז געהאַט דעם איינציקן ווילדן געדאַנק: וואָס וועסטו טאָן, אויב אימיצער וועט אַרײַנשפּרינגען צו דיר אין אָקאָפּ אַרײַן ? –

איך שלעפּ אַרויס געשווינט דעם קליינעם שפּיז, האַלט אים פֿעסט און לאָז אים אַראָפּ מיטן האַנט צוריק אין בלאָטע אַרײַן. איך וועל מאָמענטאַל דערשטעכן, ווי נאָר אימיצער וועט אַהער אַרײַנשפּרינגען, – האַמערט עס מיר אין קאָפּ. אַרײַנרוקן אים דעם שפּיז אין האַלדז אַרײַן, ער זאָל נישט קאָנען שרײַען, אַנדערש גייט עס נישט, ער וועט זיך פּונקט אַזוי דערשרעקן ווי איך, און שוין פֿון בלויז מורא וועלן מיר זיך וואַרפֿן איינער אויפֿן צווייטן, און איך מוז דעריבער זײַן דער ערשטער.

איצט שיסן אונדזערע באַטעריעס, און נאָענט נעבן מיר הערן זיך די שאָסן. דאָס מאַכט מיך משוגע ווילד, עס פֿעלט מיר נאָך, אַז איך זאָל פֿאַלן פֿון אייגענע קוילן; איך שילט און קריץ מיט די ציין אין טינוף אַרײַן; עס איז אַ ווילדער צאָרן־אויסברוך, ענדלעך קאָן איך שוין נישט מער ווי קרעכצן און בעטן.

דאָס קנאַלן פֿון די גראַנאַטן קלינגט מיר אין די אויערן. אויב אונדזער עולם מאַכט אַ קעגן־אָנגריף, בין איך געראַטעוועט. איך דריק צו מײַן קאָפּ צו דער ערד און הער אַ טעמפּן דונערן ווי ווײַטע עקספּלאָזיעס פֿון בערג־ווערק –– און הייב אויף צוריק דעם קאָפּ, כּדי זיך צוצוהערן צו די גערוישן פֿון אויבן.

די קוילנוואַרפֿערס קנאַקן. איך ווייס, אַז אונדזערע דראָטפֿאַרצוימונגען זענען פֿעסט און כּמעט אומבאַשעדיקט; אַ טייל פֿון זיי זענען געמינעוועט; דאָס ביקסן־פֿײַער פֿאַרשטאַרקט זיך. זיי קאָנען זיך נישט דורכרײַסן, מוזן אָפּטרעטן.

איך פֿאַל ווידער אַנידער, מײַנע נערוון זענען אָנגעצויגן ביז צו דער העכסטער מדרגה. ווידער דערהערט זיך דאָס קלאַפּן און קריכן און קנאַקן. אינמיטן אַן איינציקער הילכנדיקער געשריי, זיי ווערן באַשאָסן, דער אָנגריף איז צעקלאַפּט.

***

ס'איז נאָך געוואָרן אַ ביסל ליכטיקער. נעבן מיר טראָגן זיך פֿאַרבײַ האַסטיקע טריט. די ערשטע. אַריבער.

דאָס קנאַקן פֿון קוילנוואַרפֿערס פֿאַרוואַנדלט זיך אין אַן אומאויפֿהערלעכן ליאַרם. גראָד וויל איך זיך אויף אַ ווײַלע אומדרייען, און אָט קלאַפּט עס, און שווער און טראַסקענדיק פֿאַלט אַ קערפּער צו מיר אין גרובן אַרײַן, גליטשט זיך אַראָפּ, ליגט אויף מיר –

איך קלער נישט, איך נעם נישט אָן קיין שום באַשלוס – איך דערלאַנג בלויז אַ האַסטיקן שטויס און פֿיל נאָר ווי דער קערפּער ציטערט און ווערט דערנאָך ווייך און ברעכט צוזאַמען.

מײַן האַנט איז קלעפּעדיק און נאַס, בעת איך קום דערנאָך צו זיך.

יענער כאָרכלט. מיר דוכט זיך, אַז ער ברילט, יעדער אָטעמצוג איז ווי אַ געשריי, אַ דונערן –– אָבער ס'זענען בלויז מײַנע אָדערן, וואָס קלאַפּן אַזוי. איך וואָלט אים וועלן צוהאַלטן דאָס מויל, אָנשטאָפּן מיט ערד, נאָך אַמאָל דערשטעכן, ער זאָל זײַן שטיל, ער גיט מיך אויס; אָבער איך בין שוין אויף אַזוי ווײַט געקומען צו זיך און טאַקע דערצו פּלוצלונג אַזוי שוואַך געוואָרן, אַז איך קאָן מער נישט אויפֿהייבן אויף אים מײַן האַנט.

און אַזוי קריך איך אַוועק אין ווײַטסטן ווינקל און בלײַב דאָרט, מיט אויסגעגלאָצטע אויגן, דאָס מעסער אין האַנט, גרייט, ווי נאָר ער טוט זיך אַ ריר, ווידער אויף אים זיך אַ וואָרף צו טאָן –– אָבער ער וועט מיר שוין מער גאָרנישט טאָן, דאָס הער איך שוין לויט זײַן כאָרכלען.

אומדײַטלעך קאָן איך אים זען. איך האָב בלויז איין פֿאַרלאַנג, פֿון דאַנען זיך אַרויסצוקריגן. אויב נישט באַלד, וועט שפּעטער זײַן צו ליכטיק; אַפֿילו איצט איז עס שוין שווערלעך. אָבער, אַז איך פּרוּוו אויפֿהייבן דעם קאָפּ, זע איך גלײַך, אַז ס'איז אוממעגלעך.

דאָס פֿײַער פֿון די קוילנוואַרפֿערס איז אַזוי געדיכט, אַז מ'וועט מיך דורכלעכערן, נאָך איידער איך וועל טאָן דעם ערשטן שפּרונג.

איך פּרוּוו עס נאָך אַ מאָל מיט מײַן היטל, איך רוק עס אַרויף און הויב עס אויף אינדערהויך, כּדי פֿעסטצושטעלן די הויכקייט פֿון דער שיסערײַ. אין איין מאָמענט שפּעטער ווערט עס מיר דורך אַ קויל אָפּגעשאָסן פֿון האַנט אַרויס. ס'פֿײַער טראָגט זיך, הייסט עס, גאַנץ נידעריק איבערן גאַנצן שטח. איך געפֿין זיך

נישט געגנוג ווײַט פֿון דער פֿײַנטלעכער פּאָזיציע, אַז די שאַרפֿשיסער זאָלן מיך נישט כאַפּן, אויב איך וועל פּרוּוון אַנטלויפֿן.

די ליכטיקייט ווערט גרעסער. איך וואַרט מיט דער גרעסטער שפּאַנונג אויף אַן אָנגריף פֿון אונדזערע. מײַנע הענט זענען ווײַס, אַזוי דריק איך זיי צונויף, אַזוי

193

בעט איך רחמים, אַז דאָס פֿײַער זאָל נאָכלאָזן און מײַנע חבֿרים זאָלן אַהערקומען.

ס'פֿאַרגייט אַ מינוט נאָך אַ מינוש. איך האָב נישט מער דעם מוט אַ וואָרף צו טאָן אַ בליק אויף דער טונקעלער געשטאַלט דאָ אין גרובן. אָנגעשטרענגט קוק איך אָן אַ זײַט און וואַרט, און וואַרט.

די קוילן פֿײַפֿן, זיי זענען אַ שטאָלענע נעץ, ס'הערט נישט אויף, ס'הערט נישט אויף.

פּלוצלינג דערזע איך מײַן פֿאַרבלוטיקטע האַנט און דערשפּיר אַ שרעקלעכע נישטגוטקייט. איך נעם ערד און רײַב דערמיט איבער דער הויט, איצט איז די האַנט וויניקסטנס שמוציק, און מ'זעט נישט מער דאָס בלוט.

דאָס פֿײַער לאָזט נישט נאָך. פֿון ביידע זײַטן איז עס איצט גלײַך שטאַרק. בײַ אונדז האַלט מען מיך שוין געוויס פֿאַר פֿאַרלאָרן.

***

ס'איז אַ ליכטיקער, גרויער באַגינען.

דאָס כאָרכלען הערט זיך כסדר. איך פֿאַרמאַך די אויערן, נעם אָבער באַלד צוריק אַרויס די פֿינגער, ווײַל איך וועל צוליב דעם נישט קאָנען הערן אויך דאָס אַנדערע.

די געשטאַלט קעגנאיבער באַוועגט זיך. איך טו זיך אַ טרייסל און קוק נישט ווילנדיק אַהין. איצט בלײַבן מײַנע אויגן ווי צוגעבונדן.

אָט ליגט דאָ אַ מענטש מיט קליינע וואָנסן, דער קאָפּ אויסגעדרייט אָן אַ זײַט, איין אָרעם איז האַלב צונויפֿגעדרייט, דער קאָפּ דריקט אים, די אַנדערע האַנט ליגט אויף דער ברוסט, זי איז פֿאַרבלוטיקט.

ער איז טויט, קלער איך. ער מוז טויט זײַן, ער פֿילט נישט מער. — דאָס, וואָס ס'כאָרכלט איז שוין נישט מער ווי דער קערפּער. אָבער דער קאָפּ פּרוּווט זיך אַ הויב טאָן, דאָס קרעכצן ווערט אויף אַ מאָמענט שטאַרקער, דערנאָך לאָזט זיך דער שטערן

194

צוריק אַראָפּ אויפֿן אָרעם, דער מענטש איז נישט טויט, ער שטאַרבט, אָבער ער איז נישט טויט. איך רוק זיך צו, פֿאַרהאַלט דעם אָטעם, שפּאַר זיך אָן אויף די הענט, רוק זיך ווידער אַ ביסל נענטער, וואַרט – ווײַטער, אַ שרעקלעכער וועג פֿון דרײַ מעטער, אַ לאַנגן, מוראדיקן וועג, ענדלעך בין איך נעבן אים.

און אָט טוט ער אַן עפֿן די אויגן. ער האָט מיך נאָך געהערט און קוקט מיך אָן מיט אַן אויסדרוק פֿון מוראדיקער שרעק. דער קערפּער ליגט שטיל, אין די אויגן אָבער איז אַזאַ אומגעהויערער ווילן צו אַנטלויפֿן, אַז אַ מאָמענט בין איך נוטה צו גלויבן, אַז זיי זענען בכּח מיטצורײַסן מיט זיך דעם קערפּער.

הונדערט קילאָמעטער ווײַט קאָנען זיי אים אַוועקטראָגן פֿון דאַנען. דער קערפּער איז שטיל, לחלוטין רויִק, אָן אַ שום טאָן, ס'כאָרכלען איז פֿאַרשטומט. אָבער די אויגן שרײַען, אין זיי איז צונויפֿגעזאַמלט די גאַנצע לעבנס־קראַפֿט צו אַן אומגעווייִנלעכער אָנשטרענגונג, כּדי צו אַנטלויפֿן פֿון דעם מוראדיקן גרויל, פֿון טויט, פֿון מיר.

איך בויג די קני און פֿאַל אויף די עלנבויגנס.

– ניין, ניין — פֿליסטער איך.

די אויגן קוקן מיר נאָך. איך בין נישט בכּח צו מאַכן קיין שום באַוועגונג, כּל זמן זיי זענען דאָ פֿאַראַן.

און אָט פֿאַלט זײַן האַנט פּאַמעלעך אַראָפּ פֿון דער ברוסט, בלויז אַ קליין שטיקל, זי פֿאַלט אויף עטלעכע צענטימעטער, אָבער דידאָזיקע באַוועגונג פֿאַראַליזירט! די קראַפֿט פֿון די אויגן. איך בויג זיך צו, שאָקל מיטן קאָפּ און פֿליסטער:

– ניין, ניין, ניין.

איך טו אַ הויב די האַנט, איך מוז אים ווײַזן, אַז איך וויל אים העלפֿן, און גלעט אים איבערן שטערן.

די אויגן האָבן אַ ציטער געטאָן פֿון מײַן האַנט־באַרירונג, איצט פֿאַרלירן זיי זייער שטײַפֿקייט, די ברעמען לאָזן זיך אַראָפּ, די שפּאַנונג ווערט שוואַכער. איך שפּיליע אים אָפּ דעם קראַגן און לייג אים אַוועק באַקוועמער דעם קאָפּ.

זײַן מויל איז האַלב אָפֿן, ער באַמיט זיך צו פֿאָרמירן ווערטער. די ליפּן זענען טרוקן. מײַן פֿעלדפֿלאַש איז נישטאָ, איך האָב זי נישט מיטגענומען. אָבער אונטן אין גרובן איז פֿאַראַן וואַסער. איך קלעטער אַראָפּ, שלעפּ אַרויס מײַן נאָזטיכל, שפּרייט עס אויס, דריק עס אַראָפּ און שעפּ מיט דער הוילער האַנט דאָס גרעלע וואַסער, וואָס קוועלט דורכן טיכל.

ער שלינגט עס. איך ברענג אים נאָך. דערנאָך קנעפּל איך אויף זײַן ראָק, כּדי וואָס ס'לאָזט זיך צו פֿאַרבינדן. איך מוז עס טאָן צוליב דעם, כּדי יענע זאָלן אים, אויב זיי ווערן מיך נעמען אין געפֿאַנגענשאַפֿט, זאָלן זעען, אַז איך האָב אים געהאָלפֿן און וועלן מיך אפֿשר נישט דערשיסן. ער פּרוּווט זיך ווערן, אָבער זײַן האַנט איז דערצו צו שוואַך. דאָס העמד איז צוגעקלעפּט און ס'איז אוממעגלעך עס אַ ריר צו טאָן, ס'איז פֿון הינטן צוגעקנעפּלט. נישטאָ קיין אַנדער עצה ווי נאָר עס אויפֿצושנײַדן.

איך זוך דאָס מעסער און געפֿין עס אָפּ. אָבער קוים הויב איך אָן צו שנײַדן ס'העמד, עפֿענען זיך צוריק די אויגן, און ווידער ליגט אין זיי דאָס שרײַען און דער ווילדער אויסדרוק, אַזוי אַז איך מוז זיי צוהאַלטן, צודריקן און פֿליסטערן:

– איך וויל דיר דאָך העלפֿן, קאַמעראַד, קאַמעראַד, קאַמעראַד, קאַמעראַד –– איך שטרײַך אונטער שטאַרק דאָס דאָזיקע וואָרט, כּדי ער זאָל מיך פֿאַרשטיין.

ס'זענען דרײַ שטעך. מײַנע באַנדאַזשן באַדעקן עס, דאָס בלוט אונטער זיי לויפֿט אַוועק, איך דריק זיי צו פֿעסטער, ער קרעכצט.

דאָס איז אַלץ, וואָס איך קאָן טאָן. איצט מוזן מיר וואַרטן, וואַרטן.

***

דידאָזיקע שעהן. – דאָס כאָרכלען הויבט זיך אָן פֿון ס'נײַ –– ווי פּאַמעלעך אַ מענטש שטאַרבט! ווײַל דאָס ווייס איך: ראַטעווען קאָן מען אים נישט. איך האָב אַפֿילו געפּרוּווט זיך דאָס אײַנרעדן, אָבער מיטאָגצײַט איז דידאָזיקע אײַנרעדעניש אונטער זײַנע קרעכצן צערונען, צעשאָסן געוואָרן. ווען איך זאָל נישט האָבן פֿאַרלאָרן, בעתן קריכן, מײַן רעוואָלווער, וואָלט איך אים דערשאָסן. דערשטעכן קאָן איך אים נישט.

מיטאָגצײַט פֿיל איך, אַז איך האַלט בײַם פֿאַרלירן דאָס באַוווּסטזײַן. דער הונגער מאַטערט מיך שרעקלעך, איך קאָן זיך קוים אײַנהאַלטן פֿון וויינען, וואָס מיר ווילט זיך עסן, איך קאָן עס אָבער נישט באַקעמפֿן. עטלעכע מאָל ברענג איך דעם גוסס וואַסער און טרינק אַליין אויך דערפֿון.

ס'איז דער ערשטער מענטש, וואָס איך האָב אים מיט מײַנע הענט געטויט, וואָס איך קאָן אים גענוי זען, וואָס זײַן טויט איז געווען מײַן אַרבעט. קאַט און קראָפּ און מילער האָבן שוין אויך געזען, ווען זיי האָבן אימיצן געטראָפֿן, אַ סך פֿון אונדז האָבן שוין געהאַט דאָס זעלבע, אין קאַמף פֿון דער נאָענט איז עס אַן אָפֿטע דערשײַנונג ––

אָבער יעדער אָטעמצוג לעכערט מיר דאָס האַרץ. דערדאָזיקער גוסס האָט נאָך גענוג צײַט, ער האָט אַ באַהאַלטענעם מעסער, מיט וועלכן ער וועט מיך דערשטעכן: די צײַט און מײַנע געדאַנקען.

וואָס וואָלט איך נישט אָפּגעגעבן, אַז ער זאָל בלײַבן לעבן. ס'איז שווער דאָ צו ליגן און מוזן אים זען און הערן. דרײַ אַ זייגער נאָכמיטאָג איז ער טויט.

איך אָטעם פֿרײַ אָפּ. אָבער נאָר אויף אַ קורצער צײַט. דאָס שווײַגן איז מיר שוין כּמעט שווערער צו פֿאַרטראָגן ווי דאָס קרעכצן, איך וואָלט וועלן, אַז דאָס כאָרכלען זאָל זיך דאָ ווידער הערן, אָפּגעריסן, הייזעריק, אַמאָל פֿײַפֿנריק שטיל און דערנאָך ווידער הייזעריק און אויפֿן קול.

עס איז נאַריש דאָס, וואָס איך טו. איך מוז אָבער אומבאַדינגט האָבן אַ באַשעפֿטיקונג. און אָט לייג איך דעם טויטן איבער אויף אַ בעסערן אָרט, כּדי עס זאָל אים זײַן באַקוועמער צו ליגן, כאָטש ער פֿילט שוין גאָרנישט. איך מאַך אים צו די אויגן, זיי זענען ברוין, די האָר שוואַרץ, בײַ די זײַטן געלאָקט. דאָס מויל איז פֿול און ווייך אונטער די וואָנסן; די נאָז

אַ ביסל קרימלעך, די הויט ברוינלעך, זי זעט איצט מער נישט אויס אַזוי אַש־גרוי ווי פֿריער, בעת ער האָט נאָך געלעבט. איין מאָמענט זעט אויס דאָס פּנים כּמעט ווי אינגאַנצן געזונט – דערנאָך פֿאַרוואַנדלט עס זיך געשווינט אין איינעם פֿון יענע פֿרעמדע מתים־געזיכטער, וועלכע איך האָב אַזוי אָפֿט געזען און וואָס זענען אַזוי ענלעך איינס אויפֿן אַנדערן.

זײַן פֿרוי טראַכט זיכער איצט וועגן אים; זי ווייס נישט וואָס עס איז געשען. ער זעט אויס, ווי ער זאָל איר האָבן אָפֿט געשריבן; — זי וועט נאָך געוויס באַקומען פֿון אים בריוו – מאָרגן, אין אַ וואָך אַרום, – אפֿשר אַ פֿאַרוואַלגערטן בריוו נאָך גאָר אין אַ חודש אַרום. זי וועט אים לייענען און ער וועט אין אים צו איר רעדן.

מײַן צושטאַנד ווערט כּסדר ערגער, איך קאָן בשום־אופֿן נישט באַהערשן מײַנע געדאַנקען, ווי, למשל, זעט אויס זײַן פֿרוי? ווי די טונקעלע, שמאָלע פֿון יענער זײַט קאַנאַל? געהערט זי מיר נישט? אפֿשר געהערט זי מיר איצט צוליב דעם! ווען קאַנטאָרעקן זאָל כאָטש דאָ איצט זיצן נעבן מיר! ווען מײַן מאַמע זאָל מיך אַזוי זען. — דער טויטער וואָלט נאָך זיכער געקאָנט לעבן גאַנצע דרײַסיק יאָר, ווען איך זאָל האָבן ווי געהעריק אײַנגעחזרט אין זכרון דעם צוריקוועגס, ווען ער זאָל האָבן געלאָפֿן צוויי מעטער ווײַטער אויף לינקס, וואָלט ער איצט געלעגן אין אָקאָפּ און געשריבן אַ נײַעם בריוו צו זײַן פֿרוי.

אָבער אויף דעם אופֿן קום איך נישט ווײַטער; ווײַל דאָס איז דער גורל פֿון אונדז אַלע ; ווען קעמעריך זאָל האָבן געהאַלטן זײַן פֿוס צען צענטימעטער ווײַטער רעכטס, ווען האַיע וואָלט זיך אָנגעבויגן פֿינף צענטימעטער ווײַטער.

***

דאָס שווײַגן ציט זיך. איך רייד און מוז ריידן. און אַזוי זיץ איך און שמועס מיט אים און זאָג אים אָט וואָס:

– חבֿר, איך האָב דיך נישט געוואָלט טויטן. ווען דו שפּרינגסט אַרײַן אַהער נאָכאַמאָל, וואָלט איך עס נישט געטאָן.

198

ווען אויך דו וואָלסט געווען קלוג. אָבער פֿריער ביסטו פֿאַר מיר געווען בלויז אַ געדאַנק, אַ קאָמבינאַציע, וואָס האָט געלעבט אין מײַן מוח און אַרויסגערופֿן אַן אַנטשלוס; — דידאָזיקע קאָמבינאַציע האָב איך דערשטאָכן. איצט ערשט זע איך, אַז דו ביסט אַ מענטש פּונקט ווי איך. איך האָב געקלערט וועגן דײַנע האַנטגראַנאַטן, וועגן דײַן באַגנעט און דײַן געווער; איצט זע איך דײַן פֿרוי און דײַן געזיכט און דאָס געמיינזאַמע. זײַ מיר מוחל, קאַמעראַד! מיר זעען עס תּמיד צו שפּעט. פֿאַרוואָס זאָגט מען דאָס אונדז נישט טאָג־איין טאָג־אויס, אַז איר זענט פּונקט אַזעלכע עלנטע הינט ווי מיר. אַז אײַערע מאַמעס שרעקן זיך פּונקט אַזוי ווי אונדזערע און אַז מיר האָבן דיזעלבע מורא פֿאַרן טויט און דאָסזעלבע שטאַרבן. און דעמזעלבן שמערץ – זײַ מיר מוחל, קאַמעראַד, וויאַזוי האָסטו געקאָנט זײַן מײַן שׂונא. ווען מיר זאָלן אַוועקוואַרפֿן דאָסדאָזיקע געווער און דעמדאָזיקן מונדיר, האָסטו געקאָנט זײַן מײַן ברודער אַזוי ווי קאַט און אַלבערט. נעם צו בײַ מיר צוואַנציק יאָר, חבֿר, און שטיי אויף, – נעם מער, ווײַל איך ווייס נישט וואָס דערמיט אָנצוהויבן".

עס איז שטיל, דער פֿראָנט איז רויִק, ביזן נאָענטן געוועדונער. די קוילן ליגן געדיכט, עס ווערט נישט געשאָסן אָן קיין פּלאַן, נאָר שאַרף געצילט אויף אַלע זײַטן. איך קאָן נישט אַרויסגיין.

– איך וויל שרײַבן צו דײַן פֿרוי, זאָג איך האַסטיק דעם טויטן, איך וויל איר שרײַבן, פֿון מיר זאָל זי זיך עס דערוויסן, איך וויל איר אַלץ זאָגן, זי זאָל נישט לײַדן, איך וויל איר העלפֿן און דײַנע עלטערן אויך און דײַן קינד
—

זײַן מונדיר איז נאָך האַלב אָפֿן. זײַן בריוונטאַש קאָן מען לײַכט געפֿינען. אָבער איך האַלט זיך אָפּ אים צו עפֿענען, דאָרט ליגט זיכער אַ ביכל מיט זײַן נאָמען. כּל־זמן איך ווייס נישט זײַן נאָמען, קאָן איך אים נאָך אפֿשר פֿאַרגעסן, די צײַט וועט פֿאַרניכטן דאָס דאָזיקע בילד. זײַן נאָמען אָבער איז אַ טשוואָק, וואָס וועט אין מיר אַרײַנגעהאַקט און מען וועט אים שוין קיינמאָל נישט קאָנען אַרויסרײַסן. ער האָט

199

די קראַפֿט, אַרויסצורופֿן אַלץ צוריק אין מײַן זכרון, ער וועט תּמיד צוריקקומען און קאָן זיך פֿאַר מיר אַוועקשטעלן.

אומאַנטשלאָסן האַלט איך דעם בריוונטאַש אין האַנט. ער פֿאַלט אַראָפּ און עפֿנט זיך אויף. עס פֿאַלן אַרויס עטלעכע בילדער און בריוו. איך קלויב זיי צונויף און וויל זיי צוריק אַרײַנלייגן, אָבער דער דרוק, אונטער וועלכן איך שטיי, די גאַנצע אומזיכערע לאַגע, דער הונגער, די סכּנה, דידאָזיקע שעהן מיטן טויטן, האָבן מיך אַרײַנגעוואָרפֿן אין אַ יאוש. איך וויל פֿאַרגיכערן די אויפֿלייזונג און פֿאַרשטאַרקן די לײַדן און מאַכן אַ סוף, פּונקט ווי מען צעשמעטערט אַן אומדערטרעגלעך שמערצנדיקע האַנט אָן אַ בוים, לחלוטין נישט קלערנדיק וואָס דערפֿון וועט אַרויסקומען.

עס זענען בילדער פֿון אַ פֿרוי און אַ קליין מיידעלע, שמאָלע אַמאַטאָרן־פֿאָטאָגראַפֿיעס אויפֿן פֿאָן פֿון אַ וואַנט, באַוואַקסן מיט בלעטער. נעבן זיי ליגן בריוו. איך נעם זיי אַרויס און פּרוּוו זיי לייענען. ס'רובֿ פֿאַרשטיי

איך נישט, אַ שווערער כּתבֿ, און איך קאָן וויניק פֿראַנצויזיש. אָבער יעדעס וואָרט, וואָס איך איבערזעץ דרינגט מיר אַרײַן ווי אַ שאָס אין ברוסט — ווי אַ שטאָך אין ברוסט. —

מײַן קאָפּ איז לגמרי צעמישט. אַזוי פֿיל אָבער פֿאַרשטיי איך נאָך, אַז איך טאָר יענע מענטשן קיינמאָל נישט שרײַבן, ווי איך האָב עס פֿריער געקלערט, אוממעגלעך. איך קוק זיך נאָכאַמאָל צו צו די בילדער. עס זענען נישט קיין רײַכע לײַט. איך וועל קאָנען שפּעטער זיי שיקן געלט נישט אונטערשרײַבנדיק מײַן נאָמען, ווי נאָר איך וועל עפּעס פֿאַרדינען. דאָס גיט מיר צו מוט, אַ קליינער אָנהאַלט לפּחות. דערדאָזיקער טויטער איז צונויפֿגעבונדן מיט מײַן לעבן, דעריבער מוז איך אַלץ טאָן און צוזאָגן, כּדי זיך צו ראַטעווען; נישט טראַכטנדיק טו איך אַ נדר, אַז איך וועל לעבן בלויז פֿאַר אים און זײַן פֿאַמיליע.

מיט נאַסע ליפּן רעד איך אין אים אַרײַן, און גאַנץ טיף אין האַרצן ליגט בײַ מיר די האָפֿענונג, אַז דערמיט וועל איך אויסקויפֿן מײַן חטא און אפֿשר דאָך פֿונדאַנען זיך נאָך אַרויסקריגן, אַ קליינע צבֿיעות וואָס ערשט שפּעטער קאָן מען זיך אין דעם אָריענטירן. און דעריבער טו איך אַן עפֿן דאָס ביכל און לייען באַזאַכט:

געראַרד דיוואַל, טיפּאָגראַף.

איך שרײַב אויף דעם אַדרעס מיט דעם טויטנס בלײַפֿעדער אויף אַ קאָנווערט און פּלוצלינג רוק איך אַלץ געשווינט אַרײַן צוריק אין זײַן ראָק. איך האָב געהרגעט דעם דרוקער געראַרד דיוואַל. איך מוז ווערן אַ דרוקער, קלער איך שוין לגמרי אַ צעמישטער אויפֿן קאָפּ. ווערן אַ דרוקער, אַ דרוקער —

***

נאָכמיטאָג בין איך רויִקער. מײַן שרעק איז געווען אַן אומבאַגרינדעטע. דער נאָמען ווירקט אויף מיר מער נישט. דער אָנפֿאַל גייט פֿאַרבײַ.

"חבֿר — זאָג איך צום טויטן, אָבער איך זאָג עס שוין רויִק געפֿאַסט, הײַנט דו, מאָרגן איך. אָבער אויב איך וועל זיך אַרומדרייען, וועל איך קעמפֿן קעגן דעם, וואָס האָט אונדז ביידן צעבראָכן: דיר דאָס לעבן — און מיר – אויך דאָס לעבן. איך זאָג עס דיר צו, חבֿר. עס טאָר קיינמאָל מער נישט פֿאָרקומען.

די זון שטייט קרומלעך. איך בין פֿאַרטעמפּט פֿון צעמאַטערטקייט און הונגער. דער נעכטן איז פֿאַר מיר ווי אַ נעפּל, איך האָב שוין קיין שום האָפֿענונג נישט פֿונדאַנען זיך אַרויסצוקריגן. אַזוי קוועל איך זיך און באַגרײַף אַפֿילו נישט, אַז עס ווערט אָוונט.

עס קומט דער בין־השמשות. איצט זעט עס מיר אויס געשווינט, נאָך אַ שעה. ווען עס זאָל זײַן זומער, נאָך דרײַ שעה. נאָך אַ שעה.

און אָט הויב איך אָן פּלוצלינג צו ציטערן, אַז עס וועט נאָך עפּעס געשען. איך קלער נישט מער וועגן טויטן, ער איז מיר איצט לגמרי גלײַכגילטיק, מיט איין קלאַפּ שפּרינגט ווידער אַרויס דער אינסטינקט צום לעבן און אַלץ וואָס איך האָב זיך פֿאָרגענומען פֿאַרשווינדט מאָמענטאַל. בלויז כּדי שוין איצט נישט צו האָבן מער קיין אומגליק פּלאַפּל איך מעכאַניש:

"איך וועל אַלץ מקיים זײַן, אַלץ מקיים זײַן, וואָס איך האָב דיר צוגעזאָגט" – אָבער איצט ווייס איך שוין, אַז איך וועל עס נישט טאָן.

פּלוצלינג פֿאַלט מיר אײַן, אַז מײַנע אייגענע חבֿרים קאָנען אין מיר שיסן אויב איך וועל אַרויסקריכן; זיי ווייסן עס דאָך נישט. איך וועל רופֿן, ווי לאַנג עס וועט זיך לאָזן, כּדי זיי זאָלן מיך פֿאַרשטיין. איך בלײַב אַזוי לאַנג ליגן דאָ פֿאַרן גראָבן, ביז זיי וועלן מיר ענטפֿערן.

דער ערשטער שטערן, דער פֿראָנט בלײַבט רויִק. איך אָטעם אָפּ און רייד פֿון אויפֿרעגונג מיט זיך אַליין.

איצט קיין שום נאַרישקייטן, פּאַול – רויִק, רויִק, פּאַול – דעמאָלט ביסטו געראַטעוועט, פּאַול.

עס ווירקט, בעת איך רייד אַרויס מײַן נאָמען, דוכט זיך מיר, אַז דאָס טוט אַן אַנדערער, און דאָס גיט מיר צו קראַפֿט.

די טונקלקייט וואַקסט. מײַן אויפֿרעגונג ווערט שוואַכער, איך וואַרט צוליב פֿאָרזיכטיקייט, ביז עס הויבן זיך אויף די ערשטע ראַקעטן. דעמאָלט קריך איך אַרויס פֿון אָקאָפּ. דעם טויטן האָב איך לגמרי פֿאַרגעסן. פֿאַר מיר ליגט די אָנקומענדיקע נאַכט און דאָס גלײַך־באַלויכטענע פֿעלד. איך באַמערק אַ לאָך; אין מאָמענט ווען דאָס ליכט לעשט זיך אויס, טאַנץ איך געשווינט אַריבער, טאַפּ ווײַטער, דערגרייך דאָס צווייטע, הויקער זיך אײַן, רוק זיך ווײַטער.

איך קום צו נענטער. און אָט זע איך בײַם שײַן פֿון אַ ראַקעט, ווי עס באַוועגט זיך נאָך עפּעס אין דראָט, איידער עס ווערט פֿאַרגליווערט, און ליג שטיל. בײַם צווייטן מאָל זע איך עס ווידער, עס זענען גאַנץ באַשטימט חבֿרים פֿון אונדזער גרובן. אָבער איך בין פֿאָרזיכטיק, ביז איך דערקען אונדזערע, היטלען. דעמאָלט רוף איך.

תּיכּף דערהערט זיך אַלס ענטפֿער מײַן נאָמען:
פֿאַול — פֿאַול —
איך רוף נאָכאַמאָל. עס זענען קאַט און אַלבערט, וואָס האָבן זיך אַוועקגעלאָזן מיט אַ טראָגבעטל מיך זוכן.
– ביסטו פֿאַרוווּנדעט?
– ניין, ניין –
מיר טאַנצן אַרײַן אין גרובן. איך פֿאַרלאַנג עסן און שלינג עס ממש אײַן. מילער גיט מיר אַ פּאַפּיראָס. איך דערצייל אין קורצע ווערטער וואָס ס'איז געשען. עס איז דאָך אָבער נישט קיין נײַעס, אַזוינס האָט שוין אָפֿט פּאַסירט. בלויז דער נאַכט־אָנגריף איז דאָס אומגעוויינלעכע אין דער גאַנצער מעשׂה. אָבער קאַט איז שוין אַמאָל אין רוסלאַנד אָפּגעלעגן גאַנצע צוויי טעג הינטערן רוסישן פֿראָנט. איידער אים איז געלונגען זיך אַדורכצושלאָגן.
וועגן דעם טויטן דרוקער דערצייל איך נישט קיין איין וואָרט.
ערשט אויפֿן צווייטן טאָג האַלט איך מער נישט אויס, איך מוז עס דערציילן קאַטן און אַלבערטן. זיי באַרויִקן מיך ביידע.
דו קאָנסט דערצו גאָרנישט העלפֿן. וואָס האָסטו געזאָלט אַנדערש טאָן. אויף דעם ביסטו דאָך דאָ!
איך הער זיך צו אַ דערשלאָגענער צו זייערע רייד, געטרייסט דורך זייער נאָענטקייט. סאַראַ ווילדע אַבסורדן איך האָב דאָרט צוגעטראַכט, אין יענעם משונהדיקן אָקאָפּ.
– טו נאָר אַ קוק אַהין, — ווײַזט אָן קאַט.
בײַ די אויבערשטע וואַל־טיילן שטייען עטליכע שאַרפֿשיסער. זיי האָבן געווער מיט טעלעסקאָפּן און לויערן אויף אונדזער פּאָזיציע. פֿון צײַט צו צײַט קנאַלט אַ שאָס. איצט הערן מיר אויסרופֿן:
– "געפּאַקט". "האָסט געזען ווי הויך ער איז געשפּרונגען?"
דער סערזשאַנט עלריך דרייט זיך שטאָלץ אויס און נאָטירט זײַן פּונקט. ער טרעפֿט שוין הײַנט דאָס דריטע מאָל.
– וואָס זאָגסטו דערצו? — פֿרעגט קאַט.
איך שאָקל מיטן קאָפּ.
203
– אויב ער וועט ווײַטער באַווײַזן אַזעלכע קונצן, האָט ער הײַנט אין אָוונט נאָך איין פֿילפֿאַרביק פֿייגעלע אין לאַץ — באַמערקט קראָפּ.
– אָדער ער וועט באַלד וויצע־פֿעלדפֿעבל — דערגענצט קאַט.
מיר קוקן זיך איבער.
– איך וואָלט עס נישט געטאָן — טו איך אַ זאָג.
– לכל הדעות, – זאָגט קאַט – איז עס זייער גוט, וואָס דו זעסט עס גראָד איצט.
דער סערזשאַנט עלריך רוקט זיך ווידער צו צום אויבערשטן וואַל. די עפֿענונג פֿון זײַן געווער רוט נישט קיין מינוט.
– איצט דאַרפֿסטו וועגן דײַן זאַך קיין וואָרט מער נישט פֿאַרלירן — שאָקלט אַלבערט צו מיטן קאָפּ — איצט פֿאַרשטיי איך זיך גופֿא שוין אויך נישט מער.
– ס'איז בלויז געווען דערפֿאַר, ווײַל איך האָב אַזוי לאַנג געמוזט ליגן מיט אים צוזאַמען – זאָג איך – קריג איז קריג, סוף־כּל־סוף.
עלריכס ביקס קנאַלט קורץ און טרוקן.
X.
מיר האָבן געפּאַקט אַ גוטן פּאָסטן . גאַנצע אַכט מאַ ן מוזן מיר באַוואַכן אַ דאָרף , פֿון וואַנען די אײַנוו וינער זענען אַנטלאָפֿן, ווײַל ס'ווערט צו שטאַרק באַשאָסן.
דער עיקר דאַרפֿן מיר אַכטונג געבן אויפֿן פּראָוויאַנט־אַמט , וואָס איז נאָכנישט ליידיק . עסן דאַרפֿן מיר זיך אַליין באַזאָרגן. דערויף זענען מיר גרויסע בריהס.
קאַט, אַלבערט, מילער, טיאַדען, לעער, דעטערינג, אונדזער גאַנצע גרופּע איז אויפֿן פּלאַץ. אמת, האַיע איז טויט. אָבער ס'איז נאָך אַ גרויסער גליק, ווײַל אַלע איבעריקע גרופּן האָבן געהאַט אַ סך מער פֿאַרלוסטן ווי אונדזערע.

אַלס אָקאָפּ האָבן מיר זיך אויסגעקליבן אַ בעטאָנירטן קעלער, אין וועלכן ס׳פירט פון דרויסן אַ טרעפּ. דערצו איז דער אײַנגאַנג נאָך געשיצט מיט אַ ספּעציעלער בעטאָן־וואַנט.

איצט אַנטוויקלען מיר אַ גרויסע טעטיקייט. ווידער האָבן מיר אַ געלעגנהייט אויסצושטערקן נישט בלויז די פּיס, נאָר אויך די נשמה. און אַזעלכע געלעגנהייטן נוצן מיר אויס, ווײַל אונדזער לאַגע איז צו פֿאַרצווייפֿלט, מיר זאָלן קאָנען זײַן לאַנג סענטימענטאַל. דאָס איז נאָר מעגלעך כּל זמן ס׳איז נאָך נישט גאַנץ שלעכט. אונדז אָבער בלײַבט נישט מער ווי נאָר צו זײַן פּראַקטיש. אַזוי פּראַקטיש, אַז אָפּטמאָל כאַפּט מיך אַרום אַ גרויל, בעת אין מײַן קאָפּ פֿאַרבלאָנדזשעט אויף אַ מאָמענט אַ געדאַנק פֿון

205

דער פֿריערדיקער צײַט, פֿון פֿאַרן קריג. ער בלײַבט אָבער נישט לאַנג.

מיר מוזן אונדזער לאַגע נעמען אַזוי לײַכט, ווי ס׳איז נאָר מעגלעך. דעריבער נוצן מיר אויס דערצו יעדע געלעגנהייט, און אוממיטלבאַר, האַרט, אָן שום איבערגאַנג שטייט נעבן גרויל דער שגעון. מיר קאָנען לגמרי נישט אַנדערש. מיר וואַרפֿן זיך אַרײַן.

אויך איצט גייט די אַרבעט מיט גרויס ברען צו שאַפֿן אַן אידיליע, אַן אידיליע פֿון פֿרעסן און שלאָפֿן, נאַטירלעך.

די בודע ווערט קודם כּל אויסגעלייגט מיט מאַטראַצן, וואָס מיר ברענגען צו שלעפּן פֿון די הײַזער. אַ זעלנערשער הינטערחלק וויל אויך אַמאָל זיצן אויף אַ ווייכן אָרט. נאָר אינמיטן צימער בלײַבט דער באָדן אינגאַנצן ליידיק. דערנאָך באַזאָרגן מיר זיך דעקן און פּערענעס, פּראַכטפֿולע ווייכע זאַכן. אין דאָרף איז דאָך דאָ אַלדאָס גוטס.

אַלבערט און איך געפֿינען אַ צענעמבאַר מאַהאָגן־בעט, מיט אַ הימל פֿון בלויע זײַדנס און אַן איבערוווּרף פֿון שפּיצן.

מיר שוויצן ווי די מאַלפּעס בײַם טראַנספּאָרטירן, אָבער פֿון אַזאַ מין זאַך קאָן מען זיך דאָך נישט אָפּזאָגן, הגם מ׳ווייס, אַז אין אַ פּאָר טעג אַרום וועט עס זיכער צעשאָסן ווערן.

קאַט און איך מאַכן אַ קליינעם פּאַטרולן־גאַנג איבער די הײַזער. אין משך פֿון אַ קורצער צײַט האָבן מיר געפּאַקט אַ טוץ אייער און צוויי פֿונט גענוג פֿרישע פּוטער.

פּלוצלינג טוט עפּעס אַ קראַך אין אַ זאַל, און אַן אײַזערנער אויוון זעצט דורך די וואַנט, פֿאַרבײַ אונדז, איין מעטער נעבן אונדז און ווידער דורכן וואַנט. צוויי לעכער. ער קומט פֿון הויז קעגנאיבער, ווּהין ס׳איז אַרײַנגעפֿאַלן אַ גראַנאַט.

– אַ וויסטע מפּלה — כּעסט זיך קאַט. און מיר זוכן ווײַטער.

מיטאַמאָל שטעלן מיר אָן די אויערן און מאַכן פּיס. תּיכּף נאָכדעם שטייען מיר ווי פֿאַרכּשופֿט: אין אַ קליינעם שטאָל טומלען זיך צוויי לעבעדיקע חזירימלעך.

מיר רײַבן זיך די אויגן און קוקן ווידער פֿאָרזיכטיק אַהין: זיי זענען פֿאַקטיש נאָך אַלץ דאָ. מיר טוען זיי אַ נעם — קיין שום ספֿק נישט, ס׳זענען צוויי אמתע יונגע חזירימלעך.

דאָס וועט טאַקע זײַן אַ טײַערער מאכל. אויף אַ שטח פֿון בערך פֿופֿציק טריט פֿון אונדזער אָקאָפּ שטייט אַ קליין הײַזל, וואָס האָט געדינט אַלס אָפֿיצירן־קוואַרטיר. אין קיך געפֿינט זיך אַ ריזיקע פּליטע אויף צוויי פֿײַערן, פֿאַנען, טעפּ און קעסלען. אַלץ איז דאָ פֿאַראַן, אַפֿילו אָנגעהאַקטע קליינע העלצלעך אין אַ קאַסטן — אַן אמתער גן־עדן.

צוויי מאַן זענען פֿון באַגינען אָן אויף די פֿעלדער און זוכן קאַרטאָפֿל, מערן און יונגע אַרבעס. מיר זענען טאַקע פּריצים און פֿײַפֿן אויף די קאָנסערוון פֿון פּראָוויאַנט־אַמט, מיר ווילן פֿרישע שפּײַזן. אין שפּײַזקאַמער ליגען שוין צוויי קעפּ קאַלאַפֿיאָרן.

די חזירימלעך האָט מען צורעכט געמאַכט. דאָס איז געווען קאַטס מלאכה.

צום בראָטן ווילן מיר מאַכן קאַרטאָפֿל־לאַטקעס. מיר געפֿינען אָבער נישט קיין ריב־אײַזן. אָבער אויך דערצו האָבן מיר באַלד אַן עצה. אין בלעכענעם דעקל האַקן מיר אויס מיט טשוועקעס אַ מאַמע לעכער, און אָט האָבן מיר אַ ריבאײַזן! דרײַ מאַן טוען אָן דיקע הענטשקעס, כּדי צו פֿאַרהיטן בײַם רײַבן די פֿינגער, צוויי אַנדערע שיילן די קאַרטאָפֿל, און די אַרבעט גייט ווי געשמירט.

קאַט בראָט דאָס חזיר־פֿלייש, קאָכט די מערן, די אַרבעס און די קאַלאַפֿיאָרן, מאַכט אַפֿילו דערצו אַ ווייסן סאָוס.

איך פֿרעגל לאַטקעס, צו פֿיר פֿאַר אַ מאָל. אין משך פֿון צען מינוט בין איך אין דער אַרבעט אַ מומחה, איך דריי די פּאַטעלניע אויף אַזאַ אופֿן, אַז די לאַטקעס, וואָס זענען פֿון איין זײַט פֿאַרטיק, הויבן זיך אויף, דרייען זיך אין דער לופֿט און לאָזן זיך ווידער אַראָפּ.

די חזירימלעך ווערן געבראָטן נישט צעשניטענערהייט. אַלץ שטייט אַרום זיי ווי אַרום אַ מזבח.

דערווײַל זענען אָנגעקומען געסט, צוויי זאַקסישע זעלנער און זיי ווערן פֿאַרבעטן צום עסן.

זיי זיצן אין עסצימער, ווו ס'שטייט אַ קלאַוויר. איינער שפּילט, דער צווייטער זינגט: "בײַ דער וועזער". ער זינגט מיט געפֿיל, אָבער אויפֿן זאַקסישן אופֿן. נישט געקוקט דערויף ווערן מיר אַלע זייער גערירט, שטייענדיק אַזוי בײַ דער פּליטע און צוגרייטנדיק דידאָזיקע געשמאַקע מאכלים.

מיטאַמאָל דערהערן מיר אַ פֿאַרדעכטיקן טראַסקן . די קייטן־באַלאָנען האָבן דערזען דעם רויך פֿון אונדזער קוימען, און מיר ווערן באַשאָסן מיט פֿײַער . דאָס זענען די פֿאַרשאָלטענע קליינע שפּריץ־בעסטיעס , וואָס מאַכן אַזוי אַרום אַ קליינע לאָך און טרעפֿן אַזוי ווײַט און אַזוי נידעריק   . אַלץ נענטער און נענטער פֿײַפֿט עס אַרו ם אונדז, אָבער מיר קאָנען דאָך נישט אַוועקוואַרפֿן דאָס עסן.

די באַנדע האַלט אין איין שיסן , אַ פּאָר שפּליטער רוישן איבן דורכן קיך־פֿענצטער . דער בראָטן איז באַלד פֿאַרטיק, אָבער מיט די לאַטקעס איז אַ שווער עסק. די שאָסן פֿאַלן אַזוי נאָענט, אַז די שפּליטערס טראַסקן כסדר אין דער הויזוואַנט און רײַסן זיך אַרײַן דורך די פֿענצטער. יעדעס מאָל, ווען איך דערהער אַ פֿײַף, לאָז איך זיך אַראָפּ מיט דער פּאַטעלניע און די לאַטקעס אויף די קני, הויקער זיך אײַן הינטער דער פֿענצטער־וואַנט. תּיכּף נאָך דעם שטיי איך אויף צוריק און פּרעגל ווײַטער.

די זאַקסן הערן אויף צו שפּילן – אַ שפּליטער איז געפֿאַלן אויפֿן קלאַוויר. אויך מיר זענען ביסלעכווײַז פֿאַרטיק און אָרגאַניזירן דעם צוריקצוג. נאָכן נאָענטסטן טראַסק לויפֿן צוויי מאַן מיט די טעפּ אין די הענט די פֿופֿציק מעטער ביז צו דעם אָקאָפּ, מיר זעען ווי זיי פֿאַרשווינדן.

נאָך אַ שאָס. אַלע הויקערן זיך אײַן, און דערנאָך טראָגן זיך ווידער אָפּ צוויי מאַן מיט אַ גרויסן קרוג פֿון ערשטקלאַסיקער קאַווע און כאַפּן זיך אַרײַן אין אָקאָפּ פֿאַרן נאָכקומענדיקן קלאַפּ.

איצט כאַפּן קאַט און קראָפּ דעם בעסטן חלק; די גרויסע פֿאַן מיטן ברוין געבראָטענעם חזיר־פֿלייש. אַ וואָיען, אַ פֿאַל אויף די קני און אָט טראָגן זיי זיך ווי אַ שטורעם די פֿופֿציק מעטער איבערן פֿרײַען פֿעלד.

איך באַווײַז נאָך אויסצובאַקן מײַנע לעצטע פֿיר לאַטקעס. צוויי מאָל מוז איך בעת דער אַרבעט זיך וואַרפֿן אויף דער ערד.

אָבער סוף כל סוף האָבן מיר דאָך נאָך פֿיר לאַטקעס, און עס איז דאָך מײַן בעסטער מאכל.

דערנאָך טו איך אַ כאַפּ די פֿאַן און רוק זיך אַרונטער הינטער דער הויז־טיר. עס פֿײַפֿט, עס קנאַקט,און איך טראָג זיך אָפּ צודריקנדיק מיט ביידע הענט די פֿאַן צו דער ברוסט. איך בין קוים דערלאָפֿן, און עס פֿײַפֿט שטורעמדיק, איך שפּרינג ווי אַ הירש, וואַרף אום די בעטאָן־וואַנט, די שפּריצער קנאַקן כסדר, איך פֿאַל אַראָפּ פֿון קעלער־טרעפּ. מײַנע עלנבויגענס זענען צעהאַקט, איך האָב אָבער נישט פֿאַרלוירן קיין איינציקע לאַטקע און נישט איבערגעקערט די פֿאַן.

זייגער צוויי נעמען מיר זיך צום עסן. עס פֿאַרציט זיך ביז זעקס. ביז האַלב זיבן טרינקען מיר קאַווע – אָפֿיצירן־קאַווע פֿון פּראָוויאַנט־אַמט – און רויכערן דערצו אָפֿיצירן־פּאַפּיראָסן און ציגאַרן –– אויך פֿון פּראָוויאַנט־אַפּט. פּונקט האַלב זיבן נעמען מיר זיך צום אָוונטברויט. זייגער צען וואַרפֿן מיר אַרויס דורך דער טיר די סקעלעטן פֿון די חזירימלעך. דערנאָך טרינקט מען קאָניאַק און ראָם, ווידער אַמאָל פֿון געבענטשטן פּראָוויאַנט־אַמט, און נאָכאַמאָל לאַנגע, גראָבע ציגאַרן מיט באַנדעראָלן. טיאַדען מיינט, אַז עס פֿעלט בלויז איין מין: מיידלעך פֿון אָפֿיצירן־קלוב.

שפּעט אינאָוונט דערהערן מיר אַ מיאַוטשען. אַ קליינע גרויע קאַץ זיצט פֿאַר דער טיר. מיר נאַרן זי אַרײַן און פֿיטערן זי. דערבײַ באַקומען מיר ווידער אַפּעטיט, קײַענדיק לייגן מיר זיך שלאָפֿן.

אָבער די נאַכט איז אַ שלעכטע. מיר האָבן געגעסן צו

209

פֿעטע מאכלים. פֿריש חזיר־פֿלייש ווירקט שלעכט אויף די געדערים. מיר האַלטן אין איין לויפֿן. צוויי דרײַ מאַן זיצן כסדר מיט אַראָפּגעלאָזענע הויזן און שעלטן. איך אַליין בין נײַן מאָל אונטערוועגס.

זייגער פֿיר בײַנאַכט שלאָגן מיר דעם רעקאָרד: אַלע עלף מאַן, דער וואַכפּאָסטן און די געסט, זיצן אין דרויסן.

ברענענדיקע הײזער שטייען ווי פֿאַקעלן אין מיטן נאַכט. גראַנאַטן טראַסקן און פֿאַלן אַראָפּ. מוניציע־אָפּטיילונגען טראָגן זיך ווילד איבערן גאַס.

דער פּראָוויאַנט־אַמט איז פֿון איין זײַט אויפֿגעריסן, ווי אַ מחנה בינען שטופּן זיך דאָרט זעלנער־קאָלאָנעס, נישט קוקנדיק אויף די קוילן־שפּליטערס און וואַרפֿן זיך אויפֿן ברויט.

מיר שטערן זיי נישט. ווען מיר זאָלן זיי עפּעס וואָס אַ זאָג טאָן, וואָלטן מיר תּיכּף באַקומען אַ פֿײַנע פּאָרציע שמיץ.

דעריבער מאַכן מיר עס אויף אַן אַנדער אופֿן. מיר דערקלערן, אַז מיר שטייען דאָ אויף דער וואַך, און אַזוי ווי מיר אָריענטירן זיך דאָ, ברענגען מיר זיי קאָנסערוועז און פֿאַרבײַטן עס אויף אַזעלכע זאַכן, וואָס אונדז פֿעלט.

וואָס האָט עס פֿאַר אַ ווערט – אין אַ קורצער צײַט אַרום איז סײַ ווי אַלץ צעשמעטערט. פֿאַר זיך גופֿא נעמען מיר פֿון דעפּאָ שאָקאָלאַד און עסן עס גאַנצע טעוועלעך. קאַט זאָגט, אַז עס איז אַ סגולה צו אַ שוואַכן מאָגן. –

כמעט פֿערצן טאָג נאָכאַנאַנד פֿאַרברענגען מיר אַזוי, מיט עסן, טרינקען און בטלענען. קיינער שטערט אונדז נישט.

דאָס דאָרף פֿאַרשווינדט ביסלעכווײַז אונטער די גראַנאַטן, און מיר לעבן אַ גוטן טאָג. כּל־זמן עס עקזיסטירט נאָך איין איינציקער טייל פֿון פּראָוויאַנט־אַמט, איז אונדז אַלץ איינס, און מיר ווינשן זיך נאָר צו דערלעבן דעם סוף פֿון קריג.

טיאַדען איז געוואָרן אַזוי איידל, אַז די ציגאַרן רויכערט ער אויס נאָר ביז דער העלפֿט. ער דערקלערט מעשׂה־פּריץ, אַז ער איז אַנדערש נישט געוווינט.

אויך קאַט איז זייער מונטער געשטימט. זײַן ערשטער באַפֿעל אין דער פֿרי איז:

– "עמיל, ברענגט קאַוויאַר און קאַווע!"

מיר זענען בכלל געוואָרן אַלע גרויסע פּריצים, יעדער איינער קוקט אויפֿן צווייטן, ווי אויף זײַן משרת, זעצט זיך אַוועק און גיט אַרויס באַפֿעלן.

– קראָפּ, מיר בײַסט אין פֿוס, כאַפּט נאָר, איך בעט אײַך, די לויז. מיט די ווערטער שטרעקט אים אויס לעער זײַן פֿוס, ווי אַן אַקטריסע, און אַלבערט קראַצט אים מיט אַלע כּוחות.

– טיאַדען!

– וואָס? –

– שטייט ווי עס דאַרף צו זײַן, טיאַדען, איבעריקנס, ווייסט איר, אַז מ'פֿרעגט נישט "וואָס" נאָר "צום באַפֿעל".

און טיאַדען שפּילט זײַן ראָלע אויסגעצייכנט.

אין אַכט טעג אַרום באַקומען מיר אַ באַפֿעל אָפּצוטרעטן. זיך געענדיקט אונזערע זיבן גוטע יאָר, מיר זעצן זיך אַרויף אויף צוויי גרויסע לאַסט־אויטאָס. זיי זענען ביז אין דער הויך אָנגעפּאַקט מיט ברעטער. אָבער טאַקע אויף דידאָזיקע ברעטער שטעלן מיר אַוועק – איך און אַלבערט –– אונזער הימלבעט, מיטן בלויען זײַדענעם פֿאָרהאַנג, מיט מאַטראַצן און צוויי שפּיצן־דעקעס.

הינטן צוקאָפּנס ליגט פֿאַר יעדערן אַ זאַק מיט דעם טײַערסטן עסנוואַרג, מיר האַלטן עס כּסדר אין איין טאַפּן, און די האַרטע חזיר־ווורשט, די פּושקעס לעבער־ווורשט, די קאָנסערוון, די ציגאַרן,שעכטלעך דערפֿרייען ממש אונזערע הערצער. יעדער איינער האָט בײַ זיך אַזאַ פֿולגעפּאַקטן זאַק.

קראָפּ און איך האָבן נאָך אָבער אויסערדעם אָפּגעראַטעוועט צוויי רויטע סאַמעטענע פֿאָטעלן. זיי שטייען אין בעט, און מיר צעשפּרייטן זיך אויף זיי פּונקט ווי אין אַ טעאַטער־לאָזשע. איבער אונדז בלאָזט זיך דער זײַדענער איבערוואָרף פּונקט ווי אַ חופּה. יעדערער האַלט אין מויל אַ לאַנגן ציגאַר, אַזוי קוקן מיר פֿון אויבן אַראָפּ אויף דער גאַנצער געגנט.

211

צווישן אונדז שטייט אַ פּאַפּוגײַ־שטײַגל, וואָס מיר האָבן געפֿונען פֿאַר דער קאַץ. מיר האָבן זי מיטגענומען, זי ליגט אין שטײַג מיט אַ שטיק פֿלייש און ברומט.

פּאַמעלעך שלעפּן זיך די וועגענער איבערן גאַס. מיר זינגען. הינטער אונדז שפּריצן די גראַנאַטן־פֿאָנטאַנען פֿון דאָרף אַרויס, וואָס איז איצט לגמרי ליידיק.

***

אין עטלעכע טעג אַרום מאַרשירן מיר אַרויס, כּדי צו פֿאַרנעמען אַ געגנט.

אונטערוועגס באַגעגענען מיר די אַנטלויפֿנדיקע אײַנוווינער, וועלכע מ׳האָט אַרויסגעשיקט. זיי שלעפּן זייער האָב און גוטס אויף האַנט־ און קינדער־וועגעלעך און אָנגעלאָדן אויף די רוקנס. זייערע געשטאַלטן זענען אײַנגעהויקערט, די געזיכטער פֿול זאָרג, יאוש, האַס און הכנעה. די קינדער הענגען בײַ די מאַמעס אויף די הענט, אָפּטמאָל פֿירט אויך אַן עלטער מיידל די קליינע, וואָס שלעפּן זיך קוים לעבעדיקע פֿאָרויס און קוקן זיך כּסדר אום צוריק. עטלעכע טראָגן מיט זיך צעפּליקטע ליאַלקעס. אַלע שווײַגן בעת זיי גייען נעבן אונדז פֿאַרבײַ. מיר זענען נאָך אַלץ אין דער מאַרש־קאָלאָנע, די פֿראַנצויזן וועלן דאָך נישט באַשיסן קיין דאָרף, ווו ס׳געפֿינען זיך נאָך זייערע לאַנדסלײַט.

אָבער אין אַ פּאָר מינוט אַרום, וואָיעט די לופֿט, די ערד ציטערט, ס׳הערן זיך געשרייען — אַ גראַנאַט האָט צעשמעטערט דעם הינטערשטן צוג.

מיר צעשיטן זיך און פֿאַלן אויף דער ערד, אָבער אין דעם מאָמענט שפּיר איך ווי איך פֿאַרליר דאָס גלײַכגעוויכט, וואָס פֿלעגט מיך תּמיד, בעת אַ פֿײַער, דיקטירן געוויסע, וואָס איך האָב צו טאָן.

דער געדאַנק ״דו ביסט פֿאַרלאָרן״ רופֿט אַרויס אַ ווערגנדיקע שרעקלעכע אַנגסט – און אין אַ מאָמענט שפּעטער קנאַלט

212

אַ קלאַפּ ווי פֿון אַ בײַטש אין מײַן לינקן פֿוס. איך הער ווי אַלבערט שרײַט, ער איז נעבן מיר.

– שטיי אויף, געשווינט, אַלבערט, בריל איך ווי אַ לייב, ווײַל מיר ליגן אומגעשיצט אויפֿן פֿרײַען פֿעלד.

ער שפּרינגט אויף און לויפֿט, איך נאָך אים. מיר מוזן אַריבערשפּרינגען איבער אַ פּאַרקאַן; ער איז העכער פֿון אונדז.

קראַפּ כאַפּט זיך אָן אָן די צווײַגן, איך טו אַ נעם זײַן פֿוס, ער שרײַט שרעקלעך, איך טו אים אַ הויב, ער טאַנצט אַריבער. מיט איין שפּרונג בין איך הינטער אים און פֿאַל אַרײַן אין אַ טײַך, וואָס פֿליסט הינטערן פּאַרקן.

אונדזערע פּנימער זענען פֿול וואַסער און שמוץ, אָבער די דעקונג איז גוט. דעריבער קריכן מיר אַרײַן ביזן האַלדז. בעת עס פֿײַפֿט, לאָזן מיר זיך אַראָפּ אין וואַסער איבער די קעפּ.

נאָכדעם ווי מיר מאַכן דעמדאָזיקן קונץ אַ מאָל צען נאָכאַנאַנד, ווערט עס מיר אָבער מיאוס. אַלבערט קרעכצט אויך:

– לאָמיר זיך אָפּטראָגן, אויב נישט פֿאַל איך אום און דערטרינק זיך.

– ווו האָסטו עפּעס געפּאַקט? — פֿרעג איך.

– אין קני, גלויב איך.

– קענסטו לויפֿן?

– איך רעכן, אַז יאָ.

אויב אַזוי — אַרויס!

מיר דערגרייכן דעם שאָסיי־גראָבן און אײַנגעהויקערטע לויפֿן מיר לענגאויס דעם וועג.

דאָס פֿײַער יאָגט אונדז נאָך. די גאַס גייט אין דער ריכטונג צום מוניציע־דעפּאָ. אויב מיר זאָלן אויף דעם אופֿן ווײַטער לויפֿן זענען מיר קאַפּוט. מיר בײַטן דעריבער אונדזער פּלאַן און לויפֿן אין ווינקל, קווער אין פֿעלד אַרײַן.

אַלבערט שטייט אָפּ.

– לויף ווײַטער, איך וועל דיך אָניאָגן — זאָגט ער און לייגט זיך אַוועק.

213

איך רײַס אים פֿאַרן אָרעם און טרייסל אים.

— שטיי אויף, אַלבערט, קוים לייגסטו זיך איצט אַוועק, קומסטו שוין קיינמאָל נישט ווײַטער. שטיי אויף, איך וועל דיר העלפֿן.

ענדלעך דערגרייכן מיר אַ קליינעם אָקאָפּ. קראַפּ וואַרפֿט זיך אַרײַן און איך באַנדאַזשיר אים. די קויל זיצט נישט טיף אין קני. דערנאָך טו איך אַ קוק אויף זיך גופֿא. די הויזן זענען פֿאַרבלוטיקט און אויך דער אָרעם. אַלבערט פֿאַרבינדט מיר די לעכער מיט זײַנע באַנדאַזשן. ער קאָן שוין מער זײַן פֿוס נישט באַוועגן, און מיר וווּנדערן זיך ביידע, ווי אַזוי האָבן מיר זיך בכלל דערשלעפּט ביז אַהער. דאָס האָט טאַקע געמאַכט נאָר די אַנגסט; מיר וואָלטן אַנטלאָפֿן, ווען מ׳זאָל אונדז האָבן אָבגעשאָסן אַפֿילו די גאַנצע פֿיס — בלויז אויף די קני.

איך קאָן נאָך קריכן, און רוף צו אַ פֿאַרבײַפֿאָרנדיקן וואָגן און מ׳נעמט אונדז אַרויף. דער גאַנצער וואָגן איז פֿול מיט פֿאַרווונדעטע. דאָ געפֿינט זיך אויך אַ סאַניטאַר, וואָס מאַכט אונדז תּיכּף אַ טעטאַנוס־אײַנשפּריצונג אין ברוסט.

אין פֿעלד־לאַזאַרעט אָרדענען מיר זיך אַזוי אײַן, אַז מיר ליגן איינער נעבן אַנדערן. מ׳דערלאַנגט אונדז אַ שיטערע זופּ, וואָס מיר טרינקען עס אויס גיריק און מיט פֿאַראַכטונג, ווײַל מיר געדענקען דאָך נאָך די בעסערע צײַטן, אָבער מיר זענען דאָך הונגעריק.

— נו, איצט גייט מען אַהיים, אַלבערט, — טו איך אַ זאָג.

— הלואי, – ענטפֿערט ער, — ווען איך זאָל נאָר וויסן, וואָס מיט מיר איז.

די שמערצן ווערן שטאַרקער. ווי פֿײַער ברענען די באַנדאַזשן. מיר טרינקען און טרינקען, איין גלאָז וואַסער נאָכן צווייטן.

*טעטאַנוס – קראַמף פֿון די מוסקולן.

– ווי ווײַט איבערן קני איז מײַן שאָס? – פֿרעגט קראָפּ.

– מינדעסטנס צען צענטימעטער, אַלבערט, ענטפֿער איך. באמת זענען עס אפֿשר בלויז דרײַ.

— דאָס האָב איך מיר פֿאָרגענומען, — זאָגט ער נאָך אַ קורצער ווײַלע, אויב זיי וועלן מיר אָפּשנײַדן אַ פֿוס, מאַך איך אַ סוף. איך וויל זיך נישט אַרומשלעפּן איבער דער וועלט אַלס קאַליקע.

אָט אַזוי ליגן מיר מיט אונזערע געדאַנקען און וואַרטן.

אין אָוונט פֿירט מען אונדז אַוועק צו דער שלאַכטבאַנק. איך דערשרעק זיך און באַקלער געשווינט, וואָס איך האָב צו טאָן; ווײַל ס׳איז באַוווּסט, אַז די דאָקטוירים אין פֿעלדלאַזאַרעט האַלטן אין איין אַמפּוטירן. בײַ דעם גרויסן אויפֿגעלויף איז עס פּשוטער ווי קאָמפּליצירטע אָפּעראַציעס. קעמעריך קומט מיר אויף די געדאַנקען. איך וועל זיך בשום אופֿן נישט לאָזן כלאָראָפֿאָרמירן, אַפֿילו ווען איך זאָל מוזן אַ פּאָר מענטשן לעכערן די מוחות.

ס׳גייט גוט. דער דאָקטאָר שטורכעט אַרום אין דער ווונד, אַז ס׳ווערט מיר פֿינצטער אין די אויגן. "מאַכט נישט אַזאַ אָנשטעל" — זידלט ער זיך און האַקט ווײַטער. די אינסטרומענטן בליצן בײַם העלן שײַן, ווי ווילדע חיות, די יסורים זענען אוממענטשלעכע. צוויי קראַנקן־וועכטערס האַלטן מיך פֿעסט פֿאַר די הענט, אָבער איך רײַס איינע אַרויס און וויל פֿאַרפֿאָרן דעם דאָקטאָר דירעקט אין די ברילן אַרײַן. ער באַמערקט עס אָבער און שפּרינגט אָפּ.

— כלאָראָפֿאָרמירט אים, דעם יאַט, ברילט ער ווי אַ ווילדע חיה.

איצט ווער איך רויִק.

— אַנטשולדיקט מיר, הער דאָקטאָר, איך וועל זײַן שטיל, אָבער כלאָראָפֿאָרמירט מיך נישט.

— נו, יאָ, קווענקלט ער זיך און נעמט ווידער אַרויס זײַנע אינסטרומענטן. ס׳איז אַ בלאָנדער יונגערמאַן, העכסטנס פֿון אַ יאָר דרײַסיק, מיט צייכנס פֿון ווונדן און נמאַסדיקע גאָלדענע ברילן. איך מערק, אַז איצט שיקאַנירט ער מיך שוין מיט אַ כּיוון, ער שטורכעט גלאַט אַווי זיך אין דער ווונד און קוקט אַריבער צו מיר קרום איבער זײַנע גלעזער. איך ברעך מיט די הענט פֿון יסורים, אָבער בעסער שטאַרב איך, איידער ער זאָל דערהערן פֿון מיר אַ פּיפּס.

ער האָט ענדלעך אַרויסגעקריגן אַ שפּליטער און וואַרפֿט מיר אים צו. ווי ס׳שײַנט איז ער צופֿרידן מיט מײַן האַלטן זיך, ווײַל איצט באַגייט ער זיך מיט מיר זייער אָנשטענדיק און זאָגט:

"מאָרגן פֿאָרט מען אַהיים".

דערנאָך נעמט מען אַרײַן דעם פֿוס אין גיפּס. בעת איך בין ווידער מיט קראָפּן צוזאַמען, דערצייל איך אים, אַז מאָרגן קומט וואַרשײַנלעך אַהער אַ לאַזאַרעט־צוג.

— מיר מוזן זיך דורכרעדן מיטן סאַניטאַר־פֿעלדפֿעבל, אַז מיר זאָלן בלײַבן איינער נעבן צווייטן, אַלבערט.

ס׳געלינגט מיר מיט אַ פּאָר פּאַסנדיקע ווערטער איבערצוגעבן דעם פֿעלדפֿעבל צוויי פֿון מײַנע ציגאַרן. ער טראָגט זיי צו צום נאָז און פֿרעגט:

— האָסט נאָך אַ סך אַזעלכע?

— נאָך אַ היפּש ביסל, — זאָג איך, – און מײַן חבֿר — איך ווײַז אָן אויף קראָפּן — האָט אויך. דאָס וועלן מיר גערן מאַרגן אײַך צוזאַמען דערלאַנגען דורכן פֿענצטער פֿון לאַזאַרעט־צוג.

ער פֿאַרשטייט, נאַטירלעך, טוט נאָך אַמאָל אַ שמעק און זאָגט: "געמאַכט".

בײַנאַכט קאָנען מיר אויף קיין ווײַלע נישט אײַנשלאָפֿן. אין אונדזער זאַל שטאַרבן זיבן מענטשן. איינער זינגט אַ שעה נאָכאַנאַנד אויפֿן קול קירכן־לידער, ביז ער הייבט אָן צו כאָרכלען. אַ צווייטער איז פֿריער צוגעקראָכן פֿון בעט צום פֿענצטער. ער ליגט דאָרט, ווי ער זאָל נאָך וועלן צום לעצטן מאָל אַרויסקוקן.

***

אונדזערע טראָגבעטלעך שטייען אויפֿן וואָקזאַל. מיר וואַרטן אויפֿן צוג. ס׳גיסט אַ רעגן, און דער וואָקזאַל איז אָן אַ דאַך. אונדזערע דעקעס זענען דינע. מיר וואַרטן שוין צוויי שעה.

דער פֿעלדפֿעבל גיט אויף אונדז אַכטונג ווי אַ מוטער. כאָטש איך פֿיל זיך זייער שלעכט, הער איך נישט אויף צו קלערן וועגן אונדזער פּלאַן. אַזוי זיך כּלאַחר־יד, באַווײַז איך די פּעקלעך און גיב אַ ציגאַר אַלס אַן אַדרויף. דערפֿאַר דעקט אונדז צו דער פֿעלדפֿעבל מיט אַ לײַוונט.

— מענטש, אַלבערט, — דערמאָן איך זיך, — אונדזער קאַץ –

— און די קלוב־פֿאָטעלן, — גיט ער צו. — יאָ, די קלוב־פֿאָטעלן פֿון רויטן פּליוש. ווי פּרינצן זענען מיר אין אָוונט אויף זיי געזעסן און זיך פֿאָרגענומען שפּעטער זיי צו פֿאַרדינגען אויף שעהן. פֿאַר יעדער שעה אַ פּאַפּיראָס. ס׳וואָלט געווען אַ זאָרגלאָז לעבן און אפֿשר גאָר געוואָרן אַ געשעפֿט.

– אַלבערט, —פֿאַלט מיר פּלוצלונג אײַן, — און אונדזערע פֿרעס־זעק.

מיר ווערן אומעטיק. דידאָזיקע זאַכן וואָלטן אונדז שטאַרק צונוץ געקומען. ווען דער צוג זאָל גיין מיט איין טאָג שפּעטער, וואָלט אונדז קאַט זיכער אויפֿגעזוכט און אַהערגעבראַכט די גאַנצע אכילה.

אַ מין שלימזל. מיר האָבן אין מאָגן מעלזופּ, שיטערע לאַזאַרעט־שפּײַזן און אין אונדזערע זעק חזיר־בראָטן אַלס קאָנסערוון. מיר זענען אָבער אַזוי שוואַך אַז מיר קאָנען זיך מער מכּוח דעם נישט אָנפֿרעגן.

די טראָגבעטלעך זענען פּיטש־נאַס, בעת דער צוג קומט ערשט אָן באַגינען. דער פֿעלדפֿעבל באַמיט זיך, אַז מיר זאָלן בײדע אַרײַן אין זעלבן וואַגאָן. ס׳זענען פֿאַראַן אַ גאַנצע מאַסע שוועסטערן פֿון רויטן־קרייץ. קראָפּן פּאַקט מען אַרײַן אונטן. מיך הייבט מען אויף און מ׳וויל מיך אַרײַנלייגן אין בעט איבער אים.

— גאָט איז מיט אײַך, — רײַסט זיך מיר פּלוצלינג אַרויס פֿון מויל.

— וואָס איז געשען? – פֿרעגט די שוועסטער.

איך וואַרף ווידער אַ בליק אויפֿן בעט. ס׳איז באַצויגן מיט שנייוויַסן לײַוונט, אומגעווייניטלעך זויבערע לײַוונט, ס׳זעען זיך נאָך אַפֿילו די קנייטשן פֿון פּרעסן. מײַן העמד, פֿאַרקערט, איז שוין זעקס וואָכן נישט געוואַשן און שרעקלעך שמוציק.

— איר קאָנט אַליין נישט אַרײַנקריכן? – פֿרעגט די שוועסטער צערטאָגן.

— דאָס יאָ, — זאָג איך, באַגיסנדיק זיך מיט אַ שווייס, — אָבער נעמט פֿריער אַראָפּ דאָס בעטצײַג.

— פֿאַרוואָס עפּעס?

עפּעס קום איך זיך אַליין פֿאָר ווי אַ חזיר. דאָ זאָל איך זיך אַרײַנלייגן? ס׳וועט דאָך ווערן — איך דערזאָג נישט.

— אַביטל שמוציק? — פֿרעגט זי, שמייכלענדיק — ס׳מאַכט נישט אויס. מיר וועלן שפּעטער נאָך אַמאָל אויסוואַשן.

— ניין, דאָס נישט, — זאָג איך אויפֿגערעגט. צו דעם דאָזיקן אויסדרוק פֿון קולטור בין איך נישט דערוואַקסן.

— דערפֿאַר וואָס איר האָט זיך דאָרט געוואַלגערט אין די גרובנס, קאָנען מיר דאָך לפּחות וואַשן פֿאַר אײַך אַן איבעריק מאָל לײַלעכער, – גיט זי צו.

איך קוק זיך צו איר צו, זי זעט אויס ענערגיש, יונג, בלאַנק געוואַשן און פֿײַן, — ווי אַלץ, וואָס דאָ געפֿינט זיך. מ׳גלויבט זיך נישט, אַז דאָס איז נישט נאָר פֿאַר אָפֿיצירן, און מ׳פֿילט זיך אומהיימלעך, אַפֿילו אַביסל אומזיכער.

די נקבֿה איז אויסערדעם אַ גוט אָנשיקעניש, זי צווינגט מיך איר אַלץ צו זאָגן. "ס׳איז נישט מער — איך האַלט זיך אײַן, זי דאַרף דאָך פֿאַרשטיין, וואָס איך מיין.

— וואָס נאָך, למשל?

— מכּוח די לײַז, — בריל איך ענדלעך אַרויס.

— זי לאַכט: זיי מוזן אויך אַמאָל האָבן גוטע טעג.
אויב אַזוי איז עס מיר באמת אַלץ איינס. איך קריך אַרײַן אין בעט און דעק זיך צו.
עפּעס אַ האַנט גראַבלט זיך איבער דער דעקע. ס'איז דער פֿעלדפֿעבל. ער טראָגט זיך אָפּ מיט די ציגאַרן, אין אַ שעה אַרום דערשפּירן מיר, אַז מיר פֿאָרן.
***
אינמיטן נאַכט כאַפּ איך זיך אויף. קראָפּ רירט זיך אויך. דער צוג טראָגט זיך שטיל איבער די שינעס. אַלץ איז מיר נאָך עפּעס אומבאַגרײַפֿלעך: אַ בעט, אַ צוג, אַ היים. איך פֿליסטער:
"אַלבערט!"
— יאָ —
— צי ווייסטו ווּ ס'געפֿינט זיך דאָ די לאַטרינע?
— מיר שײַנט, אַז דאָרט ווײַטער, פֿון דער רעכטער זײַט טיר.
— איך וועל גיין אַ קוק טאָן.
ס'איז פֿינצטער, איך זוך דעם בעט־ראַנד און וויל זיך פֿאָרזיכטיק אַראָפּגליטשן, מײַן פֿוס אָבער גיט זיך אַ דריי, איך פֿיל, אַז איך לאָז זיך אַראָפּ, דער פֿאַרגיפּסעוועטער פֿוס איז אומבאַוועגלעך, און מיט איין קראַך ליג איך אויף דר'ערד.
— פֿאַרפֿלוכט, — טו איך אַ זאָג.
— האָסטו זיך צעהאַקט? — פֿרעגט קראָפּ.
— איך מיין, אַז דאָס האָסטו געקאָנט הערן, — ברום איך, — מײַן שאַרבן — הינטן אין וואַגאָן עפֿענט זיך די טיר.
219
די שוועסטער קומט אַרײַן מיט אַ ליכט און דערזעט מיך.
— ער איז אַראָפּגעפֿאַלן פֿון בעט —
זי נעמט מײַן פּולס און טאַפּט מיר דעם שטערן.
— קיין פֿיבער האָט איר נישט.
— ניין, – גיב איך צו.
— צי האָט זיך אײַך עפּעס געחלומט? — פֿרעגט זי.
— יאָ, דוכט זיך, — בין איך משקר.
איצט הויבט זיך ווידער אָן די פֿרעגערײַ. זי קוקט מיך מיט אירע ליכטיקע אויגן, זי איז זויבער און וווּנדערבאַר, און דעריבער קאָן איך איר טאַקע נישט זאָגן, וואָס איך וויל.
ווידער לייגט מען מיך אַרויף אויבן. ס'וועט שוין ווערן גוט.
זאָל זי נאָר אַוועקגיין, מוז איך תּיכף נאָכאַמאָל פּרווון אַראָפּקריכן. ווען זי זאָל זײַן אַן אַלטע פֿרוי, וואָלט נאָך געווען לײַכטער איר צו דערציילן, אָבער זי איז דאָך אַזוי יונג, העכסטנס פֿינף און צוואַנציק יאָר. ס'איז אוממעגלעך, איך קאָן עס איר בשום אופֿן נישט זאָגן.
און אָט קומט מיר אַלבערט צו הילף, ער זשעניערט זיך נישט, סוף כּל סוף איז עס אים דאָך לײַכטער, ווײַל ס'האַנדלט זיך וועגן מיר און נישט וועגן אים. ער רופֿט די שוועסטער. זי דרייט זיך אום.
"שוועסטער, ער וויל."
אָבער אַלבערט ווייס אויך נישט ווי זיך קאָרעקט און אָנשטענדיק אויסצודריקן. צווישן זיך אויף די פֿאָזיציעס זאָגן מיר עס מיט אַן איינאיינציקן וואָרט, אָבער דאָ אין דער קעגנוואַרט פֿון אַזאַ דאַמע. —
מיט אַמאָל דערמאָנט ער זיך אָן דער שולצײַט און ער ענדיקט לגמדי רויִק:
— ער וויל אַרויסגיין, שוועסטער.
— אַך. אַזוי, — זאָגט די שוועסטער, — דערצו דאַרף ער דאָך נישט אַראָפּקלעטערן מיט זײַן פֿאַרגיפּסעוועטן פֿוס
220
פֿון בעט. — וואָס ווילט איר אייגנטלעך? — ווענדט זי זיך צו מיר.
פֿון דערדאָזיקער ווענדונג באַפֿאַלט מיך אַ טויט־שרעק, ווײַל איך האָב קיין שום אַנונג נישט ווי אָנצורופֿן פֿאַכמעניש דידאָזיקע מעשׂיות. די שוועסטער קומט מיר צו הילף.
— קליין צי גרויס?

סאַראַ שרעקלעכע חרפּה! איך שוויַץ ווי אַ מאַלפּע און זאָג פֿאַרשעמט:
— נו, יאָ, בלויז אַ קליינס —
נאָך אויך אַ גליק.
איך באַקום אַ פֿלאַש. אין עטלעכע שעה אַרום בין איך שוין נישט קיין בן־יחיד, און אויף מאָרגן זענען מיר שוין צוגעווויִנט, און פֿאַרלאַנגען אָן שום בושה אַלץ, וואָס מיר דאַרפֿן.
דער צוג גייט פּאַמעלעך, אָפּטמאָל שטעלט ער זיך אָפּ און די טויטע ווערן טראַנספּאָרטירט. ער בלײַבט אָפּט שטיין.
אַלבערט האָט פֿיבער. מײַן צושטאַנד איז אַ בעסערער.
איך האָב, אמת, שמערצן, אָבער שלעכט איז נאָר דאָס, וואָס אונטערן גיפּס־באַנדאַזש זענען וואַרשײַנלעך דאָ לײַז. ס׳בײַסט מיך שרעקלעך און איך קאָן זיך נישט קראַצן.
בײַטאָג דרעמלען מיר ס׳רוב. די לאַנדשאַפֿט טראָגט זיך שטיל פֿאַרבײַ די פֿענצטער.
אויף דער דריטער נאַכט קומען מיר קיין הערבעסטאַל. איך הער פֿון דער שוועסטער, אַז אַלבערטן וועט מען, צוליבן פֿיבער, אויף דער צווייטער סטאַנציע אַראָפּנעמען.
— וווּהין גייט דער צוג? — פֿרעג איך.
— ביז קיין קעלן.
— אַלבערט, מיר בלײַבן צוזאַמען, זאָג איך, וועסט שוין זען.
בעת די שוועסטער קומט באַלד ווידער אַרײַן אונטערזוכן די קראַנקע, בלאָז איך זיך אָן און ס׳בלוט טוט מיר אַ זעץ אין קאָפּ, ער ווערט רויט און געשוואָלן.
221
– צי האָט איר שמערצן?
— יאָ, קרעכץ איך, מיט איינמאָל.
זי גיט מיר אַ טערמאָמעטער און גייט ווײַטער. איך האָב נישט געדאַרפֿט זײַן בײַ קאַטן אויף דער לער, אַז איך זאָל זיך נישט קאָנען אָריענטירן. דידאָזיקע זעלנער־טערמאָמעטערס זענען נישט אויסגערעכנט אויף קיין דערפֿאַרענע מיליטערלײַט. ס׳האַנדלט זיך בלויז וועגן דעם אַרויפֿצוואָגן אין דער הויך דאָס קוועקזילבער, דעמאָלט בלײַבט עס אין דינעם רערל און פֿאַלט שוין נישט אַראָפּ.
איך שטעל אַרײַן דעם טערמאָמעטער אונטערן אָרעם, פֿונאַנטן קרימלעך, און רײַב כּסדר מיטן גרויסן פֿינגער. דערנאָך שאָקל איך עס אַרויף אין דער הויך. אויף דעם אופֿן דערגרייכט עס ביז 37,9. ס׳איז נאָך אָבער ווייניק. האַלט מען נאָנט נעבן אים פֿאַרזיכטיק אַ שוועבעלע דערגרייכט עס ביז 38,7.
אַז די שוועסטער קומט צוריק, בלאָז איך זיך אָן, אָטעם שווער, קוק זי אָן מיט עטוואָס אויסגעגלאָצטע אויגן, באַוועג זיך אומרויִק און פֿליסטער:
— איך קאָן שוין מער נישט אויסהאַלטן –
זי פֿאַרשרײַבט מײַן נאָמען אויף אַ צעטל. איך ווייס גאַנץ גוט, אַז אָן אַ זייער וויכטיקער סיבה וועט מען מיר דעם גיפּס פֿון פֿוס נישט אַראָפּנעמען.
צוזאַמען מיט אַלבערטן זעצט מען אונדז אַראָפּ פֿון צוג.
***
מיר ליגן אין אַ קאַטוילישן שפּיטאָל אין איין צימער. ס׳איז אַ גרויס גליק, ווײַל די קאַטוילישע שפּיטעלער זענען באַוווּסט מיט זייער גוטער באַהאַנדלונג און גוטן עסן.
דער לאַזאַרעט איז איבערפֿולט מיט די קראַנקע פֿון אונדזער צוג, ס׳זענען דאָ אַ סך שווערע פֿאַלן. אונדז וועט מען נאָך הײַנט נישט אונטערזוכן, ווײַל ס׳זענען פֿאַראַן צו ווייניק דאָקטוירים.
222
איבערן קאָרידאָר פֿאָרן כּסדר פֿלאַכע וועגעלעך אויף גומענע רעדער און אויף זיי ליגן אויסגעצויגן קראַנקע זעלנער, אַ פֿאַרשאָלטענע פּאָזע – צו ליגן אַזוי אויסגעצויגן — ס׳איז גוט נאָר, ווען מ׳שלאָפֿט.
די נאַכט איז זייער אַן אומרויִקע. קיינער קאָן נישט שלאָפֿן. באַגינען דרימלען מיר אַביסל אײַן. איך כאַפּ זיך אויף, אַז ס׳איז שוין גרויסער טאָג. די טיר שטייט אָפֿן, און פֿון קאָרידאָר הערן זיך שטימען. די אַנדערע כאַפּן זיך אויך אויף. איינער, וואָס געפֿינט זיך שוין דאָ אַ פּאָר טעג, דערקלערט אונדז די מעשׂה:
דאָרט אויבן אויפֿן קאָרידאָר בעטן די שוועסטער טאָג־טעגלעך אין דער פֿרי צו גאָט. זיי רופֿן עס פֿרימאָרגן־געבעט. כּדי איר זאָלט אויך קריגן אײַער חלק, עפֿענען זיי פֿאַנאַנדער די טירן.

זייער כוונה, פֿאַרשטייט זיך, איז זייער אַ גוטע, אָבער אונדז טוען ווײ די ביינער און די מוחות.

— אַזאַ מין אַבסורד, און גראַד דאַן, ווען מ׳שלאָפֿט אַביסל אײַן.

— דאָ אויבן ליגן די לײַכטערע חולאָים, דעריבער דערלויבן זיי זיך אַזעלכע עובֿדות, — ענטפֿערט ער.

אַלבערט קרעכצט. איך ווער אויפֿגערעגט און שרײַ:

— שטילער דאָרט, אין קאָרידאָר.

אין אַ מינוט אַרום קומט אַרײַן אַ שוועסטער, אין איר ווײַסער און שוואַרצער קליידונג זעט זי אויס ווי אַ שיינער קאַווע־וואַרעמער.

— מאַכט צו, איך בעט אײַך, די טיר, שוועסטער, טוט אימיצער אַ זאָג.

— מ׳בעט דאָרט צו גאָט, דעריבער איז אָפֿן די טיר, ענטפֿערט זי.

— מיר ווילן נאָך אָבער שלאָפֿן. —

— בעטן איז בעסער ווי שלאָפֿן.

223

זי שטייט נעבן אונדז און שמייכלט אומשולדיק. "ס׳איז אויך שוין זיבן אַ זייגער".

אַלבערט קרעכצט ווידער.

— מאַכט צו די טיר! — שרײַ איך מיט כעס.

זי איז לגמרי פֿאַרבליפֿט, אַזאַ מין זאַך, ווײַזט אויס, איז זי גאָר נישט משׂיג.

— מ׳בעט דאָך פֿאַר אײַך אויך!

— אַלץ איינס! פֿאַרמאַכט די טיר!

זי פֿאַרשווינדט און לאָזט די טיר אָפֿן. איך פֿאַל אַרײַן אין אַ ווילדן כעס און זאָג:

— איך צייל איצט ביז דרײַ. אויב זיי וועלן פֿאַר דער צײַט נישט אויפֿהערן, וואַרף איך זיי עפּעס אין קאָפּ אַרײַן.

— איך אויך – דערקלערט נאָך איינער.

איך צייל ביז פֿינף. דערנאָך כאַפּ איך אַ פֿלאַש און וואַרף דורך דער טיר אין קאָרידאָר אַרײַן.

זי ווערט צעהאַקט אויף שטיק־שטיקלעך. דאָס געבעט הערט אויף. ס׳באַווײַזן זיך אַ גאַנצע מחנה שוועסטערן און זידלען זיך אָן אויפֿהער.

— מאַכט צו די טיר — שרײַען מיר.

זיי טראָגן זיך אַרויס. די קליינע פֿון פֿריער איז די לעצטע.

"אַפּיקורסים" קוויטשעט זי, מאַכט אָבער צו די טיר. מיר האָבן מנצח געווען.

***

צו מיטאָג קומט דער לאַזאַרעט־אינספּעקטאָר און פֿאַלט אויף אונדז אָן. ער זאָגט אונדז צו פּעסטונג און נאָך אַזעלכע גוטע זאַכן. איצט איז אַ לאַזאַרעט־אינספּעקטאָר, פּונקט ווי אַן אינספּעקטאָר פֿון פּראָוויאַנט־אַמט, אַ מין פֿאַרשוין, וואָס האָט אַ לאַנגע שווערד און שליפֿעס – אָבער, אייגנטלעך נישט מער ווי אַ באַאַמטער, און דעריבער כאַפּט ער נישט איינמאָל פֿון

224

אַ רעקרוט דאָס זײַניקע. מיר לאָזן אים דעריבער רעדן. וואָס קאָן דען מיט אונדז נאָך פּאַסירן —

— ווער האָט געוואָרפֿן די פֿלאַש? — פֿרעגט ער.

איידער איך באַווײַז נאָך זיך צו באַשליסן, צי זאָל איך זיך מודה זײַן אָדער נישט, זאָגט אימיצער

— איך!

אַ מאַן מיט אַ צעקודעלטלטער באָרד טוט זיך אַ הויב. אַלע זענען נײַגעריק, צוליב וואָס האָט ער עס געטאָן.

— איר?

— יאָ, איך. איך בין געוואָרן שטאַרק אויפֿגערעגט דערפֿון, וואָס מ׳האָט אונדז אויפֿגעוועקט און האָב פֿאַרלאָרן דאָס באַוווּסטזײַן, אַזוי אַז איך האָב נישט געוווּסט, וואָס איך טו. — ער רעדט ווי פֿון אַ בוך.

– ווי הייסט איר?

— ערזאַץ־רעזערוויסט יאָזעף האַמאַכער.

דער אינספּעקטאָר גייט אַוועק.

אַלע זענען נײַגעריק.

— פֿאַרוואָס האָסטו זיך עפּעס געמאָלדן? דו האָסט עס דאָך נישט געטאָן.

ער לאַכט.

"ס'מאַכט נישט אויס, איך האָב אַ יאַגד־שײַן".

דאָס פֿאַרשטייט, נאַטירלעך, יעדערער. ווער ס'האָט אַ יאַגד־שײַן קאָן טאָן, וואָס ער וויל.

— יאָ, — דערציילט ער – איך האָב געהאַט אַ קויל אין קאָפּ און דעריבער האָט מען מיר אַרויסגעגעבן אַן אַטעסט, אַז צײַטנווײַז בין איך נישט אינגאַנצן בײַם זינען. פֿון דעמאָלט אָן קאָן איך טאָן, וואָס איך וויל. מ'טאָר מיך נישט צערייצן. מיר וועט דעריבער קיין זאַך נישט געשען. יענער דאָרט וועט זיך נישט ווייניק ערגערן. און געמאָלדן האָב איך זיך, ווײַל דאָס וואַרפֿן האָט מיר פֿאַרשאַפֿט פֿאַרגעניגן. אויב זיי וועלן מאָרגן ווידער עפֿענען די טיר, וואַרפֿן מיר נאָך אַמאָל פֿלעשער.

מיר זענען זייער לוסטיק, מיט יאָזעף האַמאַכער אָן דער שפּיץ קענען מיר איצט אַלץ ריזיקירן.

דערנאָך קומען אָן די שטילע פֿלאַכע וועגעלעך און פֿירן אונדז אַוועק.

די באַנדאַזשן זענען צוגעקלעפּט. מיר ברילן ווי די אָקסן.

***

ס'ליגן אַכט מאַן אין אונדזער צימער. די געפֿערלעכסטע וווּנד האָט פּעטער. אַ שוואַרצער געקרויזלטער קאָפּ — אַ זייער קאָמפּליצירטן לונגען־שאָס. פֿראַנץ וועכטער נעבן אים האָט אַ צעשאָסענעם אָרעם. ער האָט לכתּחילה אויסגעזען נישט שלעכט, אין דער דריטער נאַכט אָבער רופֿט ער אונדז צו און הייסט אונדז קלינגען, אים דוכט זיך, אַז ער בלוטיקט.

איך קלינג האַסטיק. די נאַכט־שוועסטער קומט נישט. אין אָוונט האָט זי מיט אונדז געהאַט זייער פֿיל צו טאָן; ווײַל מיר האָבן אַלע באַקומען נײַע באַנדאַזשן און דעריבער טאַקע שטאַרקע שמערצן. איינער האָט געוואָלט אַוועקלייגן דעם פֿוס אַזוי, דער צווייטער אַנדערש, אַ דריטער האָט געבעטן וואַסער, דעם פֿערטן האָט זי געמוזט אויפֿשאָקלען דאָס קישן; — די דיקע זקנה האָט צום סוף בייז געוואָרטשעט און געטראַסקעט מיט די טירן, איצט פֿאַרשטייט זי זיכער צוליב וואָס מ'קלינגט, ווײַל זי קומט נישט.

מיר וואַרטן. דאַן זאָגט פֿראַנץ:

— קלינג נאָכאַמאָל.

איך פֿאָלג אים, זי ווײַזט זיך נאָך אַלץ נישט. אויף אונדזער גאַנצן פֿליגל איז בײַנאַכט נאָר איינאיינציקע שוועסטער, אפֿשר איז זי גראָד פֿאַרנומען אין אַנזערע צימערן.

— צו ווייסטו געוויס, פֿראַנץ, אַז דו בלוטיקסט? פֿרעג איך. ווײַל אויב נישט וועט מען אונדז ווידער געבן אַ גוטע פּאָרציע.

— איך פֿיל, אַז ס'איז נאַס, צי קאָן קיינער פֿון אײַך נישט מאַכן ליכטיק?

דאָס איז אויך אוממעגלעך. דער עלעקטרי־צינדער איז בײַ דער טיר, און קיינער פֿון אונדז קאָן נישט אויפֿשטיין, איך האַלט דעם גראָבן פֿינגער אַזוי לאַנג אויפֿן גלעקל, ביז איך הער אים אויף צו פֿילן. אפֿשר האָט די שוועסטער אײַנגעדרימלט. זיי האָבן דאָך מוראדיק פֿיל אַרבעט און אין משך פֿון טאָג שטרענגען זיי זיך אַלע שרעקליך אָן. דערצו דאָס שטענדיקע בעטן צו גאָט.

— צי זאָלן מיר וואַרפֿן פֿלעשער? פֿרעגט יאָזעף האַמאַכער מיטן יאַגד־שײַן.

דאָס וועט זי נאָך גיכער נישט דערהערן ווי דאָס קלינגען.

ענדלעך טוט זיך אַן עפֿן די טיר. די אַלטע באַווײַזט זיך אַן אָנגעדרודלטע. דערזעענדיק אָבער, וואָס ס'טוט זיך מיט פֿראַנצן, הויבט זי זיך אָן שטאַרק צו אײַלן און שרײַט:

— פֿאַרוואָס האָט קיינער פֿון אײַך מיך נישט גערופֿן?

— מיר האָבן דאָך געקלונגען. לויפֿן קאָנען מיר קיינער נישט.

ער האָט שטאַרק געבלוטיקט און מען מאַכט אים אַ פֿרישן באַנדאַזש. אינדערפֿרי דערזעען מיר, אַז זײַן געזיכט איז געוואָרן שפּיציקער און געלער, נעכטן אין אָוונט האָט ער נאָך אויסגעזען כּמעט געזונט. איצט קומט עפּטערס אַ שוועסטער.

***

אָפֿטמאָל זענען עס אויך געהילף־שוועסטערן פֿון רויטן קרייץ. זיי זענען גוטמוטיק, אָבער אַביסל אומגעשיקט. בײַם אויפֿבעטן מאַכן זיי אונדז אָפֿטמאָל שמערצן און דערשרעקן זיך דערבײַ אַזוי שטאַרק, אַז די שמערצן ווערן דערפֿון נאָך גרעסער.

די מנישקעס זענען געשיקטער. זיי ווייסן ווי אַזוי צום

קראַנקן צוצוגיין, אָבער מיר וואָלטן וועלן, זיי זאָלן זײַן אַ ביסל פֿריילעכער. עטלעכע פֿון זיי האָבן אַפֿילו הומאָר, זיי זענען גרויסאַרטיק. ווער וועט נישט טאָן דער שוועסטער ליבערטינע אַלץ, וואָס זי וועט נאָר בעטן, דערדאָזיקער ווונדערבאַרער שוועסטער, וואָס רופֿט אַרויס אַ גוטע שטימונג אין גאַנצן פֿליגל, ווי נאָר מ׳דערזעט זי פֿונווײַטנס? און אַזעלכע ווי זי זענען דאָ נאָך עטלעכע. מיר וואָלטן פֿאַר איר געגאַנגען אין פֿײַער און אין וואַסער. מ׳קאָן זיך באמת נישט באַקלאָגן. מ׳ווערט דאָ פֿון די מנישקעס באַהאַנדלט פּונקט ווי ציווילױסטן. קלערט מען, פֿאַרקערט, מכּח דעם גאַרניזאָן־לאַזאַרעט, כאַפּט פּשוט אָן אַ שרעק.

פֿראַנץ וועכטער קומט נישט צוריק צו די כּחות. אין איין שיינעם טאָג נעמט מען אים צו און מער זעט מען אים שוין נישט.

יאָזעף האַמאַכער ווייסט פֿון סוד.

— אים וועלן מיר שוין מער נישט זען. זיי האָבן אים אַרײַנגעלייגט אין מתים־שטיבל.

וואָס פֿאַר אַ מתים־שטיבל? פֿרעגט קראָפּ.

— נו, אין שטאַרב־צימער —

– וואָס איז עס אַזוינס?

— דאָס קליינע צימער אין ווינקל פֿון פֿליגל. ווער ס׳האַלט שמאָל, יענעם פֿירט מען אַוועק אַהין. דאָרט שטייען צוויי בעטן. אומעטום הייסט עס בלויז דאָס שטאַרב־צימער.

— אָבער פֿאַרוואָס טוען זיי דאָס?

— זיי האָבן דערנאָך ווייניקער אַרבעט. ס׳איז אויך אַ סך באַקוועמער, ווײַל דאָס צימער געפֿינט זיך האַרט נעבן דער מתים־האַלע. אפֿשר טוען זיי עס צוליב דעם, אַז קיינער זאָל נישט שטאַרבן אין די זאַלן. נאַטירלעך, צוליב די איבעריקע. אויסערדעם קאָנען זיי אים בעסער אָפּהיטן, ווען ער ליגט אַליין.

– אָבער ער גופֿא?

יאָזעף קוועטשט מיט די אַקסלען.

— געוויינלעך האָט ער וועגן דעם קיין אַנונג נישט.

— ווייסט דאָס דען יעדערער?

— ווער ס׳ליגט שוין דאָ אַ לענגערע צײַט, ווייסט עס, נאַטירלעך.

***

נאָכמיטאָג קומט אויף פֿראַנץ וועכטערס בעט אַ נײַער פּאַציענט. אין אַ פּאָר טעג אַרום נעמט מען אויך אים צו. יאָזעף מאַכט אַ פֿילזאָגנדיקע האַנט־באַוועגונג. מיר זעען אַ סך קומען און גיין.

אָפֿטמאָל זיצן קרובֿים בײַ די בעטן און וויינען אָדער רעדן שטיל און צעטראָגן. אַן אַלטע פֿרוי וויל גאָר נישט אַוועקגיין, זי קאָן דאָך דאָ אָבער די גאַנצע נאַכט נישט בלײַבן. אויפֿן צווייטן טאָג קומט זי שוין גאַנץ פֿרי, אָבער נישט גענוג פֿרי; ווײַל צוקומענדיק צום בעט געפֿינט זי שוין דאָרט אַן אַנדערן. זי מוז שוין אַוועקגיין אין דער מתים־האַלע. די עפּל, וואָס זי האָט מיטגעבראַכט, גיט זי שוין אונדז אַוועק.

אויך דעם קליינעם פּעטער איז געוואָרן ערגער. זײַן פֿיבער־טאַוול מאַכט אַ שלעכטן אײַנדרוק, און אין איין שיינעם טאָג שטייט נעבן זײַן בעט דאָס פֿלאַכע וועגל.

— וווּהין? — פֿרעגט ער.

— אין אָפּעראַציע־זאַל.

מ׳הויבט אים אויף. אָבער די שוועסטער באַגייט אַ פֿעלער און נעמט אַראָפּ פֿון האַק זײַן מונדיר, כּדי אים אויך אַרויפֿצולייגן אויפֿן וועגל, זי זאָל נישט דאַרפֿן גיין צוויי מאָל. פּעטער אָריענטירט זיך גלײַך און וויל אַראָפּקריכן פֿון וועגל.

— איך וויל דאָ בלײַבן:

זיי האַלטן אים צו. ער שרײַט הייזעריק מיט זײַן צעשאָסענער לונג:

— איך וויל נישט אין שטאַרב־צימער.

— מיר גייען דאָך אין אָפּעראַציע־זאַל.

— טאָ צו וואָס דאַרפֿט איר מײַן מונדיר?

ער קאָן מער נישט רעדן. הייזעריק, אויפֿגערעגט, פֿליסטערט ער:

— "דאָ בלײַבן!"

זיי ענטפֿערן נישט און פֿירן אים אַרויס. פֿאַר דער טיר פּרוּווט ער זיך אויפֿצוהייבן. זײַן שוואַרצער געקרויזלטער קאָפּ ציטערט, די אויגן זענען פֿול מיט טרערן.

— איך קום צוריק! איך קום צוריק! — שרײַט ער.

די טיר פֿאַרמאַכט זיך. מיר זענען אַלע אויפֿגערעגט, אָבער מיר שווײַגן. ענדלעך זאָגט יאָזעף:

– נישט איינער האָט עס שוין געזאָגט. קוים איז מען אָבער דאָרט אינעווייניק, האַלט מען שוין נישט אויס.

***

איך ווער אָפּערירט און ברעך צוויי טעג נאָכאַנאַנד. מײַנע ביינער ווילן זיך נישט צונויפּוואַקסן, זאָגט דעם דאָקטאָרס סעקרעטאַר. בײַ אַ צווייטן זענען זיי שלעכט צוזאַמענגעוואַקסן, און וועלן זיך נאָכאַמאָל צעברעכן. ס'איז אַ שלעכטע זאַך.

צווישן די צוגעקומענע געפֿינען זיך צוויי יונגע זעלנער מיט פּלאַטפֿיס. בעת זײַן וויזיט באַמערקט זיי דער שעפֿדאָקטאָר און בלײַבט צופֿרידן שטיין.

— דאָס וועלן מיר באַזײַטיקן, – דערציילט ער, — מיר מאַכן אַ קליינע אָפּעראַציע און איר וועט האָבן געזונטע פֿיס. פֿאַרצייכנט, שוועסטער.

אַז ער גייט אַוועק וואָרנט זיי יאָזעף, וואָס ווייס אַלץ:

— לאָזט זיך נישט אָפּערירן! ס'איז פּשוט דעם אַלטנס אַ וויסנשאַפֿטלעכער עקספּערימענט. ער וועט אײַך אָפּערירן די פּלאַטפֿיס, פֿאַקטיש וועט איר זיי נישט האָבן, דערפֿאַר באַקומט איר אָבער אָנשטאָט זיי לגמרי צעקאַלעטשעטע פֿיס און מוזט ס'גאַנצע לעבן גיין אויף שטעקנס.

— וואָס זאָלן מיר דען טאָן? – פֿרעגט איינער.

— זאָגן ניין! איר זענט אַהערגעקומען היילן אײַערע

230

שאָסן, נישט אײַערע פּלאַטפֿיס! אויפֿן שלאַכטפֿעלד האָט איר זיי נישט געהאַט? נו, זעט איר דאָך! איצט קענט איר נאָך לויפֿן, אָבער אַז דער אַלטער וועט אײַך נאָר אַ נעם טאָן אונטערן מעסער, ווערט איר אייביקע קאַליקעס. ער דאַרף עקספּערימענטירן, פֿאַר אים איז דעריבער דער קריג אַ גרויסאַרטיקע צײַט, ווי פֿאַר אַלע דאָקטוירים. קוקט זיך נאָר צו אונטן צו דער סטאַציע; דאָרט קריכן אַרום אַ גאַנצע טוץ מענטשן, וואָס ער האָט זיי אָפּערירט. עטלעכע זענען שוין דאָ יאָרנלאַנג פֿון פֿערצנטן און פֿופֿצנטן יאָר. קיין איינער פֿון זיי קאָן נישט לויפֿן בעסער ווי פֿריער, אַלע טאַקע כמעט ערגער, ס'רוב מיט גיפּס־פֿיס. אַלע האַלב יאָר האַקט ער זיי און ברעכט זיי אויפֿסנײַ די ביינער און יעדעסמאָל דאַרף דאָס קומען דער אמתער דערפֿאָלג. גיט נאָר גוט אַכטונג, ער טאָר עס נישט טאָן, אויב איר ווילט נישט.

— אַך מענטש, – זאָגט איינער פֿון די צוויי, צעמאַטערט: "בעסער די פֿיס איידער דער מוות. צי ווייסטו וואָס דו וועסט כאַפּן גייענדיק צוריק צום פֿראָנט? זאָלן זיי מיט מיר מאַכן וואָס זיי ווילן, אַבי מיך אָפּלאָזן אַהיים, בעסער אַ קאַליקע, איידער אַ מת".

דער צווייטער, אַ יונגער מענטש אַזוי ווי מיר, וויל נישט. אויפֿן צווייטן טאָג הייסט דער אַלטער ביידע אַראָפּברענגען און רעדט זיי אַזוי לאַנג אײַן, ביז זיי זענען פֿאָרט מסכּים. וואָס קאָנען זיי דען אַנדערש טאָן. — זיי זענען דאָך נישט מער ווי פֿליגן און ער איז אַ וויכטיקע חיה. פֿאַרגיפּסעוועטע און כלאָראָפֿאָרמירטע ברענגט מען זיי אַרײַן צוריק.

***

מיט אַלבערטן איז שלעכט. מ'נעמט אים אַוועק און מ'אַמפּוטירט אים. דער גאַנצער פֿוס ביז אינדערהויך ווערט אַראָפּגענומען. איצט רעדט ער כמעט קיין וואָרט נישט. איין מאָל זאָגט ער, אַז ער וועט זיך דערשיסן, ווי נאָר ער וועט האָבן צוריק זײַן רעוואָלווער.

ס'קומט אָן אַ נײַער טראַנספּאָרט. אין אונדזער צימער פֿאַלן אַרײַן צוויי בלינדע. איינער פֿון זיי איז אַ גאַנץ ייִנגער מוזיקער.

די שוועסטעל האַלטן קיינמאָל נישט בײַ זיך קיין מעסער, בעת זיי גיבן אים עסן; ער האָט שוין אַמאָל בײַ איינער אַרויסגעריסן דאָס מעסער. נישט געקוקט אויף דערדאָזיקער פֿאָרזיכטיקייט פּאַסירט אָבער דאָך אַ מעשׂה.

אין אָוונט בעתן קאָרמענען, רופֿט מען פֿלוצלינג אַוועק די שוועסטער פֿון זײַן בעט און זי שטעלט אַוועק אויף אַ ווײַלע דעם טעלער מיטן גאָפּל אויף זײַן טיש. ער זוכט דעם גאָפּל, פּאַקט אים און שטויסט אים מיטן גאַנצן כּח אין האַרצן, דערנאָך כאַפּט ער אַ שוך און האַקט אין הענטל מיט אַלע קרעפֿטן. מיר רופֿן צו הילף און

גאַנצע דרײַ מאַן נעמען קוים אָפּ בײַ אים דעם גאָפּל. די טעמפּע ציין זענען שוין געזעסן גאַנץ טיף. אַ גאַנצע נאַכט זידלט ער אונדז אויפֿן קול, און קיינער קאָן נישט אײַנשלאָפֿן. באַגינען באַקומט ער אַ שרעקלעכע היסטעריע.

ווידער ווערן פֿרײַ בעטן, אַ טאָג נאָך אַ טאָג גייט פֿאַרבײַ אין יסורים און אַנגסט, קרעכצן און כאָרכלען. עס העלפֿט שוין נישט מער דאָס מתים־שטיבל, ס'איז צו ווייניק פּלאַץ, דער עולם שטאַרבט אין מיטן נאַכט אויך בײַ אונדז אין צימער. ס'גייט טאַקע שנעלער ווי די שוועסטער באַווײַזן זיך אַרומצוקוקן.

אָבער אין איין שיינעם טאָג טוט זיך אַן עפֿן די טיר, ס'פֿאָרט אַרײַן דאָס פֿלאַכע וועגל, און בלייך, אויסגעדאַרט אָבער גלײַך, טריומפֿירנדיק מיטן צעקודעלטן שוואַרצן געקרויזטן קאָפּ זיצט פּעטער אויף דעם טראַגבעטל. די שוועסטער ליבערטינע רוקט אים צו מיט אַ שטראַלנדיקער מינע צו זײַן אַלטן בעט. ער איז צוריקגעקומען פֿון מתים־שטיבל. מיר האָבן אים שוין לאַנג געהאַלטן פֿאַר געשטאָרבן.

ער קוקט זיך אַרום:

— וואָס זאָגט איר איצט?

232

און אַפֿילו יאָזעף מוז מודה זײַן, אַז אַזאַ מין זאַך זעט ער דאָס ערשטע מאָל אין זײַן לעבן.

***

ביסלעכווײַז מעגן עטלעכע פֿון אונדז אויפֿשטיין. איך באַקום אויך קוליעס זיך אַרומצושלעפּן. אָבער איך באַנוץ זיי ווייניק; איך קאָן נישט אַריבערטראָגן אַלבערטס בליק, בעת איך גיי איבערן צימער. עפּעס קוקט ער מיר שטענדיק נאָך מיט משונהדיק ווילדע אויגן. דעריבער גנבֿע איך זיך אָפּט אַרויס אויפֿן קאָרידאָר — דאָרט קאָן איך זיך פֿרײַער באַוועגן.

אויפֿן אונטערשטן שטאָק ליגן בויך־ און רוקנביין־שאָסן, קאָפּ־שאָסן און אַמפּוטירטע אויף בײדע זײַטן. רעכטס אין פֿליגל — קינבאַקן־שאָסן, גאַז־קראַנקע, נאָז־ אויערן־ און האַלז־שאָסן. לינקס אין פֿליגל – בלינדע און לונגען־שאָסן, בעקן־שאָסן, געלענק־שאָסן, נירן־שאָסן, געשלעכטס־אָרגאַן־ און מאָגן־שאָסן. זעט מען ערשט, ווו אַ מענטש קאָן אַלץ באַקומען אַ קויל.

צוויי מענטשן שטאַרבן פֿון ווונד־פֿאַראַליזן. די הויט ווערט אַשגרוי, די גלידער פֿאַראַליזירט, אַמלענגסטן לעבן נאָך נאָך די אויגן. — בײַ אַנדערע פֿאַרווונדעטע הענגט דאָס צעשאָסענע גליד אויף אַ תּליה פֿרײַ אין דער לופֿט; אונטער דער ווונד ווערט אַוועקגעשטעלט אַ בעקן, וווהין ס'רינט אַראָפּ די מאַטעריע. אַלע צוויי דרײַ שעה ליידיקט מען אויס די כּלי. אַנדערע קראַנקע ליגן אויסגעצויגענע אין גאַנצן פֿאַרבאַנדאַזשירט, מיט שווערע אַראָפּהענגענדיקע געוויכטער בײַם בעט. איך זע געדערים־ווונדן, וואָס זענען תּמיד פֿול מיט צואה. דעם דאָקטאָרס סעקרעטאַר ווײַזט מיר רענטגען־צייכענונגען פֿון לגמרי צעשמעטערטע היפּט־ביינער, קני און אַקסלען.

מ'קאָן בשום אופֿן נישט משׂיג זײַן ווי אַזוי האָבן נאָך דידאָזיקע צעריסענע לײַבער מענטשלעכע פּרצופֿים, אין וועלכע

233

ס'פֿונקציאָנירט נאָך דאָס לעבן מיט זײַן טאָגטעגלעכן גאַנג און דאָס איז דאָך בלויז אַן איינצלנער לאַזאַרעט, אַן איינצלנע סטאַנציע – אַזעלכע זענען דאָך פֿאַראַן הונדערטער טויזנטער אין דײַטשלאַנד, הונדערטער טויזנטער אין פֿראַנקרײַך, הונדערטער טויזנטער אין רוסלאַנד. ווי זינלאָז, ווי ווערטלאָז איז אַלץ, וואָס מענטשן האָבן ווען נישט איז געשריבן, געטאָן, געקלערט, אויב אַזוינס קאָן בכלל פֿאָרקומען? אַלץ איז דער גרעסטער שקר וכּזבֿ, אויב די גאַנצע קולטור פֿון טויזנטער יאָרן איז נישט געווען בכּוח אָפּצוהאַלטן, נישט צו דערלאָזן, אַז ס'זאָלן פֿאַרגאָסן ווערן טײַכן אומשולדיק בלוט, אַז דידאָזיקע תּפֿיסות פֿון יסורים און לײַדן זאָלן עקזיסטירן אין די הונדערטער טויזנטער. ערשט אין לאַזאַרעט זעט מען, וואָס ס'איז אַזוינס דער קריג.

איך בין יונג, איך בין נישט מער ווי צוואַנציק יאָר אַלט; אָבער איך קען נישט פֿון לעבן קיין זאַך, אויסער די פֿאַרצווייפֿלונג, דעם יאוש, דעם טויט, די אַנגסט און דעם צונויפֿבונד פֿון דער סאַמער זינלאָזער, אַבסורדער איבערפֿלעכלעכקייט מיט אַ תּהום פֿון לײַדן. איך זע, אַז פֿעלקער ווערן געטריבן איינס קעגן ס'אַנדערע און ממיתן זיך, קעפּן זיך שווײַגעדיק, אומוויסנדיק, נאַריש, הכנעהדיק און אומשולדיק! איך זע, אַז די קליגסטע מוחות אויף דער וועלט האַלטן אין איין דערפֿינדן געווער און ווערטער, כּדי צו מאַכן דאָס אַלץ נאָך ראַפֿינירטער, נאָך לאַנגדויערנדיקער. און מיט מיר צוזאַמען זעען דאָס אַלע מענטשן אין מײַנע יאָרן דאָ און דאָרט אויבן, אויף דער גאַנצער וועלט, מיט מיר לעבט עס איבער מײַן גאַנץ דור. וואָס וועלן טאָן אונדזערע

טאַטעס, אַז מיר וועלן זיך אין איין שיינעם טאָג אַלע אַוועקשטעלן און פֿאָדערן פֿון זיי אַ דין וחשבון? וואָס דערוואַרטן זיי פֿון אונדז, ווען ס'וועט קומען אַ צײַט, ווען קיין קריג וועט בכלל מער נישט זײַן? יאָרן נאָכאַנאַנד איז אונדזער הויפּטבאַשעפֿטיקונג געווען ממיתן, טויטן — ס'איז געווען אונדזער וויכטיקסטער באַרוף אין לעבן. אונדזער

234

וויסן פֿון לעבן באַגרעניצט זיך אויפֿן טויט. און וואָס זאָל דערנאָך געשען? און וואָס זאָל פֿון אונדז ווערן?

***

דער עלטסטער אין אונדזער צימער איז לעוואַנדאָווסקי. ער איז אַלט פֿערציק יאָר און ליגט שוין כמעט צען חדשים אין שפּיטאָל מיט אַ שווערן בויך־שאָס. ערשט די לעצטע פּאָר וואָכן איז ער קוים דערגאַנגען דערצו, אַז ער קאָן אַן אײַנגעהויקערטער אַביסל אונטערהינקען.

שוין עטלעכע טעג איז ער שרעקלעך אויפֿגערעגט. זײַן פֿרוי, וואָס וווינט ערגעץ אין אַ פֿאַרוואָרפֿן ווינקל אין פּוילן, האָט אים געשריבן, אַז איר איז געלונגען אָנצוזאַמלען אַזוי פֿיל געלט, אַז זי וועט האָבן פּונקט אויף רײַזע־הוצאות, כּדי צו קאָנען מיט אים זיך זען.

זי איז שוין אונטערוועגס און קאָן יעדן טאָג אָנפּאָרן. לעוואַנדאָווסקין שמעקט שוין נישט מער דאָס עסן, אַפֿילו באָרשץ מיט בראָטן־ווורשט שענקט ער אַוועק, נאָכדעם ווי ער נעמט בלויז אַ פּאָר לעפֿל. גאַנצע טעג לויפֿט ער אַרום מיטן בריוו איבערן צימער, יעדער איינער האָט אים שוין אַ מאָל צען געלייענט, די פּאָסט־שטעמפּלען זענען שוין הונדערט מאָל קאָנטראָלירט געוואָרן, דער כּתבֿ איז פֿון די פֿעטס־פֿלעקן און פֿינגער־שפּורן שוין כמעט אינגאַנצן אָפּגעמעקט און דאָס, וואָס ס'מוז קומען קומט: לעוואַנדאָווסקי קריגט פֿיבער און מוז זיך צוריקלייגן אין בעט אַרײַן.

זײַן פֿרוי האָט ער שוין גאַנצע צוויי יאָר נישט געזען. זי האָט פֿאַר דער צײַט געבוירן אַ קינד, וואָס זי ברענגט עס מיט. לעוואַנדאָווסקין אינטערעסירט אָבער לגמרי אַן אַנדער ענין. ער האָט געהאָפֿט צו באַקומען אַ דערלויבעניש אַרויסצוגיין, ווען זײַן אַלטע וועט קומען, ווײַל ס'איז דאָך קלאָר: זיך זעען איז אַ גאַנץ שיינע זאַך, אָבער, אַז אַ פֿרוי קומט

235

נאָך אַזאַ לאַנגער צײַט צו איר מאַן, ווילט מען דאָך, אויב ס'גייט, נאָך עפּעס אַנדערש אויך.

לעוואַנדאָווסקי האָט טאַקע שעהן לאַנג מיט אונדז וועגן דעם גערעדט, ווײַל דער זעלנער מאַכט נישט פֿון אַזעלכע זאַכן קיין סוד. און יעדערער פֿון אונדז געפֿינט עס פֿאַר גאַנץ נאַטירלעך. די פֿון אונדז, וואָס קאָנען שוין אַרויסגיין, האָבן אים שוין אַפֿילו אָנגעוויזן אויף אַ פּאָר שטילע ווינקעלעך אין שטאָט, אויף די פֿאַרשיידענע אַלייען און פּאַרקן, ווו זיי וואָלטן געווען לגמרי אומגעשטערט, איינער האָט זאָגאַר געוווּסט וועגן אַ קליין צימערל.

אָבער וואָס טויג עס אים איצט אַלץ, אַז ער, לעוואַנדאָווסקי, ליגט אין בעט און איז שטאַרק פֿאַרזאָרגט. ס'גאַנצע לעבן איז אים מער נישט ניחא, אויב ער זאָל איצט דורכלאָזן אַזאַ געלעגנהייט. מיר טרייסטן אים און זאָגן אים צו, אַז מיר וועלן שוין ווי ס'איז אַרויסוואַרפֿן דעם גאַנצן עולם.

אויפֿן צווייטן טאָג נאָכמיטאָג פֿאָרט אָן זײַן פֿרוי אַ קליין, דאַר באַשעפֿעניש מיט צעשראָקענע פֿלינקע פֿויגל־אויגן, אין עפּעס אַ מין שוואַרצער מאַנטעלע מיט קרויזן און בענדער, נישט אַנדערש נאָר אַ ירושה פֿון איר עלטערבאָבן. זי מורמלט עפּעס אין דערשטיל און בלײַבט שטיין אַ פֿאַרשעמטע אין טיר. זי דערשרעקט זיך, דערזעענדיק פֿאַר זיך גאַנצע זעקס מאַנסבילן.

— נו, מאַריאַ, —זאָגט לעוואַנדאָווסקי און ווערגט זיך מיט די ווערטער, קאָנסט רויִק אַרײַנגיין, זיי וועלן דיר גאָר נישט טאָן.

זי גייט אַרום און גיט יעדערן פֿון אונדז די האַנט. דערנאָך ווײַזט זי אונדז דאָס קינד, וואָס האָט בינו־לבינו אָנגעמאַכט אין די ווינדעלעך. זי האָט בײַ זיך אַ גרויסן, מיט פּערל געשטיקטן בײַטל, כאַפּט אַרויס געשווינדט ריינע וועש און וויקלט איבער ס'קינד. דערמיט ענדיקט זיך די ערשטע פֿאַרלעגנהייט, אוןביידע הויבן אָן זיך דורכצושמועסן.

לעוואַנדאָווטקי איז זייער צעטראָגן, ער קוקט כּסדר פֿון

236

דער זײַט אויף אונדז מיט זײַנע קײַלעכדיקע גלאָץ־אויגן און מיט אַן אומגליקליכער מינע.

די צײַט איז גינסטיק, דער דאָקטאָר האָט שוין זײַן וויזיטאַציע געענדיקט, העכסטנס קאָן נאָך בלויז אַ שוועסטער זיך אַרײַנכאַפּן אויף אַ ווײַלע אין צימער. איינער גייט דעריבער נאָך אַמאָל אַרויס שפּעקולירן. ער קומט צוריק און שאָקלט מיטן קאָפּ.

— נישטאָ קיין לעבעדיקער הונט. זאָג עס איר שוין, יאָהאַן, איך מאַך צו.

דאָס פּאָרפֿאָלק אונטערהאַלט זיך אויף זייער לשון. די פֿרוי רויטלט זיך און קוקט זיך שעמעוודיק אַרום. מיר לאַכן גוטמוטיק און מאַכן קאָמישע באַוועגונגען מיט די הענט, זאָל זײַן וואָס ס'וויל זיך! דער טײַוול זאָל נעמען אַלע פֿאָראורטיילן, זיי זענען געשאַפֿן פֿאַר אַנדערע צײַטן; דאָ ליגט דער סטאָליאַר יאָהאַן לעוואַנדאָווסקי, אַ זעלנער, וואָס האָט זיך דורך קוילן־שאָסן פֿאַרוואַנדלט אין אַ שרעקלעכע קאַליקע, און אָט איז געקומען זײַן פֿרוי, ווער ווייס ווען ער וועט זי נאָכאַמאָל זען, ער וויל זי האָבן, און זאָל ער זי טאַקע האָבן, פֿאַרטיק.

צוויי מאַן שטעלן זיך פֿאַר דער טיר, כּדי צו דערהיטן די שוועסטערן און פֿאַרנעמען זיי די צײַט, אויב זיי וועלן דאָ צופֿעליק פֿאַרבײַגיין. אומגעפֿער אַ פֿערטל שעה וועלן זיי דאָ צופֿעליק שטיין אויף דער וואַך.

לעוואַנדאָווסקי קאָן נאָר ליגן אויף אַ זײַט, איינער רוקט אים דעריבער אַרונטער נאָך אַ פּאָר קישנס הינטערן רוקן. אַלבערטן גיט מען צו האַלטן דאָס קינד; דערנאָך דרייען מיר זיך אַביסל אויס, די שוואַרצע מאַנטילע פֿאַרשווינדט אונטער דער דעקע, און מיר קלאַפּן אויפֿן קול און מיט פֿאַרשיידענע וויצן סקאַט־שפּיל.

אַלץ גייט גוט. מיר זענען שטאַרק אַרײַנגעטאָן אין קאָרטען־שפּיל, און פֿאַרגעסן כּמעט אָן לעוואַנדאָווסקין. נאָך אַ קורצער ווײַלע הויבט דאָס קינד אָן זיך צו רײַסן, נישט געקוקט אויף דעם, וואָס אַלבערט שאָקלט עס פֿאַרצווייפֿלט מיט

אַלע כּוחות. ס'קנאַקט און רוישט דערנאָך אַביסל, און אַז מיר וואַרפֿן ווי כּלאַחר יד אַ בליק, זעען מיר, אַז ס'קינד האָט שוין אין מויל דאָס פֿלעשל און איז שוין צוריק בײַ דער מוטער אויף די הענט. די זאַך איז צוגעגאַנגען כּשורה. מיר פֿילן זיך איצט ווי אַ גרויסע משפּחה, די פֿרוי איז געוואָרן זייער מונטער און לעוואַנדאָווסקי ליגט אַ פֿאַרשוויצטער און אַ שטראַלנדיקער.

ער פּאַקט אויס דעם געשטריקטן בײַטל, ס'באַווײַזן זיך אַ פּאָר גוטע ווורשטן, לעוואַנדאָווסקי טוט אַ נעם דאָס מעסער ווי אַ בלומען־בוקעט און צעשנײַדט דאָס פֿלייש אויף פּענעצער. מיט אַ גרויסער האַנטבאַוועגונג ווײַזט ער אָן אויף אונדז — און די קליינע, אויסגעדאַרטע פֿרוי גייט פֿון איינעם צום אַנדערן און טיילט די ווורשט, עפּעס זעט זי איצט גאָר אויס אַ סך שענער. מיר רופֿן זי מוטער, און זי פֿרייט זיך און שאָקלט אונדז אויף די קישנס.

אין עטלעכע וואָכן אַרום מוז איך יעדן פֿרימאָרגן גיין אין זאַנדער־אינסטיטוט, דאָרט ווערט מײַן פֿוס פֿעסט צוגעבונדן און מ'באַוועגט אים הין און צוריק. דער אָרעם איז שוין לאַנג פֿאַרהיילט.

פֿון שלאַכטפֿעלד קומען נײַע טראַנספּאָרטן. די באַנדאַזשן זענען שוין נישט קיין שטאָפֿענע, זיי באַשטייען שוין פֿון ווײַסן קרעפּ־פּאַפּיר. ס'פֿעלן אויס אויף די פּאָזיציעס פֿאַרבאַנד־שטאָפֿן.

אַלבערטס קני היילט זיך גוט. די ווונד איז שוין כּמעט פֿאַרצויגן. אין עטלעכע וואָכן אַרום וועט מען אים אַריבערשיקן אויף אַ פּראָטעזן־סטאַציע. ער רעדט נאָך אַלץ זייער ווייניק און איז אַ סך ערנסטער ווי פֿריער. אָפֿטמאָל רײַסט ער איבער אין מיטן די רייד און פֿאַרקוקט זיך אין איין פּונקט. ווען ער זאָל נישט זײַן מיט אונדז אַלע צוזאַמען, וואָלט ער שוין לאַנג געמאַכט אַ סוף. איצט האָט ער שוין דורכגעהאַלטן דאָס סאַמע ערגסטע, אָפֿטמאָל קוקט ער זיך שוין צו צום סקאַט־שפּיל.

איך באַקום אַ דערהאָלונגס־אורלויב. מײַן מוטער וויל

מיך מער נישט אָפּלאָזן. זי איז זייער שוואַך. אַלץ איז נאָך ערגער געוואָרן ווי בעת יענעם מאָל.

דערנאָך פֿאָדערט מיך מײַן רעגימענט צוריק און איך גיי ווידער אויפֿן פֿראָנט.

דער אָפּשייד פֿון מײַן פֿרײַנט אַלבערט קראָפּ איז שווער.

אָבער בײַם מיליטער־דינסט געוווינט מען זיך מיט דער צײַט צו אַלעם צו.

.XI

מיר ציילן שוין נישט מער די וואָכן. ס'איז געווען ווינטער בעת איך בין אָנגעקומען, און בײַם פֿאַלן פֿון די גראַנאַטן זענען די געפֿרוירענע ערדשטיקער כּמעט אַזוי געפֿערלעך ווי די שפּליטער. איצט זענען די בוימער

צוריק גרין. אונדזער לעבן באַשטייט פֿון פֿראָנט און באַראַקן, מיר האָבן זיך שוין אין אַ געוויסער מאָס דערצו צוגעוווינט, דער קריג איז אַ סיבה פֿון טויט פּונקט ווי אַ ראַק און טובערקולאָז, ווי גריפּע און בלוט־שלשול, די טויטפֿאַלן זענען בלויז עפּטער, פֿאַרשיידנאַרטיקער און גרויזאַמער.

אונדזערע געדאַנקען זענען ליים — זיי ווערן געקנעטן דורכן שנוי פֿון דער צייט — זיי זענען גוט, בעת מ'לאָזט אונדז רוען, און טויט, ווען מיר ליגן אין פֿײַער. אָקאָפּעס־פֿעלדער אינדרויסן און אינעווייניק.

אַלע זענען אַזוי, נישט נאָר מיר אַליין — דאָס וואָס ס'איז געווען פֿריער — גילט איצט נישט. און מ'ווייסט עס איצט באמת נישט מער. די אונטערשידן, וועלכע ס'האָבן געשאַפֿן די בילדונג און די דערציִונג זענען כמעט פֿאַרשווונדן, מ'דערקענט זיי שוין גאָרנישט, אָפּטמאָל ברענגען זיי נוצן בײַם אויסנוצן אַ סיטואַציע, זיי ברענגען אָבער צײַטנווײַז אויך שאָדן, אַרויסרופֿנדיק שטערונגען, וואָס מוזן ערשט באַקעמפֿט ווערן. ס'מאַכט דעם אײַנדרוק, ווי מיר זאָלן פֿריער געווען זײַן נישט מער ווי מטבעות פֿון פֿאַרשידענע לענדער; מ'האָט זיי צעשמאָלצן און אַלע האָבן איצט אויף זיך דעמזעלבן אויסגעקריצטן שטעמפּל. אויב מ'וויל דערקענען דעם אונטערשייד מוז מען שוין גאַנץ גענוי אונטערזוכן דעם מאַטעריאַל. מיר זענען קודם כל זעלנער און ערשט דערנאָך אויף אַ משונהדיקן און פֿאַרשעמטן אופֿן איינצל־מענטשן, יחידים.

ס'איז אַ גרויסע ברידערשאַפֿט, וואָס אַ פּונק פֿון דער חבֿרשאַפֿט אין די פֿאָלקסלידער, פֿון סאָלידאַריטעטס־געפֿיל בײַ אַרעסטירטע און פֿון פֿאַרצווייפֿלטער קעגנזײַטיקער הילף בײַ פֿאַראורטיילטע צום טויט – פֿאַראייניקט זי צו אַ שטופֿע פֿון לעבן, וואָס וואַקסט אַרויס אין רעכטן מיטן פֿון דער געפֿאַר, פֿון דער שפּאַנונג און איינזאַמקייט פֿון טויט און באַוועגט אויסצונוצן די געבליבענע שעהן אויף לגמרי נישט קיין פּאַטעטישן אופֿן.

ס'איז העלדיש און באַנאַל, ווען מ'זאָל עס וועלן שאַצן — אָבער ווער וויל עס דען?

ס'דריקט זיך אויס אין דעם, וואָס בעת ס'ווערט געמאָלדן וועגן אַ פֿײַנטלעכן אָנגריף, כאַפּט זיך צו טיאַדען מיט אַ ווילדען האַסט צו זײַן פּאָרציע אַרבעס־זופּ, ווײַל ער איז נישט זיכער, אַז אין אַ שעה אַרום וועט ער נאָך לעבן. מיר האָבן שעהנלאַנג וועגן דעם דיסקוטירט, צי איז עס ריכטיק, אָדער נישט. קאַט איז קעגן דעם, ווײַל ער זאָגט, אַז מ'מוז זיך רעכענען מיט אַן עווענטועלן בויך־שאָס, וואָס בײַ אַ פֿולן מאָגן איז ער תמיד געפֿערלעכער ווי בײַ אַ ליידיקן.

אַזעלכע זאַכן זענען פֿאַר אונדז פּראָבלעמען, און גאַנץ ערנסטע, און אַנדערש קאָן עס אויך נישט זײַן. דאָס לעבן דאָ, אויפֿן גרעניץ פֿון טויט, האָט אַן אומגעהײַער פּשוטע ליניע, ס'באַגנוגנט זיך מיטן סאַמע נויטיקן, דאָס איבעריקע, אַלץ צוזאַמען, איז פֿאַרזונקען אין אַ טיפֿן שלאָף; דאָס איז אונדזער פּרימיטיווקייט, פּשוטקייט, אין דעם איז אונדזער רעטונג. ווען מיר זאָלן געווען זײַן דיפֿערענצירטער, וואָלטן מיר שוין לאַנג אַלע געווען משוגע, צעלאָפֿן געוואָרן אָדער געפֿאַלן טויטע. ס'איז ווי אַן עקספּעדיציע אויף הויכע אײַז־בערג; — יעדער

לעבנס־אויסדרוק איז אויסשליסלעך אויסגערעכנט אויף דעם, ווי אַזוי צו דערהאַלטן די עקזיסטענץ און צווינגט איך צו האַנדלען אַזוי און נישט אַנדערש. אַלץ, וואָס געהערט נישט דערצו, איז אין חרם, ווײַל ס'איז אַן אומנוצלעכע קראַפֿט־פֿאַרברויכונג. דאָס איז דער איינציקער אופֿן זיך צו ראַטעווען, און גאַנץ אָפֿט זיץ איך פֿאַר זיך גופֿא ווי פֿאַר אַ פֿרעמדן, בעת דער אומפֿאַרשטענדלעכער אָפּגלאַנץ פֿון פֿריערדיקן אונטערשטרײַכט אין שטילע שעהן, ווי אַ מאַטער שפּיגל, די קאָנטורן פֿון מײַן איצטיקער עקזיסטענץ לגמרי מחוץ מיר; און דעמאָלט וווּנדער איך זיך שטאַרק אויף דעם, ווי אַזוי דאָס נאָמענלאָזע אַקטיווע, וואָס ס'רופֿט זיך לעבן, האָט זיך צוגעפּאַסט אפֿילו צו דערנדאָזיקער פֿאָרם. אַלע אַנדערע השערות ליגן אין ווינטער־שלאָף, דאָס לעבן איז נישט מער ווי אַ פּערמאַנענט לויערן קעגן דער באַדראָונג פֿון טויט, — ס'האָט אונדז פֿאַרוואַנדלט אין דענקענדיקע חיות, כדי אונדז צו געבן דאָס געווער פֿון אינסטינקט, — ס'האָט אונדז אָנגעשטאָפּט מיט טעמפּקייט, כדי מיר זאָלן נישט צעבראָכן ווערן פֿון דעם גרויל, וואָס וואָלט אונדז אַרומגעכאַפּט בײַם קלאָרן באַוווּסטזיניקן דענקען, — ס'האָט אויפֿגעוועקט אין אונדז דעם חבֿרשאַפֿט־זין, כדי מיר זאָלן קאָנען אויסמײַדן דעם תהום פֿון איינזאַמקייט — ס'האָט אונדז באַשאָנקען מיט דער גלײַכגילטיקייט פֿון פּראָים, כדי מיר זאָלן, נישט געקוקט אויף דעם אַלעם, שפּירן יעדן מאָמענט פֿון פּאָזיטיוון און אָנזאַמלען עס אַלס רעזערוו קעגן דעם שטורעם פֿון הבֿל־הבֿלים, פֿון גאָרנישט. אָט אַזוי פֿירן מיר אַ געשלאָסענע, האַרטע עקזיסטענץ פֿון אומגעהײַערער איבערפֿלעכלעכקייט, און נאָר עפּעס אַ מין געשעעניש וואַרפֿט אַרײַן עטלעכע פֿונקען. דעמאָלט אָבער רײַסט זיך דורך שטורעמדיק אַ פֿלאַם פֿון שווערער און מוראדיקער בענקשאַפֿט.

דאָס זענען די געפֿערלעכע מאָמענטן, וואָס איבערצײַגן אונדז, אַז די צופּאַסונג איז דאָך בלויז אַ קינסטלעכע, אַז זי איז נישט קיין פּשוטע רויִקייט, נאָר די שאַרפֿסטע אָנשפּאַנונג

242

צו רויִקייט. אויסערלעך אונטערשיידן מיר זיך כּמעט נישט אין דער לעבנספֿאָרם פֿון האָטנטאָטן, אָבער בעת יענע קאָנען שטענדיק אַזוי זײַן, ווײַל זיי זענען אַזוי פֿאַקטיש און אַדאַנק דער אָנשטרענגונג פֿון זייערע גײַסטיקע קרעפֿטן קאָנען זיי זיך העכסטנס כּסדר מער אַנטוויקלען, איז עס בײַ אונדז פּונקט דער היפּוך; אונדזערע אינערלעכע קרעפֿטן ווערן נישט אָנגעשטרענגט אויף אַ ווײַטער־ נאָר אויף אַ צוריק־אַנטוויקלונג, יענע זענען אַנטשפּאַנט און זעלבסטפֿאַרשטענדלעך, פֿאַקטיש אַזוי, מיר זענען אומגעהײַער אָנגעצויגן און קינסטלעך.

און מיט שרעק שפּירט מען בײַנאַכט, זיך אויפֿכאַפּנדיק פֿון אַ חלום, איבערוועלטיקט און פֿאַרכאַפּט דורך דער באַצויבערונג פֿון אַ מחנה געשפּענסטער, ווי שוואַך ס'איז דער אָנהאַלט און די גרענעץ, וואָס טיילט אונדז אָפּ פֿון דער טונקלקייט. — מיר זענען קליינע פֿלאַמען, קנאַפּ וואָס געשיצט דורך שוואַכע ווענט קעגן שטורעם פֿון דער פֿאַרניכטונג און זינלאָזיקייט, אין וועלכן מיר פֿלאַקערן און ווערן אָפּטמאָל כּמעט דערטרונקען. דעמאָלט פֿאַרוואַנדלט זיך דאָס ווײַטע ברויזן פֿון דער שלאַכט אין אַ מין רינג, וואָס שליסט אונדז אײַן, מיר ווערן אײַנגעשרומפּן און קוקן מיט אויסגעגלאָצטע אויגן אין דער פֿינצטערער נאַכט אַרײַן. אונדזער טרייסט איז דער שלאָפֿאָטעם פֿון די חבֿרים, און אַזוי וואַרטן מיר אויפֿן מאָרגן.

***

יעדער טאָג און יעדע שעה, יעדער גראַנאַט און יעדער טויטער גראָבט אונטער דעמדאָזיקן שוואַכן אָנהאַלט, און די יאָרן נוצן אים געשווינט אָפּ. איך זע ווי ערטערווײַז איז ער שוין כּמעט אינגאַנצן אײַנגעבראָכן.

אָט איז די נאַרישע מעשׂה מיט דעטערינג.

ער איז געווען איינער פֿון די, וואָס האָט זיך תּמיד געהאַלטן פֿונווײַטנס, פֿאַר זיך. זײַן אומגליק איז געווען, וואָס ער האָט אין אַ גאָרטן דערזען אַ קאַרשנבוים. מיר זענען גראָד

243

געקומען פֿון פֿראָנט און דערדאָזיקער קאַרשנבוים איז געשטאַנען נאָענט פֿון דער נײַער קוואַרטיר אויף אַ זײַטיקן וועגל און האָט אַרויסגעלויכטן אין דער באַגינען־דעמערונג. ער האָט נישט געהאַט קיין בלעטער, איז אָבער געווען באַדעקט מיט ווײַסע בליעכצן.

אין אָוונט איז דעטערינג פֿאַרשוווּנדן.

דערנאָך איז ער געקומען, און אין האַנט האָט ער געהאַלטן אַ פּאָר צווײַגן מיט קאַרשן־בליעכץ. מיר האָבן זיך געוויצלט און אים געפֿרעגט, צי גייט ער זיך זען מיט אַ כּלה. ער האָט נישט געענטפֿערט קיין וואָרט און זיך אַרײַנגעלייגט אין בעט. אין מיטן נאַכט האָב איך דערהערט, אַז ער איז עפּעס זייער נישט רויִק און קלויבט זיך אויפֿצושטיין. איך האָב געשפּירט, אַז ס'איז עפּעס נישט גלאַטיק און בין צו אים צוגעגאַנגען, ער האָט געמאַכט דעם אָנשטעל, אַז ס'איז גאָרנישט און איך האָב אים געזאָגט:

— מאַך זיך נישט נאַריש, דעטערינג.

— ס'פֿאַלט מיר גאָר נישט אײַן — איך קאָן נאָר נישט שלאָפֿן —

— צו וואָס האָסטו אַרײַנגעשלעפּט אַהער די קאַרשן־צווײַגן?

— איך וועל נאָך זיכער דאַרפֿן ברענגען נאָך קאַרשן־צווײַגן, — ענטפֿערט ער צעטומלט — אין אַ ווײַלע אַרום:

— אין דער היים האָב איך אַ גרויסן פּרוכטגאָרטן מיט קאַרשן. בעת זיי בליען זעט עס אויס, ווען מ'קוקט אַראָפּ פֿון שײַער, פּונקט ווי אַ ווײַס לײַלעך. איצט איז די רעכטע צײַט.

— אפֿשר וועט מען אונדז באַלד געבן אורלויב. ס'קאָן אויך זײַן, מ'זאָל דיך קאָמאַנדירן אַלס לאַנדווירט.

ער שאָקלט מיטן קאָפּ, זײַנע געדאַנקען זענען אָבער נישט קלאָר. אַז דידאָזיקע פּויערים ווערן צעמישט, באַקומען זייערע פּנימער אַ משונהדיקן אויסדרוק: אַ צונויפֿמישונג פֿון אַ קו און אַ בענקענדיקן גאָט, האַלב משוגע און האַלב התלהבֿותדיק. כּדי אים אָפּצורײַסן פֿון זײַנע געדאַנקען, פֿאַרלאַנג איך פֿון אים אַ שטיק ברויט. ער גיט מיר וויפֿל איך

244

וויל. דאָס איז פֿאַרדעכטיק, ווײַל ער איז אַ גרויסער קמצן, דעריבער באַשליס איך נישט אָפּצולאָזן אים פֿון אויג. עס פּאַסירט גאָר נישט. אין דער פֿרי איז ער ווי תּמיד.

ווי ס'זעט אויס האָט ער באַמערקט, אַז איך גיב אויף אים אַכטונג. אויף איבערמאָרגן האָט ער זיך דאָך אָפּגעטראָגן. איך זע עס, מאַך זיך אָבער נישט וויסנדיק, כּדי ער זאָל האָבן מער צײַט, אפֿשר וועט ער זיך טאַקע דורכרײַסן, קיין האָלאַנד האָט זיך שוין אַ גרויסער עולם אַריבערגעשמוגלט.

בעת דער קאָנטראָל באַמערקט מען אָבער, אַז ער פֿעלט. אין אַ וואָך אַרום דערוויסן מיר זיך, אַז ער איז אַריינגעפֿאַלן אין די הענט פֿון די פֿעלדזשאַנדאַרמען, פֿון דערדאָזיקער פֿאַראַכטעטער זעלנער־פּאָליציי. ער האָט זיך אַוועקגעלאָזן אין דער ריכטונג קיין דײַטשלאַנד — גראָד דאָס איז נאַטירלעך געווען אָן שום אויסזיכט — און פּונקט אַזוי נאַריש האָט ער טאַקע אָנגעהויבן די גאַנצע מעשׂה. יעדער איינער האָט אין אַזאַ דערצערטירן געקאָנט זען די נאַטירלעכע סבה, די שטאַרקע בענקעניש נאָך דער היים אין דעם פּלוצלינגן שגעון. אָבער וואָס פֿאַרשטייען די פֿאָרשטייער פֿון קריגס־געריכטן הונדערט קילאָמעטער הינטער די פּאָזיציעס? — פֿון דעטערינגן האָבן מיר שוין מער נישט געהערט.

***

אָבער אויך אויף אַן אַנדער אופֿן רײַסט זיך אַמאָל אַרויס דאָסדאָזיקע געפֿערלעכע, גרויליקע — ווי פֿון אַ צו שטאַרק אָנגעהייצטן קעסל. דאָ וויל איך נאָך בלויז איבערגעבן דעם סוף, וועלכן בערגער האָט געהאַט.

אונדזערע אָקאָפּעס זענען שוין לאַנג צעשאָסן און, מיר האָבן דעם עלאַסטישן פֿראָנט, אַזוי, אַז אייגנטלעך פֿירן מיר שוין מער נישט קיין פּאָזיציע־קריג. נאָכדעם, ווי ס׳גייט אַהין און צוריק אַן אָנגריף און אַ קעגן־אָנגריף בלײַבט אַ צעריסענע ליניע און ס׳הויבט זיך אָן אַ פֿאַרביטערטער קאַמף פֿון

243

אָקאָפּ צו אָקאָפּ. די פֿאָדערשטע ליניע איז דורכגעבראָכן, און אומעטום באַפֿעסטיקן זיך גרופּן, גרובן־נעסטן, פֿון וואַנען אַרויס ס׳ווערט געקעמפּט.

מיר געפֿינען זיך אין אַ שוצגראָבן, בײַ דער זײַט זיצן ענגלענדער, זיי ברעכן דורך די זײַטן־ליניע און זענען הינטער אונדז. מיר זענען אַרומגערינגלט. ס׳איז שווער זיך אונטערצוגעבן. איבער אונדז טראָגט זיך אַ נעפּל און אַ געדיכטער רויך, קיינער וואָלט נישט דערקענט, אַז מיר ווילן קאַפּיטולירן. אפֿשר ווילן מיר עס טאַקע נישט, דאָס ווייסט מען אַליין נישט אין אַזעלכע מאָמענטן. מיר הערן ווי ס׳קומען די עקספּלאָזיעס פֿון די האַנטגראַנאַטן. אונדזערע קוילנוואַרפֿערס האַקן אין פֿאָדערשטן האַלבקרײַז. דאָס קילוואַסער דאַמפּט זיך אויס, געשווינט שטעלן מיר אַרום די קאַסטנס, יעדער פּישט אַרײַן און אויך אַזאַ אופֿן האָבן מיר ווידער וואַסער און קאָנען ווײַטער פֿײַערן, אָבער הינטער אונדז קראַכט עס אַלץ נענטער און נענטער. אין עטלעכע מינוט אַרום זענען מיר קאַפּוט.

און אָט ווילדעוועט אַ צווייטער קוילן־וואַרפֿערער אויפֿן קירצסטן מהלך. ער שטעקט אין אָקאָפּ נעבן אונדז, בערגער האָט אים אַרויסגעשלעפּט, און איצט שטורעמט אַ קעגן־אָנגריף פֿון הינטן. מיר קריגן זיך אַרויס און פֿאַרבינדן זיך מיט די הינטערשטע רייען.

אַז מיר געפֿינען זיך נאָכדעם אין אַ פֿאַרהעלטניסמעסיק גוטער דעקונג, דערציילט איינער פֿון די עסן־ברענגער, אַז צוויי הונדערט טריט פֿון אונדז ליגט אַ פֿאַרווונדעטער שפּיר־הונט.

– ווו? — פֿרעגט בערגער.

יענער באַשרײַבט אים דאָס אָרט. בערגער לאָזט זיך אַוועק ברענגען דעם הונט אָדער אים דערשיסן, מיט אַ האַלב יאָר צוריק וואָלט עס אים זיכער נישט אָנגעגאַנגען, נאָר ער וואָלט געווען קליגער. מיר פּרוּוון אים אָפּצוהאַלטן. אָבער, אַז ער טוט ס׳זײַניקע און גייט דווקא, קאָנען מיר נישט זאָגן:

246

"ס׳איז אַ משוגעת!" און מיר לאָזן אים לויפֿן. ווײַל דידאָזיקע אָנפֿאַלן פֿון פֿראָנט־שגעון ווערן געפֿערלעך, אויב מ׳לייגט נישט אַוועק דעם מענטשן תּיכּף אויף דער ערד און מ׳האַלט אים נישט צו. און בערגער איז אַ מעטער אַכציק די גרויס, דער שטאַרקסטער מאַן פֿון דער קאָמפּאַניע.

ער איז פֿאַקטיש משוגע, ווײַל ער מוז אַדורך דורך דער פֿײַער־וואַנט. — אָבער ס׳איז יענער בליץ, וועלכער לויערט ערגעץ ווו אויף אונדז אַלע, וואָס האָט אין אים אַ זעץ געטאָן און מאָמענטאַל צעמישט זײַנע געדאַנקען. בײַ אַנדערע קומט עס פֿאָר אויף אַזאַ אופֿן, אַז זיי הייבן אָן צו ווילדעווען, לויפֿן אַוועק, יאָ, איינער איז געווען אַזעלכער, וואָס האָט כּסדר געפּרוּווט מיט הענט און פֿיס און מויל זיך אײַנצוגראָבן אין דר׳ערד.

ס׳פֿאַרשטייט זיך, אַז אַזעלכע מעשׂיות ווערן אויך שטאַרק סימולירט, דאָס סימולירן אָבער איז דאָך שוין אויך אַ געוויסער באַווײַז. בערגער, וואָס האָט געוואָלט דערליידיקן דעם הונט, ווערט אַוועקגעלייגט אויפֿן אָרט דורך אַ בעקן־שאָס, און איינער פֿון די, וואָס האָבן עס געטאָן, באַקומט נאָך אַפֿילו דערבײַ אַ ביקסן־קויל אין דער ליטקע.

מילער איז טויט. מ׳האָט אים אַרײַנגעשאָסן אַ לויכטקויל אין מאָגן גאָר פֿון דער נאָענט, ער האָט נאָך געלעבט אַ האַלבע שעה בײַם פֿולן פֿאַרשטאַנד און אין מוראדיקע יסורים. איידער ער איז געשטאָרבן האָט ער

מיר איבערגעגעבן זײַן בריוון־טאַש און אָפּגעשריבן זײַנע שטיוול — דיזעלבע, וואָס ער האָט דעמאָלט געירשנט פֿון קעמעריכן. איך טראָג זיי, ווײַל זיי פּאַסן מיר זייער גוט. נאָך מיר וועט זיי באַקומען טיאַדען, איך האָב עס אים צוגעזאָגט.

מיר האָבן מילערן, אמת, געקאָנט באַגראָבן, אָבער לאַנג וועט ער נישט בלײַבן אומגעשטערט. אונדזערע ליניעס ווערן צוריקגענומען. ס'זענען פֿאַראַן אויבן צופֿיל פֿרישע ענגלישע און אַמעריקאַנישע רעגימענטן. ס'איז פֿאַראַן צופֿיל פֿלייש־קאָנסערוון און ווייצן־מעל. און צופֿיל נײַע האַרמאַטן. צופֿיל לופֿט־שיפֿן.
247

מיר אָבער זענען מאָגער און אויפֿגעהונגערט. אונדזער עסק איז אַזוי שלעכט און ווערט פֿאַרביטן מיט אַזויפֿיל ערזאַץ־שפּײַזן, אַז מיר ווערן אַלע דערפֿון קראַנק. די פֿאַבריק־אייגנטימער אין דײַטשלאַנד זענען געוואָרן גבֿירים — און אונדז צערײַסט דער שלשול די געדערים. די לאַטרינען־שטאַנגן זענען תּמיד געדיכט באַזעצט; — מ'האָט געדאַרפֿט דעם עולם אין דער היים ווײַזן דידאָזיקע גרויע, געלע, עלנטע, הכנעהדיקע פּנימער, דידאָזיקע צעקרימטע, אײַנגעהויקערטע געשטאַלטן, וואָס די קראַמפּן קוועטשן בײַ זיי אַרויס דאָס בלוט פֿון בויך, און וואָס העכסטנס שמייכלען זיי נאָך צו מיט פֿאַרקרימטע, פֿון יסורים ציטערנדיקע ליפּן:

— ס'האָט גאָר קיין זין נישט אַרויפֿצוציען די הויזן –

אונדזער אַרטילעריע איז אויסגעשאָסן — זי האָט צו ווייניק אַמוניציע — און די רערן זענען אַזוי צעדרייט, אַז זיי שיסן נישט זיכער און די קוילן צעשיטן זיך נאָענט פֿון אונדז. מיר האָבן צו ווייניק פֿערד. אונדזערע פֿרישע מחנות זענען בלוטאָרעמע, אויסגעמאַטערטע יונגלעך, וואָס קאָנען נישט שלעפּן קיין טאָרניסטער, ווייסן אָבער ווי צו שטאַרבן. זיי פֿאַלן אין די טויזנטער, ווי די פֿליגן. זיי האָבן נישט קיין אַנונג וועגן קריג, זיי גייען בלויז פֿאָרויס און לאָזן זיך צעשיסן, איין איינציקער פֿליער האָט פֿון קאַטאָוועס וועגן צעהאַקט פֿון זיי גאַנצע צוויי קאָמפּאַניעס, איידער זיי האָבן זיך עפּעס דערוווּסט פֿון מכּה דעקונג, ווען זיי זענען נאָר וואָס אַראָפּ פֿון צוג.

— דײַטשלאַנד וועט זיכער באַלד זײַן אויסגעליידיקט – זאָגט קאַט.

מיר האָבן נישט קיין שום האָפֿענונג, ס'זאָל ווען נישט איז קאָנען נעמען אַ סוף. מיר פֿאַרטראַכטן זיך בכלל נישט אויף אַזוי ווײַט. מ'קאָן באַקומען אַ שאָס און בלײַבן אויפֿן אָרט; מ'קאָן פֿאַרווווּנדעט ווערן, דעמאָלט איז דער לאַזאַרעט די נאָענטסטע סטאַציע; איז מען נישט אַמפּוטירט, פֿאַלט מען סוף כּל סוף אַרײַן אין די הענט צו איינעם פֿון יענע שטאַבדאָקטוירים, וואָס — טראָגנדיק אין קנאָפּלאָך דעם קרייץ פֿאַר קריגס־פֿאַרדינסט — זאָגן זיי אײַך אַזוי:

— וואָס, אַ ביסל אַ קירצערער פֿוס? אויפֿן פֿראָנט דאַרפֿט איר נישט לויפֿן, אויב איר האָט נאָר מוט. דער מאַן איז ק. פֿ.* אָפּטראָגן זיך!

קאַט דערציילט איינע פֿון די מעשׂיות, וואָס האָבן זיך צעטראָגן איבערן גאַנצן פֿראָנט, — פֿון די וואָגעזן ביז פֿלאַנדריען — מכּה דעם שטאַבדאָקטאָר, וואָס לייענט פֿאָר בײַם אונטערזוכן נעמען, און ווען דער מאַן קומט צו, זאָגט ער, נישט אויפֿהויבנדיק אַפֿילו די אויגן: — ק. פֿ. מיר דאַרפֿן אין דרויסן זעלנער.

קומט צו אַ מאַן מיט אַ הילצערנעם פֿוס, דער שטאַבדאָקטאָר זאָגט ווידער ק. פֿ. —"און אָט" — קאַט הויבט אויף זײַן שטים, —"זאָגט דער מאַן צו אים": אַ הילצערנעם פֿוס האָב איך שוין; אָבער אַז איך וועל איצט אַוועק־גיין און מ'וועט מיר אַראָפּשיסן דעם קאָפּ, וועל איך מיר לאָזן מאַכן אַ הילצערנעם קאָפּ און וועל ווערן שטאַב־דאָקטאָר. — מיר האָבן אַלע שטאַרק הנאה פֿון דאָזיקן ענטפֿער.

ס'זענען זיכער פֿאַראַן גוטע דאָקטוירים, און אפֿשר טאַקע נישט ווייניק; אָבער בײַ די הונדערטער אונטערזוכונגען פֿאַלט יעדער זעלנער אומבאַדינגט אַרײַן איין מאָל אין די הענט פֿון דידאָזיקע העלדן, וואָס באַמיען זיך אויף זייער ליסטע צו פֿאַרוואַנדלען וואָס מער א. פֿ.* אין ג. פֿ.** און ק. פֿ.

ס'קורסירן אַ סך אַזעלכע מעשׂיות, סרוב זענען זיי נאָך ביטערער, אָבער נישטגעקוקט דערויף האָבן זיי נישט קיין שום שייכות מיט קיין בונטן און אויפֿשטאַנדן; זיי זענען ערלעך און רופֿן אָן די זאַכן מיט זייערע אייגענטלעכע נעמען; ווײַל

*ק. פֿ. קריגס־פֿאַרווענדבאַר, ד, ה. טויג פֿאַרן פֿראָנט.

* א. פֿ. אומפֿאַרווענדבאַר — טויגן גאָרנישט.

**ג. פֿ. גענוג פֿאַרווענדבאַר מיטל.

ס'עקזיסטירט זייער פֿיל פֿאַלשקייט, אומגערעכטיקייט און געמיינהייט בײַ ם מיליטער־דינסט, איז עס נישט צופֿיל, וואָס נישט געקוקט דערויף גייט איין רעגימענט נאָכן צווייטן, איין אָנגריף נאָכן אַנדערן אין דעם קאַמף, וואָס ווערט כּסדר האָפֿנונגסלאָזער בײַ די אָפּטרעטנדיקע, צעבראָקלטע ליניעס?

די טאַנקס זענען פֿון אַ שפּאַס געוואָרן שווערע האַרמאַטן. זיי טראָגן זיך, געפּאַנצערטע, אין אַ לאַנגער רייע און פֿאַרקערפּערן מיט זיך מער ווי עפּעס אַנדערש דעם גאַנצן גרויל פֿון קריג.

די האַרמאַטן, וואָס שיקן אונדז אַריבער דאָס פֿויקן־פֿײַער, זענען מיר נישט, די אָנגרײַפֿנדיקע ליניעס פֿון די קעגנער זענען אַזעלכע מענטשן ווי מיר, — אָבער דידאָזיקע טאַנקס זענען מאַשינען, זייערע קייטן־בענדער ציען זיך אומענדלעך ווי דער קריג, זיי זענען די פֿאַרניכטונג גופֿא, בעת זיי לאָזן זיך אַראָפּ אויטאָמאַטיש אין גרובן אַרײַן און קלעטערן צוריק אַרויף אין דער הויך, אָן אַן אָפּהאַלט, אַ גאַנצער פֿלאָט ברילנדיקע, רויך־שפּײַענדיקע פּאַנצערס, אומפֿאַרוווּנדבאַרע שטאָל־חיות, וואָס צעקוועטשן טויטע און פֿאַרוווּנדעטע – מיר שרומפּן זיך צונויף פֿאַר זיי אין אונדזער דינער הויט, פֿאַר זייער קאָלאָסאַלער קראַפֿט פֿאַרוואַנדלען זיך אונדזערע אָרעמס אין שטרויזאַנגען און אונדזערע גראַנאַטן אין שוועבעלעך.

גראַנאַטן, גאַז־דאַמף און טאַנק־פּלאַטן — צעטרעטן — צעפֿרעסן, טויט.

שלשול, גריפּע, טיפֿוס — ווערגן, פֿאַרברענען, טויט.

אָקאָפּעס, לאַזאַרעטן, מאַסן־קבֿרים – מער קיין מעגלעכקייטן זענען שוין נישט פֿאַראַן.

***

בעת אַן אָנגריף פֿאַלט אונדזער קאָמפּאַניע־פֿירער בערטינק. ער איז געווען איינער פֿון יענע אויסגעצייכנטע פֿראָנט־אָפֿיצירן, וואָס אין יעדער געפֿערלעכער סיטואַציע זענען זיי

250

פֿאָרנט. אין משך פֿון גאַנצע צוויי יאָר איז ער בײַ אונדז געווען, און איז קיין איינמאָל נישט פֿאַרוווּנדעט געוואָרן, און ענדלעך האָט דאָך געמוזט עפּעס געשען. מיר זיצן אין אַ לאָך און זענען אַרומגערינגלט. מיטן פּולווער־דאַמף טראָגט זיך אַריבער דער געשטאַנק פֿון אייל אָדער נאַפֿט. ס'ווערן אַנטדעקט צוויי מאַן מיט פֿלאַמען־וואַרפֿערס, איינער טראָגט אויפֿן רוקן דעם קאַסטן, דער אַנדערער האַלט אין די הענט די רער, פֿון וועלכער ס'שפּריצט דאָס פֿײַער. וויבאַלד זיי וועלן צוקומען אַזוי נאָענט, אַז זיי וועלן אונדז דערגרייכן, זענען מיר דערלײדיקט, ווײַל צוריקגיין קאָנען מיר איצט דווקא נישט.

מיר נעמען זיי אונטערן פֿײַער. זיי רוקן זיך אָבער נענטער, אונדז ווערט שלעכט. בערטינק ליגט מיט אונדז אין לאָך. באַמערקנדיק, אַז מיר טרעפֿן נישט, ווײַל בײַם שאַרפֿן פֿײַער מוזן מיר צופֿיל קלערן וועגן דעקונג, נעמט ער אַ ביקס, קריכט אַרויס פֿון לאָך און צילט, ליגנדיק אָנגעשפּאַרט.

ער שיסט — אין זעלבן מאָמענט טוט אַ קנאַל איבער אים אַ קויל, ער איז געטראָפֿן, אָבער ער בלײַבט ליגן און צילט ווײַטער — איין מאָל לאָזט ער אָפּ און שטעלט אָן אויפֿסנײַ; ענדלעך קראַכט דער שאָס. בערטינק לאָזט אַראָפּ די ביקס, זאָגט "גוט" און קריכט צוריק, דער הינטערשטער פֿון די צוויי פֿלאַמען־וואַרפֿערס איז פֿאַרוווּנדעט, ער פֿאַלט, די רער גליטשט זיך בײַם צווייטן אַרויס, ס'פֿײַער שפּריצט אויף אַלע זײַטן, און דער מאַן ברענט.

בערטינק האָט אַ ברוסט־שאָס. אין אַ ווײַלע אַרום צעשמעטערט אים אַ שפּליטער דעם קינבאַק. דערזעלבער שפּליטער האָט נאָך די קראַפֿט בײַ לעערן אויפֿצערײַסן די היפֿטן. לעער קרעכצט און שפּאַרט זיך אָן אויף די אָרעמס, ער גייט געשווינט אָפּ מיט בלוט, קיינער קאָן אים נישט העלפֿן. ווי אַ ליידיק לויפֿנדיקע רער ברעכט ער אין אַ פּאָר מינוט אַרום צוזאַמען. צו וואָס טויג עס אים איצט, וואָס ער איז אין שולע געווען אַ גוטער מאַטעמאַטיקער.

***

251

די חדשים לויפֿן ווײַטער. דערדאָזיקער זומער פֿון יאָר 1918 איז דער בלוטיקסטער און דער שווערסטער. די טעג שטייען ווי מלאכים אין גאָלד און בלוי אומבאַרירבאַר איבערן קרײַז פֿון דער פֿאַרניכטונג. דאָ ווייס יעדער איינער, אַז מיר פֿאַרלירן דעם קריג. מ'רעדט נישט וועגן דעם קיין סך, מיר טרעטן אָפּ, נאָך דערדאָזיקער גרויסער אָפֿענזיווע וועלן מיר מער נישט קאָנען אָנפֿאַלן, מיר האָבן נישט קיין מענטשן און קיין מוניציע. אָבער דער פֿעלדצוג גייט ווײַטער – דאָס שטאַרבן גייט ווײַטער. —

זומער 1918 — קיין מאָל האָט אונדז דאָס לעבן אין זײַן נעבעכדיקער געשטאַלט נישט אויסגעזען אַזוי אָנציענדיק ווי איצטער; — די רויטע מאָן־בלומען אויף די לאָנקעס פֿון אונדזער קוואַרטיר, די גלאַטע פֿליגעלעך אויף די גראָזשטענגלעך, די וואַרעמע אָוונטן אין די האַלבטונקעלע, קילע צימערן, די שוואַרצע סודותפֿולע בוימער פֿון בין־השמשות, די שטערן און דאָס פֿליסן פֿון וואַסער, די חלומות און דער לאַנגער שלאָף — אָ לעבן, לעבן, לעבן!

זומער 1918. — קיינמאָל האָט מען שוויַיגנדיק מער נישט אַריבערגעטראָגן ווי אין דעם מאָמענט פֿון אַוועקגיין צום פֿראָנט. די ווילדע, אויפֿגעבלאָזענע ידיעות וועגן וואָפֿנשטיל־שטאַנד און שלום האָבן זיך אַ וויַיז געטאָן, זיי צעטומלען די מחות און מאַכן דעם אויפֿברוך שווערער ווי ווען ס׳איז!

זומער 1918. — קיינמאָל איז ס׳לעבן אויפֿן פֿראָנט נישט ביטערער און נישט גרויליקפֿולער ווי בעת די שעהן פֿון פֿײַער, ווען די בלייכע פּנימער ליגן אין שמוץ און די הענט זענען צונויפֿגעקראַמפּט אין איין אײַנציקן: נישט! נישט! נישט איצט נאָך! נישט איצט נאָך אין לעצטן מאָמענט!

זומער 1918 — ווינט פֿון האָפֿענונג, וואָס טראָגט זיך איבער די פֿאַרברענטע פֿעלדער, ווילדער פֿיבער פֿון אומגעדולד, אַנטוישונג, שמערצלעכסטער שוידער פֿון טויט, שווערבנדיקע פֿראַגע: פֿאַרוואָס? פֿאַרוואָס מאַכט מען נישט קיין סוף? און פֿאַרוואָס פֿלאַטערן אויף דידאָזיקע ידיעות וועגן סוף?

***

252

ס׳זענען דאָ פֿאַראַן אַ סך פֿליער, און זיי זענען אַזוי זיכער, אַז זיי לאָזן זיך דאָ אויף יאַגד נאָך איינצלנע מענטשן ווי נאָך האָזן. אויף איין דײַטשן אַעראָפּלאַן קומען מינדעסטנס פֿינף ענגלישע און אַמעריקאַנישע. אויף איין הונגעריקן, צעמאַטערטן דײַטשן זעלנער אין אָקאָפּ קומען פֿינף קרעפֿטיקע פֿרישע אַנדערע פֿון קעגנער. אויף איין דײַטשן זעלנערברויטל קומען פֿופֿציק פּושקעס פֿלייש־קאָנסערוון דאָרט אויבן. מיר זענען נישט צעקלאַפּט, ווײַל מיר זענען אַלס זעלנער בעסער און דערפֿאַרענער; מיר זענען פּראָסט פּשוט דערדריקט און צוריקגעשטויסן דורך דער פֿילפֿאַכיקער איבערמאַכט.

מיר מאַכן דורך עטליכע וואָכן רעגן — אַ גרויער הימל, גרויע צעקראָכענע ערד, גרויער טויט. אַז מיר פֿאָרן אַרויס, נעמט אונדז שוין אַדורך די נאַסקייט דורך די מאַנטלען און מלבושים, — און אַזוי בלײַבט עס אויך די גאַנצע צײַט דאָרט פֿאָרנט, מיר ווערן נישט טרוקן. ווער ס׳טראָגט נאָך שטיוול, בינדט זיי צו אויבן מיט זאַמדזעקלעך, כּדי דאָס ליים־וואַסער זאָל אַזוי גיך נישט אַרײַנלויפֿן. דאָס געווער ווערט פֿאַרזשאַווערט, די מונדירן זענען צעפּוילט, אַלץ איז צעקראָכן און צערונען, אַ טריפֿנדיקע, פֿײַכטע געדיכטע ערד־מאַסע, מיט געלע קאַלוזשעס געמישט מיט בלוט, וווּהין ס׳זינקען פּאַמעלעך אַרײַן טויטע, פֿאַרוווּנדעטע און לעבנגעבליבענע.

דער שטורעם ווילדעוועט איבער אונדז אומאויפֿהערלעך, דער שפּליטער־האָגל רײַסט אַרויס פֿון צענויפֿגעמישטן גרוי און געל האַרצרײַסנדיקע קינדער־געשרייען פֿון די געטראָפֿענע און אין די נעכט קרעכצט דאָס צעריסענע לעבן אַזוי לאַנג ביז ס׳ווערט שטיל.

אונדזערע הענט זענען ערד, אונדזערע קערפּער ליים און אונדזערע אויגן רעגן־לוזשעס. מיר ווייסן נישט, צי לעבן מיר נאָך.

דערנאָך רײַסט זיך אַרײַן די היץ, פֿײַכט און שטיקנדיק, אין אונדזערע לעכער, און אין איינעם פֿון דידאָזיקע שפּעטע זומער־טעג, בײַם עסן־ברענגען, פֿאַלט קאַט אום. מיר זענען

253

ביידע אַליין; איך פֿאַרבינד זײַן וווּנד; דער שינביין איז, ווי ס׳זעט אויס, לגמרי צעשמעטערט. ס׳איז אַ קני־שאָס, און קאַט קרעכצט פֿאַרצווייפֿלט:

— איצט נאָך — גראָד איצט נאָך —

איך טרייסט אים:

— ווער ווייס ווי לאַנג דאָס גהינום וועט נאָך דויערן! דו ביסט ערשט טאַקע געראַטעוועט — ״

די וווּנד הויבט אָן שטאַרק צו בלוטיקן. קאַט קאָן נישט בלײַבן אַליין, אַז איך זאָל פּרווון גיין ברענגען אַ טראָגבעטל. איך ווייס אויך נישט ווו געפֿינט זיך דאָ נאָנט אַ סאַניטאַרן־סטאַציע.

קאַט איז נישט זייער שווער, דעריבער נעם איך אים אויפֿן רוקן און גיי מיט אים צוריק צום סאַניטאַר־פּלאַץ.

צוויי מאָל רוען מיר זיך אָפּ. ער האָט צוליבן טראַנספּאָרט שטאַרקע שמערצן. מיר רעדן נישט קיין סך. איך האָב אויפֿגעשפּיליעט דעם קראַגן פֿון מײַן בלוזע און אָטעם שטאַרק, איך שוויץ און מײַן פּנים איז געשוואָלן פֿון דער אָנשטרענגונג בײַם טראָגן. נישט געקוקט אויף דעם פֿאָדער איך, אַז מיר זאָלן גיין ווײַטער, ווײַל דאָס אָרט איז געפֿערלעך.

— צי גייען מיר ווײַטער, קאַט?

— נישטאָ קיין ברירה, פּאַול.

— טאָ לאָמיר גיין.

איך הויב אים אויף, ער שטייט אויפֿן געזונטן פֿוס און האַלט זיך צו אָן אַ בוים. דערנאָך טו איך אַ נעם פֿאָרזיכטיק דעם פֿאַרוווּנדעטן פֿוס, ער טוט זיך אַ רוק, און איך נעם אויך די קני פֿון געזונטן פֿוס אונטערן אָרעם.

אונדזער וועג ווערט שווערער. אָפּטמאָל פּײַפֿט פֿאַרבײַ אַ גראַנאַט. איך גיי אַזוי גיך ווי איך קאָן נאָר, ווײַל דאָס בלוט פֿון קאַטס ווונד טריפֿט אויף דער ערד. מיר קאָנען זיך נאָר שלעכט שיצן פֿאַר די שאָסן, ווײַל אײדער מיר נעמען דעקונג, זענען זיי שוין לאַנג אַריבער.

כּדי איבערצוּוואַרטן לייגן מיר זיך אַרײַן אין קלײנעם

254

גרובן. איך גיב קאַטן טיי פֿון מײַן פֿעלדפֿלאַש. מיר רויכערן אַ פּאַפּיראָס.

— יאָ, קאַט, — זאָג איך טרויעריק, — איצט וועלן מיר זיך דאָך מוזן פֿאַנאַנדערגיין.

ער שווײַגט און קוקט מיך אָן.

— צי געדענקסטו נאָך קאַט, ווי מיר האָבן רעקווירירט די גענדז? און ווי דו האָסט מיך אַרויסגענומען פֿון דער קלעם, בעת איך בין נאָך געווען אַ קלײנער רעקרוט, און בין צום ערשטן מאָל פֿאַרוווּנדעט געוואָרן? דעמאָלט האָב איך נאָך געוויינט. קאַט, ס'איז שוין כּמעט גאַנצע דרײַ יאָר.

ער שאָקלט מיטן קאָפּ.

די אַנגסט צו בלײַבן אַליין באַפֿאַלט מיך פּלוצלינג. אויב קאַט וועט ווערן אַוועקגעשיקט, האָב איך דאָ נישט מער קיין איינציקן פֿרײַנט.

— קאַט, מיר מוזן זיך לכל הדעות ווידערזען, ווען עס קומט באמת דער שלום, אײדער דו וועסט זײַן צוריק.

— צי גלויבסטו, אַז איך וועל מיטן ביין־שאָס ווידער ווערן ק. פּ.? – פֿרעגט ער פֿאַרביטערט.

— דו וועסט אים גאַנץ רוִיק אויסהיילן, דאָס געלענק איז דאָך אין אָרדענונג.

— גיב מיר נאָך אַ פּאַפּיראָס, — זאָגט ער.

— אפֿשר וועלן מיר שפּעטער קאָנען עפּעס וואָס אויפֿטאָן, קאַט. איך בין זייער טרויעריק, ס'איז אוממעגלעך, אַז קאַט, — קאַט מײַן פֿרײַנט, קאַט מיט די אַראָפּגעלאָזטע אַקסלען און די דינע, ווייכע וואָנסעס, קאַט, וואָס איך קען אים אויף אַ גאַנץ אַנדער אופֿן ווי יעדן אַנדערן מענטשן, קאַט, מיט וועלכן איך האָב פֿאַרבראַכט די דאָזיקע פּאָר יאָר — ס'איז אוממעגלעך, אַז איך זאָל קאַטן אפֿשר מער שוין קײנמאָל נישט זען.

— גיב מיר דײַן אַדרעס פֿון דער היים, קאַט, אויף יעדן פֿאַל. און אָט איז מײַנער, איך וועל דיר אים אויפֿשרײַבן.

דעם צעטל רוק איך מיר אַרײַן אין בוזעם־קעשענע. ווי איינזאַם פֿיל איך זיך שוין איצט, כאָטש ער זיצט נאָך נעבן מיר. צי זאָל איך זיך געשווינט אַרײַנשיסן אין פֿוס, כּדי צו קאָנען מיט אים בלײַבן?

קאַט ווערגט זיך פּלוצלינג און ווערט גרין און געל.

— לאָמיר גיין ווײַטער — שטאַמלט ער.

— איך שפּרינג אויף, כּדי אים צו העלפֿן, איך הויב אים אויף און לאָז זיך לויפֿן, נישט צו האַסטיק, כּדי דער פֿוס זאָל זיך נישט צו שטאַרק וואַרפֿן.

אין האַלדז איז מיר טרוקן, אין די אויגן שווינדלט, בעת איך דערגרייך ענדלעך, פֿאַרביסן און אומברחמנותדיק שפּרינגנדיק, די סאַניטאַר־סטאַציע.

דאָרט פֿאַל איך אויף די קני, האָב נאָך אָבער אויף אַזוי פֿיל קראַפֿט, אומצופֿאַלן אויף דער זײַט פֿון קאַטס געזונטן פֿוס. מײַנע הענט און פֿיס ציטערן העפֿטיק, איך געפֿין קוים מײַן פֿעלדפֿלאַש, כּדי אַ זופּ צו טאָן. די ליפּן ציטערן. אָבער איך שמייכל — קאַט איז געראַטעוועט.

אין אַ ווײַלע אַרום אונטערשייד איך די פֿאַרשיידענע שטימען, וואָס קלינגען אין מײַנע אויערן.

— דאָס האָסטו זיך געקאָנט פֿאַרשפּאַרן — זאָגט אַ סאַניטאַר.

איך קוק אים אָן ווי אַ משוגענער.

ער ווײַזט אָן אויף קאַטן.

— ער איז דאָך טויט.

איך פֿאַרשטיי אים נישט.

— ער האָט אַ קני־שאָס — זאָג איך.

דער סאַניטאַר בלײַבט שטיין.
— דאָס אויך.
איך דריי זיך אויס. מײַנע אויגן זענען נאָך אַלץ מוטנע, דער שווייס באַגיסט מיך איצט אויפֿסנײַ. ער רײַבט איבער די ברעמען, איך וויש זיך און קוק זיך צו צו קאַטן. ער ליגט שטיל. „פֿאַרחלשט" זאָג איך געשווינט.
דער סאַניטאַר פֿײַפֿט שטיל אונטער.

256

– דאָס ווייס איך דאָך בעסער. ער איז טויט, איך גיי מיט דיר אין געוועט.
איך שאָקל מיטן קאָפּ:
קאַטס הענט זענען וואַרעם, איך נעם אים פֿאַר די אַקסלען, כּדי אים אָפּצורײַבן מיט טיי. און אָט פֿיל איך ווי מײַנע פֿינגער ווערן נאַס. אַז איך נעם זיי אָבער פֿון הינטער זײַן קאָפּ, זענען זיי פֿאַרבלוטיקט. דער סאַניטאַר פֿײַפֿט ווידער דורך די ציין — „זעסטו" —
קאַט האָט אונטערוועגס — איך האָב עס נישט באַמערקט – געכאַפּט אין קאָפּ אַ שפּליטער. נאָר אַ קליינע לאָך איז פֿאַראַן, ס'האָט געמוזט זײַן אַ גאַנץ קליינער, פֿאַרבלאָנדזשעטער שפּליטער. ס'איז אָבער געווען גענוג. קאַט איז טויט.
פּאַמעלעך שטיי איך אויף.
— ווילסטו מיטנעמען זײַן לויך־ביכל און זײַנע זאַכן? פֿרעגט מיך דער יעפֿרייטער. איך שאָקל צו, און ער דערלאַנגט עס מיר. דער סאַניטאַר איז נתפּעל: „איר זענט דאָך נישט קיין קרובֿים?"
ניין, מיר זענען נישט קיין קרובֿים. ניין, מיר זענען נישט קיין קרובֿים.
צי זאָל איך גיין? צי האָב איך נאָך פֿיס? איך הויב אויף די אויגן, איך לאָז זיי אַרומגיין און דריי זיך מיט זיי, אין אַ קרײַז, אַ קרײַז, ביז איך הער אויף. ס'איז אַלץ ווי תּמיד, נאָר דער לאַנדשטורמאַן סטאַניסלאַוו קאַטשינסקי איז געשטאָרבן.
דערנאָך ווייס איך שוין מער גאָרנישט.

257

.IIX

ס'איז האַרבסט. פֿון אַלטן עולם זענען געבליבן גאַנץ ווייניק. איך בין דאָ דער לעצטער פֿון די זיבן מאַן אין אונזער קלאַס.
יעדער איינער רעדט וועגן שלום און וואָפֿנשטילשטאַנד. אַלע וואַרטן. אויב ס'קומט ווידער אַן אַנטוישונג, ברעכן זיי צוזאַמען, די האָפֿענונגען זענען צו שטאַרק, מ'קאָן זיי מער נישט אָפּשאַפֿן, אַז זיי זאָלן נישט עקספּלאָדירן. אויב נישט דער שלום, קומט די רעוואָלוציע.
איך האָב פֿערצן טאָג רו, ווײַל איך האָב זיך אָנגעזופּט מיט אַ ביסל גאַז. איך זיץ דעם גאַנצן טאָג אין אַ קליין גערטל אויף דער זון. דער וואָפֿנשטילשטאַנד קומט באַלד, איצט גלויב איך עס שוין אויך. דאַן פֿאָרן מיר אַהיים.
דאָ שטעלן זיך אָפּ מײַנע געדאַנקען און רירן זיך נישט פֿון אָרט. מיט אַן אומגעהויערער קראַפֿט איבערוועלטיקן און פֿאַרכאַפּן מיך בלויז געפֿילן, עמאָציעס. ס'איז לעבנס־גיריקייט, ס'איז היים־בענקעניש, ס'איז דאָס בלוט, ס'איז די שכּרות פֿון רעטונג. ס'זענען אָבער נישט קיין צילן. ווען מיר זאָלן געווען אַהיימגיין אין יאָר 1916, וואָלטן מיר מיטן כּוח פֿון אונדזערע איבערלעבענישן זיכער אויפֿגעהויבן אַ שטורם. קומענדיק צוריק איצט, זענען מיר פֿאַרמאַטערט, צעבראָכן, אויסגעברענט, באָדנלאָז און אָן שום האָפֿענונג, מיר שטעלן זיך נישט מער צוריק אויף די פֿיס.

258

מ'וועט אונדז אויך נישט פֿאַרשטיין — ווײַל פֿאַר אונדז וואַקסט אַ דור, וועלכער האָט, וואָס אַן אמת, פֿאַרבראַכט דאָ זײַנע יאָרן געמיינזאַם מיט אונדז, וואָס האָט אָבער געהאַט אַ בעט און אַ באַרוף און גייט איצט צוריק אויף זײַנע אַלטע פּאָזיציעס, ווו ער וועט דעם קריג פֿאַרגעסן, — און הינטער אונדז וואַקסט אַ דור, וואָס איז ענליך צו אונדז, ווי מיר זענען פֿריער געווען, אָבער ער וועט אונדז זײַן פֿרעמד און אָפּרוקן אָן אַ זײַט. מיר זענען איבעריק פֿאַר זיך גופֿא, מיר וועלן וואַקסן. טייל וועלן זיך צופּאַסן, אַנדערע זיך אונטערגעבן, אָבער אַ סך וועלן בלײַבן אומבאַהאָלפֿן; — די יאָרן וועלן צערינען — און סוף כּל סוף גייען מיר צו גרונט.
אָבער אפֿשר איז גאָר דאָס אַלץ, וואָס איך קלער, נישט מער ווי שווערמוט, מעלאַנכאָליע און צעשראָקנקייט, וואָס וועלן אַוועקפֿליען ווי שטויב, ווי נאָר איך וועל זיך ווידער געפֿינען אונטער די טאָפּאָלעס און זיך צוהערן צום רױשן פֿון זייערע בלעטער. ס'קאָן נישט זײַן, אַז ס'זאָל האָבן לגמרי פֿאַרשוווּנדן געוואָרן

דאָס ווייכע, וואָס האָט געמאַכט אומרויִק אונדזער בלוט, דאָס אומזיכערע, שרעקנדיקע, קומענדיקע, די טויזנטער בילדער פֿון דער צוקונפֿט, די מעלאָדיע פֿון טרוימען און ביכער, ס׳רוישן און די אָנונג פֿון פֿרויען, ס׳קאָן נישט זײַן, אַז ס׳איז אַלץ אונטערגעגאַנגען אין פויקן־פֿײַער, פֿאַרצווייפֿלונג און זעלנער־באָרדעלן.

די בוימער דאָ לויכטן פֿילפֿאַרביק און גאָלדקאָלירט, די יאַגדעס רויטלען זיך אויפֿן גרינעם גראָז, די שאָסייען ציען זיך ווײַס אויפֿן האָריזאָנט, און די קאַנטינעס רוישן ווי בינשטאָקן מיט ידיעות וועגן שלום.

איך שטיי אויף.

איך בין זייער רויִק. זאָלן קומען די חדשים און יאָרן, מער וועלן זיי בײַ מיר נישט אָפּנעמען, זיי קאָנען בײַ מיר מער נישט אָפּנעמען. איך בין אַזוי איינזאַם און אָן שום אויסזיכטן, אַז איך קאָן אויף זיי וואַרטן אָן דער מינדסטער שרעק. דאָס לעבן, וואָס האָט מיך אַדורכגעטראָגן דורך דידאָזיקע יאָרן, איז נאָך אין מײַנע הענט און מײַנע אויגן. צי האָב איך עס באַהערשט, דאָס ווייס איך נישט. אָבער כּל־זמן ס׳איז דאָ, וועט עס זיך זוכן זײַן וועג, צי וועט דאָסדאָזיקע, וואָס זאָגט אין מיר "איך" עס וועלן אָדער נישט.

***

ער איז געפֿאַלן אין אָקטאָבער 1918, אין אַ טאָג, וואָס איז געווען אַזוי רויִק און שטיל אויפֿן גאַנצן פֿראָנט, אַז דער אַרמיי־באַריכט האָט זיך נאָר באַגרעניצט אויפֿן איינציקן זאַץ, אויפֿן מערבֿ — נישטאָ קיין נײַעס.

ער איז געפֿאַלן אויפֿן פּנים און געלעגן פונקט ווי אַ שלאָפֿעדיקער אויף דער ערד . בעת מ׳האָט אים איבערגעדרייט, האָט מען געזען, אַז ער האָט זיך זיכער לאַנג נישט געמאַטערט; — זײַן פּנים האָט געהאַט אַזאַ רויִקן אויסדרוק, ווי ער זאָל כּמעט זײַן צופֿרידן מיט דעם, וואָס ס׳איז אַזוי געשען.

ס ו ף